



รายงานวิจัย

เรื่อง

นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของ
จังหวัดเลย

Ecology culture, Concept and Management for the
Sustainable Development in Loei Province

โดย

พระมหาประพันธ์ สิริปัญญา, ดร.

ดร.จิริกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รหัสโครงการ MCU RS 610760134



รายงานวิจัย

เรื่อง

นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของ
จังหวัดเลย

Ecology culture, Concept and Management for the
Sustainable Development in Loei Province

โดย

พระมหาประพันธ์ สิริปัญญา, ดร.
ดร.จิรกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รหัสโครงการ MCU RS 610760134

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)



Research Report

Ecology culture, Concept and Management for
the Sustainable Development in Loei Province

By

PHRAMAHA PRAPHAN SIRIPANYO, Ph.D.

Dr.JIRAKITPON PHIRIYASUVAT

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Loei Buddhist College

B.E. 2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760134

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อผลงาน	นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย
ผู้วิจัย	พระมหาประพันธ์ สิริปัญญา,ดร. ดร.จิริกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์
หน่วยงาน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย
ปีงบประมาณ	๒๕๖๐
ทุนอุดหนุนวิจัย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการนิเวศวิทยา พัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรม และวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ใช้ระเบียบแบบแผนวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๐ รูป/คน

ผลการศึกษาพบว่า ๑) รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย ปัจจุบันมีการจัดการรูปแบบหลัก ๓ ด้าน ได้แก่ สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ๒) การพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรม พบว่า ภาครัฐควรประกาศนโยบายให้ชัดเจนและให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมการตัดสินใจในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ใช้งบประมาณการบำรุงอย่างต่อเนื่อง และ ๓) หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย พบว่า รัฐควรปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ มีการดูแลระบบนิเวศให้ยั่งยืน ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วม ให้ความสำคัญกับวัดในฐานะต้นแบบและแหล่งเรียนรู้ที่ดีให้กับชุมชนเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้เรื่องนิเวศวิทยา วัฒนธรรม และการจัดการเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: นิเวศวิทยา, วัฒนธรรม, การจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, จังหวัดเลย

Research Title: Ecology culture, Concept and Management for the Sustainable Development in Loei Province

Researchers: PHRAMAHA PRAPHAN SIRIPANYO, Ph.D.
Dr.JIRAKITPON PHIRIYASUVAT

University: Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Loei Buddhist College

Published Year: 2018

Source of Fund: Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Loei Buddhist College

ABSTRACT

The research titled “Ecology culture concept and management for sustainable development of Loei Province” was aimed to: 1) study ecologically environmental management models, 2) develop policy and cultural ecological driving mechanisms, and 3) analyze cultural ecological and sustainable development, in Loei province. The methodological technique used in this study was qualitative action research, the participants and samplings 20 monks total.

The research findings suggested: 1) ecologically environmental management models of Loei Province are currently available in 3 aspects which are Social Economy and Environment Models, 2) developed policy and cultural ecology driving mechanisms; public sector must clarify what participation and decision making in systematically environmental development they should be in, budgeting continually. 3) cultural ecology and sustainable development of Loei Province, public sectors should cultivate Buddhism approaches to be mindfulness of living, sustainable care of ecology, promotion to community to participate in conservation and give precedence to temples as the learning sources models for communities for learning and education of ecology, culture, management approaches for future sustainable development.

Keywords: Culture, Ecology, Loei Province, Management for Sustainable Development.

กิตติกรรมประกาศ

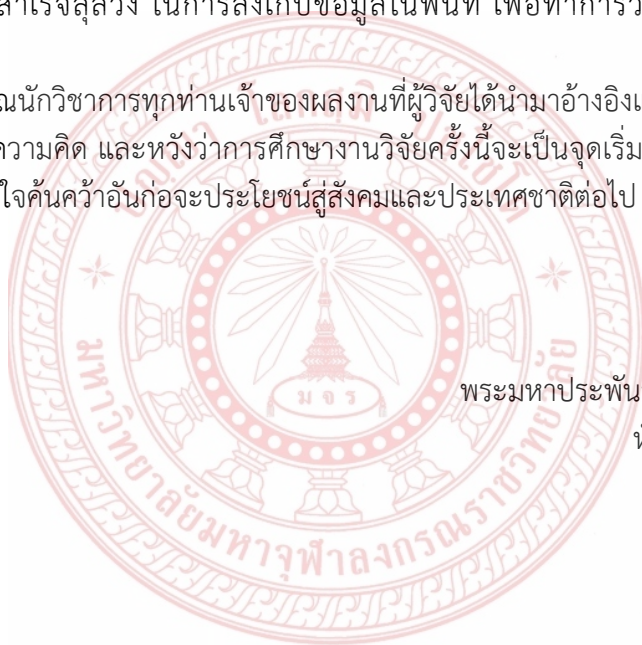
รายงานวิจัย เรื่อง “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย” ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำเร็จลงสู่สว่างได้ด้วยความสำเร็จและความเมตตา และคำแนะนำเป็นอย่างดีจากคณะผู้ทรงคุณวุฒิจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง

ขอบคุณ พระสิริรัตนเมธี ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย พร้อมให้ความอนุเคราะห์ในทุกด้าน ด้วยดีตลอดมา

ขอบคุณเจริญพร เจ้าหน้าที่ ทุกรูป /คน คอยสนับสนุนด้านงานเอกสาร ข้อมูล และอำนวยความสะดวกให้ในงานวิจัย ขอขอบคุณ พระคุณเจ้า กัลยาณมิตรที่อำนวยความสะดวกและให้ข้อมูลเชิงลึกในทุกมิติ และเจริญพร ท่านคณะกรรมการหมู่บ้านทุกท่านที่ยินดีให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์จนงานวิจัยสำเร็จลุล่วง ในการลงเก็บข้อมูลในพื้นที่ เพื่อทำการวิจัยสำเร็จตามวัตถุประสงค์

ขอบคุณนักวิชาการทุกท่านเจ้าของผลงานที่ผู้วิจัยได้นำมาอ้างอิงและกล่าวถึง ซึ่งนำไปสู่การตถกนิททางความคิด และหวังว่าการศึกษางานวิจัยครั้งนี้จะเป็นจุดเริ่มต้นอันที่จะเกิดปัญญาแก่ผู้ที่มีความสนใจค้นคว้าอันก่อจะประโยชน์สู่สังคมและประเทศชาติต่อไป

พระมหาประพนธ์ สิริปัญญา,ดร.
หัวหน้าโครงการ



สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญภาพ	-
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาการวิจัย	๔
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๕ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย	๖
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๒.๑ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม	๗
๒.๒ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	๔๓
๒.๓ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวปฏิบัติในด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม	๕๗
๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๓
๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๗๓
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๗๔
๓.๑ พื้นที่ดำเนินการ	๗๔
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๗๔
๓.๓ เครื่องมือในการดำเนินการวิจัย	๗๕
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๗๖
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๗๗
๓.๖ ระยะเวลาการวิจัย	๗๗
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๗๘
๓.๑ ตอนที่ ๑ ผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย	๗๘
๓.๒ ตอนที่ ๒ ผลการวิเคราะห์การพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย	๑๐๔
๓.๓ ตอนที่ ๓ อภิปรายผลการวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน	๑๐๙

บทที่ ๕	สรุปผล อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ	๑๑๔
	สรุปผล	
	ตอนที่ ๑ สรุปผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย	๑๑๕
	ตอนที่ ๒ ผลการวิเคราะห์การพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย	๑๒๑
	ตอนที่ ๓ ผลการวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน	๑๒๒
	อภิปรายผล	
	ตอนที่ ๑ อภิปรายผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย	๑๒๔
	ตอนที่ ๒ อภิปรายผลการวิเคราะห์การพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย	๑๒๘
	ตอนที่ ๓ อภิปรายผลการวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน	๑๓๑
	ข้อเสนอแนะ	
	๑ ข้อเสนอแนะกระบวนการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย	๑๓๓
	๒ ข้อเสนอแนะกลไกการขับเคลื่อนวิธีการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมชุมชน เพื่อการนำไปใช้ในเชิงนโยบาย	๑๓๔
	๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป	๑๓๕
	บรรณานุกรม	๑๓๖
	ภาคผนวก	
	ภาคผนวก ก บทควมวิจัย	๑๔๓
	ภาคผนวก ข ภาพกิจกรรมสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม	๑๕๔
	ภาคผนวก ค แบบคัดแยกประเด็นสัมภาษณ์ / หนังสือเชิญ ต่างๆ	๑๕๘
	ภาคผนวก ง ประวัติคณะผู้วิจัย	๑๖๓

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ความเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในปัจจุบัน เป็นผลมาจากการพัฒนาสมัยใหม่ นอกจากจะก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าแก่มนุษยชาติอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อนแล้ว ส่วนหนึ่งยังก่อให้เกิดผลกระทบต่อมนุษย์และธรรมชาติอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อนเช่นกัน สภาพเช่นนี้ได้กลายเป็นที่มาของวิกฤตการณ์ของโลก ทำให้โลกต้องประสบกับ “ความยับเยิน” จนต้องพยายามแสวงหา “ความยั่งยืน” ในปัจจุบัน การแสวงหาแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) จึงเป็นแนวคิดสำคัญอย่างหนึ่งที่ถูกนำเสนอเพื่อที่จะเยียวยารักษาวิกฤตการณ์ของโลก อย่างไรก็ตาม แนวความคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้ก็มีผู้นำเสนอในมิติต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไป พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นแหล่งที่มาของแนวทางในการพัฒนามนุษย์และสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่ง จึงน่าจะเป็นอีกมิติหนึ่งที่จะช่วยก่อให้เกิดกระบวนการทัศน์ใหม่ในการแสวงหาความยั่งยืนได้ เพราะพระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่จะให้ความสำคัญกับมนุษย์ในฐานะองค์ประกอบของความยั่งยืนเท่านั้น หากแต่ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบอื่นๆ คือ มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคมอย่างเชื่อมโยงประสานกันเป็นระบบ

พระพุทธศาสนามีปรัชญา และคำสอนที่เน้นความตระหนัก และมีความเมตตาต่อชีวิตทั้งหมด แต่ที่ผ่านมา ชีวิตสัตว์ พืชพรรณ ทรัพยากรทางธรรมชาติ เป็นต้น ถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลมาจากความโง่เขลา ความโลภ และการขาดความเคารพต่อโลก วิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมที่เราเผชิญอยู่ทุกวันนี้ ต้องการความช่วยเหลือที่เร่งด่วน แต่การมุ่งเน้นคุณค่าด้านจิตวิญญาณของมนุษย์มิได้หมายความว่าละเลยบทบาทของวิทยาศาสตร์ แต่วิทยาศาสตร์มีขอบเขตอยู่กับสภาพของโลก ในขณะที่พุทธศาสนาเป็นแหล่งคุณค่าของมนุษย์ และทุกวันนี้ ประชาชนจำนวนมากรู้สึกว้า นอกเสียจากปัจเจกชนและค่านิยมทางสังคมจะได้รับการกระตุ้น เมื่อนั้นเราจึงจะเริ่มแก้ปัญหากำลังเผชิญได้ในวิถีทางที่มีผลต่อชีวิตบนโลก ทั้งปัจจุบันและอนาคต^๑ การแสวงหาความยั่งยืนจากมิติทางด้านพระพุทธศาสนาดังกล่าวจะชัดเจนมากยิ่งขึ้น เมื่อพิจารณาจากบริบทของสังคมไทยที่ได้พัฒนาประเทศก้าวเข้าสู่ความเป็นสังคมสมัยใหม่ตามแบบอย่างตะวันตก และในปัจจุบันได้ก้าวไปสู่ภาวะที่เรียกว่า “การพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน” การที่สังคมไทยจะก้าวไปสู่ความยั่งยืนได้นั้น จึงต้องหันมาให้ความสำคัญกับรากฐานเดิมของสังคมไทย คือ พระพุทธศาสนา อันเป็นรากฐานที่ให้ความสำคัญกับระบบคุณค่า และวิถีการปฏิบัติที่เชื่อมโยงมนุษย์เข้ากับธรรมชาติแวดล้อมและสังคมอย่างเป็นระบบ

สังคมไทย ในรอบ ๔ - ๕ ทศวรรษที่ผ่านมาที่มีการเร่งรัดและพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจไปตามแนวโน้มของอสังคตประเทศ ได้ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานต่อวิถีชีวิตของคนไทยทั่วไป ยิ่งในยุคปัจจุบันที่โลกกว้างไกลไร้พรมแดนจนกลายเป็นชุมชนหรือเหมือนเป็นหมู่บ้านอันเดียวกัน

^๑ ประเวศ อินทองปาน, philos-reli.human.ku.ac.th/.../ Buddhism, สืบค้นเมื่อ ๕ ตุลาคม ๒๕๖๐.

แทนที่ผู้คนในสังคมจะอยู่ร่วมกันด้วยดีโดยความสงบเรียบร้อยและปกติสุข แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วไปกลับปรากฏในทางตรงกันข้ามและดูจะรุนแรงกว่าเดิมด้วยซ้ำไป ผู้คนในยุคใหม่ยังมีจิตใจที่คับแคบ ต่างฝ่ายต่างแบ่งแยกและแก่งแย่งกันมากขึ้น แต่ละฝ่ายต่างมุ่งหาผลประโยชน์ให้แก่ตนและพรรคพวก มุ่งรักษาและเสริมอำนาจความยิ่งใหญ่ของตน ทะเลาะวิวาทกันและทำร้ายกันอย่างรุนแรงทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และประเทศชาติ ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “โลกสากล แต่คนยิ่งสาครจรจ์” ผลจากการใช้แนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่สังคมไทยอย่างมากในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สังคมและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งกระบวนการของความเปลี่ยนแปลงมีความสลับซับซ้อนจนยากที่จะอธิบายในเชิงสาเหตุและผลลัพธ์ได้ เพราะการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดต่างเป็นปัจจัยเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน สำหรับผลของการพัฒนาในด้านบวกนั้น ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเจริญทางวัตถุ และสาธารณูปโภคต่างๆ ระบบสื่อสารที่ทันสมัย หรือการขยายปริมาณและกระจายการศึกษาอย่างทั่วถึงมากขึ้น แต่ผลด้านบวกเหล่านี้ส่วนใหญ่กระจายไปถึงคนในชนบท หรือผู้ด้อยโอกาสในสังคมน้อย แต่ว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้เกิดผลลบติดตามมาด้วย เช่น การขยายตัวของรัฐเข้าไปในชนบท ได้ส่งผลให้ชนบทเกิดความอ่อนแอในหลายด้าน ทั้งการต้องพึ่งพิงตลาดและพ่อค้าคนกลางในการส่งสินค้าทุน ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และการรวมกลุ่มกันตามประเพณีเพื่อการจัดการทรัพยากรที่เคยมีอยู่แต่เดิมแตก สลายลง ภูมิความรู้ที่เคยใช้แก้ปัญหาและสิ่งสมปรับเปลี่ยนกันมาถูกลืมเลือนและเริ่มสูญหายไป^๒

แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้นมองว่า สรรพสิ่งทั้งหลายในโลกล้วนมีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน สิ่งมีชีวิตย่อมมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบข้างทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ที่มีความสมดุลตามธรรมชาติ และมองว่าสรรพสิ่งในตัวเราและสิ่งรอบข้างนั้นเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบต่างๆ ที่มาบรรจบกันแล้วก่อรูปและสร้างกระบวนการจนเป็นขบวนการชีวิตที่ปรากฏอัตลักษณ์หรือภาพแห่งความเคลื่อนไหวที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ สรรพสิ่งในตัวเราและสิ่งต่างๆ ในโลกและสากลจักรวาลนั้น เกิดขึ้นด้วยการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันไม่มีสิ่งใดจะเกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว ทุกสิ่งมีที่มา มีที่ไป มีเหตุ มีปัจจัย เมื่อเหตุและปัจจัยเกิดขึ้นพร้อมกันอย่างเกื้อกูล ย่อมเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดสิ่งใหม่ และสิ่งใหม่ก็สร้างเส้นทางการเชื่อมโยงกับสิ่งเก่าและสรรพสิ่งอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทุกอย่างเป็นกระบวนการที่โยงใย สลับซับซ้อน เป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยงจากสิ่งเล็กๆ และภายในสิ่งเล็กๆ ก็มีการเกาะเกี่ยวกันอย่างน่าอัศจรรย์ เนื่องจากทุกครั้งที่มีการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน ต้องมีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อในทางลบต่ออนาคต การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นแนวคิดในการแก้ปัญหา โดยการพัฒนาที่ยั่งยืนหรือปรัชญาชีวิตในลักษณะที่เป็นส่วนรวมหรือมหาค คือ หากมีความจำเป็นที่จะดำเนินการให้กระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมในที่ใดที่หนึ่ง ก็จะต้องเสริมสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมในที่อื่นๆ เป็นการชดเชยเพื่อให้ในแง่มหภาคของคุณภาพสิ่งแวดล้อมคงอยู่ได้ดังเดิม ผลของการวิจัยนี้ทำให้เกิดภาพชัดเจนของการเปลี่ยนแปลงนิเวศวัฒนธรรมของท้องถิ่นโดยเป็นผลมาจากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทำให้นักวิจัย

^๒ มุลนิธิชัยพัฒนา, <https://www.chaipat.or.th/concept-and-theory-development>, สืบค้นเมื่อ ๓ เมษายน ๒๕๖๐.

จากภายนอกและภายในสามารถวิเคราะห์ให้เห็นภาพพจน์ของการเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่นที่เรียกว่า “นิเวศวัฒนธรรม” อันมีปัจจัยมาจากการรุกรานของนิเวศการเมืองที่มาจากภายนอกในรูปแบบต่างๆ โดยนิเวศวัฒนธรรมของพื้นที่ศึกษาทั้ง ๕ ท้องถิ่นมีลักษณะคล้ายกันคือ เป็นเรื่องของสังคมชายแดน-ชายขอบ” ที่มีทั้งตำแหน่งทางภูมิศาสตร์อยู่ในพื้นที่ชายแดนและเป็นกลุ่มชนที่เป็นชายขอบของสังคมมหาชนที่เน้นความเป็นคนไทย ซึ่ง ผลจากการศึกษาวิจัยคือการบอกเล่าชีวิตวัฒนธรรมจากคนภายในท้องถิ่นให้แก่สังคมมหาชนได้รับรู้ และนี่คือ “เสียงจากสังคมชายแดน-ชายขอบ” โดยเป็นผลงานของนักวิจัยชาวบ้าน ได้แก่ ท้องถิ่นลุ่มน้ำหมันในเขตอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย “ผีกับพุทธ : ศาสนา และความเชื่อในสังคมชายขอบลุ่มน้ำหมัน”^๓ โดย บริเวณลุ่มน้ำหมัน มีด่านซ้ายเป็นเมืองด่านเพราะตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคมจากหลวงพระบางมายังลำน้ำเหือง และลำน้ำหมัน พื้นที่สองฝั่งน้ำเป็นหุบเขา มีที่ลุ่มเหมาะแก่การปลูกข้าว ชีวิตและวัฒนธรรมของคนด่านซ้าย เป็นสังคมเรียบง่ายมีดุลยภาพทั้งมิติทางวัตถุและจิตวิญญาณ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นไปอย่างช้าๆ อัตลักษณ์ที่สำคัญของด่านซ้ายและลุ่มน้ำหมัน คือมีการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรโดยการใช้พัดหรือระต๋อวิดน้ำ มีการถือผีและสถาบันกวนจำ ปัญหาที่เกิดจากการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจและการเมือง ได้แก่ความขัดแย้งในเรื่องสิทธิในการดูแลพระธาตุเจดีย์ศรีสองรักษ์ และการสนับสนุนให้คนมาเที่ยวประเพณีผีตาโชนโดยขาดความรู้ ความเข้าใจ หากมองปัญหาตามแนวพระพุทธศาสนาก็พบว่าขณะนี้ ธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม กำลังมีปัญหาซึ่งอาจจะเพิ่มความรุนแรงขึ้นทุกวันจนถึงขั้นวิกฤตขึ้นไม่วันใดวันหนึ่ง ชีวิตมนุษย์ตามพุทธทศณะประกอบขึ้นมาจากธาตุ ดิน น้ำ ไฟ ลม ตามกฎธรรมชาติ ต้องอาศัย ธาตุ ๔ ที่ส่งเข้าไปสู่ร่างกายและถ่ายถอดออกมาต้องบริสุทธิ์และสมดุล ร่างกายจึงจะดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข ถ้าหากเสียดุลบ้างเล็กน้อย ร่างกายก็จะแสดงปฏิกิริยาออกมาในรูปของความอ่อนแอหรือป่วยไข้ ถ้ารุนแรงชีวิตจะแตกสลายทันที หากสิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาวะปกติบริสุทธิ์ สดใสตามธรรมชาติ ชีวิตมนุษย์ก็จะพบกับความสุขสดชื่นไปด้วย แต่ถ้าเมื่อไรมีความแปรปรวนมากๆ ชีวิตมนุษย์ก็จะประสบทุกข์มากขึ้น การกิจแห่งการร่วมกันเผชิญปัญหา การค้นหาสาเหตุของปัญหาและทางแก้ให้พบซึ่งมั่นใจว่าทางแก้มีอยู่ จึงมิใช่เป็นหน้าที่ของมนุษย์เพียงคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นเรื่องของทุกชีวิต เพราะมันจะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความดำรงอยู่และการล้มสลายแห่งมนุษยชาติ

ในด้านการดำรงอยู่ของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายนั้นพระพุทธองค์ตรัสว่าขึ้นอยู่กับธรรมชาติ คือ ระบบสิ่งแวดล้อม หากระบบนิเวศที่เป็นที่อยู่สูญเสียไปเมื่อไรชีวิตของมนุษย์และสัตว์ก็ไม่สามารถดำรงอยู่ได้เช่นกัน ธรรมชาติสามารถจะอยู่ได้โดยไม่มีมนุษย์ แต่มนุษย์จะมีชีวิตอยู่ไม่ได้หากปราศจากธรรมชาติ ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงรู้จักและเข้าใจระบบนิเวศเป็นอย่างดีนี้เอง จึงมีหลักธรรมคำสอนหลายประการเพื่อให้มนุษย์หรือพระสงฆ์สาวกมีการดำรงอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเหมาะสม ให้มีการจัดการและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อให้สาวกของพระองค์ได้สำนึกในคุณและเห็นความสำคัญของธรรมชาติ ในการที่จะได้ช่วยกันรักษาปัจจัยทางธรรมชาติไว้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ทรัพยากรธรรมชาติร่อยหรอ และสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว มีภาวะขยะล้นเมือง และการบริหารจัดการน้ำยังไม่เป็นระบบโครงข่ายที่สมบูรณ์ ในขณะที่ความเสี่ยงและผลกระทบที่เกิดจากสภาพภูมิอากาศผันผวนมีความรุนแรงมากขึ้น ทำให้กฎเกณฑ์ และกฎระเบียบของสังคมที่เกี่ยวกับการ

^๓ ประชาไท, <https://www.prachatai.com/journal>, สืบค้นเมื่อ ๔ มีนาคม ๒๕๖๐.

ใช้ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความเข้มงวดมากขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งสะท้อนถึงปัญหาการจัดการภาครัฐที่ ขาดประสิทธิภาพเพราะการบริหารจัดการยังขาดเอกภาพ และการปฏิรูปกฎหมายเพื่อพัฒนาประเทศยังล่าช้า^๔ การสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและยกระดับคุณภาพ สิ่งแวดล้อม เน้นการรักษา และฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติ เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ สนับสนุนการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตของประชาชน เร่งแก้ไขปัญหาวิกฤติ สิ่งแวดล้อม เพื่อลดมลพิษที่เกิดจากการผลิต และการบริโภคพัฒนาระบบบริหารจัดการที่โปร่งใสเป็นธรรม ส่งเสริม การผลิต และการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เร่งเตรียมความพร้อมในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ รวมทั้งบริหารจัดการเพื่อลดความเสี่ยงด้านภัยพิบัติทางธรรมชาติ สถานการณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฐานทรัพยากรธรรมชาติ ลดลงและเสื่อมโทรมเนื่องจากการใช้ประโยชน์เกินกว่า ศักยภาพในการฟื้นตัวของระบบนิเวศ การบริหาร จัดการทรัพยากรน้ำยังขาดกระบวนการมีส่วนร่วม และการวิเคราะห์ประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจก่อนดำเนินการอย่างเป็นระบบ ขณะเดียวกันการเข้าถึงและการจัดสรรการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรธรรมชาติยังไม่เป็นธรรม ก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำ ความขัดแย้ง และข้อพิพาทในระดับพื้นที่ ระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน นอกจากนี้ยังมีปัญหามลพิษที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของ ประชาชนและต้นทุนทาง เศรษฐกิจ และก่อให้เกิดรูปแบบการผลิต และการบริโภคที่ไม่ยั่งยืน

การพัฒนาของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาในด้านใดก็ตาม ผลลัพธ์สุดท้ายในด้านลบ มักจะตกอยู่กับชุมชนท้องถิ่น แต่ด้านบวกซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของรัฐบาล กลับถึงมือชุมชนชนบท ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศค่อนข้างจำกัด เพราะกระบวนการของการพัฒนาเหล่านั้น ให้ความสำคัญหรือนำหนักกับการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมน้อยมาก และบางกรณีการมีส่วนร่วมที่เปิดให้ก็มักจะเป็นช่วงปลายของโครงการหรือใกล้จบโครงการแล้ว จนชุมชนไม่อาจจะเตรียมตัว เตรียมใจรับสถานการณ์ได้ทัน เพราะเนื่องมาจากขาดองค์ความรู้ ข้อมูล และทักษะ ที่พร้อมจะรับผล พวงอันเกิดจากการพัฒนาได้ แทนที่การพัฒนาจะเป็นประโยชน์ แต่กลับเป็นผลเสียแก่คนหมู่มากใน ชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาแบบไม่ยั่งยืน

๑.๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยา วัฒนธรรมในจังหวัดเลย
๒. เพื่อพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย
๓. เพื่อวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย

^๔ สรุปรสาระสำคัญ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : สำนักนายกรัฐมนตรี.

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑. รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลยเป็นอย่างไร

๒. แนวทางการพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลยเป็นอย่างไร

๓. ผลการวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลยเป็นอย่างไร

๑.๓.๑ ขอบเขตการวิจัย

๑) **ขอบเขตด้านเนื้อหา** มุ่งเน้นการศึกษาแนวคิด หลักการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติในการจัดการสิ่งแวดล้อมและหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาสภาพปัญหา สาเหตุ พฤติกรรมด้านสิ่งแวดล้อมของพระสงฆ์/บุคลากรภายในวัดและชุมชนรูปแบบและกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา การพัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา และการบูรณาการหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาเชิงอนุรักษ์โดยมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนในจังหวัดเลย

๒) **ขอบเขตด้านพื้นที่ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง** เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงปฏิบัติการ โดยมีการศึกษาวิเคราะห์ทั้งในเชิงพื้นที่และเอกสาร ดังนั้น จึงกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของวัดและชุมชน ที่สนใจและมีกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา โดยมีกระบวนการทำงานร่วมกันของวัด ชุมชน ในลักษณะต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมและสังคมในเชิงอนุรักษ์ โดยมีพื้นที่ศึกษานำร่องจำนวน ๔ อำเภอในจังหวัดเลย

โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของตัวแทนแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่ ๑) กลุ่มตัวอย่างของอำเภอด่านซ้าย ๒) อำเภอภูเรือ ๓) อำเภอเชียงคาน ๔) อำเภอวังสะพุง จำนวนประชากร ๔ อำเภออำเภอละ ๕ รูป/คน รวมเป็น ๒๐ รูป/คน

๑.๓.๒ ขั้นตอนการวิจัย

๑) **รูปแบบการวิจัย** การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและเอกสารโดยเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา จากคำภีร์ จากเอกสารที่เกี่ยวข้องรวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการจัดเวทีวิชาการของชุมชนต่างๆ และภาคที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

๒) **ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง** เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงปฏิบัติการ โดยมีการศึกษาวิเคราะห์ทั้งในเชิงพื้นที่และเอกสาร ดังนั้น จึงกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของวัดและชุมชน ที่สนใจและมีกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรม โดยมีกระบวนการทำงานร่วมกันของวัด ชุมชน ในลักษณะต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมและสังคมในเชิงนิเวศชุมชน โดยมีพื้นที่ศึกษานำร่องจำนวน ๔ พื้นที่ๆ ละ ๕ รูป/คน

โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของตัวแทนแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่ ๑) กลุ่มตัวอย่างของอำเภอด่านซ้าย ๒) อำเภอภูเรือ ๓) อำเภอเชียงคาน ๔) อำเภอวังสะพุง จำนวนประชากร ๔ อำเภออำเภอละ ๕ รูป/คน รวมเป็น ๒๐ รูป/คน

๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑. นิเวศวิทยาวัฒนธรรม หมายถึง ความสัมพันธ์แบบวงจร ซึ่งเอื้อให้เกิดความเข้าใจต่อแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม

๒. การจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง การดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้สิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวมีผลดีต่อคุณภาพชีวิต

๑.๕ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย

๑. ได้ทราบถึงสภาพปัญหา สาเหตุด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดและชุมชนในจังหวัดเลยที่จะนำไปสู่การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม

๒. ได้มีการพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดและชุมชนในจังหวัดเลยตามหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา

๓. ได้มีการพัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาของวัดและชุมชนในจังหวัดเลย

๔. ได้มีการบูรณาการหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาในการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ของวัดและชุมชนในจังหวัดเลย

๕. ได้แนวทางการพัฒนาชุมชนเชิงนิเวศ (Eco-community) ที่อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและเจ้าของพื้นที่ในลักษณะของสังคมวิทยาศาสนา

๖. ได้เอกสารงานวิจัยเพื่อเผยแพร่ต่อหน่วยงานท้องถิ่น ระดับชาติ และองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย ผู้วิจัยมุ่งศึกษา หลักคำสอนพระพุทธศาสนาที่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตกับธรรมชาติ พัฒนาพฤติกรรมและจิตใจต่อการดำรงชีวิตในมิติต่างๆ ทั้งการเรียนรู้ และการพึ่งพาอาศัย การพัฒนาจิตใจเพื่อให้เข้าถึงหลักสัจธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย โดยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามลำดับ ดังนี้

- ๒.๑. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
 - ๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
 - ๒.๑.๒ ความหมายด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
 - ๒.๑.๓ หลักการด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
 - ๒.๑.๔ ประเภทนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
 - ๒.๑.๕ องค์ประกอบของนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
- ๒.๒. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
 - ๒.๒.๑ ความหมายของการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
 - ๒.๒.๒ รูปแบบของแนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
 - ๒.๒.๓ ความสำคัญของแนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
- ๒.๓. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวปฏิบัติในด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
 - ๒.๓.๑ ความสำคัญของแนวปฏิบัติในด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
 - ๒.๓.๒ รูปแบบแนวปฏิบัติในด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
- ๒.๔. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - ๒.๔.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวปฏิบัติในด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
 - ๒.๔.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
 - ๒.๔.๓ งานวิจัยเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
 - ๒.๕. กรอบแนวคิดในการทำวิจัย

๒.๑. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

ประวัติความเป็นมาของศาสตร์ทางนิเวศวิทยา เริ่มมาจาก Carl Luwig Willdenow (๑๗๖๕-๑๘๑๒) ซึ่งเป็นชัยพฤกษ์ภูมิศาสตร์ ที่ได้กล่าวไว้ว่า สภาพภูมิอากาศที่เหมือนกันจะให้สังคมพืชที่เหมือนกันด้วยแม้ว่าจะอยู่ห่างไกลกันสักเพียงใด ต่อมา Fridrich Heinrich Alexander von

Humboldt (๑๗๖๙-๑๘๕๙) ได้รับแนวคิดนี้พร้อมทั้งได้มีโอกาสเดินทางไปในที่ต่างๆ ของโลกรวมถึงสหรัฐอเมริกา และแต่งตำราทางพฤกษศาสตร์ขึ้นภายใต้ชื่อว่า Voyage aux regions equinoxiales และเริ่มนำคำว่า association เข้ามาจำแนกกลุ่มพืชคลุมดินโดยอาศัยหลักจากภาพลักษณ์ภายนอก ในยุคต่อมา Schouw (๑๗๘๙-๑๘๕๒) ได้จัดตั้งระบบการตั้งชื่อ association ขึ้นจากการอาศัยชื่อสกุล (genus) ของไม้เด่นในสังคมและเพิ่มคำว่า etum เข้าไปเป็นคำลงท้าย ส่วน Anton Kerner von Marilaun (๑๘๓๑-๑๘๙๘) เป็นผู้ที่ให้ความสนใจในเรื่องของการทดแทนของสังคมพืชและยังได้กล่าวถึงลักษณะของพืชที่แสดงออกบางอย่างว่าส่วนหนึ่งเนื่องมาจากพันธุกรรมและอีกส่วนหนึ่งมาจากปัจจัยแวดล้อม ส่วน August Grisebach (๑๘๑๔-๑๘๗๙) มีผลงานส่วนใหญ่ในด้านการจัดจำแนกสังคมพืชและได้ทำการบรรยายสังคมพืชนั้น ๆ ไว้มากมายโดยเฉพาะจากภาพลักษณ์ภายนอกที่มองเห็นด้วยตาเปล่า ส่วน Alphonse Louis Pierre Pyramus De Candolle (๑๘๐๖-๑๘๘๓) ได้สร้างผลงานที่เด่นในเรื่อง กฎการกระจายของสังคมพืชโดยเน้นที่อุณหภูมิเป็นปัจจัยสำคัญ ได้ทำการรวบรวมข้อมูลด้านสภาพทางภูมิอากาศจากสังคมพืชต่างๆ เกือบทั่วโลกซึ่งต่อมา Koppen ได้ใช้ในการจัดจำแนกภูมิอากาศของโลกที่ยังเป็นที่นิยมใช้กันอยู่ในปัจจุบัน (Gates, ๑๙๗๒)^๕

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นเป็นเวลา กว่า ๒,๖๐๐ ปี มาแล้ว เดิมทีเดิมนั้น พระพุทธศาสนา เกี่ยวข้องกับการแสวงหาวิถีกำจัดทุกข์ของมนุษย์จึงไม่ได้เน้นโดยตรงเรื่องแนวปฏิบัติต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะปัญหาทางสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหายุคปัจจุบัน สมัยพุทธกาลไม่มีปัญหานี้ ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมยังบริสุทธิ์ สะอาด ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ อุดมสมบูรณ์ พระพุทธเจ้า และพระสาวกทั้งหลายใช้ชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติอย่างแนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่เคยปรากฏหลักฐานใดๆ ว่าเบียดเบียน ช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์มาสร้างประโยชน์ในทางวัตถุเพื่อตนเองหรือเพื่อพระศาสนาเลย ในทางตรงกันข้ามกลับอาศัยใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นด้วยความซาบซึ้งในคุณค่า และมีจิตใจในการถนอมรักษาอย่างสูงส่ง ถึงกระนั้นก็ตาม ในฐานะพระพุทธศาสนาเป็นปรัชญาชีวิตที่สมบูรณ์แบบที่สะท้อนในแง่มุมต่าง ๆ ของประสบการณ์ จึงเป็นไปได้ที่จะค้นหาหลักคำสอนเพื่อทำความเข้าใจและอนุรักษ์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในทางพุทธศาสนา กิจกรรมทางเศรษฐกิจ หมายถึง การมีชีวิตที่ดีที่ประเสริฐ การผลิต การบริโภค และการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ไม่ควรสิ้นสุดที่ตัวมันเองแต่ควรจะสิ้นสุดที่การพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อม พระพุทธเจ้าทรงสอนให้คนดำเนินชีวิตให้สมดุลกับธรรมชาติโดยวิธีต่อไปนี้^๖

๑) การกินให้น้อย ท่านสอนให้กินเฉพาะเท่าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ เพราะการทำดังกล่าวกจะทำให้ลดความโลภลง ซึ่งจะช่วยลดมลภาวะลงด้วย

๒) การอยู่อย่างผสมกลมกลืนกับธรรมชาติ คนและสิ่งมีชีวิตอื่นๆ อยู่ภายใต้กฎของธรรมชาติ อันได้แก่ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย ถ้าทุกชีวิตอยู่ด้วยกันอย่างกลมกลืน เขาก็จะไม่ไปรบกวนสิทธิของผู้อื่น

^๕ ศ.ดร. ม.มหาวิทวัสสภานนท์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

^๖ ประเวศ อินทองปาน, เอกสารประกอบการสอน ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน, ๒๕๕๙.

๓) การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด พระพุทธเจ้าสอนให้คนใช้ธรรมชาติในการพัฒนาจิตใจ พุทธิกรรม และศีลธรรมของตนเอง ดังนั้นคนต้องเรียนรู้การใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด

เมื่อมนุษย์ประจักษ์ว่าการทำลายธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมมิใช่นำประโยชน์สุข มาให้แก่มนุษย์ฝ่ายเดียวที่เคยเข้าใจกัน แต่จะนำความหายนะและความทุกข์มาสู่มนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ก็พากันให้ความสนใจต่อปัญหานี้มากขึ้นเป็นพิเศษ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าปัญหาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาของมนุษยชาติที่จะต้องเผชิญร่วมกัน ปัจจุบันนี้กระบวนการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้เริ่มเคลื่อนไหวกันทั่วโลกเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่อย่างทุเมทจริงจัง แต่ยังมีมนุษย์อยู่อีกจำนวนไม่น้อยที่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก มีความเห็นผิดยังคงตั้งหน้าตั้งตา กอบโกยผลประโยชน์เพื่อตนเองโดยการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง ไม่มีความรู้สึกถึงพิษภัยที่กำลังคืบคลานเข้ามา ไม่คิดช่วยแก้ปัญหา แต่ยังคงเพิ่มปัญหาอย่างไม่หยุดยั้ง นักอนุรักษ์ต้องต่อสู้กับปัญหาวิกฤตทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่หนักหน่วงรุนแรงแล้ว ยังจะต้องเผชิญกับมนุษย์ที่ขาดจิตสำนึกซึ่งมีเครื่องมือทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนานาชนิด ไม่ว่าจะเป็นเงินทอง อำนาจ อิทธิพลหรือสิ่งอื่นๆ

๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

ตั้งแต่ได้มีการปฏิวัติอุตสาหกรรมขึ้นในปี ค.ศ. ๑๗๗๐ เป็นต้นมา การขยายตัวของเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมได้เป็นไปอย่างกว้างขวางทั่วโลก ประกอบกับการเพิ่มขึ้นของประชากรของโลกอย่างรวดเร็ว สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติได้ถูกคุกคามและทำลายลงโดยการกระทำของมนุษย์จนเกิดมลพิษ (Pollution) และได้ส่งผลร้ายต่อมวลมนุษยชนอย่างรุนแรงตามระยะเวลาที่ผ่านมา ปัญหาและความสูญเสียคุณภาพของสิ่งแวดล้อมมีทำที่ว่าจะเลวร้ายลงทุกวัน อันจะต้องระดมความคิด และการกระทำช่วยกันแก้ไขทุกวันนี้ก็คือ^๗

๑) มลพิษทางอากาศ เกิดจากก๊าซหลายชนิด เช่น คาร์บอนมอนนอกไซด์ คาร์บอนไดออกไซด์ ออกไซด์ของไนโตรเจน สารไฮโดรคาร์บอนต่างๆ รวมทั้งอนุภาคบางชนิดและไอของตะกั่วโรงงานอุตสาหกรรมและยวดยานพาหนะ ยิ่งหนาแน่นมากเท่าไร มลพิษในอากาศก็เพิ่มมากขึ้น

๒) มลพิษทางน้ำ การที่น้ำในแม่น้ำลำคลองปัจจุบันเน่าเสีย มีแนวโน้มมากขึ้น เพราะมนุษย์ได้ทิ้งขยะ สารเคมี ปุ๋ย ซากสัตว์ น้ำสกปรกจากโรงงาน ผงซักฟอก ฯลฯ มนุษย์จึงต้องเผชิญกับน้ำไม่บริสุทธิ์ที่ตนใช้ยังชีพ และมนุษย์ก็ยิ่งรู้ดีต่อไปว่า น้ำเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตอย่างหนึ่ง และน้ำที่ตนใช้ยังชีพกำลังจะเป็นพิษขึ้นทุกที แต่มนุษย์ก็ยังไม่หยุดยั้งในการทำน้ำให้เป็นพิษ เพราะความละเลย ความเห็นแก่ตัว มั่งง่าย และความไม่เอาใจใส่ของมนุษย์นั่นเอง แม่น้ำลำคลองต่างๆ จึงเน่าเหม็นเป็นจำนวนมาก

๓) มลพิษทางดิน การที่ดินเกิดภาวะมลพิษมีที่มาจากหลายสาเหตุ เช่น มูลของสัตว์ การใช้ปุ๋ยเกินพอดี ตะกอนของเกลือ สารเคมี โดยเฉพาะขยะมูลฝอย ถ้ากองทิ้งไว้จะเกิดการสลายตัว ทำให้เกิดสารอินทรีย์ และอนินทรีย์ พอฝนตกลงมาน้ำก็จะไหลไปบริเวณข้างเคียง สารต่างๆ ก็ตามไปด้วย ทำให้บริเวณนั้นมีพิษไปด้วย นอกจากนี้ขยะบางอย่างก็ยากต่อการทำลายหรือทำลายได้เพียงบางส่วน ถ้าทิ้ง

^๗ ประเวศ อินทองปาน, เอกสารประกอบการสอน ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์, อ่างแล้ว.

ไว้ที่ใดก็มักจะคงอยู่ในสภาพเช่นนั้น ถ้าทิ้งลงตามท่อระบายน้ำ จะทำให้เกิดการอุดตัน ถ้าทิ้งลงในแม่น้ำ ลำคลองจะทำให้ตื้นเขินและเป็นอันตรายต่อเรือที่สัญจรไปมา สิ่งที่จะละลายตัวยากที่กล่าวมา เช่น พลาสติก โลหะ ฝ้าย หนัง เป็นต้น

๔) มลพิษทางอุณหภูมิ โลกปัจจุบัน อากาศจะแปรปรวนไปจากอดีตมาก เพราะมนุษย์มีการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ทั้งที่เป็นการเสริมสร้าง และทำลายมนุษย์ เช่น ระเบิดไฮโดรเจน การถางป่าตัดต้นไม้ หรือ การอยู่ในเมืองอย่างแออัดไม่มีต้นไม้ทำให้ฝนไม่ตก หรือความร้อนจากอุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ เช่น ตู้เย็น เครื่องปรับอากาศ เครื่องจักรต่างๆ ตลอดจนความร้อนจากดวงอาทิตย์ เป็นต้น

นิเวศวิทยา วัฒนธรรม (cultural ecology) เป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาแนวหนึ่งที่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม โดยเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทาง สังคมวัฒนธรรม จูเลียน สจิวัด (Julian Steward) นักมานุษยวิทยาอเมริกัน ได้อธิบายแนวความคิดแบบนี้ว่า เป็นการศึกษากระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการศึกษาวิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการปรับตัว (adaptation) ของสังคม แนวความคิดนี้มองสังคมในลักษณะเป็นพลวัตหรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานสำคัญคือ เทคโนโลยีการผลิตโครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เป็นเงื่อนไข ปัญหาโลกร้อนขึ้น ชั้นโอโซนถูกทำลาย พืชและสัตว์หลายชนิดกำลังจะสูญพันธุ์ การเพิ่มขึ้นของประชากร การแพร่กระจายของมลภาวะและฝนกรด ปัญหาต่างๆ เหล่านี้กำลังรุมเร้าโลกของเราและทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจก็ยังคงดำเนินไปตามปกติ ส่วนสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมได้แก่ ความโลภซึ่งเป็นผลมาจากการแสวงหาพัฒนาการทางเศรษฐกิจไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีอย่างเดียวกันไม่เพียงพอที่จะจัดการกับปัญหาที่โลกกำลังเผชิญอยู่ได้ ที่จริงแล้วความอวดดีของมนุษย์จะถูกควบคุมโดยความเชื่อของศาสนาต่างๆ ที่มีปรากฏอยู่บนโลกใบนี้มานานแล้ว พระพุทธศาสนาสอนให้คนรักความสงบ และเชื่อว่าความเกลียดชังและอาวูธนำไปสู่การทำลายล้างตนเองและผู้อื่น ความโลภ และความเห็นแก่ตัวนำไปสู่ความทุกข์ยาก ยิ่งไปกว่านั้นความเห็นแก่ตัวยังเป็นสาเหตุสำคัญของการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ดังคำกล่าวของท่านพุทธทาส ภิกขุ^๔ ที่ว่า “ทุกศาสนาต้องการหยุดความเห็นแก่ตัว เมื่อคนตกเป็นทาสของความเห็นแก่ตัว ไม่ต้องหวังว่าจะมีความสงบ พุทธศาสนิกชนที่แท้จริงต้องปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาอย่างจริงจังและจริงใจ เมื่อนั้นเราจึงจะรักษาธรรมชาติไว้ได้ トラบิตที่คนยังมีความเห็นแก่ตัวอยู่ก็ไม่สามารถที่จะป้องกันการทำลายป่าที่เพิ่มขึ้นได้” นั่นคือ ธรรมชาติมีอยู่อย่างจำกัด แต่ความต้องการของมนุษย์ไม่จำกัด การพัฒนาความคิดที่เป็นนามธรรมและ การติดต่อสื่อสารที่มีความสลับซับซ้อนสูงมากได้เปลี่ยนวิวัฒนาการของมนุษย์ไปอย่างสิ้นเชิง การติดต่อสื่อสารในโลกยุคเทคโนโลยีข่าวสารทำให้กลุ่มชนที่เคยแยกออกจากกันกลายเป็นประชาคมโลกเดียวกัน ตามหลักการทางวิวัฒนาการแล้ว การเกิดสปีชีส์ใหม่จะต้องเริ่มต้นด้วยการแบ่งแยกแตกตัวของประชากรขนาดเล็กออกไป และพัฒนาการแตกต่างไปจากสปีชีส์เดิมในพื้นที่อื่น และกลายเป็นสปีชีส์ใหม่ที่สุด ซึ่งในสถานการณ์ของโลกปัจจุบันไม่น่าจะมีความเป็นไปได้อีก

^๔ ประเวศ อินทองปาน, เรื่องเดียวกัน.

ต่อไป ขณะเดียวกัน เทคโนโลยีที่มนุษย์สร้างขึ้นทำให้การคัดเลือกตามธรรมชาติไม่มีอีกต่อไป เพราะเหตุผลที่ว่า ในอดีตสิ่งมีชีวิต ตัว/ต้น/สปีชีส์ ที่เหมาะสมที่สุดเท่านั้นจึงจะอยู่รอดและสืบพันธุ์ได้ต่อไป แต่ในขณะนี้มนุษย์ไม่ว่าจะแข็งแรงหรืออ่อนแอก็มีโอกาสอยู่รอดและสืบพันธุ์ใกล้เคียงกันเนื่องจากพัฒนาการทางแพทย์และสาธารณสุข มนุษย์เกือบทุกคนมีโอกาที่จะได้รับอาหาร ที่อยู่อาศัย และปัจจัยอื่นที่จำเป็นต่อการอยู่รอดของมนุษย์เท่าเทียมกัน ขณะเดียวกัน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก็พัฒนาไปอย่างรวดเร็วไม่หยุดยั้ง ซึ่งหมายความว่า การเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงที่มีสาเหตุจากธรรมชาติอาจจะไม่จำเป็นต้องมีผลต่อกระบวนการวิวัฒนาการของมนุษย์ เช่น มนุษย์ไม่มีความจำเป็นต้องปรับรูปร่างภายนอกเพื่อให้อยู่รอดกับยุคน้ำแข็งที่อาจจะเกิดขึ้น เพราะมนุษย์สามารถใช้เทคโนโลยีป้องกันตัวเองจากความหนาวเย็นได้ ขณะเดียวกัน พันธุวิศวกรรมอาจจะพัฒนาถึงจุดที่ทำให้มนุษย์สามารถเลือกลักษณะของยีนได้ตามใจชอบ เพราะเมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้มีการประกาศร่วมกันระหว่าง ดร.ฟรานซิส คอลลินส์ จากสถาบันวิจัยยีนมนุษย์แห่งชาติ ประเทศสหรัฐอเมริกา กับ ดร.เจ แครก เวนเตอร์ จากบริษัทยีนเซเลรา ว่าได้ประสบความสำเร็จในการจำแนกหน่วยพันธุกรรมของมนุษย์จำนวนทั้งสิ้น ๓.๑ พันล้านหน่วยแล้ว ซึ่งนอกจากศักยภาพในการนำไปใช้ในการบำบัดรักษาโรคทางพันธุกรรมหรือโรคอื่นๆของมนุษย์แล้ว ปัจจุบัน นักวิทยาศาสตร์บางกลุ่มกำลังเริ่มตั้งคำถามหรือคิดว่า มนุษย์สามารถเปลี่ยนแปลงหน่วยทางพันธุกรรม มนุษย์ก็สามารถคัดเลือกและถ่ายทอดลักษณะที่พึงประสงค์ไปยังรุ่นต่อไปได้ ความเป็นไปได้ทางวิทยาศาสตร์จึงไม่ใช่ปัญหาอีกต่อไปส่วนที่เป็นปัญหาคือจริยธรรมว่า การกระทำดังกล่าวถูกต้องเหมาะสมหรือไม่เท่านั้น ซึ่งหมายความว่า วิวัฒนาการโดยการคัดเลือกตามธรรมชาติอาจจะถูกแทนที่ด้วยวิวัฒนาการจากการคัดเลือกของมนุษย์ชาติ แต่ท้ายที่สุดแล้ว สังคมที่สามารถจะทำการพิสูจน์ได้ก็คือ มนุษย์ปัจจุบันหรืออนาคต ไม่ว่าจะมีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมก้าวหน้าไปถึงระดับใดก็ตาม มนุษย์ก็ยังคงจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมอย่างขาดไม่ได้โดยนัยเอง

การวิวัฒนาการปรากฏขึ้นมาบนโลกของมนุษย์ และพัฒนาการทางวัฒนธรรมมีความสำคัญ ไม่ใช่เฉพาะมิติและมุมมองในสังคมวิทยาเท่านั้น แต่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในมิติทางนิเวศเนื่องจากผลของมนุษย์ที่มีต่อชีวิตและสิ่งแวดล้อมทั้งหมด ผลของวิวัฒนาการและพัฒนาการทางวัฒนธรรมของมนุษย์กลายเป็นพลังที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งรวมถึงตัวมนุษย์เอง และเป็นพลังที่แตกต่างไปจากพลังอื่นๆ ที่เคยปรากฏขึ้นในช่วงเวลา ๔-๕ พันล้านปีในประวัติวิวัฒนาการของโลก จากจุดเริ่มต้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและกระบวนการในธรรมชาติส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญทั้งต่อสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพและกายภาพของโลก รวมทั้งสถานการณ์ดำรงอยู่ของมนุษย์ในระยะเริ่มต้นนี้ ผลกระทบเกิดเป็นเฉพาะพื้นที่ จำกัดขอบเขต และมีผลต่อโลกโดยรวมน้อยมาก แต่เมื่อระดับปฏิสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์กับธรรมชาติเพิ่มสูงขึ้นพร้อมกับการขยายตัวของประชากรมนุษย์ ผลกระทบก็ขยายมาตราความรุนแรงขึ้นตามลำดับจากระดับท้องถิ่นมาเป็นระดับประเทศ และกลายมาเป็นระดับโลกเหมือนในปัจจุบัน (และในอนาคตอาจจะกลายเป็นระดับจักรวาล เนื่องจากขยะอวกาศที่มนุษย์เอาไปทิ้งไว้ซึ่งเพิ่มขึ้นทุกที) ผลกระทบที่ขยายมาตราขึ้นเช่นนี้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตมนุษย์ต่อชีวิตอื่นๆ และบทบาทหน้าที่ของธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงของสังคมมนุษย์ที่เกิดขึ้นต่อธรรมชาติมาตามลำดับนี้ บางประการอาจจะมองว่าเป็น

สิ่งที่พึงประสงค์ในมุมมองของมนุษย์ เช่น การทำเกษตรกรรมซึ่งจัดว่าเป็นระบบนิเวศที่มนุษย์สร้างขึ้นที่มีผลต่อการเพิ่มความสามารถสูงสุดในการรองรับประชากรมนุษย์หรือการเปลี่ยนแปลงปัจจัยต่างๆ ที่มีผลทำให้ความยาวอายุขัยเฉลี่ยของมนุษย์เพิ่มสูงขึ้นจากประมาณ ๓๐ ปีเป็น ๗๖ ปี แต่ในขณะเดียวกัน วัฒนธรรมก็รับผิดชอบต่อความทุกข์ยากของมนุษย์ในสังคม ตัวอย่างเช่น ความรุนแรงในสังคม เช่น การรบราฆ่าฟัน โรคระบาด การแบ่งแยกชนชั้นในสังคม และยังเป็นสาเหตุสร้างความเสื่อมโทรมเสียหายต่อระบบนิเวศ ซึ่งเป็นระบบที่ทำหน้าที่สนับสนุนการดำรงอยู่ของชีวิตซึ่งรวมทั้งมนุษย์^๙ มีหลักฐานยืนยันว่า มนุษย์ปัจจุบันในยุคเริ่มต้นดำรงชีวิตอยู่ด้วยการเก็บของป่า-ล่าสัตว์ อยู่ในระบบนิเวศแบบต่างๆ ตั้งแต่ป่าเขตร้อน ทุ่งหญ้าเขตร้อน ทะเลทราย ป่าผลัดใบและไม่ผลัดใบในเขตอบอุ่น ไปจนถึงเขตหนาวที่มีหิมะและน้ำแข็งปกคลุม ทั้งในซีกโลกเหนือและใต้ แต่ส่วนใหญ่แล้วพบว่าจะอาศัยอยู่ในบริเวณที่ดินฟ้าอากาศไม่รุนแรง อุณหภูมิไม่ร้อนหรือหนาวเกินไป และในพื้นที่ซึ่งดินอุดมสมบูรณ์ ในยุคเริ่มต้นนี้ไม่มีการตั้งถิ่นฐานถาวร อาศัยอยู่ในถ้ำธรรมชาติหรือสร้างเพิงพักแบบง่ายๆ พบหลักฐานว่า มนุษย์มีการสร้างที่พักซึ่งทำด้วยซุงที่มีอายุประมาณ ๓๐๐,๐๐๐ ปีมาแล้ว นอกจากนี้ สัตว์ในกลุ่มมนุษย์เช่น H. habilis^{๑๐} ก็น่าเชื่อว่าสร้างที่พักแบบง่ายๆ ขึ้นเมื่อประมาณ ๒ ล้านปีที่แล้วถ้าพิจารณาจากมุมมองทางนิเวศวิทยาแล้ว มนุษย์ในยุคเริ่มต้นนั้นมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมเหมือนกับสัตว์ที่กินทั้งพืชและสัตว์อื่นๆ มนุษย์เป็นสัตว์ที่วิวัฒนาการจนไม่เฉพาะเจาะจงอีกต่อไป แต่สิ่งที่วิวัฒนาการเกิดขึ้นเฉพาะกับมนุษย์แต่ไม่เกิดขึ้นกับสัตว์อื่น คือ การควบคุมและใช้ไฟ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่มีความสำคัญในทางนิเวศวิทยาและสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ การควบคุมและใช้ไฟทำให้มนุษย์ปัจจุบันในอดีตมีแหล่งพลังงานนอกเหนือไปจากกล้ามเนื้อของตนเอง ขณะที่พลังงานจากกล้ามเนื้อซึ่งเป็นพลังงานหลักของสัตว์อื่นๆ จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปริมาณและคุณภาพของอาหารที่จะหาได้จากสิ่งแวดล้อม แต่พลังงานจากไฟไม่ได้ขึ้นอยู่กับปริมาณและคุณภาพของอาหารจากธรรมชาติอีกต่อไป ทำให้มนุษย์เริ่มเปลี่ยนแปลงพื้นฐานของความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมจากมนุษย์ที่จะอยู่รอดด้วยการพึ่งพาธรรมชาติมาเป็นมนุษย์ที่มีศักยภาพและความพยายามจะควบคุมธรรมชาติ การใช้ไฟสามารถปรับให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมเฉพาะบริเวณนั้นๆ เช่น ไฟอาจจะใช้เพื่อสร้างความอบอุ่นในเขตอบอุ่นและเขตหนาว ใช้เพื่อไล่ล่าสัตว์ในทุ่งหญ้าหรือใช้เพื่อเผาป่าให้เป็นที่โล่ง หรือใช้เพื่อปรับปรุงคุณภาพอาหารประจำวัน

ในห่วงโซ่อาหาร มนุษย์ที่เก็บของป่า-ล่าสัตว์ก็เหมือนกับสัตว์ที่กินทั้งพืชและสัตว์อื่นๆ คือทำหน้าที่เป็นทั้งผู้บริโภคลำดับแรกซึ่งรับพลังงานโดยตรงจากพืชที่เป็นผู้ผลิต ผู้บริโภคลำดับที่สองซึ่งรับพลังงานจากสัตว์กินพืช และผู้บริโภคลำดับที่สามซึ่งรับพลังงานจากสัตว์ที่กินสัตว์ นั้นหมายความว่าพิจารณาในเชิงพลังงานแล้ว มนุษย์กับสัตว์อื่นๆ ทั้งหมดเป็นคู่แข่งซึ่งกันและกัน พลังงานที่มาสู่มนุษย์หมายถึงพลังงานที่ขาดหายไปจากสัตว์อื่นๆ ในระบบนิเวศที่มนุษย์ที่เก็บของป่า-ล่าสัตว์อาศัยอยู่นั้น พลังงานจากกระบวนการสังเคราะห์แสงที่พืชผู้ผลิตจับไว้จะถ่ายทอดมาถึงมนุษย์เพียงประมาณ ๑/๑๐,๐๐๐ ถึง ๑/๑๐๐๐,๐๐๐ ส่วนเท่านั้น

๑) อากาศบริสุทธิ์ที่ไม่มีมลพิษของสารพิษอันตราย เช่น ตะกั่วออกไซด์ของกำมะถัน

^๙ Permalink : <http://oknation.nationtv.tv/blog/krailas>, สืบค้น ๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๐} Permalink, เรื่องเดียวกัน.

๒) อาหารตามธรรมชาติที่มีทั้งปริมาณและคุณภาพตามความจำเป็นพื้นฐานทางชีวเคมี ไม่มีการปนเปื้อนของสารเจือปนที่เป็นอันตรายหรือเป็นพิษ

๓) น้ำสะอาดที่ไม่มีการปนเปื้อนของสารเคมีหรือเชื้อโรค

๔) ปราศจากรังสีที่รุนแรงเกินกว่าจะทนทานได้ เช่น รังสีแอลฟา บีตาแกมมา อัลตราไวโอเล็ต และเอกซ์

๕) มีโอกาสติดต่อยาธิและเชื้อโรคต่างๆน้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

๖) ที่อยู่อาศัยที่ให้ความคุ้มครองป้องกันตัวจากสภาพดินฟ้าอากาศที่รุนแรง

๗) กลุ่มสังคมที่จะได้แสดงพฤติกรรมทั้งการให้และรับการช่วยเหลือ เกื้อกูล และแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดข้อมูลและข่าวสารที่เป็นสาระและประโยชน์ร่วมกัน

๘) ระดับของสิ่งเร้าที่กระตุ้นการรับรู้ซึ่งไม่ต่ำหรือสูงกว่าระดับที่มีอยู่ในธรรมชาติ

๙) รูปแบบของการออกกำลังกายที่ระดับต่างๆกันรวมถึงช่วงเวลาของการพักผ่อนระหว่างนั้น

๑๐) โอกาสและแรงจูงใจสำหรับพฤติกรรมที่สร้างสรรค์

๑๑) โอกาสและแรงจูงใจสำหรับการเข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และฝึกหัดทักษะต่างๆ

๑๒) โอกาสและแรงจูงใจสำหรับการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมนันทนาการ

๑๓) สิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่าแก่ความสนใจและสามารถแก่การเปลี่ยนแปลงความสนใจให้เกิดขึ้นแก่บุคคลนั้นๆ (แต่ต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงในอัตราที่สถานะทางจิตใจของบุคคลนั้นๆจะรับได้

๑๔) โอกาสที่จะกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมออกมาโดยไม่ต้องบังคับ

๑๕) ความหลากหลายของประสบการณ์ประจำวัน

๑๖) ช่องทางเหมาะสมที่จะสามารถแสดงพฤติกรรมปกติออกมาได้

๑๗) วงจรความสำเร็จระยะสั้นและแรงบันดาลใจที่สามารถจะบรรลุเป้าหมายได้

๑๘) สิ่งแวดล้อมและรูปแบบการใช้ชีวิตซึ่งจำเป็นต่อการเข้าไปมีส่วนร่วม มีจุดมุ่งหมาย หรือ ความเป็นส่วนหนึ่ง ความรับผิดชอบ ความท้าทาย ความเป็นเพื่อน และความรัก

๑๙) สิ่งแวดล้อมและรูปแบบการดำรงชีวิตที่ไม่กระตุ้นให้เกิดความรู้สึกแปลกปลอม ความอ้างว้างโดดเดี่ยว ความขาดแคลน ความเบื่อหน่าย ความหงุดหงิดรำคาญ

พิจารณาจากระบบนิเวศวิทยาของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ความเป็นจริง ๔ ประการที่ไม่สามารถถลาล้างได้ คือ

๑) มนุษย์ไม่สามารถอยู่ได้ถ้าปราศจากสิ่งแวดล้อม แต่ในขณะเดียวกันสิ่งแวดล้อมสามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่จำเป็นต้องมีมนุษย์อยู่

๒) มนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยเพื่อการมีชีวิตอยู่รอดและมีคุณภาพชีวิตที่ดีอยู่ภายในระบบนิเวศที่มนุษย์เป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งเท่านั้น ผลผลิตของวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม การเมืองวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จะไม่มีความหมายใดๆ เลย ถ้าสังคมมนุษย์ที่ทุกคนเป็นองค์ประกอบอยู่ในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่กำลังเสื่อมโทรมและสลายตัวลง เพราะถึงที่สุดแล้วมนุษย์เองก็ไม่สามารถดำรงเผ่าพันธุ์ไว้ได้ ถ้าการเปลี่ยนแปลงนั้นเกินกว่าความสามารถในการทนทานของมนุษย์

๓) ทุกระดับขององค์กรในสังคมมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นคนแต่ละคน กลุ่มย่อย หรือสังคม จำเป็นต้องอาศัยปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทางธรรมชาติกับองค์ประกอบของสังคมมนุษย์ และความปกติสุขของระบบนิเวศที่มนุษย์เป็นองค์ประกอบ

๔) สังคมมนุษย์มีอิทธิพลและยิ่งนับวันจะเพิ่มสูงขึ้นต่อโครงสร้าง และกระบวนการทำหน้าที่ของระบบนิเวศที่มนุษย์เป็นองค์ประกอบและต้องพึ่งพาอาศัยพิจารณาจากมุมมองของมนุษย์ ผลที่เกิดขึ้นอาจจะเป็นผลที่ดี และพึงประสงค์ขณะเดียวกันก็อาจจะเป็นสิ่งที่เลวร้าย และไม่พึงประสงค์ ที่สำคัญไปกว่านั้น การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศที่เกิดจากมนุษย์ชาติบางประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมโลก หรือการสะสมอาวุธนิวเคลียร์ กำลังคุกคามการอยู่รอดต่อเผ่าพันธุ์มนุษย์ชาติโดยตรง

จากความเป็นเหตุเป็นผลทั้งหมดบ่งชี้อย่างชัดเจนว่า ความเข้าใจของสถานะของมนุษย์ชาติจากมุมมองทางนิเวศวิทยา หลักการทางนิเวศวิทยาที่มีฐานอยู่ที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ศักยภาพและขีดจำกัดของกระบวนการต่างๆ ที่สามารถปรับให้เหมาะสมต่อสังคมมนุษย์เป็นความจำเป็นพื้นฐานต่อวิวัฒนาการ และพัฒนาการของสังคมมนุษย์ให้อยู่รอดต่อไปได้ หลักการดังกล่าวสามารถนำมาสร้างแบบจำลองที่แสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศกับสังคมมนุษย์ได้ โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนสาร พลังงาน และข้อมูล ระหว่างระบบและองค์ประกอบย่อยๆ

จากคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสิ่งแวดล้อมมนุษย์ปัจจุบันข้างต้นนี้สามารถนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงใดๆที่จะมีผลสืบเนื่องต่อความปกติสุขของมนุษย์ได้ ตามหลักของการวิวัฒนาการ สิ่งมีชีวิตต่างๆ จะปรับตัวเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ดังนั้น สิ่งมีชีวิตนั้นจึงมีความต้องการสถานะของสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติที่มีคุณสมบัติสถานะหนึ่งที่ทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่เป็นปกติสุขต่อไปมนุษย์ก็ไม่สามารถหนีไปจากพื้นฐานนี้ได้ ถ้าพิจารณาจากหลักการของความทนทานและช่วงที่เหมาะสมที่สุดของสิ่งแวดล้อมที่สิ่งมีชีวิตจะสามารถทนทานอยู่ได้ ก็สามารถพิจารณาสถานะของสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่มนุษย์ปัจจุบันต้องการเพื่อให้สามารถมีชีวิตที่ปกติสุขอยู่ต่อไป ซึ่งได้แก่ นิเวศวิทยาวัฒนธรรม คือ การศึกษาการปรับตัวของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม การปรับตัวของมนุษย์ในที่นี้หมายถึงกระบวนการที่มนุษย์ปรับสภาพร่างกาย การดำรงชีวิตและสังคมวัฒนธรรมเพื่อที่จะให้มีชีวิตรอดภายใต้สภาพแวดล้อมอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งนี้จะเป็นการศึกษาลักษณะของการใช้เทคโนโลยี ระบบเศรษฐกิจ และการจัดระเบียบทางสังคมภายใต้ประสบการณ์ทางวัฒนธรรมที่กำหนดโดยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งอาจศึกษาในมิติประวัติศาสตร์หรือสิ่งที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน คือ สังคมของมนุษย์ดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้อย่างไร และสภาพแวดล้อมส่งผลต่อการจัดรูปแบบและระเบียบทางสังคมของมนุษย์

จากสภาพการดำเนินงานทางด้านวัฒนธรรมขององค์การบริหารส่วนตำบล ได้กำหนดบทบาทไว้ตามอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. ๒๕๓๗ และแก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ ๕) พ.ศ. ๒๕๔๖ และบทบาท อำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๒ แต่ที่ผ่านมามีการดำเนินงานของผู้บริหารท้องถิ่นให้ความสำคัญงานด้านการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นไม่มากเท่าที่ควร และหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง ยังไม่เข้าถึงสภาพการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ประกอบกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม ในปัจจุบันมีการ

เปลี่ยนแปลงและแข่งขันกันมากขึ้น ประกอบกับกระแสธารแห่งวัฒนธรรมต่างชาติไหลผ่านและหลายยุคสมัย ต้องเผชิญกับปัญหาและสภาพความต้องการของมนุษย์แตกต่างกัน ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมทางด้านวัฒนธรรมตามกาลเวลาทำให้ประชาชน ขาดการถ่ายทอด ขาดการส่งเสริม และการเผยแพร่ทางด้านวัฒนธรรม ในส่วนของตัวบุคลากร ขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติยังขาดความเข้าใจในแนวทางและขั้นตอนการดำเนินงานตามมาตรฐานการส่งเสริมการส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่น และในด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ประชาชนยังขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับ การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การจัดทำแผนพัฒนาการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา เป็นต้น จึงทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อแก้ปัญหาชุมชนด้วยตนเองน้อยมาก ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีหน่วยงานราชการ โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นหน่วยงานใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด และถือเป็นภารกิจที่สำคัญที่จะต้องส่งเสริมบำรุงศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันเป็นของท้องถิ่นให้คงอยู่กับชีวิตของประชาชนตลอดไปทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นคนในพื้นที่ ความรู้ ความเข้าใจของบุคลากรและผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนใหญ่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างดี เนื่องจากส่วนใหญ่มักจะเป็นคนในท้องถิ่นนั้น จึงทราบเป็นอย่างดีว่าในพื้นที่มีศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นใดบ้าง แต่เนื่องจากเห็นว่า งานด้านการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นไม่ได้อยู่ในกระแสความสนใจหรือความต้องการของประชาชนในพื้นที่ จึงไม่คิดว่างานการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นจะมีความสำคัญถึงขนาดที่ต้องมากำหนดเป็นนโยบายหลักขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเมื่อในพื้นที่มีปัญหาที่มีความชัดเจนที่ต้องแก้ไขอยู่แล้ว นั่นคือ ปัญหาเรื่องโครงสร้างพื้นฐาน เนื่องจากจะเกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนโดยตรง ความรู้ ความเข้าใจของประชาชนที่มีต่อศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น อาจแยกพิจารณาได้เป็นหลายกลุ่ม ส่วนใหญ่กลุ่มผู้ใหญ่จะมีความรู้ ความเข้าใจในศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเองเป็นอย่างดี รวมถึงทราบว่าอนุรักษ บำรุงรักษาอย่างไรจึงจะทำให้ศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นอยู่คู่กับท้องถิ่นต่อไป แต่กลุ่มที่มีปัญหานั้นจะเป็นกลุ่มเด็กและวัยรุ่นในชุมชนที่ไม่ให้ความสนใจกับศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นเลย โดยมีความเห็นว่า เป็นสิ่งที่ไม่ทันสมัย ถ้าหลัง การร่วมกิจกรรมด้านศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นของเด็กและวัยรุ่นก็จะเป็นไปเพื่อแสวงหาความบันเทิงเป็นหลัก ไม่ได้เข้าใจหรือซาบซึ้ง ในศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเองเลย ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าเป็นห่วงเป็นอย่างยิ่ง แต่ก็มีผู้ให้ข้อมูลส่วนหนึ่งที่เห็นว่า ความรู้ ความเข้าใจดังกล่าวยังมีน้อย งบประมาณในการจัดกิจกรรมเพื่อการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น มีเพียงพอต่อการดำเนินกิจกรรมบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ก็มีผู้ให้ข้อมูลบางท่านที่เห็นว่า งบประมาณยังไม่เพียงพอ ส่วนการบริหารจัดการงบประมาณ มีแนวทางการบริหารจัดการงบประมาณเพื่อใช้ในการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยส่วนใหญ่เป็นการสนับสนุนเงินงบประมาณ ส่วนการดำเนินการก็แล้วแต่เจ้าภาพของการจัดกิจกรรมนั้นจะเป็นผู้ดำเนินการจะกำหนดให้เป็นไปในแนวทางใด

ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural ecology)^{๑๑} พัฒนาการของแนวความคิดทางมานุษยวิทยาในช่วงต้น คริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ไม่ว่าจะเป็นแนวความคิดแบบประวัติศาสตร์เฉพาะกรณีของโบแอส หรือแนวความคิดแบบ หน้าที่นิยมของแรดคลิฟฟ์-บราวน์ และมาลินอสกีนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการต่อต้านข้อสรุปของนักทฤษฎี วิวัฒนาการในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งส่งผลให้ทฤษฎีวิวัฒนาการเสื่อมความนิยมลงไปเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม หลังจากปีค.ศ. ๑๙๔๐ เป็นต้นมา ได้มีนักมานุษยวิทยาอเมริกันกลุ่มหนึ่งหันกลับมาสนใจทฤษฎีวิวัฒนาการ และ พยายามนำเอาทฤษฎีวิวัฒนาการมาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม เราเห็นตัวอย่างเรื่องการพัฒนาของประเทศมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาในด้านใดก็ตาม ผลลัพธ์สุดท้ายในด้านลบมักจะตกอยู่กับชุมชนท้องถิ่น แต่ด้านบวกซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของรัฐบาล กลับถึงมือชุมชนชนบท ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศค่อนข้างจำกัด เพราะกระบวนการของการพัฒนาเหล่านั้น ให้ความสำคัญหรือนำหนักกับการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมน้อยมาก และบางกรณีการมีส่วนร่วมที่เปิดให้มักจะเป็นช่วงปลายของโครงการหรือใกล้จบโครงการแล้ว จนชุมชนไม่อาจจะเตรียมตัวเตรียมใจรับสถานการณ์ได้ทัน เพราะเนื่องมาจากขาดองค์ความรู้ ข้อมูล และทักษะ ที่พร้อมจะรับผลพวงอันเกิดจากการพัฒนาได้ แทนที่การพัฒนาจะเป็นประโยชน์ แต่กลับเป็นผลเสียแก่คนหมู่มากในชุมชน ซึ่งถือว่าการพัฒนาแบบไม่ยั่งยืน

๒.๑.๒ ความหมายด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

นิเวศวิทยา (Ecology) เป็นวิชาที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง สิ่งมีชีวิต (organism) กับสิ่งแวดล้อม (environment) หรือแหล่งที่อยู่ (Habitat) ตามธรรมชาติ ความสัมพันธ์ต่างๆ จะแสดงถึงการมีระบบ จึงเรียก ระบบนิเวศ ซึ่งระบบความสัมพันธ์ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงชีวิต เช่น การหาอาหาร การกินอาหาร การแข่งขันเพื่อการอยู่รอด การปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การพึ่งพากันเพื่อให้สังคมเป็นปกติและที่สำคัญที่สุด คือ ระบบการรักษาสมดุลระหว่างสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศในแง่ของการถ่ายทอดพลังงานการหมุนเวียนสารในระบบนิเวศ Ernst Haeckel นักสัตววิทยาชาวเยอรมันได้ให้ชื่อศาสตร์แขนงนี้ว่า “Ecology” คำนี้มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก คือ oikos แปลว่า home และ logos แปลว่า study ถ้าแปลตรงคำก็จะได้ความว่า “The study of home” ซึ่งตามนิยามที่ Haeckel ให้ไว้ นั้น หมายถึง “the body of knowledge concerning the economy of nature – the investigation of the total relationships of the animal both to its inorganic and its organic environments.” หรือ “การศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างส่วนประกอบและการทำงานของระบบนิเวศ (The study of structure and function of the ecosystem)”^{๑๒} ภา ค ศ ี ก ษ า นิเวศวิทยา สามารถศึกษาได้ตั้งแต่ในระดับสิ่งมีชีวิต (Organisms) ถัดไปเป็นระดับประชากร (Population) ระดับกลุ่มสิ่งมีชีวิต (Community) ระดับระบบนิเวศ (Ecosystem) ระดับชีวนิเวศ (Biomes) และระดับโลกของสิ่งมีชีวิตหรือชีวภาค (Biosphere) ประชากร (Population) คือ สมาชิกทั้งหมดของสิ่งมีชีวิตชนิดพันธุ์ (Species) เดียวกัน ที่อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกันและในช่วงเวลา

^{๑๑} งามพิศ สัตย์สงวน, *หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม* พิมพ์ครั้งที่ ๓, อ่างแก้ว.

^{๑๒} ภาควิชาชีววิทยา, *หลักชีววิทยา ๑*, คณะวิทยาศาสตร์, สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๔๘.

เดียวกัน ชุมชนสิ่งมีชีวิต (Ecological community) หมายถึง ประชากรของสิ่งมีชีวิตหลายชนิดที่อยู่ในบริเวณเดียวกัน และในเวลาเดียวกัน ระบบนิเวศ หมายถึง ผลรวมของปฏิสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตทั้งหมดในบริเวณที่กำหนดได้เขตหนึ่งกับปัจจัยสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย หรือระบบของความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนของสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ชีวนิเวศ (Biomes) หมายถึง ระบบนิเวศใดก็ตามที่มีองค์ประกอบของปัจจัยทางกายภาพ (Physical factor) อุณหภูมิ ความชื้น และปัจจัยทางชีวภาพ (Biological factor) เช่น พืชและสัตว์ที่คล้ายคลึงกัน กระจายตัวอยู่ในเขตภูมิศาสตร์ต่างๆ กัน เช่น ไบโอมทะเลทราย ไบโอมทุนดรา และสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในไบโอมต่างๆ นี้ จะต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับปัจจัยทางกายภาพในแต่ละเขตภูมิศาสตร์นั้นๆ ด้วย ในธรรมชาติ ระบบนิเวศจะอยู่ในภาวะสมดุล กล่าวคือ สิ่งต่างๆ ที่อยู่ในระบบนิเวศนั้นจะควบคุมตัวเอง (self-regulation) และรักษาสภาพตัวเอง (self-maintenance) ได้ การที่ระบบนิเวศสามารถคงสภาพสมดุลตามธรรมชาติ เพราะตัวควบคุมองค์ประกอบภายในระบบจะพยายามต่อต้าน และปรับปรุงให้เกิดสภาพดังกล่าวตลอดเวลา ซึ่งเรียกการต่อต้านและปรับปรุงนี้ ว่า การคงสภาพ หรือ homeostasis ทำให้ระบบนิเวศหนึ่งๆ ไม่มีประชากรหรือสิ่งมีชีวิตมากเกินไปจนสมรรถนะการยอมมีได้ (carrying capacity) ได้ ทั้งนี้เป็นเพราะว่ามีปัจจัยจำกัด (limiting factor) ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มีน้อยหรือมากเกินไปในทำนองเดียวกันอาจมีปัจจัยชดเชย (compensation factor) ภายในระบบช่วยให้สิ่งแวดล้อมหนึ่งที่มีน้อยหรือมากเกินไปถูกจำกัด โดยปัจจัยอื่นๆ ทำให้ปัจจัยจำกัดไม่เกิดผลได้ เช่น กรณีก๊าซพิษปนเปื้อนในอากาศ แต่ก็มีส่วนที่จะช่วยให้ความเป็นพิษสลายตัวไปได้ ทำให้ระบบนิเวศอยู่ได้อย่างสมบูรณ์ และมีประสิทธิภาพ โดยธรรมชาติแล้ว ภายในระบบนิเวศหนึ่งๆ จะมีปัจจัยการชดเชยซึ่งกันและกัน

การศึกษาจากพุทธประวัติพบว่า พระพุทธเจ้ามีพระชนม์ชีพสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับธรรมชาติ ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงวาระสุดท้ายแห่งชนม์ชีพ พระพุทธองค์ทรงประสูติในราชตระกูล อินเดียโบราณ Wickkremesinghe^{๑๓} นักประพันธ์ชาวศรีลังกาได้พรรณนาถึงบรรยากาศอันแวดล้อมด้วยธรรมชาติ ณ สถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้าไว้ว่า “ณ ลุมพินีวนอุทยานมีแมกไม้ที่ร่มรื่นสวยงามอยู่แห่งหนึ่ง เมื่อพระนางสิริมหามายาเทวี เสด็จผ่านไปก็พบต้นไม้ขึ้นเรียงรายอยู่หนาแน่นเป็นกลุ่มก้อน บนพุ่มไม้แต่ละพุ่มปกคลุมด้วยดอกไม้ ไม้งามตวยิ่งนัก นกนานาพันธุ์เกาะอยู่ตามกิ่งไม้ ส่งเสียงร้องรับกันอย่างร่าเริง พระนางเสด็จถึงต้นสาละใหญ่ ซึ่งหนาแน่นด้วยกิ่งใบ โดดเด่นอยู่ท่ามกลางแมกไม้ทั้งหมด แล้วทรงรู้สึกประจวบพระครรภ์ ประสูติโพธิสัตว์ ณ โคนมหาสาละนั้นนั่นเอง” เมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงเป็นพระราชมกุมาร พระเจ้าสุทโธทนะทรงสร้างปราสาท ๓ ฤดู เพื่อให้แม่พระทัยว่าพระองค์ทรงมีชีวิต ความเป็นอยู่ที่พร้อมไปด้วยโลกียสุขทุกประการ แต่เจ้าชายสิทธัตถะทรงหันเหจากชีวิตในราชวงศ์ที่เปี่ยมไปด้วยความสุข ทรงมุ่งแสวงหาสัจชีวิตหรือสัจธรรมในสภาพแวดล้อมของธรรมชาติ เช่น ราวป่า ถ้ำ ภูเขา แม่น้ำ ลำธาร เป็นต้น และได้ทรงตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณภายใต้ต้นโพธิ์ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา จะเห็นได้ว่า ความสงบของธรรมชาติเป็นปัจจัยประการหนึ่งที่น่าไปสู่การตรัสรู้ธรรมอันประเสริฐและสาร์ตณะแห่งการตรัสรู้ก็คือ ธรรมชาติ พระพุทธองค์ทรงพอพระทัยในการประทับอยู่ตามราวป่าและภูเขา เป็นเวลา ๔๕ พรรษา ทรัพยากรธรรมชาติมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ และในระบบนิเวศสิ่งมีชีวิตจะมีบทบาทที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลทำให้เกิดกลไกความสัมพันธ์ต่อกันในเชิงระบบระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมทำให้เกิดการหมุนเวียนถ่ายเทสารอาหารที่จำเป็นสำหรับสิ่งมีชีวิตใน

^{๑๓} Wickkremesinghe, K.D.P. The Biography of the Buddha. Colombo: J.W.Mawata, 1972. P.48.

ระบบนิเวศ หรือที่เรียกว่า ห่วงโซ่อาหาร เป็นการจัดการทรัพยากรเพื่อส่งเสริมความยั่งยืนของระบบนิเวศในระยะยาว

ในคัมภีร์มนโพรณีได้แสดงสถานที่และปีที่พระพุทธเจ้าเสด็จจำพรรษาไว้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าใน ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้านั้น เกือบครึ่งหนึ่งเป็นการเสด็จจำพรรษา ณ ที่ป่าหรืออารามป่า ดังนี้

- พรรษาที่ ๑ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี แคว้นมคธ
- พรรษาที่ ๒-๔ กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ
- พรรษาที่ ๕ กุฎาคารศาลา (เรือนยอด) ป่ามหาวัน กรุงเวสาลี แคว้นกาฬิ
- พรรษาที่ ๖ ภูเขามกุละ
- พรรษาที่ ๗ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์
- พรรษาที่ ๘ ป่าเมสกลา (ป่าไม้สีเขียว) สูงสู่มาริกระนคร แคว้นภักคะ
- พรรษาที่ ๙ กรุงโกสัมพี แคว้นโกศล
- พรรษาที่ ๑๐ ป่าปาริเลยยก ใกล้กรุงโกสัมพี แคว้นวังสะ
- พรรษาที่ ๑๑ ชนบทชื่อทักษิณาคิริ เอกนาพา แคว้นมคธ
- พรรษาที่ ๑๒ กรุงวรัญชา
- พรรษาที่ ๑๓ ภูเขาจาฬิยะ
- พรรษาที่ ๑๔ เขตวันมมหาวิหาร กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล
- พรรษาที่ ๑๕ กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ
- พรรษาที่ ๑๖ กรุงอาฬวี แคว้นอาฬวี
- พรรษาที่ ๑๗ กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ
- พรรษาที่ ๑๘-๑๙ ภูเขาจาฬิยะ
- พรรษาที่ ๒๐ กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ
- พรรษาที่ ๒๑-๔๕ กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล (พระเขตวันมมหาวิหารบ้าง บุพพารามบ้าง)

จะเห็นว่าพรรษาที่ ๑, ๒-๔, ๖, ๘, ๑๐, ๑๑, ๑๓, ๑๕, ๑๗, ๑๘-๑๙ และ ๒๐ เป็นการเสด็จจำพรรษา ณ ป่าไม้หรือสวนป่าแม้จะเป็นการระบุเมืองเอาไว้ เช่น ราชคฤห์ แต่สถานที่ประทับจำพรรษาจริงนั้น คือ สวนป่า เช่น สวนป่าไผ่ สวนป่ามะม่วง รอบๆกรุงราชคฤห์ พรรษาที่ ๑๒ กรุงวรัญชา แต่ประทับจำพรรษาที่โคนต้นไม้สะเดา สวนป่าเหล่านั้น ภายหลังก็ได้พัฒนาเป็นอาราม และมหาวิหาร เช่น เขตวันมมหาวิหารหรือเวฬุวันมมหาวิหาร เป็นต้น พระพุทธเจ้าและพระสาวกจะพักในป่าต่างๆ แล้วภูเขา และถ้ำอีกหลายแห่งก็เคยเป็นที่พักของพระพุทธองค์^{๑๔}

- ๑) ถ้ำอินทสาละ เขาเวทียก เมืองราชคฤห์
- ๒) เหวทังโจร เมืองราชคฤห์
- ๓) ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างภูเขาเวถารบรรพต เมืองราชคฤห์
- ๔) ژی่อมเขาสัปปโสณทิก ณ สีตวัน เมืองราชคฤห์
- ๕) ภูเขาศิขณภูฏ เมืองราชคฤห์
- ๖) ถ้ำสุรขตา ภูเขาศิขณภูฏ เมืองราชคฤห์^{๑๕}

^{๑๔} ที.ม. ๑๐/๒๖๕/๒๑๗, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง, ๒๕๔๒.

^{๑๕} ๕ ม.ม. ๑๓/๒๒๓/๒๓๖, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง, ๒๕๔๒.

๗) ภูเขาอิสิคิลิ เมืองราชคฤห์^{๑๖}

๘) ภูเขาอินทกภู เมืองราชคฤห์^{๑๗}

หลังจากได้ตรัสรู้แล้วทรงใช้เวลาโปรดเวณียสัตว์^{๑๘}ตามสถานที่ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดมีวัดป่าขึ้นมากมาย อาทิ ป่าไผ่ของพระเจ้าพิมพิสารแห่งราชคฤห์ ป่าปาลีไลยก์ สวน ป่ามหาวัน กรุงเวสาลี เขาคิชฌกูฏ และในการดับขันธปรินิพพานทรงเลือกเอาป่าสาละวัน เมืองกุสินารา เป็นสถานที่ช่วงสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ ทรงมีความเมตตากรุณาอย่างยิ่งต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย คำสอนที่มีต่อพระสาวกนั้น รับสั่งให้ภิกษุทั้งหลาย ทำสมาธิตามรากไม้ โคนไม้ที่ว่าง เป็นต้น คำสอนนี้ ดูเหมือนเป็นการกำหนดแนวทางการใช้ชีวิตตามแบบของชาวพุทธโดยแท้

พระพุทธองค์ทรงตระหนักในการรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทรงกำหนดพระวินัยสำหรับ พระภิกษุและภิกษุณีสงฆ์ เช่น บทบัญญัติที่ทรงห้ามทิ้งของสกปรกลงในแม่น้ำหรือที่สาธารณะ ห้าม พระภิกษุตัดต้นไม้ ทำลายป่า ห้ามฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียนสัตว์ ให้มีเมตตา กรุณา เป็นต้น บนพื้นฐาน หลักธรรมเพื่ออนุรักษ์ต่อธรรมชาติ^{๑๙}ความรักธรรมชาติของพระภิกษุในเบื้องต้นอาจเกิดขึ้นเพราะความ จำเป็นในการแสวงหาสถานที่เงียบสงบเพื่อการบำเพ็ญสมาธิ แต่ความชื่นชมในธรรมชาติและประโยชน์ ของธรรมชาติก็มีใช้สิ่งที่พึงมองข้ามไป ตาลบุตร พระภิกษุผู้อาศัยในเขาในถ้ำ กล่าวไว้ว่า (Norman)^{๒๐}

“ท่านผู้ไปสู่เรือนคือถ้ำที่ล้อมภูเขาอันสวยงามตามธรรมชาติ เป็นที่อาศัยอยู่แห่งสัตว์ป่า คือ หมู และกวาง และในป่าที่ฝนตกใหม่ๆ จักได้ความรื่นรมย์ใจ ณ ที่นั้น ผุงนกยูงมีขนที่คอเขียว มีหงอน และปีกงาม ลำแพนทางมีแวววิจิตรนัก ส่งสำเนียงก้องกังวาลไพเราะจับใจ อิกยังท่านผู้บำเพ็ญฌานอยู่ ในป่าให้รำไรได้เมื่อฝนตกแล้ว หน้างอกยาวประมาณ ๔ นิ้ว ท้องฟ้างามแจ่มใส ไม่มีเมฆปกคลุม เมื่อ ท่านทำตนะให้เสมอด้วยไม้แล้วนอนอยู่เหนือหน้ำระหว่างภูเขานั้น จะรู้สึกอ่อนนุ่มดังสำลี...” พระภิกษุ อีกรูปหนึ่ง มีนามว่า สังกิจจะ เป็นผู้นิยมราวป่าเช่นกัน และได้กล่าวชมธรรมชาติไว้ว่า

“แอ่งศิลาซึ่งมีน้ำใส ประกอบด้วยหมู่ชะนีและค้าง ดารดาชไปด้วยสาหร่าย ย่อมยังอาดตาให้ ยินดี การที่อาดตาอยู่ในเสนาสนะป่า คือชอกเขา และถ้ำอันเป็นที่สงบ เป็นที่ส่องเสพออาศัยแห่งมวล มฤค ย่อมทำให้อาดตมายินดี อาตมาไม่เคยรู้สึกถึงความดำริอันไม่ประเสริฐ ประกอบด้วยโทษเลยว่า ขอ สัตว์เหล่านี้ จงถูกเบียดเบียน จงถูกฆ่า จงได้รับทุกข์ อาตมาได้ทำความคุ้นเคยกับพระศาสนาแล้ว”

พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และถนอมธรรมชาติ ดังที่พระราชาวมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต)^{๒๑}กล่าวไว้ว่าไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ แหล่งน้ำ หรือสัตว์ป่า ดังข้อความข้างต้นเป็นเพียง ตัวอย่าง จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจในการที่จะเน้นบทบาทของผู้ปฏิบัติธรรม เพื่อการบรรลุพระนิพพาน โดยการอาศัยอยู่ตามราวป่าตามเขา ชีวิตของพวกเขาดำเนินไปด้วยปัญญา และศีลสิกขา อันน่าจะมี คุณค่าในแง่มุมการผลิต มากกว่าแรงงานที่ใช้ในการผลิตโลกทางวัตถุ ตัวอย่างเช่น การที่พระภิกษุ

^{๑๖} สัจ. ส. ๑๕/๑๖๙/๑๗๔, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง, ๒๕๔๒.

^{๑๗} สัจ.ส. ๑๕/๑๘๖/๑๘๖, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง, ๒๕๔๒.

^{๑๘} อัง.จตุกก. ๒๑/๑๘๓/๑๙๓, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง, ๒๕๔๒.

^{๑๙} วินย. มหา. ๒/๔๒๕,๗๑๓/๒๒๕, ๓๖๑, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง, ๒๕๔๒.

^{๒๐} Norman, K.R. (Tr.) Theragatha. London: Pali Text Society. 1969. P.60.

^{๒๑} ประเวศ อินทองปาน, เอกสารประกอบการสอน ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์, อ่าง แล้ว.

บำเพ็ญสมาธิในราวป่า ก็เป็นผลโดยตรงในการรักษาป่าโดยไม่ต้องลงทุนลงแรงใดๆ เจ้าพนักงานป่าไม่ยอมจะบอกได้ว่าในการที่พระเจ้าไปบำเพ็ญสมาธิในป่านั้น มีผลในการอนุรักษ์ดีกว่าวิธีอื่นๆ

มนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อประโยชน์แห่งการดำรงชีวิตและการสืบทอดเผ่าพันธุ์ ในเมื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นเรื่องที่กว้างใหญ่ และมีแง่มุมต่างๆ ให้พิจารณาอย่างซับซ้อน เรื่องของวัฒนธรรมจึงสามารถมองได้หลายแง่มุมไปด้วย มีผู้ให้ความหมายคำว่า “วัฒนธรรม” ต่างๆ กัน

คำว่า วัฒนธรรม มาจากภาษาอังกฤษว่า Culture ซึ่งคำเดิมในภาษาละติน คือ Cultura มีความหมายหลายอย่าง เช่น การเพาะปลูก การปลูกฝัง การปลูกพืช การทำให้ดีกว่าเดิมโดยการอบรมหรือฝึกหัด มนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อประโยชน์แห่งการดำรงชีวิตและการสืบทอดเผ่าพันธุ์ ในเมื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นเรื่องที่กว้างใหญ่และมีแง่มุมต่างๆ ให้พิจารณาอย่างซับซ้อน เรื่องของวัฒนธรรมจึงสามารถมองได้หลายแง่มุมไปด้วยมีผู้ให้ความหมายคำว่า “วัฒนธรรม” ต่างๆ กัน

๑) วัฒนธรรมเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ (Learned Behavior) วัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิด และไม่ใช่สิ่งที่อาจถ่ายทอดทางพันธุกรรมได้ เช่น กริยาท่าทาง การพูด การเขียน การแต่งกาย มารยาทต่าง ฯลฯ พฤติกรรมเหล่านี้ต้องอาศัยการเรียนรู้เท่านั้นจึงจะทำได้ การที่มนุษย์สามารถเรียนรู้วัฒนธรรมได้ ก็เพราะมนุษย์สามารถติดต่อทำความเข้าใจกันโดยใช้สัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุด คือ ภาษา ทั้งภาษาพูดและ ภาษาเขียนแต่ถ้ามนุษย์ถูกแยกออกจากเพื่อนมนุษย์อื่นและไม่ได้รับการสั่งสอนก็ไม่อาจทำสิ่งต่างๆ ได้ ดังนั้น การที่เด็กขาดลักษณะของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ก็เพราะว่าไม่ได้เรียนรู้วัฒนธรรม วัฒนธรรมจึงเป็นพฤติกรรมที่ต้องเรียนรู้

๒) วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต (Way of Life) ในทางสังคมศาสตร์ กล่าว วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม เพราะวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิต เป็นตัวกำหนดรูปแบบที่จดจำสืบทอดกันมาทั้งด้านครอบครัว เศรษฐกิจ การปกครอง การกิน การเขียน การทำงาน ล้วนเป็นเรื่องของวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ทั้งสิ้น ซึ่งเป็นแบบแผนกันไปในแต่ละชาติ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมจีน หรือวัฒนธรรมตะวันตกเป็นต้น

๓) วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม (Social Heritage) วัฒนธรรมของมนุษย์นั้นสามารถถ่ายทอดสืบทอดกันได้ ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้สิ่งที่มีอยู่แล้ว เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน หรือสัญลักษณ์ต่างๆ ช่วยให้มีมนุษย์สื่อสารและเข้าใจกันได้

๔) วัฒนธรรมเป็นลักษณะที่เหนืออินทรีย์ (The Super organic) หมายถึงวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงไป เป็นสิ่งไม่คงที่นั่น คือ การเปลี่ยนแปลงที่ไม่เกี่ยวข้องกับ กระบวนการทางพันธุกรรมหรือไม่เกี่ยวข้อง กับร่างกายนั่นเอง มนุษย์ชาติทั้งหมด สามารถได้รับประโยชน์ จากสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ สภาพแวดล้อมที่สะดวกรวดเร็วขึ้นผลที่ ตามมาคือมีการสร้างทำอากาศยาน ถนนหนทาง เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ผลต่อสังคมใน ด้านอื่นๆ มากมาย^{๒๒}

ใน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้นิยามความหมายของวัฒนธรรม ไว้ ๔ นัย ดังนี้คือ^{๒๓}

๑. สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ

^{๒๒} จันทิรา ธนสงวนวงศ์, <http://e-learning.e-tech.ac.th>, สืบค้น ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๒๓} <http://guru.sanook.com>, สืบค้น ๒ ตุลาคม ๒๕๖๐.

๒. วิถีชีวิตของหมู่คณะ

๓. ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว ก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีของประชาชน

๔. พฤติกรรมและสิ่งทีคนในหมู่ผลิตสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน และร่วมใช้อยู่ใน หมู่พวกของตน

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงศประพันธ์ ประทานคำอธิบายไว้ว่า

วัฒนธรรม หมายถึง ความเจริญในทางวิชาความรู้ เช่น วิทยาศาสตร์ ศิลปวิทยา วรรณคดี ศาสนา ตลอดจนขนบธรรมเนียม ประเพณีและจรรยา มารยาท

วัฒนธรรมเป็นมรดกแห่งสังคม มีทั้งส่วนจับต้องได้และจับต้องไม่ได้ เช่น กวีนิพนธ์ ศิลปะ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการก่อร่างสร้างสภาพพฤติกรรมปฏิบัติของ ประชาชาติ

พระยาอนุมานราชชน^{๒๔}ได้ให้บทนิยาม คำ “วัฒนธรรม” ว่า

วัฒนธรรม คือ สิ่งทีมนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามใน วิถีแห่งชีวิตของส่วนรวม ถ้ายทอดกันได้ เอาอย่างกันได้

คือ ผลิตผลของส่วนรวมทีมนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบทอดเป็นประเพณีกันมา

คือ ความรู้สึก ความคิดเห็น ความประพฤติ และกิริยาอาการ หรือการกระทำใดๆ ของมนุษย์ ใน ส่วนรวมลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกัน และสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบประเพณี เป็นต้น

คือ มรดกแห่งสังคม ซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม เป็นผลิตผลของส่วนรวมทีมนุษย์ ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบทอดเป็นประเพณีกันมา

พระเทพเวที (ประยูร ฑุตโต) ได้อธิบายความหมายของวัฒนธรรมเมื่อคราวแสดงปาฐกถา พิเศษ ๑๐๐ ปี ของพระยาอนุมานราชชน เรื่อง “วัฒนธรรมกับการพัฒนา” ไว้เป็นหลายนัยอย่างน่า พิจารณา ดังนี้

วัฒนธรรม เป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรมปัญญา ทีถ่ายทอดสืบทอดกันมา ของสังคมนั้นๆ

วัฒนธรรม เป็นการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ภูมิธรรมภูมิปัญญาทั้งหมดทีได้ ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้นๆ อยู่รอด และเจริญสืบทอดได้ และเป็นอยู่อย่างทีเป็นในบัดนี้

วัฒนธรรม คือผลรวมของทุกสิ่งซึ่งเป็นความเจริญงอกงามทีสังคมนั้นๆ ได้ทำไว้ หรือได้สั่งสม มาจนถึงบัดนี้

วัฒนธรรม เป็นทั้งสิ่งทีทำให้เจริญงอกงามสืบมา และเป็นเนื้อตัวของความเจริญงอกงามทีมี อยู่ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานของความเจริญงอกงามต่อไปตลอดจนเป็นเครื่องวัดระดับความเจริญงอกงามของ สังคมนั้นๆ

^{๒๔} อนุมานราชชน, พระยา, ๑๐๐ ปีพระยาอนุมานราชชน, กรุงเทพมหานคร : องค์การค้ำครุสภา กรม

ในเอกสารของ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้แสดงความหมายของวัฒนธรรมไว้ต่างกัน เช่น

วัฒนธรรม เป็นวิธีการดำเนินชีวิตของสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติและการแสดงออกซึ่งความรู้สึกรู้จักคิดในสถานการณ์ต่างๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจและซาบซึ้งร่วมกัน ยอมรับและใช้ปฏิบัติร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมนั้นๆ

วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมมีทั้งสาระและรูปแบบที่เป็นระบบความคิด วิธีการโครงสร้างของสังคม สถาบัน ตลอดจนแบบแผนและทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น

คำว่า “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม” การศึกษาประสบการณ์ของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ เนื่องจากวัฒนธรรมแต่ละแห่งจะก่อเป็นรูปร่างได้ต้องขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม มนุษย์จะจัดระบบธรรมชาติด้วยการตั้งชื่อ จัดประเภท สร้างสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับพืช สัตว์ และอากาศที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต สมาชิกในวัฒนธรรมหนึ่งๆ จะแสดงออกโดยสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม แต่การศึกษามานุษยวิทยาเชิงนิเวศน์ไม่อาจถูกล่วงไปได้ถ้ามองข้ามปัจจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ฮาโรลด์ คองลิน ศึกษาชนเผ่าฮานูในฟิลิปปินส์ พบว่า แบบแผนวัฒนธรรมของคนเหล่านี้ขึ้นอยู่กับ การเพาะปลูก ซึ่งเป็นตัวอย่างการศึกษาแรกๆ ของมานุษยวิทยานิเวศน์ มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

นิธิ เอียวศรีวงศ์^{๒๕} ได้ให้ความหมายของคำว่า วัฒนธรรม คือ ระบบความสัมพันธ์ของคนกับคนและคนกับธรรมชาติ โดยปกติแล้วระบบความสัมพันธ์ที่ มนุษย์ไม่ได้สร้างขึ้นใหม่ทุกช่วงอายุคน แต่มักจะรับระบบความสัมพันธ์ที่ถ่ายทอดมาจากอดีต ระบบความสัมพันธ์ หรือวัฒนธรรมมีความซับซ้อนมาก ต้องอาศัยการถ่ายทอดปลูกฝังกันเป็นเวลานาน แต่ยังสามารถดำเนินชีวิตในระบบความสัมพันธ์หนึ่งๆ ได้อย่างดี ไม่ว่าจะสร้างขึ้นเองและขยายให้ผู้อื่นรับระบบนั้นรวมกัน จะต้องใช้เวลาเกิดกว่าชีวิตอายุคนไปสักเท่าใด ระบบความสัมพันธ์หรือวัฒนธรรมจึงมีพลังกำหนดชีวิตของคนยิ่งกว่าสิ่งใด

รพีพรรณ สุวรรณรัฐโชติ^{๒๖} กล่าวถึง วัฒนธรรมใน “สังคมวิทยา” สรุปไว้ว่า

๑) วัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์

๒) วัฒนธรรมไม่ใช่ของคนใดคนหนึ่ง วัฒนธรรมจะมีการโยงใยถึงกัน ทุกวัฒนธรรม

๓) วัฒนธรรม มี ๒ ประการ คือ วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุหรือรูปธรรม เป็นวัฒนธรรมที่ มนุษย์คิดสร้างขึ้น เช่น เครื่องใช้ในครัวเรือน เสื้อผ้า และเครื่องมือประกอบอาชีพ

วัฒนธรรมที่ ไม่ใช่วัตถุหรือนามธรรม เช่น แบบแผนในการดำรงชีวิตคำสอน ความคิด ความเชื่อ ภาษา ศีลธรรมและวิถีการกระทำ

อภิศักดิ์ โสมอินทร์^{๒๗} ได้กล่าวว่า สังคมอีสานยึดเกาะกันโดยมีฮีตคองที่ ทำหน้าที่ เป็นกฎระเบียบและเป็นบรรทัดฐาน (Social Norm) ให้สังคมประพฤติปฏิบัติตาม ซึ่งจะนำไปสู่ความสงบสุขร่วมกัน สังคมอีสานอบรมสั่งสอนและเน้นเรื่องฮีตคอง โดยสอนกันทุกเพศ ทุกวัย ทุกชั้นวรรณะ ไม่

^{๒๕} นิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี (พิมพ์ครั้งที่ ๙), กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๕๐.

^{๒๖} รพีพรรณ สุวรรณรัฐโชติ, สังคมวิทยา, สงขลา : ไทยนำ, ๒๕๕๐.

^{๒๗} อภิศักดิ์ โสมอินทร์, โลกทัศน์อีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, ม.ป.ท. : ม.ป.พ., ๒๕๓๗, หน้า ๗๕.

ว่าจะเป็นผู้ปกครอง หรือผู้อยู่ภายใต้การปกครอง แม้กระทั่ง พระภิกษุสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นบุคคลที่บริสุทธิ์เพราะพร้อมด้วยศีลวินัยก็ไม่ละเว้น ฮิตคองจึงเหมือน กฎหมายของสังคมที่ ทุกคนจะต้องปฏิบัติตามฮิตคองก็จะอยู่เย็นเป็นสุข ถ้าปฏิบัติไม่สม่ำเสมอ หรือบกพร่องจะทำให้เกิดทุกข์ สำหรับบทลงโทษของการผิดฮิตคอง ก็แล้วแต่สังคมนั้นๆ จะกำหนดและตกลงกันเอง เช่นถ้าผิดน้อยก็จะถูกตราหน้าว่าเป็นคน “ขวง” หรือเป็น “แม่แล้ง” ถ้าทำผิดมากก็จะถูกลงโทษหนักถึงขั้น “อเปหิ” หรือ “เนรเทศ” ออกจากสังคม ฮิตสิบสองคองสิบสี่ เป็นหลักปฏิบัติสำหรับสังคมในสมัยที่ กฎหมายยังไม่เจริญหรือยังไม่ตราขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร แนนอน เพื่อใช้เป็นหลักปฏิบัติให้คนในสังคมอยู่ด้วยกันอย่างสงบและเป็นระเบียบ “ฮิตสิบสองคองสิบสี่” ของชาวอีสานยังมีความสำคัญสำหรับประชาชนในท้องถิ่นมิได้ลดน้อยถอยลงแต่อย่างใดเนื่องจากเป็นขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมอันล้ำค่าที่ บรรพบุรุษได้มอบหมายช้านาน โดยเฉพาะ ฮิตสิบสองคองสิบสี่ ตลอดจนผู้มีหน้าที่ ปกครองบ้านเมืองพึงปฏิบัติเป็นจารีตประเพณี ๑๒ เดือน ของทุกปี เป็นทำนองคลองธรรมอันดีงามของท้องถิ่นและของบ้านเมือง ๑๔ ข้อ ดังนี้

ฮิตหรือจารีตประเพณีที่ ประชาชนปฏิบัติใน ๑๒ เดือนของทุกปี ได้แก่ เดือนอ้าย-บุญเข้ากรรมเดือนยี่ -บุญคุณลาน เดือนสาม-บุญข้าวจี เดือนสี่ -บุญเผาหรือบุญเทศมหาชาติ เดือนห้า-บุญสงกรานต์ เดือนหก-บุญบั้งไฟ เดือนเจ็ด-บุญฆ่าฮะ เดือนแปด-บุญเข้าพรรษา เดือนเก้า-บุญข้าวประดับดิน เดือนสิบ-บุญข้าวสาก เดือนสิบเอ็ด-บุญออกพรรษาและเดือนสิบสอง- บุญกฐิน

คองสิบสี่ ที่ ประชาชนทั่วไปและชั้นผู้ปกครองพึงปฏิบัติมี ๑๔ ข้อ ได้แก่ ฮิตเจ้าคองขุนฮิตท้าวคองเพี้ย ฮิตไพร่คองนาย ฮิตบ้านคองเมือง ฮิตผัวคองเมีย ฮิตพอกคองแม่ ฮิตลูกคองหลาน ฮิตสะใภ้คองเขย ฮิตปู่ คองยา ฮิตเฒ่าคองแก่ ฮิตปี คองเดือน ฮิตไต่คองนา และฮิตวัดคองสงฆ์

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา^{๒๘}ได้สรุปสาระสำคัญจากแนวความคิด ของนักวิชาการในสังคมไทย ๔ คน ได้แก่ นิพนธ์ เทียนวิหาร บำรุง บุญปัญญา อภิชาติ ทองอยู่ และประเวศ วะสี เกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนไว้ดังนี้

๑) ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้ว คือ มีระบบคุณค่าที่ รวบรวมมาได้จาก ประวัติศาสตร์ เป็นบทความคิดและการปฏิบัติของชุมชนเป็นวิถีชีวิตและทิศทางของการพัฒนา ชุมชนที่ ชาวบ้าน สรุปขึ้นมาแกนกลางของวัฒนธรรมชุมชน คือ การให้ความสำคัญแก่ความเป็นคน และความผสมกลมกลืนกันในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงต้องเริ่มจากฐานการพัฒนาชุมชนซึ่งเป็น ปรากฎการณ์ที่ แข็งแกร่งที่สุดของชาวบ้าน ถ้ามีวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็ง การรวมกลุ่มของชาวบ้านเพื่อทำกิจกรรมจะสำเร็จได้ง่าย และสามารถต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบจากภายนอกได้อีกด้วย

๒) ความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนหรือวิถีแห่งหมู่บ้าน คือ การมีน้ำใจที่ ดงงาม เปี่ยมด้วยความรักและไม่ตรีอยู่ล้นเหลือเป็นความสัมพันธ์อย่างมีคุณค่าทางศีลธรรม มนุษยธรรม และ อหิงสาธรรม ชุมชนหมู่บ้านที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง ทั้งในแง่สังคม และวัฒนธรรมจึงมี ความสัมพันธ์กันในระบบ

๓) สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ท่ามกลางวัฒนธรรมสองกระแส กระแสหนึ่งเรียกว่าวัฒนธรรมชาวบ้าน อีกกระแสหนึ่งคือวัฒนธรรมทุนนิยม วัฒนธรรมชาวบ้านมีความเป็นอิสระจากวัฒนธรรมชั้น

^{๒๘} ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย, กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาชนบท มูลนิธิหมู่บ้าน, ๒๕๓๗, หน้า ๑๗๑-๒๐๕.

กลางและชนชั้นสูง ซึ่งสัมพันธ์กับวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ อยู่กับการใช้แรงงานชุมชนเครือญาติ ชุมชนหมู่บ้านมีความเป็นอยู่สืบช่วงกันมาเป็นเวลายาวนาน เรียกว่าหมู่บ้าน จึงมีระบบความเชื่อและวิธีการพัฒนาที่เป็นอิสระในตัวเอง

ศรีศักร วัลลิโภดม^{๒๙}ได้สรุปสาระไว้ว่า

๑) ท้องถิ่นจะไม่รับวัฒนธรรมอื่นทันที เขาจะเลือก แะนำ ปรับเปลี่ยนและ ยอมรับแบบค่อยเป็นค่อยไป

๒) วัฒนธรรมชุมชน ไม่ใช่วัฒนธรรมที่ อยู่นิ่ง มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน อย่างเป็นพลวัต

๓) ให้ความสำคัญต่อระบบคุณค่าที่ มีคนเป็นหัวใจสำคัญภายใต้ระบบ ความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับสิ่งสูงสุด คนกับธรรมชาติ และคนกับคน

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์^{๓๐}ได้เขียนเรื่อง กระบวนทัศน์วัฒนธรรม ไทย “ต้นตอ” เศรษฐกิจ ถดถอย และให้ความหมายของ “วัฒนธรรม” หมายถึง วิถีการดำเนินชีวิต ของคนในสังคมที่ หล่อหลอมขึ้นผ่านการปฏิสัมพันธ์หรือได้รับถ่ายทอดจากบริบทแวดล้อม เช่น ได้รับการถ่ายทอดจากความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย ขนบธรรมเนียม ประเพณี การศึกษา สื่อมวลชน เป็นต้น กลายเป็นแบบแผนในความคิดและการกระทำของคนในสังคม ส่วนใหญ่ ที่ สำคัญวัฒนธรรม มีลักษณะเป็นกลาง สามารถนำมาซึ่งความเจริญงอกงามหรือความเสื่อม แก่สังคมได้

จูเลียน สจิวัด^{๓๑}(Julian Steward) อธิบายว่านิเวศวิทยาวัฒนธรรม คือ การศึกษาที่จะทำ ความเข้าใจว่ามนุษย์ปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมอย่างไร โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างสังคม เทคนิคการยังชีพ ช่วงชั้นสังคม และสภาพแวดล้อม สจิวัดเชื่อว่าสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติส่งผลต่อ การเกิดวัฒนธรรมของมนุษย์

นิเวศวิทยาวัฒนธรรมตามทัศนะของสจิวัด เป็นความพยายามศึกษาวิเคราะห์ถึง

๑) ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับเทคโนโลยีทางการผลิต ซึ่งเป็นตัวกำหนดสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

๒) ความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีกับพฤติกรรมของมนุษย์ และ

๓) ผลในการอธิบายต้นกำเนิดของลักษณะทางวัฒนธรรม (cultural traits) ของกลุ่มชนต่างๆ เช่น เปรู เม็กซิโก เมโสโปเตเมีย อียิปต์ และจีน เป็นต้น

ผลงานของสจิวัดมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้นักมานุษยวิทยาหันมาสนใจศึกษาถึง ความสำคัญของสภาพแวดล้อมและอิทธิพลของสภาพแวดล้อมต่อพัฒนาการทางวัฒนธรรม

^{๒๙} ศรีศักร วัลลิโภดม, “การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ท่ามกลาง กระแสการเปลี่ยนแปลง” ในรายการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องการพัฒนาการทาง วัฒนธรรม : กรณีศึกษา, กรุงเทพมหานคร : สำนักวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๘, หน้า ๙๙-๑๐๐.

^{๓๐} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, มองฝันไปข้างหน้า : วิสัยทัศน์ประเทศไทยปี ๒๕๖๐, กรุงเทพมหานคร : ชัคเชสมิเดีย, ๒๕๔๓, หน้า ๒๓-๒๔.

^{๓๑} นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ, <http://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts/glossary/28>. สืบค้นเมื่อ ๒๑ มกราคม ๒๕๕๕.

ศรีศักร วัลลิโภดม^{๓๒}ได้อธิบายนิเวศวัฒนธรรม คือ ความสัมพันธ์ในท้องถิ่นที่ผู้คนหลายกลุ่มหรือหลายชาติพันธุ์เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นบ้านเป็นเมืองขึ้น โดยมีพื้นฐาน มาจากภูมิวัฒนธรรม (Cultural Landscape) ซึ่งหมายถึงลักษณะ ภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ในอาณาบริเวณใดบริเวณหนึ่งอันสัมพันธ์ กับการตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองของคนในท้องถิ่น จนเป็นที่รู้จักร่วมกัน และ มีการกำหนดนามชื่อเป็นสถานที่ต่างๆ นั่นคือ ภูมินาม โดยอาจสร้าง เป็นตำนานขึ้นมาอธิบายความเป็นมา ความหมาย ความสำคัญทาง ประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เห็นได้ว่าสิ่งแวดล้อม ทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เพราะสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นย่อมอยู่บนพื้นฐานของ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติในพื้นที่นั้น นั่นคือ ความสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์ กับ ธรรมชาติ

สมศรี ศิริขวัญ^{๓๓}อธิบายการศึกษา ด้านนิเวศวัฒนธรรมเป็นศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่าง วัฒนธรรมและ สภาพแวดล้อม และนักมานุษยวิทยาแนวนิเวศวัฒนธรรมเชื่อว่าวัฒนธรรม และ สภาพแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและมีผลซึ่งกันและกัน อย่างแยกไม่ออก ในยุคที่ เทคโนโลยีอยู่ในระดับต่ำ มนุษย์จำเป็นต้อง ปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม แต่เมื่อเทคโนโลยีก้าวหน้า ขึ้นมนุษย์ ก็สามารถดัดแปลงสภาพแวดล้อมได้มากขึ้น อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม ก็ลดน้อยลง แต่ ลักษณะทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีจะยังคงอยู่ และสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง

Carrying Capacity หรือ CC^{๓๔}เสนอแนวคิดทางนิเวศวิทยา ที่สื่อให้ทราบว่ารระบบนิเวศ หนึ่งๆ นั้น มีความเปราะบางแตกต่างกัน หรือระบบนิเวศหนึ่งๆ มีระดับหรือขีดความสามารถทนทาน ต่อการพัฒนาหรือถูกกระทำในระดับใดระดับหนึ่งเท่านั้น หากเกินกว่านี้ระบบนิเวศจะได้รับผลกระทบ กระเทือนและอาจถูกทำลายลงจนไม่อาจฟื้นกลับสู่สภาพเดิมได้อีก ทั้งนี้โดยพิจารณาจากปัจจัย ที่เป็น องค์ประกอบและโครงสร้างของระบบนิเวศเป็นบรรทัดฐาน

เลสลีไวต์ (Leslie White)^{๓๕}เป็นนักมานุษยวิทยาอเมริกันอีกคนหนึ่งซึ่งสนใจศึกษาอิทธิพล ของ สภาพแวดล้อมต่อการปรับตัวทางวัฒนธรรม ไวต์ได้ศึกษาตรวจสอบผลงานของนักวิวัฒนาการรุ่น เก่า เช่น มอร์แกน อย่างละเอียด และพบว่า ทฤษฎีวิวัฒนาการมีหลักเกณฑ์ในการตีความหมายของ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่ น่าสนใจอยู่หลายประการ และไวต์เองก็ได้เสนอแนวความคิดแบบ วิวัฒนาการสมัยใหม่ ซึ่งต่อมาได้รับการขนานนาม แนวความคิดแบบ “วิวัฒนาการสากล” (universal evolution) ไวต์มีความเห็นคล้ายคลึงกับแรดคลิฟฟ์-บราวน์และ มาลินอสกีในประเด็นที่ว่า มานุษยวิทยาควรเป็นวิทยาศาสตร์และไวต์ก็ได้พยายามค้นหากฎเกณฑ์หรือทฤษฎีสากล เพื่อใช้อธิบาย วิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่างๆ ทั่วโลก ความหมายของ “วัฒนธรรม” ตามทัศนะ ของไวต์มีความคล้ายคลึงกับมโนทัศน์เรื่ององค์อภินทรีย์ (superorganic) ของโครเบอร์นั่นคือการมอง

^{๓๒} ศรีศักร วัลลิโภดม, ความหมายของภูมิวัฒนธรรม การศึกษาจาก ภายในและสำนึกของท้องถิ่น, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์, ๒๕๕๑.

^{๓๓} สมศรี ศิริขวัญ, การวิเคราะห์เชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเกี่ยวกับ การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์: กรณีศึกษา ชุมชนมอญเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตร์มหาบัณฑิต สาขา สิ่งแวดล้อม: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

^{๓๔} กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, นโยบาย, <http://www.mots.go.th/office.php?OfficeId=5&Action=policy>, สืบค้นเมื่อ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๕} กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, นโยบาย, เรื่องเดียวกัน.

ว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งมีชีวิตและมีชีวิตแยกออกจากตัวมนุษย์อย่างเด็ดขาด วัฒนธรรมมีกฎเกณฑ์และการทำงานในตัวเอง ซึ่งแนวความคิดนี้ได้รับการขนานนามว่า “วัฒนธรรมวิทยา” (culturology)

ไวต์เสนอว่า วัฒนธรรมมีองค์ประกอบอยู่ ๓ ประการด้วยกัน คือ

๑) ระบบเทคโนโลยีซึ่งรวมถึงทรัพยากรธรรมชาติและเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ มนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นขึ้น

๒) ระบบสังคม ซึ่งเป็นการรวมตัวกันขององค์กรทางสังคม (social organization) และพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ และ

๓) ระบบความคิด (ideology) ซึ่งรวมถึงความรู้ ความเชื่อ ทศนคติและค่านิยม ต่างๆ ระบบเทคโนโลยีเป็นโครงสร้างส่วนล่าง (infrastructure) หรือพื้นฐานสำคัญของวัฒนธรรม เพราะชีวิตมนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยระบบนี้ในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ส่วนองค์กรสังคมและระบบความคิดเป็น โครงสร้างส่วนบน (superstructure) ของวัฒนธรรม^{๓๖}

ไวท์มีความเห็นว่า เทคโนโลยี-เศรษฐกิจ มีบทบาทสำคัญ เพราะมนุษย์สร้างวัฒนธรรมเทคโนโลยี-เศรษฐกิจใน สังคมขึ้น เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม เมื่อเกิดความสัมพันธ์ขึ้นมนุษย์จะสามารถสร้างระบบสังคม จน สามารถกำหนดแนวความคิด ของบุคคลในที่สุด ระบบวัฒนธรรมจะควบคุมระบบสังคม และระบบสังคมจะควบคุม ระบบจิตของมนุษย์แต่ละคนในสังคม ไวท์อธิบายหลักการเกี่ยวกับเศรษฐกิจและสภาพแวดล้อม ศึกษาวิธีการปรับตัว ของวัฒนธรรมในแต่ละสภาพแวดล้อมหนึ่ง จนทำให้เกิดวิวัฒนาการในที่สุด เป็นวิธีการศึกษาวัฒนธรรมตามหลักวัตถุ นิยม ใน ปีค.ศ. ๑๙๕๗ ไวท์เสนอผลงานสำคัญ ชื่อ The Evolution of Culture เสนอความคิดอธิบายกฎของวิวัฒนาการ กล่าวคือ วัฒนธรรมเป็นปัจจัยผลักดันทำให้มนุษย์สามารถผลิตพลังงานเพิ่มขึ้น ความพยายามของมนุษย์ ทุกวัฒนธรรมในโลกทำให้เกิด พลังงานอันยิ่งใหญ่ วัฒนธรรมเป็นแรงกระตุ้นทำให้มนุษย์มีประสิทธิภาพในการ ปฏิบัติงานเพิ่มมากขึ้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง พัฒนาการของวัฒนธรรมเกิดจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีไวท์เน้นหลัก ของวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน ในที่สุดมนุษย์ทุกสังคมจะพยายามพัฒนาเป็นวัฒนธรรมสากล อย่างไรก็ตามงานของ ไวท์ก็ยังมีข้อบกพร่องและจุดอ่อนมาก เนื่องจากไม่ได้อธิบายผลของพัฒนาการเทคโนโลยีอย่างกระจ่างชัด ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีเกิดจากแรงกระตุ้นของวัฒนธรรม เพียงประการเดียวหรือไม่ ผลงานของไวท์ได้รับ อิทธิพลจากแนวคิดทฤษฎีวิวัฒนาการคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ด้วย

จากการศึกษาของโบแอส^{๓๗}ทำให้นักมานุษยวิทยาส่วนมากยอมรับว่าโบแอสช่วยพัฒนาวิชามานุษยวิทยา หลายอย่าง เช่น โดยการที่เขาเปลี่ยนจุดเน้นในมานุษยวิทยาจากการศึกษาส่วนต่างๆ ของวัฒนธรรมที่ถูกนำออก นอกบริบท มาศึกษาวัฒนธรรมในฐานะเป็นระบบที่ส่วนต่างๆ สัมพันธ์กัน โบแอสทำให้มานุษยวิทยาเป็นสาขาที่น่าทึ่ง โดยการเน้นการวิจัยสนามทางมานุษยวิทยา และเป็นการยกระดับมาตรฐานของชาติพันธุ์วรรณาให้สูงขึ้นเพื่อชน รุ่นหลัง ยิ่งกว่านั้นความสนใจในจิตวิทยาของโบแอสทำให้เกิดงานในสาขาย่อยของมานุษยวิทยา คือ วัฒนธรรมและ บุคลิกภาพเน้นให้มองเห็น

^{๓๖} สุชีพ วรรณสุด, เข้าถึงได้ที่ <http://sucheepost.blogspot.com/feeds/posts/default> , ๒๒ มกราคม ๒๕๕๙.

^{๓๗} งามพิศ สัตย์สงวน, **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๓**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา , ๒๕๕๑.

วัฒนธรรมโดยค้นหาความหมายที่มีอยู่ในวัฒนธรรมนั้นๆ ได้ทำให้เกิดผลงาน ใหม่ๆ ทางภาษาศาสตร์ ขึ้น ซึ่งเป็นหลักที่ทำให้รู้ในเรื่องของหลักการความเป็นมาของภาษาต่างๆ ที่ใช้ในการ ติดต่อสื่อสารอยู่ในปัจจุบัน หลักการที่นำไปใช้นั้นได้เกิดจากแนวคิดของโบแอสที่มีการเปรียบเทียบปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมกับภาษา โดยโบแอสได้ชี้ให้เห็นว่าโครงสร้าง (คือ กฎเกณฑ์และหลักไวยากรณ์) ของภาษานั้นเป็น สิ่งที่ผู้ใช้ภาษาไม่เคยรู้จักมาก่อน จนกว่าจะได้มีการเขียนหลักไวยากรณ์ของภาษานั้นๆ ขึ้น อย่างไรก็ตามผู้รู้ก็จำกัด อยู่เฉพาะในหมู่ผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาศาสตร์เท่านั้น และภาษาก็ยังคง คลี่คลายไปตามทิศทางของมัน โดยที่ผู้ใช้ ภาษาแต่ละคนไม่ได้มีความสนใจในความแตกต่างที่สำคัญ ระหว่างปรากฏการณ์ทางด้านภาษากับปรากฏการณ์ทาง มานุษยวิทยา กล่าวคือ การจำแนกประเภท ทางด้านภาษาไม่เคยปรากฏขึ้นมาอยู่ในระดับของจิตสำนึก แต่จะ ปรากฏทางด้านมานุษยวิทยา แม้ ความเป็นมาดั้งเดิมของจิตใต้สำนึกยังคงมีอยู่ แต่ส่วนใหญ่แล้วจะปรากฏในระดับ ของภาวะจิตสำนึก อันทำให้เกิดการให้เหตุผลหรือตีความที่หลังได้ แต่ความแตกต่างดังกล่าวนี้ก็ไม่ได้ทำให้คุณค่าของ วิธี ทางภาษาศาสตร์ ที่จะนำมาใช้ในการศึกษาทางมานุษยวิทยาลดลงไป จึงมีการนำไปประยุกต์ใช้ในด้าน ภาษาศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีทางภาษาด้านต่างๆ วิเคราะห์ภาษาในระดับต่างๆ ซึ่งได้แก่ เสียง คำ ประโยค และความหมาย นำเอาความรู้เกี่ยวกับภาษาไปใช้เป็นประโยชน์ในการเรียนการสอนภาษา ใช้ในชีวิตประจำวัน ตลอดทั้งศึกษาภาษาในแง่ที่มีความสัมพันธ์กับศาสตร์แขนงอื่นๆ เช่น จิตวิทยา สังคมวิทยา มานุษยวิทยา คอมพิวเตอร์ เป็นต้น โดยจะเห็นได้ว่าการศึกษาด้านภาษาศาสตร์เป็น การศึกษา ตัวเนื้อหาภาษาในเชิงวิเคราะห์ เพื่อเป็นฐานความรู้ให้นำไปประยุกต์ใช้ต่อไปในศาสตร์ต่างๆ ซึ่งจะแตกต่างไปจากการศึกษาในสาขาภาษาอื่นๆ เช่น การฟัง การพูด การอ่าน การเขียน เพื่อนำไปใช้ ให้ได้ในชีวิตประจำวัน อีกทั้งยังประโยชน์ในการเรียนการสอนภาษา

จากแนวคิดดังกล่าว นักวิชาการและผู้ปฏิบัติ จึงได้นำมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่ง ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม Carrying Capacity ตรงกับภาษาไทยว่า “ขีด ความสามารถในการรองรับได้” และเมื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการท่องเที่ยว จึงหมายถึงขีดหรือระดับ ของแหล่งท่องเที่ยว หรือทรัพยากรท่องเที่ยวที่สามารถรองรับการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ และปริมาณการใช้ประโยชน์ของนักท่องเที่ยวสูงสุดได้โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบจนทำความเสื่อมโทรม หรือทำลายทรัพยากรท่องเที่ยวหรือตัวแหล่งท่องเที่ยว

นิเวศวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญต่อพื้นที่เนื่องจากเป็นแนวคิด ที่อยู่บนพื้นฐานของการทำ ความเข้าใจพื้นที่ทั้งความเข้าใจในเรื่อง กายภาพ และความเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมผู้คน และอยู่บนวิถี ของความ เหมาะสมในการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมเท่าที่ควรจะเป็นเพื่อเรียนรู้ ที่จะอยู่ร่วม (co-existence) กับสภาพแวดล้อม คือ มนุษย์ปรับเปลี่ยน สภาพแวดล้อมและใช้ทรัพยากรเพื่อบริโภค อย่างพอเพียง ดังนั้นนิเวศ วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นตัวตน ซึ่งบ่งชี้ให้เห็นถึง เอกลักษณ์ คุณค่า และความสำคัญของพื้นที่ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทาง วัฒนธรรม นั้นเท่ากับว่าหากการพัฒนา ได้ให้ความสำคัญกับความเป็นท้องถิ่น โดยทำความเข้าใจได้ จากระบบ นิเวศวัฒนธรรมแล้ว การพัฒนาที่เกิดขึ้นก็น่าจะเป็นไปในทิศทางที่ เหมาะสม สอดคล้องกับ ตัวตนของแต่ละพื้นที่ที่แตกต่างกัน ซึ่งนำไปสู่ การตอบคำถามของความยั่งยืนในการพัฒนาได้

ทฤษฎีนิเวศน์วิทยาทางวัฒนธรรมเน้นว่า “ความเชื่อและการปฏิบัติต่างๆ ตามระบบ วัฒนธรรมที่ดูเหมือนไร้สาระ ไม่มีเหตุผล แต่อาจมีผลในด้านการใช้ทรัพยากรอย่างมีเหตุมีผลก็ได้ โดย

คำนึงถึงระดับของเทคโนโลยีที่ใช้เฉพาะสถานที่ด้วย” เช่น การกินเนื้อวัวเป็นของต้องห้ามของชาวฮินดู ทั้งที่ความอดอยากยากจนมีไปทั่วอินเดียเวลานั้น แฮร์ริส อธิบายสิ่งเหล่านี้ว่า “การห้ามกินเนื้อวัวมีความหมายว่าวัวมีไว้ใช้ลากคันไถ หากไม่มีวัวก็จะไม่อาจทำการเกษตรได้ ดังนั้นข้อห้ามทางศาสนาจึงเป็นการเพิ่มความสามารถของสังคมเกษตรกรรมในระยะยาว” ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมนี้ จะช่วยให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างประชากร สิ่งแวดล้อมทางสังคมและลักษณะทางกายภาพในสังคมได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

ในอดีตกาลที่ผ่านมาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบนพื้นโลก มีอย่างอุดม สมบูรณ์ สามารถจุนเจือให้มนุษย์ได้ใช้ตลอดเวลาแต่ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองพลเมืองโลกได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เคยมีนั้น ต้องถูก ใช้และถูกทำลายเพื่อสนองความต้องการทั้งปัจจัยสี่ และเครื่องอำนวยความสะดวก เพื่อตอบสนองดังที่ปรากฏให้เห็นทุกหนแห่ง เช่น ป่าไม้ลดลง อุทกภัยในฤดูฝน ภาวะแห้งแล้ง ในฤดูแล้ง น้ำเสียในลำห้วยลำคลองทั้งในเมืองและชนบทเป็นต้น ภาวะการณ์ดังกล่าวได้รับความสนใจจากนานาประเทศ รวมทั้งประเทศไทยด้วย

๒.๑.๓ หลักการด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

ปัจจุบันนักมานุษยวิทยาได้ให้ความสนใจกับ ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม และกลายมาเป็น “มานุษยวิทยานิเวศน์” (Ecological anthropology) และได้เจริญเติบโตก่อให้เกิดแนวทฤษฎีใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง ภายในแขนงย่อยออกไปเป็น แนววิเคราะห์ระบบนิเวศฯ แนววิเคราะห์ชาติพันธุ์นิเวศ (Ethno ecology) แนววิเคราะห์วิถีชีวิต และแนววิเคราะห์การเมืองนิเวศ นอกจากนี้ มนุษย์ยังต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มากขึ้น ตามชุมชนที่ขยายใหญ่ขึ้น ทำให้ต้องแสวงหาพื้นที่ใหม่ที่สมบูรณ์กว่า ดังนั้นจึงสอดคล้องกับทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ก็เป็นผู้จัดสรรสิ่งแวดล้อมด้วย วัฒนธรรมประเพณีของมนุษย์จะเป็นอย่างไร ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์อาศัยอยู่ สิ่งแวดล้อมที่หลากหลายเป็นตัวทำให้พฤติกรรมของมนุษย์หลากหลาย และสิ่งแวดล้อมที่อัดคัด จะทำให้มนุษย์คิดปรับตัวให้อยู่รอดในสิ่งแวดล้อมนั้นๆ สิ่งแวดล้อมที่ขาดแคลนจะส่งผลให้มนุษย์ต้องใช้ความคิดมากขึ้น ยิ่งคิดมากพฤติกรรมย่อมมีมากขึ้น และดีขึ้นเพื่อที่จะเอาชนะธรรมชาติให้ได้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มนุษย์ ใช้ในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่เป็นเอกลักษณ์และ แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ นั่นคือการอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อม ดังนั้นการพัฒนาที่ยั่งยืนควรอยู่บนพื้นฐานของระบบนิเวศ วัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้

ประพิมพร สมณาแขง, ผการัตน์ รัฐเขตต์ และสุมาลี รัตนปัญญา^{๓๘}กล่าวว่า สภาพการตั้งถิ่นฐานของชาวอีสานท่าเลที่ ตั้งหมู่บ้านชุมชนมักจะเป็นบริเวณเนินสูง หรือที่โคก มีที่ราบลุ่มสำหรับใช้ทำนา และต้องอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำทั้งนี้ เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำท่วม ในฤดูฝนและมีน้ำใช้สอยในหน้าแล้ง ซึ่งชาวบ้านได้อาศัยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเหล่านี้ มาใช้เป็นปัจจัยในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะด้านอาหารการกิน มีอาหารหลายชนิดที่ ชาวบ้านสามารถ หาได้จากธรรมชาติรอบหมู่บ้าน เช่น ที่นา

^{๓๘} ประพิมพร สมณาแขง, ผการัตน์ รัฐเขตต์, สุมาลี รัตนปัญญา, อาหารตามธรรมชาติของชาวบ้านในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ,รายงานการวิจัยโครงการศึกษาภาวะเศรษฐกิจและสังคมของกสิกรในระบบเกษตรน้ำฝน, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๒.

แหล่งน้ำตามธรรมชาติ ป่าและโคก เป็นต้น การตั้งถิ่นฐานของชาวอีสานบรรพบุรุษที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการตั้งหมู่บ้านได้เลือก ทำเลเอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านเป็นหลัก กล่าวคือ การตั้งหมู่บ้านมักตั้งตามเนินขนาดใหญ่ หรือที่ ชาวบ้านเรียกว่า “โคก” มีที่ราบล้อมรอบหมู่บ้านเพื่อใช้เป็นพื้นที่นา อยู่ใกล้กับแหล่งน้ำและป่า อาจกล่าวได้ว่าความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งอาหารเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีความสำคัญ ต่อการตัดสินใจตั้งหมู่บ้าน ทั้งนี้ เพราะในอดีตสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นแบบ เรียบง่าย และยังคงพึ่งพาตนเอง มีการเก็บหาสิ่งของจากธรรมชาติ การเลือกทำเลที่ตั้งที่ อุดมสมบูรณ์ย่อมก่อให้เกิดผลดีต่อการดำรงชีวิตของคนในหมู่บ้าน เพราะสามารถแสวงหาปัจจัยที่ จำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะอาหารสำหรับบริโภคในชีวิตประจำวันได้อย่างเพียงพอ ในทางตรงกันข้ามถ้าหมู่บ้านใดตั้งอยู่ในทำเลที่ไม่เหมาะสม ขาดความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านขาด ปัจจัยสำหรับการดำเนินชีวิตประจำวัน ปัญหาจึงเกิดขึ้นมากมาย ในที่สุดจำเป็นต้องอพยพเพื่อหา หลักแหล่งที่ อยู่ใหม่ที่ มีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าเดิม

สังคม (Society) เป็นวิธีตั้งถิ่นฐานและอยู่อาศัยร่วมกันของมนุษย์โดยเข้าสังกัดเป็นกลุ่มขนาดต่างๆ เพื่อสนองตอบธรรมชาติของการเป็นสัตว์สังคมและจำเป็นต้องอยู่ด้วยกันเป็นหมู่เหล่า หน่วยทางสังคมขนาดเล็กที่สุดได้แก่ “ชุมชน” (Community) ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มกันของปัจเจกบุคคลด้วยความมีสำนึกและจุดหมาย บางประการร่วมกันมากกว่าสองคนขึ้นไป เมื่ออยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มและรวมตัวกันเป็นหน่วยทางสังคมแบบต่างๆ แล้ว มนุษย์จำเป็นต้องสร้างวิธี ประพฤติปฏิบัติเพื่ออยู่ร่วมกันในระบบสังคมด้วยสันติสุข สร้างวิธีสื่อสารและสร้างความเข้าใจกัน ซึ่งก่อให้เกิด วัฒนธรรมภาษาและระบบสัญลักษณ์ต่างๆ การสั่งสมประสบการณ์ บันทึก ถ่ายทอด และกล่อมเกลาสมาชิกให้ สามารถปรับตัวและเรียนรู้เพื่อเจริญเติบโต เกิดความงอกงาม ก่อให้เกิดวัฒนธรรมในการเรียนรู้และจัดการศึกษาอบรม การจัดระบบเพื่อการผลิต ทำมาหากิน และจัดการเกี่ยวกับปัจจัยในการดำเนินชีวิต ก่อให้เกิด วัฒนธรรมทางการผลิต การแลกเปลี่ยนแบ่งปัน การบริโภค ความต้องการในการกล่อมเกล่าพัฒนาชีวิตด้านใน และสิ่งสะท้อนพลังชีวิตด้านในของมนุษย์ ก่อให้เกิดงานสร้างสรรค์ทั้งเพื่อการใช้สอย ความสุนทรีย์ภาพ และความเบิกบานความรื่นรมย์ใจ เช่น ดนตรี นาฏศิลป์ ศิลปะ วรรณกรรม หัตถกรรม งานช่าง และงานฝีมือ ความต้องการจัดความสัมพันธ์กับสิ่งศรัทธาที่อยู่เหนือมนุษย์ ก่อให้เกิดศาสนาและระบบความเชื่อ ความจำเป็น ในการจัดความสัมพันธ์ ทั้งในเชิงแข่งขันและร่วมมือ สமானกลมกลืนกันระหว่างสังคมและหมู่คณะที่แตกต่าง ทำให้เกิดวัฒนธรรมในการติดต่อสื่อสารคมนาคม สร้างวัฒนธรรมในการแลกเปลี่ยนซื้อขาย ตลอดจนทำกิจกรรม เศรษฐกิจสังคมในระดับต่างๆ ด้วยกัน สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่ออยู่ร่วมกันในสังคมเหล่านี้ ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “วัฒนธรรม” (Culture) ซึ่ง โดยทั่วไปแล้วก็หมายถึงระบบวิถีคิด ภูมิปัญญา และแบบแผนสำหรับการประพฤติปฏิบัติ เพื่อการอยู่ร่วมกัน ของผู้คนในสังคมและชุมชนระดับต่างๆ ในเชิงระบบนิเวศทางสังคมและวัฒนธรรมจะเป็นแนวคิดที่เน้น วัฒนธรรมที่มีความเป็นวิถีชีวิต อิงอยู่กับบริบท เป็นส่วนหนึ่งในความเป็นชีวิตและในความเป็นมนุษย์ เป็น ระบบความคิด ความเชื่อ ความศรัทธา รวมทั้งระบบการปฏิบัติ และระบบการทางวัตถุ ที่เป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์และจัดความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นองค์รวมในระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทาง สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งครอบคลุมกระบวนการก่อเกิดการดำรงอยู่ พัฒนาการความเคลื่อนไหวและความเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างๆ ของสังคมและวัฒนธรรม ไม่แยกส่วน นับแต่ความเป็นองค์รวมของมิติจิตใจ

จิต วิญญาณ กับกายภาพและวัตถุ ระบบสังคมและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ระบบสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ ระบบ ความรู้และเทคโนโลยี ระบบความเชื่อและสิ่งศรัทธา ศาสนา ศิลปะ^{๓๙}

- ศักยภาพของคน ต้องเริ่มที่คนในชุมชนที่จะต้องรู้จักรากเหง้าของตนเองให้ดีเสียก่อน เพื่อความพร้อมในการบอกเล่าข้อมูลและคนในชุมชนต้องมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ มีความสามัคคี ทำงานร่วมกันได้

- ศักยภาพของพื้นที่ หมายรวมถึง ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบสานต่อกันมา คนในชุมชนต้องรู้จัก ต้องรักและหวงแหนเห็นคุณค่าของทรัพยากรในชุมชนของตน สามารถที่จะนำมาจัดการได้อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน ทั้งนี้แล้วชุมชนต้องมีความพร้อมในการเรียนรู้ ตลอดจนมีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องแนวคิด พื้นฐานทางด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการจัดการในพื้นที่ได้ด้วย

- การจัดการ เป็นเรื่องที่ไม่ง่ายนักที่จะทำอะไร เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความยั่งยืน สมดุลในกลุ่มคนหมู่มาก ดังนั้นชุมชนที่จะสามารถบริหารจัดการ ได้ต้องเป็นชุมชนที่มีผู้นำที่เป็นที่ยอมรับ มีความคิด มีวิสัยทัศน์ ความเข้าใจเรื่องนิเวศวัฒนธรรมโดยชุมชน ทั้งยังต้องได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ต้องมีการพูดคุยกำหนดแนวทางในการเตรียมความพร้อมชุมชนรู้ว่าพื้นที่ของตนจะมีรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้อย่างไร ควรมีกิจกรรมอะไรบ้าง และจะมีการกระจาย จัดสรรรายได้อย่างไร ทั้งหลายทั้งปวงที่กล่าวมานั้น สิ่งสำคัญที่สุดของชุมชนก็คือการมีส่วนร่วม อันหมายรวมถึง ร่วมในทุกๆ สิ่ง ทุกอย่างเพื่อส่วนรวม

- มีส่วนร่วม มีได้อย่างไร การสื่อสารพูดคุย เป็นการสื่อความคิดเห็น การแก้ปัญหา รวมถึงการหาทางแก้ไขปัญหาต่างๆจากการระดมความคิดจากประสบการณ์ของนักวิจัยท้องถิ่นพบว่าชุมชนจัดให้มีเวทีพูดคุย ร่วมกันคิดวางแผนดำเนินการ ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกัน สร้างกฎระเบียบของชุมชนทางด้านต่างๆเพื่อให้คนในชุมชนรวมถึงผู้มาเยือนปฏิบัติตาม

ระบบนิเวศทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ครอบคลุมแบบแผนและกระบวนการก่อเกิด การดำรงอยู่ พัฒนาการ ความ เคลื่อนไหวและความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม นับแต่ระดับความเป็นองค์รวมของมนุษย์ทั้ง ทางด้านร่างกาย ชีวิต จิตใจ และมีจิตวิญญาณ เป็นศูนย์กลาง ไปจนถึงการจัดการความสัมพันธ์กับสิ่งสูงสุดที่ อยู่เหนือมนุษย์ อันได้แก่ระบบความเชื่อ ความศรัทธา ความสำนึกสากล

โครงสร้างของระบบนิเวศ (Ecosystem structure)

ประกอบด้วย ส่วนที่มีชีวิต และ ส่วนที่ไม่มีชีวิต ชนิด ปริมาณ สัดส่วน การกระจายระบบนิเวศต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นระบบนิเวศบนบกหรือในน้ำ (terrestrial or aquatic ecosystem) มีองค์ประกอบสำคัญอยู่สองส่วน คือ

๑) ส่วนที่เป็นสิ่งที่มีชีวิต (biotic components) ได้แก่ มนุษย์ สัตว์ พืช และจุลินทรีย์

๒) ส่วนที่เป็นสิ่งไม่มีชีวิต (abiotic components) อันได้แก่ปัจจัยต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องของพลังงาน (energy) ปัจจัยที่เกี่ยวกับสภาพภูมิอากาศ (climatic factors) เช่น อุณหภูมิ (temperature) ความชื้น (humidity) ปริมาณน้ำฝน (precipitation) ฯลฯ ปัจจัยเกี่ยวกับดิน (edaphic factors) เช่น

^{๓๙} สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, อ้างแล้ว.

ความชื้นในดิน (soil moisture) โครงสร้างของดิน (soil texture) ความอุดมสมบูรณ์ของธาตุอาหารในดิน (soil nutrient) ฯลฯ ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพภูมิประเทศ (topographic factors) ได้แก่ ทิศทางด้านลาด (aspect) ความลาดชันของพื้นที่ (slope) ความสูงจากระดับน้ำทะเล (elevation) ฯลฯ และปัจจัยสุดท้ายคือ ไฟป่า (forest fire) เป็นต้น ในแต่ละระบบนิเวศไม่ว่าเขตร้อน (tropical zone) หรือในเขตหนาว (temperate zone) ย่อมมีองค์ประกอบในชั้นรายละเอียดที่แตกต่างกันไปจึงส่งผลให้สภาพความเป็นไปในแต่ละแห่งแตกต่างกันไปด้วย สังคมจึงมีการเปลี่ยนแปลงได้ง่ายแต่จะคงไว้ซึ่งความมั่นคงภายในโครงสร้างของระบบนิเวศมากกว่าป่าในเขตหนาว ในปัจจุบันเมื่อกล่าวถึงสังคมแห่งชีวิตมักมองในรูปของระบบนิเวศ นั่นก็คือการพิจารณา สังคมแห่งชีวิตในรูปของภาพรวม โดยคำนึงถึงสภาพปัจจัยแวดล้อมที่เข้ามามีบทบาทต่อระดับความเป็นไปของกลุ่มชีวิตและสภาพถิ่นที่อาศัยหรือที่ตั้งของสังคมเข้ามาร่วมด้วย นอกจากนี้ยังคำนึงถึงบทบาทของแต่ละองค์ประกอบภายในสังคมที่สร้างระบบความสมดุลขึ้น ทำให้สังคมดำรงและดำเนินไปได้โดยไม่สลายลง การมองสังคมในแนวนี้เรียกว่าระบบนิเวศ (ecosystem) ตามที่ Tansley (๑๙๓๕) ได้กำหนดขึ้น

สจิวัด มองว่า “วัฒนธรรม” เป็นเครื่องมือช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับ สภาพแวดล้อม ประเด็นสำคัญสำหรับการศึกษาระบบนิเวศวิทยาจึงมีอยู่ว่า วัฒนธรรมมีการปรับตัวอย่างไรให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและมนุษย์มีวิธีการอย่างไรในการใช้เทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ออกจากความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญอีกส่วนหนึ่งในการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ ตัวอย่างเช่น ในสังคมดั้งเดิม (primitive societies) มนุษย์มีวิธีการผลิตแบบล่าสัตว์และเก็บหาอาหาร โดยปกติแล้ว ผู้หญิงจะเป็นผู้เก็บหาอาหารและผู้ชายเป็นผู้ออกล่าสัตว์การแบ่งแยกงานในลักษณะเช่นนี้มีได้เป็นเพราะผู้ชายมี ร่างกายแข็งแรงกว่า แต่เป็นเพราะผู้หญิงต้องใช้เวลาดูแลลูก ในขณะที่ผู้ชายสามารถเดินทางไกล และจากบ้านไปได้ เป็นระยะเวลาตามทัศนะของสจิวัด มนุษย์เป็นสัตว์มีเหตุผล และวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมวางอยู่บนรากฐานของเหตุผล แต่เป็นเพราะว่าสภาพการณ์และสภาวะแวดล้อมมีความแตกต่างกันออกไป วัฒนธรรมสองวัฒนธรรมจึงมีพื้นฐานของ การปรับตัว การแก้ปัญหาและมีวิวัฒนาการแตกต่างกัน เช่น วัฒนธรรมของกลุ่มที่ตั้งรกรากอยู่ใกล้ทะเล ย่อมมีการ ประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมืออย่างชีพประเภตเบ็ด แห อวน ฉมวก เรือ และมีการพัฒนาสั่งสมความรู้เกี่ยวกับการเดินทะเล และการจับปลา ในขณะที่ชนกลุ่มอื่นที่ตั้งรกรากอยู่ในเขตป่าดงดิบ อาจมีการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือเพื่อใช้ในการยังชีพแตกต่างกันออกไป เช่น หอก ธนูเพื่อใช้ในการล่าสัตว์และหาอาหาร กลุ่มชนทั้งสองกลุ่มนี้ย่อมต้องมี วิวัฒนาการทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน สจิวัดปฏิเสธแนวความคิดแบบวิวัฒนาการเส้นตรงของนักทฤษฎีวิวัฒนาการรุ่นเก่า ซึ่งเสนอว่าวัฒนธรรม ของทุกเผ่าพันธุ์จะมีวิวัฒนาการเป็นเส้นตรงผ่านขั้นตอนต่างๆ เหมือนกันหมด สจิวัดแย้งว่าวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม อาจเกิดขึ้นได้หลายสาย (multilinear evolution) และแต่ละแนวย่อมมีความแตกต่างกัน ความแตกต่างนี้เกิดจาก การปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เทคโนโลยี และโครงสร้างสังคมเป็นหลัก อาจกล่าวได้ว่าแนวความคิดแบบ วิวัฒนาการหลายสายนี้เป็นแนวความคิดใหม่ซึ่งพัฒนามาจากทฤษฎีวิวัฒนาการรุ่นเก่า

แนวความคิดนี้เน้นความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อมว่ามีความแนบแน่นใกล้ชิดและส่งผล กระทบซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก ในยุคสมัยที่พัฒนาการด้านเทคโนโลยียังอยู่ในระดับต่ำ มนุษย์จำต้องปรับตัว เข้ากับสภาพแวดล้อม และทำให้สภาพแวดล้อมมีศักยภาพในการ

เปลี่ยนหรือดัดแปลงสภาพแวดล้อมได้มากขึ้น อิทธิพลของสภาพแวดล้อมก็เริ่มลดถอยลง หากแต่รูปแบบและลักษณะทางวัฒนธรรม ประสบการณ์และความเคยชิน ในอดีต ตลอดจนวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างจะยังคงอยู่และได้รับการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่ อีกรุ่นหนึ่ง

ความหมายของ “วัฒนธรรม” ตามทัศนะของไวต์ มีความคล้ายคลึงกับมโนทัศน์เรื่ององค์อภิอินทรีย์ (superorganic) ของโครเบอร์ นั่นคือการมองว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งมีชีวิตและมีชีวิตแยกออกจากตัวมนุษย์อย่างเด็ดขาด วัฒนธรรมมีกฎเกณฑ์และการทำงานในตัวเอง ซึ่งแนวความคิดนี้ได้รับการขนานนามว่า “วัฒนธรรมวิทยา” (cult urology)

ไวต์เสนอว่า วัฒนธรรมมีองค์ประกอบอยู่ ๓ ประการด้วยกัน คือ

๑) ระบบเทคโนโลยี ซึ่งรวมถึงทรัพยากรธรรมชาติและเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ที่มนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นขึ้น

๒) ระบบสังคม ซึ่งเป็นการรวมตัวกันขององค์กรทางสังคม (social organization) และพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ และ

๓) ระบบความคิด (ideology) ซึ่งรวมถึงความรู้ ความเชื่อ ทัศนคติและค่านิยมต่างๆ ระบบเทคโนโลยีเป็นโครงสร้างส่วนล่าง (infrastructure) หรือพื้นฐานสำคัญของวัฒนธรรม เพราะชีวิตมนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยระบบนี้ในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ส่วนองค์กรสังคมและระบบความคิดเป็นโครงสร้างส่วนบน (superstructure) ของวัฒนธรรม

หัวใจสำคัญของท้องถิ่นก็คือ ทุนทางวัฒนธรรม เช่น ประเพณี มรดกภูมิปัญญา สถานที่ ที่ถ่ายทอดจากอดีตสู่ปัจจุบันและ ต่อเนื่องไปสู่อนาคต นั่นก็คือเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น (local cultural identity) และท้องถิ่นที่อยู่ในพื้นที่ต่างกันย่อมมีพื้นฐานหรือสภาพแวดล้อมที่ต่างกันนั่นคือ ทุนทางธรรมชาติ ซึ่งสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน ส่วนหนึ่งได้หล่อหลอม และกำหนดตัวตนทางวัฒนธรรมและตัวตน ทางกายภาพของแต่ละพื้นที่ให้ต่างกันออกไป นั่นคือความสัมพันธ์ของ มนุษย์กับสภาพแวดล้อม การปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม การใช้ ประโยชน์จากสภาพแวดล้อม รวมถึงระบบนิเวศที่เป็นความสัมพันธ์ของ สิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น ความยั่งยืนของพื้นที่จึงควรถูกกำหนดโดยกรอบของมิติทางวัฒนธรรมผสานไปกับกรอบมิติของระบบกายภาพ กล่าวคือ มิติวัฒนธรรมต้องประสานความถูกต้องเที่ยงธรรมกับมิติ สิ่งแวดล้อม และสามารถดำรงชีวิตและอยู่ได้ในมิติเศรษฐกิจและมิติ เศรษฐกิจต้องมีความรับผิดชอบต่อมิติสิ่งแวดล้อม ซึ่งนั่นคือความยั่งยืน ที่แท้จริงที่คำนึงถึงกรอบของ “ระบบนิเวศวัฒนธรรม” (Cultural Ecology) ที่เป็นสิ่งบ่งชี้ถึงตัวตนของพื้นที่ที่แตกต่างกันทั้งด้านกายภาพและ วัฒนธรรม ซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนควรพิจารณาบนพื้นฐานจากสิ่งที่เป็น ตัวตนของพื้นที่นั่นคือ การพัฒนาที่คำนึงถึงต้นทุนทางวัฒนธรรม และ ต้นทุนทางธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่นั้นเป็นพื้นฐานในการพัฒนาต่างๆ โดยที่ Julian Steward อ้างถึงใน Robert Netting (๑๙๗๗) ได้ให้คำนิยามนิเวศวัฒนธรรม คือ การศึกษาถึงกระบวนการปรับตัวโดยธรรมชาติ ของมนุษย์ และรูปแบบวัฒนธรรมมีพื้นฐานการปรับตัวมาจากมนุษย์ ซึ่งได้ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

๒.๑.๔ ประเภทนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

มนุษย์ยังต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มากขึ้น ตามชุมชนที่ขยายใหญ่ขึ้น ทำให้ต้องแสวงหาพื้นที่ใหม่ที่สมบูรณ์กว่า เพื่อผลิตข้าวให้ได้มากขึ้น ดังนั้นจึงสอดคล้องกับ

ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมดังที่ได้กล่าวมา การที่สังคมเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ วิถีชีวิตที่เปลี่ยนส่งผลให้ประเพณี พิธีกรรม การดำรงชีวิตในแต่ละภูมิภาคได้เปลี่ยนไปด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเดิมที่ว่า สิ่งแวดล้อมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์เมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยน พฤติกรรมของมนุษย์จึงเปลี่ยนตามไปด้วยโดยมีปัจจัยทั้งจากภายในและภายนอกที่ทำให้พฤติกรรมของมนุษย์นั้นเปลี่ยนดังนี้^{๔๐} การขยายตัวของทางรถไฟเชื่อมต่อระหว่างกรุงเทพฯ และโคราช ในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อชีวิตของชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากการปลูกข้าวเพื่อบริโภคเป็นปลูกเพื่อขาย เมื่อการขนส่งคมนาคมสะดวกขึ้น ได้ทำให้การขนส่งข้าวไปยังกรุงเทพฯ สะดวกขึ้น ได้กระตุ้นให้ชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือบุกเบิกหาที่ดินใหม่ๆ และจัดสรรที่ดินบางส่วนเพื่อปลูกข้าวเจ้าเพื่อส่งไปขายนอกเหนือจากการปลูกข้าวเหนียวเพื่อบริโภคในครัวเรือน นอกจากนั้น การขยายตัวของทางรถไฟนี้ได้ทำให้อีสานมีความใกล้ชิดกับกรุงเทพฯ มากขึ้น พ่อค้าจีนได้เข้ามามีบทบาทในภูมิภาคนี้ได้แนะนำสินค้าใหม่ๆ แก่ชาวนา นอกจากนั้น ประชาชนต้องใช้เงินเพื่อชำระภาษีสิ่งเหล่านี้คือเงื่อนไขที่จูงใจให้ชาวนาผลิตข้าวเพื่อขาย ดังนั้น เพื่อการปรับตัวให้เข้ากับสภาพทางเศรษฐกิจ ชาวนาจึงจำเป็นต้องปลูกข้าวเจ้าเพื่อขาย และยังรักษาการปลูกข้าวเหนียวไว้เพื่อบริโภค เนื่องจากรายได้ที่ไม่มั่นคง แต่เมื่อยังมีข้าวไว้ในยุ้งเพื่อไว้กินชาวนายังอุ่นใจเนื่องจากข้าวมีค่าเท่ากับเงิน และสามารถนำไปแลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่นๆ ในหมู่บ้านได้

การนำแรงงานเครื่องจักรกลมาแทนแรงงานคนและควาย ทำให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตหายไปจากเอามือเอาแรงเป็นค่าจ้าง พิธีกรรมบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับข้าว และการทำนาก็เริ่มหายไป เทคโนโลยีจึงเข้ามาแทนที่บทบาทหน้าที่ของพิธีกรรม การสวดมนต์อ่อนน้อมต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือการบวงสรวงบูชาเพื่อขอฝนได้หายไปจากวิถีชีวิต กลายเป็นเทคโนโลยีของการชลประทานแทนที่เป็นต้น นอกจากนั้น ประเพณีและพิธีกรรมพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับข้าว^{๔๑} ก็กำลังจะหายไปหรือหายไปแล้วหรือเปลี่ยนแปลง เพื่อการคงอยู่ของพิธีกรรมนั้นๆ เช่น ประเพณีบุญคูณลานในปัจจุบันประเพณีนี้ค่อย ๆ เลือนหายไป เนื่องจากไม่ค่อยมีผู้สนใจประเพณีและปฏิบัติกันประกอบกับในทุกวันนี้ชาวนาไม่มีลานนวดข้าวเหมือนเก่าก่อน เมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จและมัดข้าวเป็นพ่อนๆ แล้ว จะขนมารวมกันไว้ ณ ที่หนึ่งของนา โดยไม่มีลานนวดข้าว หลังจากนั้นก็ใช้เครื่องสีข้าวมาสีเมล็ดข้าวเปลือกออกจากฟางลงใส่ในกระสอบและในปัจจุบันมีการใช้รถไถนาและเครื่องสีข้าว จึงทำให้ประเพณีคูณลานนี้เลือนหายไปแต่ก็มีหมู่บ้านบางแห่งที่ยังรวมกันทำบุญโดยนำข้าวเปลือกมากองรวมกัน เรียก “บุญกุ่มข้าวใหญ่” (ประเพณีไทยอีสาน บุญประทายเป็นข้าวเปลือก)^{๔๒} แทนการทำบุญคูณลาน ซึ่งนับว่าเป็นการประยุกต์ใช้ “อีตีสิบสองคองสิบสี่” ให้เหมาะกับกาลสมัย แต่ในปัจจุบันนี้ ก็ได้มีการฟื้นฟูวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่มีความสัมพันธ์อันดีกับธรรมชาติ เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตพอเพียงในปัจจุบัน ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อความมั่นคงและยั่งยืนของชีวิตนั่นเอง

รู้จักนิเวศบริการ (ecosystem services)

^{๔๐} อัครพงษ์ คำคุณ, อีตีสิบสอง : เอกสารวิชาการ โครงการตลาดวิชา มหาวิทยาลัยชาวบ้าน ๕/๒๕๕๑, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๕๑.

^{๔๑} จิตติมา ผลเสวก (บรรณาธิการ), ข้าวบนแผ่นดินกลายเป็นอื่น, กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ๒๕๕๑.

^{๔๒} มณีมัย ทองอยู่, การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชาวนาอีสาน : กรณีศึกษาลุ่มน้ำพอง, กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๖.

นิเวศบริการ คือ แนวคิดที่ว่าระบบนิเวศเปรียบเสมือนเครื่องจักรซับซ้อนที่สามารถสร้างประโยชน์ให้มนุษย์ แนวคิดดังกล่าวได้รับการพัฒนาโดยนักเศรษฐศาสตร์ทรัพยากรและนักสิ่งแวดล้อม การประเมินระบบนิเวศแห่งสหัสวรรษ (Millennium Ecosystem Assessment) ได้นิยามนิเวศบริการโดยแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ^{๔๓}

๑) บริการด้านการเป็นแหล่งผลิต (provisioning services) หมายถึง การให้บริการวัตถุดิบในการผลิต เช่น น้ำสะอาด แร่ธาตุ แหล่งอาหาร และไม้ เป็นต้น

๒) บริการด้านการควบคุม (regulating services) หมายถึง การควบคุมปรากฏการณ์และกระบวนการทางธรรมชาติของระบบนิเวศ เช่น การควบคุมสภาพภูมิอากาศ การป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง การป้องกันน้ำท่วม และการป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน เป็นต้น

๓) บริการด้านวัฒนธรรม (cultural services) หมายถึง ประโยชน์ทางนามธรรมที่ดำรงคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น ประเพณี การพักผ่อนหย่อนใจ ความเพลิดเพลินจากความงามของธรรมชาติ เป็นต้น

๔) บริการด้านการสนับสนุน (supporting services) หมายถึง กระบวนการทางธรรมชาติที่สนับสนุนบริการอื่นๆ เช่น เป็นแหล่งธาตุอาหาร เป็นจุดเริ่มต้นของห่วงโซ่อาหาร และเป็นแหล่งที่อยู่ของสัตว์วัยอ่อน เป็นต้น

เช่น ระบบนิเวศป่าชายเลนซึ่งผลิตบริการทั้งสี่ประเภท ตั้งแต่เป็นแหล่งไม้เพื่อใช้ทำถ่าน (บริการด้านเป็นแหล่งผลิต) ช่วยป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง (บริการด้านการควบคุม) เป็นแหล่งท่องเที่ยวชมธรรมชาติ (บริการด้านวัฒนธรรม) และเป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับสัตว์น้ำวัยอ่อน (บริการด้านการสนับสนุน)

นิเวศวิทยาเป็นวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์เช่นเดียวกัน มีการนำนิเวศวิทยาไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติจำนวนมากด้านชีววิทยาอนุรักษ์ การจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (เช่น นิเวศเกษตร (agroecology) เกษตรกรรม ป่าไม้ วนเกษตร ประมง) ผังเมือง (นิเวศวิทยาชุมชนเมือง), สุขภาพชุมชน เศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์พื้นฐานและวิทยาศาสตร์ประยุกต์ (applied science) และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ (นิเวศวิทยาของมนุษย์) ตัวอย่างเช่น วิธีการที่เรียกว่า “วงกลมของความยั่งยืน” (Circles of Sustainability) ซึ่งจะมีการใส่ใจถึงนิเวศวิทยามากกว่าแค่เป็นสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว สิ่งมีชีวิต (รวมทั้งมนุษย์) และทรัพยากร ประกอบขึ้นเป็นระบบนิเวศซึ่งเป็นผลให้มีการรักษาระดับกลไกการฟีดแบ็คทางชีวฟิสิกส์ที่ควบคุมกระบวนการที่กระทำต่อองค์ประกอบของโลกที่เป็นชีวภาพ (biotic) และกายภาพ (abiotic) ระบบนิเวศมีความสำคัญต่อการอยู่รอดของสิ่งมีชีวิตอย่างยั่งยืนและสร้างทุนทางธรรมชาติ เช่น การผลิตชีวมวล (อาหาร เชื้อเพลิง เส้นใยและยา) ควบคุมสภาพภูมิอากาศ วัฏจักรของชีวธรณีเคมี (biogeochemical) ของโลก การกรองน้ำ การก่อดิน การควบคุมการชะล้างพังทลาย การป้องกันน้ำท่วมและลักษณะทางธรรมชาติอื่นๆ ที่มีมูลค่าทางวิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ หรือมูลค่าภายในตัวมันเอง^{๔๔}

^{๔๓} BIOFIN: ผสานสองศาสตร์เพื่อความหลากหลายทางชีวภาพ, <http://goo.gl/EvuiLV>, สืบค้นเมื่อ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๔๔} Wiki, นิเวศวิทยา, <https://th.wikipedia.org>, สืบค้นเมื่อ ๘ เมษายน ๒๕๖๐.

นิเวศวิทยาชุมชน

นิเวศวิทยาชุมชนเป็นการศึกษาของการมีปฏิสัมพันธ์ในหมู่สายพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เดียวกัน การวิจัยในระบบนิเวศของชุมชนอาจจะวัดการผลิตหลักในพื้นที่ชุ่มน้ำที่สัมพันธ์กับอัตราการสลายตัวและการบริโภค เหล่านี้ต้องใช้ความเข้าใจด้านการเชื่อมต่อของชุมชนระหว่างพืชด้วยกัน (เช่นตัวผลิตหลัก) และตัวย่อยสลาย (เช่นเชื้อราและแบคทีเรีย)^{๔๕}หรือการวิเคราะห์ไดนามิคระหว่างผู้ล่า และเหยื่อที่มีผลกับชีวมวลครั้งบคครั้งน้ำ^{๔๖}เครือข่ายอาหาร และระดับโภชนาการเป็นโมเดลที่เป็นแนวคิดสองอย่างที่ถูกนำมาใช้กันอย่างแพร่หลายในการอธิบายความเชื่อมโยงท่ามกลาง

นิเวศวิทยาทางสังคม

พฤติกรรมของนิเวศวิทยาทางสังคมจะมีความโดดเด่นในแมลงสังคมเช่นผึ้ง พวกสืบพันธุ์ด้วยสปอร์ (slime moulds) แมงมุมสังคม สังคมมนุษย์และหนูตุ่นไร้หน้ ในที่ซึ่ง “ระบบสังคมแบบพึ่งพาอาศัย” (eusocialism) มีการพัฒนา พฤติกรรมทางสังคมจะรวมถึงพฤติกรรมที่เป็นประโยชน์ซึ่งกันและกันในหมู่ญาติและเพื่อนร่วมรัง^{๔๗}และวิวัฒนาการจากญาติและการเลือกกลุ่ม การเลือกญาติจะอธิบายความบริสุทธิ์ใจผ่านทางความสัมพันธ์ทางพันธุกรรมโดยพฤติกรรมที่เห็นแก่ผู้อื่นที่กำลังนำไปสู่การเสียชีวิตได้รับรางวัลโดยการอยู่รอดของสำเนาทางพันธุกรรมกระจายในหมู่ญาติที่รอดชีวิต แมลงสังคมที่มีทั้งหมด ผึ้ง และตัวต่อถูกนำมาศึกษามากที่สุดสำหรับความสัมพันธ์ประเภทนี้เพราะผึ้งตัวผู้เป็นสิ่งที่มีชีวิตที่เกิดจากเซลล์เดียวกัน (clone) จึงแชร์พันธุกรรมเหมือนกันกับตัวผู้ทุกตัวในอาณานิคม ในทางตรงกันข้าม นักเลือกกลุ่มพบหลายตัวอย่างของความบริสุทธิ์ใจในหมู่ญาติที่ไม่ใช่ทางพันธุกรรม และอธิบายเรื่องนี้ผ่านการคัดเลือกที่กระทำต่อกลุ่มโดยเลือกที่มันจะกลายเป็นข้อได้เปรียบสำหรับกลุ่มถ้าสมาชิกของพวกมันแสดงพฤติกรรมไม่เห็นแก่ได้กับอีกสมาชิกหนึ่ง กลุ่มที่มีสมาชิกส่วนใหญ่ไม่เห็นแก่ตัวเองจะชนะสมาชิกส่วนใหญ่ที่เห็นแก่ตัว

นิเวศวิทยาเชิงพฤติกรรม

การปรับตัวเป็นแนวคิดกลางรวมกันในนิเวศวิทยาเชิงพฤติกรรม^{๔๘}พฤติกรรมสามารถบันทึกเป็นลักษณะพันธุกรรมและถูกถ่ายทอดไปยังลูกหลานในลักษณะเดียวกันกับที่ตา และสีผมสามารถทำได้ พฤติกรรมสามารถวิวัฒนาการโดยใช่วิธีการคัดเลือกโดยธรรมชาติแบบลักษณะพันธุกรรมการปรับตัวที่ส่ง

^{๔๕} Brinson, M. M.; Lugo, A. E.; Brown, S (1981). "Primary Productivity, Decomposition and Consumer Activity in Freshwater Wetlands". *Annual Review of Ecology and Systematics* 12: 123–161.

^{๔๖} Davic, R. D.; Welsh, H. H. (2004). "On the ecological role of salamanders". *Annual Review of Ecology and Systematics* 35: 405–434.

^{๔๗} Strassmann, J. E.; Zhu, Y.; Queller, D. C. (2000). "Altruism and social cheating in the social amoeba *Dictyostelium discoideum*". *Nature* 408 (6815): 965–967.

^{๔๘} International Society for Behavioral Ecology, สืบค้นเมื่อ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

ต่อความสามารถในการทำงานที่เพิ่มความเหมาะสมในการสืบสายพันธุ์^{๔๙}ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนกก่า และเหยื่อเป็นแนวคิดเบื้องต้นให้กับการศึกษาด้านเครือข่ายอาหารเช่นเดียวกับนิเวศวิทยาเชิงพฤติกรรม สายพันธุ์ที่เป็นเหยื่อสามารถแสดงการปรับตัวพฤติกรรมในชนิดที่แตกต่างกับนกก่า เช่นการหลีกเลี่ยง การหนีหรือการป้องกัน สายพันธุ์เหยื่อหลายชนิดจะต้องเผชิญกับนกก่าที่หลากหลายที่มีระดับของ อันตรายที่ต่างกันเพื่อที่จะปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของพวกมันและเผชิญกับภัยคุกคาม ของนกก่าสิ่งมีชีวิตที่จะต้องปรับสมดุลด้านงบประมาณพลังงานของพวกมันขณะที่พวกมันจะเข้าลงทุน ในแ่งมุมที่แตกต่างกันของประวัติศาสตร์ชีวิตของพวกมัน เช่น การเจริญเติบโต การหาอาหาร การผสม พันธุ์ การเข้าสังคมหรือการตัดแปลงที่อยู่อาศัยของพวกมันสมมติฐานที่ปรากฏในนิเวศวิทยาเชิง พฤติกรรมโดยทั่วไปจะมีพื้นฐานจากหลักการการปรับตัวของการอนุรักษ์การใช้ประโยชน์ให้เหมาะสม หรือมีประสิทธิภาพ^{๕๐}ตัวอย่างเช่น “สมมติฐานการหลีกเลี่ยงนกก่าที่ไวต่อภัยคุกคามจะคาดการณ์ว่า เหยื่อควรประเมินระดับของภัยคุกคามที่เกิดจากนกก่าที่แตกต่างกันและจับคู่ให้ตรงกับพฤติกรรมของ พวกนกก่าตามระดับของความเสี่ยงในขณะนั้น”^{๕๑}หรือ “ระยะหนี (escape distance หรือ flight initiation distance) ที่เหมาะสมจะเกิดขึ้นเมื่อความแข็งแกร่งของร่างกายหลังจากประสบกับนกก่าที่ คาดไว้จะส่งสู่ระดับสูงสุด ซึ่งขึ้นอยู่กับความแข็งแกร่งแรกเริ่มของเหยื่อประโยชน์ที่จะได้รับโดยการไม่ หนี ค่าใช้จ่ายในการหลบหนีในแง่ของพลังงาน และการสูญเสียความแข็งแกร่งที่คาดไว้เนื่องจากความ เสี่ยงจากการล่า” การเอื้อประโยชน์ซึ่งกันของสิ่งมีชีวิตสองชนิด (Symbiosis): เพลี้ยจักจั่น (*Eurymela fenestrata*) ได้รับการคุ้มครองโดยมด (*Iridomyrmex purpureus*) ในความสัมพันธ์ทางสมชีพ (symbiotic relationship) มดป้องกันเพลี้ยจักจั่นจากนกก่า และในทางกลับกันเพลี้ยจักจั่นที่กินพืชจะ คายน้ำหวานจากทวารหนักของพวกมันให้พลังงาน และสารอาหารเพื่อตอบแทนมด^{๕๒}นกยูงตัวผู้กำลัง แสดงท่าทางเพื่อเกี้ยววนกยูงตัวเมียในแห่งสวรรค์ของ Goldie: ตัวผู้ด้านบนมีการตกแต่งอย่างประณีต ตัวเมียด้านล่าง *Paradesia decora* โดย John Gerrard Keulemans การแสดงและการวางท่าทาง เพศที่ประณีตจะพบในนิเวศวิทยาเชิงพฤติกรรมของสัตว์ เช่น “นกแห่งสวรรค์” ร้องเพลง และแสดง เครื่องประดับที่ประณีตระหว่างการเกี้ยวพาราสี การแสดงเหล่านี้ตอบสนองวัตถุประสงค์สองอย่าง ได้แก่การส่งสัญญาณของตัวตนที่มีสุขภาพดีหรือมีการปรับตัวที่ดีและการมีพื้นที่ที่ประสงค์ การแสดง จะถูกขับเคลื่นด้วยการเลือกทางเพศสัมพันธ์เพื่อเป็นการโฆษณาถึงคุณภาพของลักษณะทาง กรรมพันธุ์ให้กับเหล่าคู่ครอง

นิเวศวิทยามนุษย์

^{๔๙} Gould, Stephen J.; Vrba, Elizabeth S. (1982). "Exaptation—a missing term in the science of form". *Paleobiology* 8 (1): 4–15.

^{๕๐} Krebs, J. R.; Davies, N. B. (1993). *An Introduction to Behavioural Ecology*. Wiley-Blackwell. p. 432. ISBN 978-0-632-03546-5.

^{๕๑} Webb, J. K.; Pike, D. A.; Shine, R. (2010). "Olfactory recognition of predators by nocturnal lizards: safety outweighs thermal benefits". *Behavioural Ecology* 21 (1): 72–77.

^{๕๒} Kodric-Brown, A.; Brown, J. H. (1984). "Truth in advertising: The kinds of traits favored by sexual selection". *The American Naturalist* 124 (3): 309–323.

นิเวศวิทยาเป็นวิทยาศาสตร์ทางชีวภาพมากเท่ากับวิทยาศาสตร์ของมนุษย์^{๕๓}นิเวศวิทยาของมนุษย์เป็นการสืบสวนแบบสหวิทยาการเข้าไปในนิเวศวิทยาของสายพันธุ์ของเรา “นิเวศวิทยาของมนุษย์อาจถูกกำหนดเป็น

(๑) จากมุมมองทางชีว-นิเวศเพื่อการศึกษามนุษย์ในฐานะที่เป็นผู้ที่มีอำนาจครอบงำทางนิเวศของชุมชนและระบบของทั้งพืชและสัตว์

(๒) จากมุมมองทางชีว-นิเวศในแบบที่เป็นเพียงแค่ผลกระทบจากสัตว์ที่มีต่อสัตว์อื่นและการที่สัตว์ได้รับผลกระทบเนื่องจากสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพวกมัน

(๓) เพียงแค่ความเป็นมนุษย์ ที่มีสักอย่างที่แตกต่างกันจากชีวิตสัตว์โดยทั่วไป การมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพและที่ผ่านการปรับปรุงในวิธีการที่โดดเด่นและสร้างสรรค์นิเวศวิทยาของมนุษย์แบบสหวิทยาการที่แท้จริงจะบ่งบอกตัวเองได้มากที่สุดในทุกสามแบบข้างต้น”^{๕๔}

คำว่านิเวศวิทยาของมนุษย์ได้รับการแนะนำอย่างเป็นทางการในปี ๑๙๒๑ แต่นักสังคมวิทยา นักภูมิศาสตร์ นักจิตวิทยาและสาขาอื่นๆ ให้ความสนใจในความสัมพันธ์ของมนุษย์กับระบบธรรมชาติในหลายศตวรรษก่อนหน้านี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๙ ความซับซ้อนทั้งหลายทางนิเวศที่มนุษย์กำลังเผชิญอยู่ผ่านการแปลงทางเทคโนโลยีของ biome ของโลกได้เป็นสาเหตุให้เกิดยุค Anthropocene (ยุคหนึ่งในช่วงเวลาสำคัญในอดีตที่เริ่มขึ้นเมื่อกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์มีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อระบบนิเวศของโลก) ชุดที่เป็นเอกลักษณ์ของสถานการณ์ทั้งหลายได้สร้างความจำเป็นสำหรับวิทยาศาสตร์แนวรวมใหม่ที่เรียกว่า “มนุษย์กับระบบธรรมชาติ” (coupled human and natural systems) ที่สร้างขึ้นบนสถานการณ์นั้น แต่เคลื่อนที่เกินจากสาขานิเวศวิทยาของมนุษย์^{๕๕}ระบบนิเวศผูกเข้ากับสังคมมนุษย์ผ่านทางหน้าที่การทำงานที่วิกฤตและครอบคลุมทั้งหมดของการสนับสนุนชีวิตที่พวกเขาทำจนไว้ ในการรับรู้ของหน้าที่การทำงานเหล่านี้ และความสามารถของวิธีการประเมินมูลค่าทางเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมที่จะเห็นค่าในระบบนิเวศได้มีการพุ่งขึ้นของการสนใจในทุนทางสังคมธรรมชาติซึ่งจัดหาวิธีการใส่มูลค่าในคลัง และการใช้ข้อมูลและวัสดุอันเนื่องมาจากสินค้าและบริการของระบบนิเวศ ระบบนิเวศทำการผลิต ควบคุม บำรุงรักษา และให้ในสิ่งจำเป็นที่สำคัญ และเป็นประโยชน์ต่อสุขภาพของมนุษย์ (ด้านกระบวนการรับรู้และด้านสรีรวิทยา) เศรษฐกิจ และแม้กระทั่งพวกมันยังจัดหาข้อมูลหรือฟังก์ชันอ้างอิงเป็นเหมือนห้องสมุดมีชีวิตที่ให้โอกาสสำหรับการพัฒนาวิทยาศาสตร์และขบวนการการรับรู้ในเด็กที่มีส่วนร่วมในความซับซ้อนของโลกธรรมชาติ ระบบนิเวศเกี่ยวข้องอย่างสำคัญกับนิเวศวิทยาของมนุษย์เนื่องจากพวกมันเป็นรากฐานที่ดีที่สุดของเศรษฐกิจโลกในขณะที่ทุกสินค้าและความสามารถในการแลกเปลี่ยนในที่สุดเกิดจากระบบนิเวศบนโลก

^{๕๓} Odum, E. P.; Barrett, G. W. (2005). *Fundamentals of Ecology*. Brooks Cole. p. 598. ISBN 978-0-534-42066-6.

^{๕๔} Young, G. L. (1974). "Human ecology as an interdisciplinary concept: A critical inquiry". *Advances in Ecological Research*. *Advances in Ecological Research* 8: 1–105.

^{๕๕} Liu, J.; Dietz, Thomas; Carpenter, Stephen R.; Folke, Carl; Alberti, Marina; Redman, Charles L.; Schneider, Stephen H.; Ostrom, Elinor; Pell, Alice N. และคณะ (2009). "Coupled human and natural systems". *AMBIO: A Journal of the Human Environment* 36 : 639–649. ISSN 0044-7447.

ประเภทของวัฒนธรรม

ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (ตามประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ ๔ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๐ และวันที่ ๑๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๔) อาทิตย์ ทิพอาภา ปรีดี พนมยงค์ ตราไว้ ณ วันที่ ๒๘ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๘๕ เป็นปีที่ ๙ ในรัชกาลปัจจุบัน

โดยที่สภาผู้แทนราษฎรลงมติว่า สมควรปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย ว่าด้วยวัฒนธรรมแห่งชาติ วางรากฐานให้มั่นคง บำรุงเงินทุนและกระทำให้ แพร่หลายยิ่งขึ้น จึงมีพระบรมราชโองการให้ตรา พระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำ และยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร ดังต่อไปนี้^{๕๖}

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้ให้เรียกว่า “พระราชบัญญัติวัฒนธรรม แห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕”

มาตรา ๒* ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้ตั้งแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นต้นไป *[รก. ๒๔๘๕/๖๓/๑๗๔๔/๒๙ กันยายน ๒๔๘๕]

มาตรา ๓ ให้ยกเลิกพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๓ และพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๔๘๕ มาตรา ๔ ในพระราชบัญญัติ นี้ “วัฒนธรรม” หมายความว่า ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรม อันดีของประชาชน มาตรา ๕ บุคคลทุกคนมีหน้าที่ ปฏิบัติตามวัฒนธรรมแห่งชาติ และต้อง ผดุงส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของชาติ โดยรักษาไว้ซึ่ง วัฒนธรรมตาม ประเพณีอันดีงาม และช่วยกันปรับปรุงทำนุบำรุงให้ดียิ่งขึ้นตามกาลสมัย มาตรา ๖ วัฒนธรรมซึ่งบุคคลจักต้องปฏิบัติตาม นอกจากจะได้อำหนด ไว้โดยพระราชบัญญัติแล้ว ให้กำหนดโดย พระราชกฤษฎีกาได้ในกรณีดังต่อไปนี้ (๑) ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการแต่งกาย จรรยา และ มารยาท ในที่สาธารณสถานหรือที่ปรากฏแก่สาธารณชน (๒) ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการปฏิบัติ ตนและการปฏิบัติต่อบ้านเรือน (๓) ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการประพฤติตนอันเป็นทางนำมา ซึ่งเกียรติของชาติไทย และพระพุทธรูปศาสนา (๔) ความมีสมรรถภาพ และมารยาทเกี่ยวกับวิธีดำเนินงาน อาชีพ (๕) ความเจริญงอกงามแห่งจิตใจ และศีลธรรมของประชาชน (๖) ความเจริญก้าวหน้าในทาง วรรณกรรมและศิลปกรรม (๗) ความนิยมไทย

มาตรา ๗ ในการกำหนดวัฒนธรรมโดยพระราชกฤษฎีกาตามความ ในมาตรา ๖ ให้คำนึงถึง สภาพแห่งท้องที่ ความเป็นอยู่ และประเภทของบุคคล ในท้องที่ เป็นแห่ง ๆ ไป มาตรา ๘* ให้สภา วัฒนธรรมแห่งชาติเป็นทบวงการเมืองอยู่ในบังคับ บัญชาของนายกรัฐมนตรี *[มาตรา ๘ แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๔๘๖] มาตรา ๙ ให้สภาวัฒนธรรมแห่งชาติมีหน้าที่ (๑) ค้นคว้า ดัดแปลง รักษา และส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งชาติที่มีอยู่ (๒) ค้นคว้า ดัดแปลง และกำหนดวัฒนธรรมที่ ควรรับไว้หรือปรับปรุง ต่อไป (๓) เผยแพร่วัฒนธรรมแห่งชาติให้เหมาะสมกับกาลสมัย (๔) ควบคุมและ หาวิธีปลูกฝังวัฒนธรรมแห่งชาติในจิตใจของประชาชน จนเป็นนิสัย (๕) ให้ความเห็น รับปรึกษา และ ปฏิบัติการตามความมุ่งหมายของ รัฐบาลในกิจการอันเกี่ยวกับวัฒนธรรมแห่งชาติ มาตรา ๑๐ ให้มี

^{๕๖} ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล, พระราชบัญญัติ วัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช , ๒๔๘๕.

คณะกรรมการคณะหนึ่งเป็นผู้ควบคุมดูแลการดำเนิน กิจการโดยทั่วไปของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ กรรมการและเลขาธิการของสภานี้ คณะรัฐมนตรีจะได้แต่งตั้งขึ้นโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

ประเภทของวัฒนธรรมนั้น มีการจำแนกเป็น ๒ แนวคิด ดังนี้

- แนวคิดที่ ๑ ตามหลักด้านสังคมวิทยา
- แนวคิดที่ ๒ ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๘๕

แนวคิดที่ ๑ แบ่งประเภทวัฒนธรรมตามหลักทางด้านสังคมวิทยา ซึ่งเป็นที่ยอมรับจากสังคม โดยทั่วไปแบ่งได้ ๒ ประเภท ตามลักษณะสภาพสังคมในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งทั้ง ๒ ประเภทนี้จะต้อง สอดคล้องเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน แต่รูปแบบที่มีลักษณะสวนทางกันซึ่งแนวคิดนี้จำแนกเป็น

- วัฒนธรรมทางวัตถุ (material Culture)
- วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-material Culture)

๑) วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) หมายถึง วัฒนธรรมด้านรูปธรรมที่สามารถสัมผัสได้ มีรูปร่าง จากสิ่งประดิษฐ์ที่มนุษย์ผลิตขึ้นมาใช้ในการดำรงชีวิต เช่น อาหาร บ้านเรือน ยารักษาโรค เครื่องมือเครื่องใช้ เป็นต้น

๒) วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non - material Culture) หมายถึงวัฒนธรรมด้านนามธรรมที่ไม่สามารถสัมผัสได้ เช่น ภาษา ความคิด ค่านิยม ถ้อยคำที่ใช้พูด ถ้อยคำที่ใช้พูด ประเพณี ความเชื่อที่ มนุษย์ยึดถือเกี่ยวกับศาสนา ลัทธิทางการเมือง วัฒนธรรมประเภทนี้บางครั้งรวมเอากติกาการแข่งขัน กีฬา แนวคิดเกี่ยวกับยุทธวิธีของผู้แข่งขัน และการดูการแข่งขັນไว้ด้วย

ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๘๕ แบ่งได้ ๔ ประเภท

๑) คติธรรม คือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจซึ่งได้ เรียนรู้จากศาสนา เป็นวัฒนธรรมทางด้านศีลธรรม เป็นจารีตประเพณีซึ่งถือเป็นหลักของการดำเนิน ชีวิต ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาซึ่งสอนในเรื่องของกรรม โดยสอนให้เชื่อในเหตุและผล ความเป็นไปในธรรมชาติ มากกว่าความศรัทธา

๒) เนติธรรม คือ วัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือกันว่ามี ความสำคัญ เป็นวัฒนธรรมทางด้านกฎหมาย หรือขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีความสำคัญเสมอด้วย กฎหมายหรือการกระทำบางอย่างที่ไม่มีกฎหมายห้ามไว้ แต่ถ้าใครทำเข้าก็เป็นทั้งรังเกียจของสังคม เช่น พ่อแม่มีหน้าที่เลี้ยงดูบุตรถ้าพ่อแม่เพิกเฉยละทิ้งหน้าที่ ก็จะถูกกฎหมายลงโทษ แต่เมื่อลูกโตขึ้นไม่เลี้ยง ดูพ่อแม่ ไม่ถือว่าผิดกฎหมาย บ้านเมืองจะลงโทษไม่ได้ แต่จะเป็นที่ครหาในทางของสังคม ทั้งนี้เพราะ พุทธศาสนาสอนในเรื่องของความกตัญญูต่อบุพการี

๓) สหธรรม คือ วัฒนธรรมทางสังคมที่เกี่ยวกับหลักการปฏิบัติทางสังคม เช่น มารยาทในงาน สังคมต่างๆ

๔) วัตถุธรรม คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ ที่สามารถจับต้องได้สัมผัสได้ เช่น บ้านเรือน อาหาร เครื่องแต่งกาย เครื่องมือ เครื่องใช้ และเครื่องอำนวยความสะดวก เป็นต้น

โดยทั่วไปแล้วการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจะต้องเกิดขึ้นพร้อมๆ กัน ทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุ และวัฒนธรรมทางวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ แต่ถ้าวัฒนธรรมทั้งสองส่วนนี้เปลี่ยนแปลงไม่เท่ากัน ก็จะทำให้เกิดภาวะวัฒนธรรมล่า (Culture Lag) ส่วนใหญ่วัฒนธรรมทางวัตถุมักเปลี่ยนแปลงเร็วกว่า วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่นสังคมไทยเรารับเอาความเจริญทางวัตถุจากตะวันตกมาใช้ ทั้งเครื่องอุปโภค

บริโภค ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ แต่ส่วนใดที่ไม่ใช้วัตถุ เช่น เรื่องระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ลักษณะนิสัยการทำงาน ตลอดจนความรู้สึกรู้สึกนึกคิดยังเปลี่ยนแปลงช้ากว่าส่วนที่เป็นวัตถุ จึงทำให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ตามมาอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาจราจร ปัญหาอาชญากรรม หรือ ปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

๒.๑.๕ องค์ประกอบของนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

สังคมในยุคสมัยปัจจุบันสังคมฐานความรู้ (Knowledge - Based Society) มีการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีระดับสูง สามารถเผยแพร่ข่าวสารความรู้และศาสตร์แขนงต่างๆ อย่างฉับพลันทันที (Real - time Communication) เทคโนโลยีสื่อสารสนเทศเขามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมและชุมชน และเพื่อให้เกิดประโยชน์ สูงสุด มีการบูรณาการความรู้สาขาต่างๆ เข้าด้วยกันสามารถแยกแยะประเด็นการพัฒนาในมิติต่างๆ ได้อย่างแจ่มแจ้งชัดเจนทั้งทางด้านลึกและด้านกว้าง

Edward B. Tyler (ค.ศ. ๑๘๓๒-๑๙๑๗) นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษผู้ยึดทฤษฎีวิวัฒนาการศึกษา พฤติกรรมของมนุษย์ทั้งส่วนบุคคลและลักษณะชนเผ่าตั้งคำถามว่าพฤติกรรมส่วนบุคคลที่กลายเป็นพฤติกรรมกลุ่ม เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปจนสังคมได้อย่างไรความเชื่อทางศาสนาของมนุษย์ มีพัฒนาการเป็นเส้นตรงเริ่มจากความเชื่อเรื่องภูตผี และวิญญาณ (Animism) ไปสู่เทพเจ้าหลายองค์ (Polytheism) และเทพเจ้าองค์เดียว (Monotheism) ไทเลอร์แบ่งขั้นตอนวิวัฒนาการทางสังคม วัฒนธรรมที่ทุกคนต้องผ่านขั้นตอนเหล่านี้โดยจำแนกออกเป็น ๓ ขั้นตอน^{๕๗}

- ๑) ยุคคนป่า (Savagery) ผู้คนใช้ชีวิตอย่างง่ายที่สุด มีความโหดร้ายเป็นขั้นต่ำสุด
- ๒) ยุคอารยชน (Barbarianism) เป็นขั้นกลางที่ถือว่าหัวเลี้ยวหัวต่อ ระหว่างพฤติกรรมที่ง่ายที่สุด ไปสู่พฤติกรรมที่ยุ้งยากที่สุด
- ๓) ยุคอารยธรรม (Civilization) เป็นขั้นที่เจริญแล้ว

ต่อมา Lewis Henry Morgan (ค.ศ. ๑๘๑๘ - ๑๘๘๑) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันได้ต่อยอด ทฤษฎีวิวัฒนาการของ Tyler โดยลงไปศึกษาภาคสนามในชุมชนอินเดียนเผ่าอิราควอยส์ (Iraquois) และได้เสนอแนวทางวิวัฒนาการของสังคมโดยแบ่งขั้นตอนวิวัฒนาการตาม Montesquieu ที่แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้^{๕๘}

- ๑) กลุ่มป่าเถื่อน (Savagery) แบ่งย่อยออกเป็น ๓ ระดับระดับล่างกินผัก ผลไม้ระดับกลาง กินปลาระดับบนใช้ธนูหอกไม้ และลูกศรล่าสัตว์เป็นอาหาร
- ๒) กลุ่มล่าหาล้าง (Babarianism) ระดับกลาง มีการปั้นภาชนะเครื่องดินเผา ระดับกลางเลี้ยงสัตว์ปลูกข้าว ปลูกข้าวโพดมีระบบชลประทานพื้นบ้าน และมีการปลูกสร้างบ้านเรือน ระดับบนมีการผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ทำด้วยเหล็กและสำริด
- ๓) กลุ่มมีอารยธรรม (Civilization) มีการประดิษฐ์คิดค้นตัวอักษรขึ้นมาใช้

^{๕๗} Kamonrot Mokharat , <https://www.gotoknow.org>. สืบค้นเมื่อ ๓ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๕๘} Kamonrot Mokharat , เรื่องเดียวกัน.

Leslie A. White นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน เป็นผู้นำในการศึกษาแนวทฤษฎีวิวัฒนาการ (Theory of Evolution) เขียนหนังสือ “The Evolution of Culture” (ค.ศ. ๑๙๕๙) เปิดมิติใหม่ทางการศึกษา วัฒนธรรมตามแนวทฤษฎีวิวัฒนาการ และได้รับการวิพากษ์จากนักมานุษยวิทยาว่า เป็นวิธีวัฒนธรรมวัตถุนิยม (Cultural Materialistic) เนื่องจาก White เห็นว่า วิธีการที่วัฒนธรรมปรับให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการพัฒนาการทางวัฒนธรรมแนวคิดของ White ตรงกันข้ามกับ Jlian H. Steward ผู้เสนอทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรม White เชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้ควบคุมสิ่งแวดล้อม และเสนอให้ศึกษาวัฒนธรรมในกรอบทฤษฎีวิวัฒนาการให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องอิทธิพล ของวัฒนธรรมที่มีต่อบุคลิกภาพของคนในสังคมโดยชี้ว่าสังคมประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ

๑) เทคโนโลยีเศรษฐกิจ (Techno - Economics) และกระบวนการผลิต (Production Process)

๒) โครงสร้างสังคม (Social Structure)

๓) ความคิดอุดมการณ์และวัฒนธรรม (Ideological and Culture)

White ชี้ว่า วัฒนธรรมมีวิวัฒนาการเป็นสัดส่วนกับพลังงานของมนุษย์ที่แสดงออกมาว่า มากขึ้นเพียงใด หรือเป็นสัดส่วนกับพลังงานที่มนุษย์นำมาใช้ในการทำงาน นั้นมีประสิทธิภาพมาก เพียงใด หรืออีกนัยหนึ่งพัฒนาการของวัฒนธรรมเป็นการตอบสนองโดยตรงต่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทฤษฎีวิวัฒนาการของ White ระบุว่า องค์ประกอบทางเทคโนโลยีเศรษฐกิจ และ กระบวนการผลิต ก็คือวิธีการที่สมาชิกของวัฒนธรรมนั้นกระทำต่อสภาพแวดล้อม มีผลต่อโครงสร้าง สังคม ความคิด อุดมการณ์และวัฒนธรรมสอดคล้องกับแนวคิดของ Karl Marx ที่เสนอแนวคิดวิวัฒนาการของมนุษย์ว่ามีวิวัฒนาการทางสังคมจากยุคบุรพกาล ซึ่งเป็นสังคมของมนุษย์สมัยหินคือยุคหินเก่าและหินกลาง ในทางโบราณคดีมาสู่ยุคทาสในยุคหินใหม่และวิวัฒนาการมาเป็นสังคม ยุคเหล็ก สำริด ซึ่งผู้มีอำนาจเหนือกว่าบีบบังคับผู้ที่อ่อนด้อยกว่ามาเป็นทาส กระทั่งเข้าสู่ยุคศักดินา ยุคทุนนิยม และยุคสังคมนิยม ในที่สุด

ด้าน Bronislaw Malinowski (ค.ศ. ๑๘๘๔ - ๑๙๔๒) นักมานุษยวิทยาชาวโปแลนด์ เชื่อว่ามนุษย์ทุกแห่งหนล้วนมีความต้องการร่วมกันในด้านสรีระ และชีววิทยาและทำการตอบสนองความต้องการนั้น มนุษย์ทุกคนมีความต้องการความปลอดภัยในแง่จักรวาลแห่งกายภาพ (Physical Universe) เมื่อวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไม่อาจอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติบางอย่างได้เช่น สุริยุปราคา จันทรุปราคาแผ่นดินไหว ฯลฯ มนุษย์จึงสร้างความเชื่อที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ขึ้นมาอธิบายปรากฏการณ์เหล่านั้น เพื่อสร้างความรู้สึกปลอดภัยให้แก่ตัวเอง Malinowski ให้เค้าโครงระดับความต้องการขั้นพื้นฐานไว้ ๓ ระดับ และทุกวัฒนธรรมล้วนตอบสนองความต้องการทั้ง ๓ ระดับดังกล่าวอันได้แก่^{๕๙}

๑) วัฒนธรรมต้องตอบสนองความต้องการด้านชีววิทยา เช่น อาหาร ฯลฯ

๒) วัฒนธรรมต้องตอบสนองความต้องการด้านเครื่องมือเช่น กฎหมายการศึกษา ฯลฯ

๓) วัฒนธรรมต้องตอบสนองความต้องการเป็นเอกภาพ เช่น ศาสนา ฯลฯ

^{๕๙} <https://www.library.senate.go.th/document>. สืบค้นเมื่อ ๓ กันยายน ๒๕๖๐.

Malinowsky เชื่อว่า นักมานุษยวิทยาสามารถสรุปเนื้อหากำเนิดลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมต่างๆ วิธีการแบบหน้าที่ (Functional Approach) เน้นให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่วัฒนธรรมมีต่อการตอบสนองความต้องการของสมาชิก ภายใต้กฎเกณฑ์ ของวัฒนธรรมนั้น

นิเวศทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น^{๖๐}หมายถึง การถือเอาความเป็นมนุษย์เป็นศูนย์กลางของการจัด ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งในความเป็นมนุษย์นั้น จะพิจารณาอย่าง เป็นองค์รวมทั้งความมีชีวิตจิตใจ จิตวิญญาณ และเป็นส่วนหนึ่งในระบบนิเวศทางสังคมและวัฒนธรรม เป็น แนวคิดที่ไม่แยกส่วนมนุษย์ออกจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม และไม่แยกวิถีทางศิลปะและ วัฒนธรรมออกจากความมีชีวิต ของสังคม ไม่แยกส่วนและลดทอนหน่วยทางสังคมและวัฒนธรรมต่างๆ ออก จากกัน มีความพึ่งพิงอิงกัน เป็นปัจจัยส่งเสริมเกื้อหนุนกันและกัน รวมทั้งไม่แยกส่วนออกจากความเป็นชีวิต จิตใจของมนุษย์ ในระบบนิเวศทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นๆ แนวคิดดังกล่าว มุ่งสนองตอบต่อปัญหาและ แก้ไขข้อจำกัดอันเกิดจากวิถีคิดแบบแยกส่วนและลดทอนความเป็นจริง เป็นแนวคิดที่พิจารณามิติสังคมและ วัฒนธรรมแบบมีชีวิต ไม่หยุดนิ่ง มีพัฒนาการ มีการก่อเกิด เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง และมีวงจรความเชื่อมโยง สลาย สังคมและวัฒนธรรมควบคู่กันไปเสมอ ข้อปลีกย่อยของวัฒนธรรมของสังคมที่ ใช้ในชีวิตประจำวันย่อมแตกต่างกัน กิจกรรมและพิธีกรรมในสังคมที่ ต่างกัน ย่อมมีข้อปลีกย่อยหรือรายละเอียดต่างกัน นั้นมิใช่สิ่งที่จะมองว่าสังคมนั้น มีความสูงต่ำของวัฒนธรรมหรือประเพณี หรือเป็นตัวชี้วัดว่าสังคมนั้นดี สังคมนั้นเลว เพียงแต่แสดงให้เห็นถึงระบบการคิดว่า วัฒนธรรมเกิดจากประสบการณ์ มีการสั่งสม สืบต่อแล้วถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่าน กระบวนการของสังคมบางอย่างยังคงรักษาเนื้อหาสาระไว้อย่างเหนียวแน่น สามารถมองเห็นได้ด้วย ตาเปล่าบางอย่างยังเป็นค่านิยม แนวคิด และคุณค่าที่ ยังฝังลึกยากแก่การเปลี่ยนแปลง แม้จะมองไม่เห็น ด้วยตาเปล่า เหล่านี้ คือคุณสมบัติและเนื้อแท้ของวัฒนธรรมซึ่งเป็นอุดมการณ์ คุณค่าที่ สังคมใช้เป็น แบบแผนในการดำรงชีวิตและสมาชิกในสังคมถือปฏิบัติอย่างเต็มใจ

๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

การศึกษาเพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ พร้อมทั้งจะเป็นผู้นำบนโลกที่ซับซ้อนในอนาคต (Navigating Complex World Liberal Arts)^{๖๑}สอนให้คนรู้จักสร้าง มีความเชื่อ คนที่รอบรู้จะเข้าใจโลก เข้าใจ การเปลี่ยนแปลง เข้าใจคนได้มากกว่า มีวิสัยทัศน์กว้างไกลกว่า จะเป็นปัจจัยการดำเนินชีวิตที่มี

^{๖๐} สาขาวิชามานุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, <http://stouonline.stou.ac.th>, สืบค้นเมื่อ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๖๑} วิชัย วงษ์ใหญ่, การพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษา, กรุงเทพมหานคร : อาร์ แอนด์ พรินท์, ๒๕๕๔.

คุณภาพ การศึกษาที่ดีคือการเรียนรู้ที่จะเรียน เพราะทุกวันนี้โลกเปลี่ยนไป อะไรที่ดำรงอยู่ในวันนี้อาจ ล้าสมัยได้เสมอ เพราะฉะนั้นการมีวิสัยทัศน์กว้างไกล จะช่วยให้เราพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ได้เสมอ ทำอะไรใหม่ๆ เสมอ ทุกวันคือการเรียนรู้ใหม่และการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๒.๒.๑ ความหมายของการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) หมายถึง “การตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่มีผลกระทบต่อความต้องการของคนรุ่นต่อไปในอนาคต” เนื่องจากทุกครั้งที่มีการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน ต้องมีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะส่งผลกระทบต่ออนาคต การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นแนวคิดในการแก้ปัญหา โดยการพัฒนาอนุรักษ์ธรรมชาติไว้ในลักษณะที่เป็นส่วนรวมหรือมหภาค คือ หากมีความจำเป็นที่จะดำเนินการให้กระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมในทีเดียวใดที่หนึ่ง ก็จะต้องเสริมสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมในอื่นๆ เป็นการชดเชยเพื่อให้ในแง่มหภาคของคุณภาพสิ่งแวดล้อมคงอยู่ได้ดั้งเดิม

การพัฒนาที่ยั่งยืน: การพัฒนายุคโลกาภิวัตน์

กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และกลไกการตลาด ก่อให้เกิดการเติบโต การผลิต การบริโภคที่เป็นผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม ชีวิตมนุษย์ สัตว์ และพืชพรรณ ดังนั้น การที่มนุษย์ยังคงใช้แนวทางพัฒนาแบบเก่าซึ่งไม่คำนึงถึงข้อจำกัดในการพัฒนา อันหมายถึง ข้อจำกัดด้านสภาพ ความสามารถที่จะรองรับการบริโภค และการใช้ประโยชน์จากโลก และเมื่อทุกสิ่งทุกอย่างที่จะนำมาบริโภค และใช้ประโยชน์หมดลง อีกไม่นานทุกชีวิตบนโลกจะต้องจบสิ้น เพราะมนุษย์จะไม่สามารถอาศัยอยู่บนโลกได้อีกต่อไป การพัฒนาที่ยั่งยืน จึงเป็นแนวคิดเพื่อป้องกันมิให้โลกต้องเดินไปสู่จุดจบ

มาตรการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ความล้มเหลวของการพัฒนาแบบดั้งเดิมที่ผ่านมา นอกจากจะทำลายสิ่งแวดล้อม ชีวิตมนุษย์ สัตว์ และพืชพรรณแล้ว ยังพบว่าการพัฒนาเศรษฐกิจของหลายประเทศ ได้สร้างปัญหาให้กับความเป็นอยู่ของมนุษย์ และวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมหาศาล เนื่องจากรัฐบาลไม่รับผิดชอบ ไม่ฉับไวต่อการตอบสนองความต้องการของประชาชน ระบบราชการมีคอร์รัปชันสูง ขาดประสิทธิภาพ ไม่มีความโปร่งใส นานาชาติจึงได้ประชุมร่วมกันเพื่อแสวงหาแนวคิดที่เป็นกลางที่สุดมาเยียวยา ภัยพิบัติที่เกิดขึ้น ผลสรุปที่ได้คือ ทั่วโลกควรปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาเสียใหม่ โดยจะต้องยกเลิกการพัฒนาซึ่งรัฐเป็นผู้ชี้แนะและออกคำสั่งแต่เพียงฝ่ายเดียว ในลักษณะ รัฐประชาชาติ (Nation State) โดยปรับเปลี่ยนเป็น ประชากรรัฐ (Civil State) ซึ่งเป็น “ความสัมพันธ์รูปแบบใหม่ระหว่างรัฐกับประชาชนในลักษณะที่เป็นประชาสังคม” ประชาสังคม หรือ Civil Society คือ การพัฒนาที่เกิดขึ้นจากความริเริ่มของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน โดยทุกฝ่ายในสังคมต่างให้ความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน คำว่า “ประชากรรัฐ” จึงหมายถึง รัฐซึ่งมีรัฐบาล เอกชน และประชาชนร่วมมือกันในทุกเรื่องที่เป็นสาธารณะ นั่นเอง ดังนั้น การที่แนวคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนจะสำเร็จลงได้หรือไม่อย่างไรนั้น ทุกประเทศจะต้องร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด และที่สำคัญ รัฐบาลในหลายๆ ประเทศจะต้องปรับเปลี่ยนมุมมองเสียใหม่ จากที่เคยมองว่ารัฐบาลเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยแทน

ประชาชน รัฐบาลจึงสามารถควบคุมและครอบงำประชาชนให้ปฏิบัติตามคำสั่งได้ มาเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือชุมชนมีส่วนร่วม ทั้งในระดับการร่วมรับรู้การตัดสินใจขององค์กรของรัฐ และในระดับการร่วมตัดสินใจ และจะต้องมีการตกลงกันให้ชัดเจนว่าสัดส่วนของบทบาทภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในการพัฒนานั้นควรจะเป็นลักษณะใด หรือที่เรียกว่า “ประชารัฐ” นั่นเอง และเพื่อให้การพัฒนาที่ยั่งยืนสามารถแทรกเข้าไปในทุกส่วนของสังคมโลก เมื่อเริ่มต้นทศวรรษที่ ๑๙๘๐ องค์กรสหประชาชาติ จึงเสนอให้ประเทศกำลังพัฒนาที่ประสบความล้มเหลวในการพัฒนาตามที่กล่าวมาข้างต้น เร่งปฏิรูประบบเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการปฏิรูปการเมือง การบริหาร การศึกษา การขจัดและลดความยากจน การส่งเสริมให้มีการบูรณาการทางการผลิต ทางเกษตร การสร้างงาน ที่พอกพูนกับการเติบโตของประชากร การพิทักษ์สิ่งแวดล้อม และการลดอัตราการขยายตัวของประชากร ฯลฯ โดยนำระบบการจัดการที่ดี มาใช้เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อให้การพัฒนามีภาพของอนาคตที่เป็นรูปธรรม วิธีการดังกล่าวนี้เรียกว่า ธรรมาภิบาล ธรรมรัฐ การสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี หรือ Good Governance โดยความหมายของ “Good Governance” นี้ แต่เดิมนาคารโลก หรือ World Bank ได้ให้คำนิยามไว้ว่า หมายถึง “ลักษณะและวิถีทางการใช้อำนาจรัฐในการจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเพื่อการพัฒนา” ส่วน Commission on Global Governance ได้ให้คำนิยามคำว่า “Governance” ไว้ในเอกสารชื่อ Our Global Neighbourhood ว่า หมายถึง ผลลัพธ์ของการจัดการกิจกรรม ซึ่งบุคคลและสถาบันทั้งภาครัฐและเอกชนมีผลประโยชน์ ได้กระทำลงในหลายทิศทาง โดยมีลักษณะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจจะนำไปสู่การผสมผสานผลประโยชน์ที่หลากหลายและขัดแย้งกันได้ ด้วยการร่วมมือกันจัดการในเรื่องนั้น

วิธีการจัดการดังกล่าว UNDP ได้นำเสนอไว้ ๗ ประการ โดยกล่าวไว้ว่า องค์ประกอบทั้ง ๗ ประการต่อไปนี้ ควรถูกกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาของประเทศโลกที่ ๓ ซึ่งได้แก่^{๖๒}

๑) ประชาชนจะต้องยอมรับในความชอบธรรมของรัฐบาล (Legitimacy) และ รัฐบาลจะต้องมีความรับผิดชอบต่อประชาชนในกิจการที่ได้กระทำลงไป (Accountability)

๒) ประชาชนจะต้องมีอิสระเสรีภาพในการรวมกลุ่ม และในการมีส่วนร่วม (Freedom of Association and Participation)

๓) จะต้องมีการอบแห่งกฎหมายที่ชัดเจน และเป็นระบบที่ก่อให้เกิดสถานะที่มั่นคง เป็นหลักประกันต่อชีวิตและการทำงานของพลเมือง รวมทั้งเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อผู้ประกอบการ และเกษตรกร นอกจากนี้ กฎหมายจะต้องปฏิบัติต่อประชาชนอย่างเสมอหน้ากัน ทั้งนี้ โดยกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ จะต้องเปิดเผยเป็นที่รู้จักกันล่วงหน้า ต้องมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด มีวิธีการที่ประกันการบังคับใช้กฎหมาย การตัดสินใจ ข้อขัดแย้งต้องเป็นการตัดสินใจโดยฝ่ายตุลาการที่เป็นอิสระและเชื่อถือได้ รวมถึงจะต้องมีกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ได้ เมื่อหมดประโยชน์ ใช้สอย

๔) ระบบราชการจะต้องรับผิดชอบต่อการดำเนินงานต่างๆ (Bureaucratic Accountability) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดการงบประมาณของรัฐซึ่งจะต้องมีการควบคุม ติดตาม

^{๖๒} <https://sites.google.com/site/narongrid411/kar-phathna-xyang-yangyun-sustainable-development>, สืบค้นเมื่อ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๐.

ประเมินผลการปฏิบัติงานทั้งของรัฐและบุคลากร เพื่อป้องกันมิให้ใช้ทรัพยากรโดยมิชอบ ทั้งนี้จะต้องมีความโปร่งใส (Transparency) ในการปฏิบัติราชการทุกระดับ

๕) จะต้องมีข้อมูลข่าวสารที่น่าเชื่อถือ โดยรัฐบาลจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร เช่น ด้านรายได้ประชาชาติ ดุลการชำระเงิน สภาพการจ้างงาน และดัชนีค่าครองชีพ เป็นต้น

๖) จะต้องมีการบริหารงานภาครัฐอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

๗) จะต้องมีความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างรัฐบาลกับองค์กรของประชาสังคม ซึ่งหมายถึง องค์กรประชาชน (People's organization) และองค์กรอาสาสมัครเอกชน (NGOs)

องค์ประกอบที่กล่าวมาข้างต้นเป็นมิติใหม่ของการจัดการพัฒนาโดยเน้นคนเป็นศูนย์กลาง เป็นแนวทางที่ทุกส่วนในโลกจะต้องผนึกกำลังให้เป็นกระแสหลัก โดยจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านโลกทัศน์ของผู้นำทุกระดับ (ทั้งภูมิภาค ชาติ ชุมชน) ไปเป็น แบบพหุนิยมองค์รวม (Holistic Pluralism) ด้วย มิใช่เอกนิยมองค์รวม สำหรับประเทศไทย นักคิด นักวิชาการ ได้ร่วมกันเปิดเวทีความคิด แลกเปลี่ยน และตีความแนวคิดเรื่องธรรมรัฐ จนกระทั่งถูกนำไปกำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐ – ๒๕๔๔) ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประชาธิปไตย ได้อาศัยหลักคิดดังกล่าวเป็นแนวทางสำคัญในการประยุกต์ใช้ยุทธศาสตร์สำคัญ ในการพัฒนาสังคมไทยให้มีความเข้มแข็งมากกว่าที่เป็นอยู่ โดยเฉพาะการเน้นสิทธิเสรีภาพ การมีส่วนร่วมของประชาชน การพัฒนาประสิทธิภาพของรัฐ และระบบราชการ ให้เกิดความโปร่งใส และตรวจสอบได้ และหากพิจารณาประกอบกับโครงสร้างของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปี ๒๕๔๐ แล้ว จะพบว่า “หลักธรรมรัฐ” ได้ถูกบรรจุไว้อย่างชัดเจนในเรื่องต่างๆ เช่น การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองและตรวจสอบการให้อำนาจรัฐเพิ่มขึ้น ตลอดจนปรับปรุงโครงสร้างทางการเมืองให้มี เสถียรภาพ และประสิทธิภาพยิ่งขึ้น นอกจากนี้รัฐบาลยังได้มอบให้สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาในการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมือง และสังคมที่ดีตามแนวทางธรรมรัฐ (Good Governance)

จนกระทั่งสำนักงาน ก.พ. ได้นำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาเรื่องนี้เป็นวาระแห่งชาติ ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้ประชุม เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๒ ลงมติเห็นชอบวาระแห่งชาติ สำหรับการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ตามที่สำนักงาน ก.พ. เสนอ และออกเป็นระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยกำหนดให้หน่วยงานของรัฐทุกแห่ง จัดทำแผน และโครงการในการปรับปรุงงานที่รับผิดชอบให้สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล ซึ่ง หลักธรรมาภิบาล ๖ ประการ ตามแนวทางของสำนักงาน ก.พ. ได้แก่

- (๑) หลักนิติธรรม
- (๒) หลักคุณธรรม
- (๓) หลักความโปร่งใส
- (๔) หลักการมีส่วนร่วม
- (๕) หลักความรับผิดชอบ
- (๖) หลักความคุ้มค่า

แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ปรัชญาและอุดมการณ์ในการพัฒนาจะต้องอยู่ในพื้นฐานหลักการที่เรียกว่า “ความยุติธรรมระหว่างคน ๒ ยุค” หรือแนวคิดของ การพัฒนาที่ยั่งยืน มุมมองของมนุษย์จะต้องปรับเปลี่ยน ให้เปิดกว้างยอมรับความจริงถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ที่จะติดตามมาจาก การกระทำ ของตน มนุษย์จะต้องประสานแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ และจริยศาสตร์ เข้าด้วยกัน เพื่อสร้างเป็นข้อกำหนด ทั่วไปขึ้นโดยเริ่มต้นจากการปูพื้นฐานความรู้ทางด้านนิเวศวิทยา และระบบนิเวศ สร้างความ เข้าใจถึงปฏิสัมพันธ์ในระหว่างสิ่งมีชีวิตด้วยกันเอง และปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ต่อจากนั้นจึงชี้ให้เห็นถึง หลักการ ถ่ายทอดพลังงาน โดยการกินต่อกันเป็นทอดๆ และวัฏจักรของสสาร ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการทำให้สสาร และพลังงานสามารถหมุนเวียน ในระบบนิเวศ ก็จำเป็นจะต้องสร้างให้เกิดเป็นความคิดรวบยอดขึ้น ในระบบความคิดพร้อมจะนำไปเชื่อมโยงกับประสบการณ์ต่างๆ เพื่อให้การดำเนินการพัฒนาที่ยั่งยืน ประสบผลสำเร็จความหมายของ การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยทั่วไปหมายถึง การพัฒนาเพื่อบรรลุถึงความต้องการของมนุษยชาติในปัจจุบัน (โดยเฉพาะคนยากจน) ขณะเดียวกันก็ จะต้องไม่เป็นลมหอน หรือเบียดบังโอกาสที่จะบรรลุความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ในรุ่นต่อไป ด้วย

๒.๒.๒ รูปแบบของแนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

มิติของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Dimension of Sustainability) มีการ กล่าวถึงกันมาอย่างยาวนาน ต่างมีการตั้งคำถามถึงวิธีการ (Methodology) หรือกระบวนการ (Process) ที่นำมาซึ่งความยั่งยืน แต่คำถามที่ถามถึง ต้นเหตุที่แท้จริง อะไรที่ทำให้เราชวนขวยหาทางไปสู่ความยั่งยืน และคำถามถึงความยั่งยืนในมุมมองที่ต่างกันทำให้มีคำถามเกิดขึ้นว่า ความยั่งยืนวัดผลจากอะไร และอะไรที่ยั่งยืน สามารถมีระดับ (degree) ของความยั่งยืนหรือไม่ สิ่งเหล่านี้ คือ คำถามที่น่าสนใจว่าความยั่งยืน ที่เราค้นหาเป็นความยั่งยืนจากมุมมองของใคร เป็นความยั่งยืนที่เกิดขึ้น จากภายในเอง หรือว่า ถูกกำหนดให้เป็นความยั่งยืนที่นิยามจากภายนอก ที่มีพื้นฐานแนวคิดของความยั่งยืนที่มองถึงความสัมพันธ์ระหว่าง ๓ องค์ประกอบ คือ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งพื้นฐานของ การพิจารณาความยั่งยืนจากปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เป็นผลมาจาก การพัฒนาตามแนวคิดทุนนิยม (Capitalism) ดังนั้นการแก้ไขปัญหา จึงมองที่ปลายเหตุ ทำให้ความยั่งยืนมีมุมมองไปที่การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ส่วนเหตุที่ทำให้เกิดขึ้นมาจากสาเหตุหลักที่สำคัญ คือ ทุกสิ่งล้วนแต่ มนุษย์เป็นผู้กระทำกลับมีการปฏิบัติอย่างจริงจังน้อยมากเพื่อให้มนุษย์ เปลี่ยนวิธีคิด หรือวิธีปฏิบัติ (Shift & Change) เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคลก่อนเป็นลำดับแรก นั่น คือ การแก้ที่ต้นเหตุ ถ้ามนุษย์ไม่เปลี่ยนวิธีคิด และปรับเปลี่ยนการปฏิบัติ ก็ยากที่จะให้กลไก ของความยั่งยืนเกิดขึ้นได้จริง หรือเกิดความยั่งยืนเฉพาะส่วนเท่านั้น ดังนั้นควรมีการย้อนกลับไปมองที่วัฒนธรรมที่เป็นปัจจัยที่กำกับมนุษย์ ได้มีอะไรที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ความไม่ยั่งยืนหรือไม่ นอกเหนือจากที่มอง เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก และเมื่อย้อนกลับไปพิจารณาจาก

การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นคำที่มีรากฐานมาจากหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ การเพิ่มผลผลิต และการใช้หรือจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด รู้จักถนอมในการใช้ เพื่อให้มีไว้ใช้ เพื่อใช้มีอย่างยาวนานจนถึงคนรุ่นหลัง

การใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การนำทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ เพื่อให้มีมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่ดี โดยไม่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมนั้นด้วยประสิทธิภาพพลง หรือกระทบกระเทือนต่อคนรุ่นหลัง

พระธรรมปิฎก^{๒๓}ให้ความหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่สนองตอบความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบันโดยไม่กระทบกระเทือนต่อความสามารถของคนรุ่นต่อไปในการที่จะสนองตอบความต้องการของเขาเอง

เกื้อ วงศ์บุญสิน^{๒๔}ให้ความหมาย การพัฒนาแบบยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่ตรงกับความต้องการตามความจำเป็นในปัจจุบันโดยสามารถรองรับความต้องการหรือความจำเป็นที่จะเกิดแก่คนรุ่นหลังๆ ด้วยทั้งนี้มาตรฐานการครองชีพที่เลยขีดความจำเป็นขั้นพื้นฐานต่ำสุดจะ ยั่งยืนต่อเมื่อมาตรฐานการบริโภคในทุกหนทุกแห่งคำนึงถึงความยั่งยืนในระยะ ยาว (Long-term Sustainability) รวมถึงครอบคลุมมาตรการการรักษามรดกทางทรัพยากรที่จะตกกับคนรุ่นหลังโดยอย่างน้อยให้มากกว่าพอกับคนรุ่นปัจจุบันที่ได้รับมาและเป็นการพัฒนาที่กระจายประโยชน์ของความ ก้าวหน้าเศรษฐกิจได้อย่างทั่วถึง ตลอดจนจนเป็นการพัฒนาที่ปกป้องสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับโลก โดยรวมเพื่อคนรุ่นหลังและเป็นการพัฒนาที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นอย่างแท้จริง

ไพฑูรย์ พงสะบุตร^{๒๕}ให้ความหมาย การพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ การ อนุรักษ์ และการใช้ทรัพยากรอย่างพอดี เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ใช้ต่อไปได้ ในระยะยาวและมีการกระจายผลประโยชน์ให้แก่คนส่วนใหญ่ รวมทั้งความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างผู้เกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้ส่วน

ปกรณ์เทพ พจี^{๒๖}ให้ความหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็น ขบวนการสร้างความเที่ยงธรรม ความมีประสิทธิภาพและโครงสร้างที่มีส่วนร่วม เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งด้านต่างๆ ให้กับชุมชนและภูมิภาคโดยรอบ

แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามหาทางออกจากปัญหาของระบบทุนนิยมที่ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญ และ พยายามหาวิธีการ หรือทำอย่างไรให้พัฒนาก้าวไปสู่ความยั่งยืนที่แท้จริงได้ อะไรที่เป็นคำตอบของความยั่งยืน ระดับของความยั่งยืนสามารถมี หรือเกิดขึ้นได้หรือไม่ รวมไปถึงองค์ประกอบหรือรูปแบบของความยั่งยืน ควรพัฒนาหรือปรับเปลี่ยนอย่างไรจากรูปแบบที่มีอยู่ในปัจจุบัน

แนวทางในการปฏิบัติที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

- ประชาชนและภาครัฐต้องช่วยกันควบคุมปล่อยของเสียที่สร้างขึ้นให้ออกสู่ธรรมชาติให้น้อยลง
- ประชาชนและภาครัฐต้องรู้จักวิธีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ

^{๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๙. หน้า ๒๕.

^{๒๔} เกื้อ วงศ์บุญสิน, ประชากรกับการพัฒนา (พิมพ์ครั้งที่ ๒ ฉบับปรับปรุงแก้ไข), กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘, หน้า ๗๑-๗๒.

^{๒๕} ไพฑูรย์ พงสะบุตร, พจนานุกรมฉบับที่ ๒๗, กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๔.

^{๒๖} ปกรณ์เทพ พจี, ปัจจัยที่มีผลต่อโครงการหนึ่งผลิตภัณฑ์เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาหมู่บ้านเมืองบางจังหวัดหนองคาย, รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙, หน้า ๑๖-๑๗.

- ประชาชนทุกคนต้องเกิดจิตสำนึกร่วมกัน โดยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติให้เหมาะสม
- ภาครัฐควรวางมาตรการการกระจายรายได้ออกไปสู่ภาคประชาชนในทุกกลุ่มทุกอาชีพเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ
- ภาครัฐควรวางมาตรการในการควบคุมอัตราการเพิ่มของจำนวนประชากร

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกับรูปแบบและแนวทางการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๖ (พ.ศ.๒๕๓๐-๒๕๓๔) เป็นแผนพัฒนาที่เน้นพัฒนาประเทศให้ก้าวควบคู่ไปกับการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคมที่สะสมมาจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ผ่านมาเน้นการใช้ทรัพยากรทุกชนิดอย่างมีคุณภาพ และเน้นเศรษฐกิจ การเมืองสังคม ให้มีความเกี่ยวเนื่องซึ่งกัน และกัน
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๗ (พ.ศ.๒๕๓๕-๒๕๓๙) เป็นแผนพัฒนาที่มุ่งให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาในเชิงปริมาณคุณภาพและความเป็นธรรมในสังคมเน้นการกระจายรายได้และความรู้ไปสู่ภูมิภาค เน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพชีวิตและการรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ (พ.ศ.๒๕๔๐-๒๕๔๔) เน้นการพัฒนาที่ยั่งยืนและแท้จริง โดยกำหนดการพัฒนามนุษย์เป็นวัตถุประสงค์หลัก และในส่วนของจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการวางแผนจัดการเพื่ออนุรักษ์ และฟื้นฟูให้มีความสมบูรณ์และเกิดความสมดุลต่อระบบนิเวศวิทยาและให้เกิดประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นธรรม เป็นประโยชน์ต่อสังคมและชุมชนอย่างแท้จริง
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ (พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๔๙) เป็นแผนพัฒนาที่ได้ยึดถือแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ เพื่อให้ประเทศรอดพ้นวิกฤตเศรษฐกิจนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลมีคุณภาพ

การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน (people's participation) การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นคำที่เริ่มใช้กันเมื่อประมาณ ๓๐ ปีที่ผ่านมา เพื่อแสดงว่าโครงการพัฒนาต่างๆ ที่นำไปให้ชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ นั้น ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมบ้าง ก็บอกว่ามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน โดยชุมชนมีส่วนร่วมสมทบงบประมาณ ๕-๑๐% ถ้าไม่มีเงินก็คิดจากมูลค่าแรงงาน วัสดุสิ่งของหรือวัสดุแรงงาน หรืออะไรก็ได้ที่มาจากชุมชนงบประมาณเกือบทั้งหมด รวมทั้งการคิดและวางแผนมาจากข้างบน (top down) คือมาจากหน่วยงานภายนอกทั้งหน่วยงานราชการหรือองค์กรเอกชนบ้างก็บอกว่ามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน คือ การเก็บข้อมูลวางแผนการปฏิบัติ และประเมินผล และอ้างว่านี่คือกระบวนการที่มาจากข้างล่าง (bottom up) รวมทั้งอ้างว่าได้มีการทำประชาพิจารณ์(public hearing) แล้วซึ่งหมายถึงว่าได้รับการรับรอง จากชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในการกำหนดนโยบาย การบริหารจัดการทรัพยากร การบริหารจัดการชุมชน คน ทุนของชุมชน จึงต้องมีการแยกแยะเนื้อหาและรูปแบบของ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ให้เหมาะสมกับในแต่ละเรื่องพร้อมทั้งวิธีการและกระบวนการที่เหมาะสมการมีส่วนร่วม

ร่วมของประชาชนจึงไม่ใช่แต่เพียงรูปแบบ เช่นการเลือกตั้งในทุกระดับ แล้วก็ปล่อยให้ผู้ได้รับเลือกตั้งไปดำเนินการทุกอย่างทุกเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนหมายความว่า หลังการดำเนินงานของผู้ที่ได้รับเลือกตั้งเข้าไปทำหน้าที่แทนประชาชนการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงไม่ใช่เพียงไปหา ๕-๑๐% มาสมทบโครงการที่องค์กรจากภายนอกนำเข้าไปให้ ไม่ใช่การเข้าไปเก็บข้อมูลให้ข้าราชการที่บอกว่า จะเอาไปทำโครงการพัฒนาท้องถิ่น ไม่ใช่แค่การไปร่วมประชุมรับฟังการเสนอโครงการแล้วยกมือรับรองแล้วอ้างว่าเป็นประชาพิจารณ์การมีส่วนร่วมของประชาชนคือการแสดงออกถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของชุมชนในการจัดการชุมชน จัดการชีวิตของตนเอง การมีส่วนร่วมเกิดจากแนวความคิดในการพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีโอกาสได้แสดงทัศนะและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบพิจารณา กำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ ประกอบด้วยการให้ข้อมูลข่าวสารต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน (ประชาพิจารณ์) การวางแผนร่วมกัน และการพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้โดยมีหลักการดังนี้ คือ^{๖๗}

(๑) หลักจิตสำนึกและความรับผิดชอบ คือ หลักการที่สำคัญที่องค์กรทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบ ซึ่งจะสะท้อนถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณะ และต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เป็นการแสดงถึงความรับผิดชอบ จำเป็นต้องปฏิบัติโดยยึดหลักนิติธรรมและความโปร่งใส

(๒) หลักความคุ้มค่า คือ การคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม ในการบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน รวมทั้งมีการป้องกันรักษาสิ่งแวดล้อมและมีความสามารถในการแข่งขันกับภายนอก

(๓) เป้าหมายและวิธีการของการวางแผนแบบมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมอาจเป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการ ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมแบบวิธีการ ต้องอาศัยการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งทำให้คนส่วนใหญ่จะมีความรู้สึกความเป็นเจ้าของ เกิดความรับผิดชอบร่วมกันและการเกิดผลประโยชน์ของกลุ่ม เนื่องจากความเข้มแข็งของกลุ่มเป็นเป้าหมายที่ได้รับ

ทศพล กฤตยพิสิฐ^{๖๘} กล่าวถึงการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการพัฒนาออกเป็น ๕ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ขั้นริเริ่มการพัฒนา ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการด้วย

ขั้นตอนที่ ๒ ขั้นตอนการวางแผนในการพัฒนา ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงานตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้

^{๖๗} นันทิยา หุตานวัตร และณรงค์ หุตานวัตร, การพัฒนาองค์กรชุมชน, คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๔๗.

^{๖๘} ทศพล กฤตยพิสิฐ, อ้างแล้ว.

ขั้นตอนที่ ๓ ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหาร ประสานงาน และดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

ขั้นตอนที่ ๔ ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนาหรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

ขั้นตอนที่ ๕ ประชาชนเข้าร่วมประเมินการพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด ซึ่งในการประเมินอาจปรากฏในรูปของการประเมินผลย่อย (Formative Evaluation) เป็นการประเมินผลก้าวหน้าเป็นระยะๆ หรือกระทำในรูปของการประเมินผลรวม (Summative Evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปสุดท้าย

ระดับของการมีส่วนร่วม

การวัดระดับของการมีส่วนร่วมในมิติเชิงคุณภาพ แนวคิดของอาร์น สไตน์ ให้ความสำคัญต่ออำนาจในการตัดสินใจ และเห็นว่าการมีส่วนร่วมมีลักษณะเป็นรูปของบันไดการมีส่วนร่วม ๘ ขั้นตอน แบ่งชั้นการมีส่วนร่วมจาก

ขั้นต่ำ ระดับ ๑-๒ คือ การมีส่วนร่วมเทียม ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ แต่มีเพียงคนกลุ่มน้อยเข้ามามีบทบาทหลักในการตัดสินใจ

ขั้นกลาง ระดับ ๓-๕ คือ การมีส่วนร่วมบางส่วน ความคิดเห็นของประชาชนยังไม่มีหลักประกันว่าจะได้รับการตอบสนองจากผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ

ขั้นสูง ระดับ ๖-๘ คือ การเพิ่มระดับการตัดสินใจในการเจรจา การใช้อำนาจผ่านตัวแทน ควบคุมโดยประชาชนผ่านตัวแทน หรือเป็นผู้ใช้อำนาจตัดสินใจโดยตรง

การพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเอง (Self - Reliance Community Development)

พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนของการกระจายอำนาจ พ.ศ.๒๕๔๒ มีผลทำให้หน่วยงานของรัฐพยายามปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องพระราชบัญญัติดังกล่าว ประชาชนในชุมชนก็มีความตื่นตัวในการที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนมากขึ้น การกระจายอำนาจลงสู่ชุมชนทำให้การพัฒนาชุมชนขึ้นอยู่กับประชาชนในท้องถิ่นทั้งสิ้นและผู้ที่ทำหน้าที่สนับสนุน ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและโครงการ วิชาการก็คือเจ้าหน้าที่ภาครัฐในชุมชนบทนั้นเอง ทนงศักดิ์^{๖๔}ได้กล่าวถึงบทบาทของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ว่าต้องกระตุ้นให้ประชาชนได้รู้ ได้เข้าใจ ถึงแนวคิด หลักการวิเคราะห์ ปัญหาของชุมชน และให้ประชาชนตระหนักว่าเป็นปัญหาหว่านร่วมกันของคนในชุมชน มิใช่ของคนใดคนหนึ่ง การกระทำเช่นนี้จะทำให้ประชาชนมีความรู้สึกว่าได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอภิปราย ถกเถียง พิจารณาปัญหาต่างๆ ในชุมชนของตนเองด้วย จะรู้สึกร่วมรับผิดชอบในการดำเนินโครงการ เหมือนเป็นปัญหาของตนโดยแท้จริงการพัฒนาชุมชนไม่จะเป็นการพัฒนาด้วยการจัดกิจกรรมในด้านโดยอ้อม ตั้งอยู่บนพื้นฐานการสนับสนุน ให้ประชาชนพึ่งตนเองได้เป็นประการสำคัญ หากสิ่งใดเกินกว่าความสามารถของประชาชนเช่นทางด้านวิชาการและวัสดุที่จำเป็น รัฐบาลยอมเข้าให้การช่วยเหลือเพื่อโครงการ กิจกรรมของราษฎรบรรลุผลด้วยดี ทั้งนี้โดยวิธีการ^{๖๕}“ทำงานกับประชาชน (work with people) หมายถึงร่วมคิด ร่วมปรึกษา และร่วมกันทำงาน ไม่ใช่ทำให้ประชาชน (Work for people)

^{๖๔} ทนงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ และคนอื่นๆ, การพัฒนาชุมชนเชิงปฏิบัติ, กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๓๔, หน้า ๑๘.

^{๖๕} จิตจันทร์ กิติกริตติ, การพัฒนาชุมชน, กรุงเทพมหานคร : คุณพินอักษร, ๒๕๒๕, หน้า ๕๔.

แต่ฝ่ายเดียว” แนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเองเป็นแนวคิดที่เหมาะสมที่เหมาะสมที่จะใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมของกลุ่มประเทศทางตะวันตกได้ดี เพราะอาศัยพื้นฐานวัฒนธรรมทางตะวันตกเป็นแนวคิดหลัก และทฤษฎีการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเองเป็นทฤษฎีที่เกิดขึ้นจากการได้ประจักษ์ถึงความบกพร่องของการพัฒนาตามกระแสหลัก เช่นทฤษฎีทางพุทธศาสตร์ ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง (ทฤษฎีใหม่) ซึ่งอาคม กล่าวว่าการพัฒนาแบบพึ่งตนเองเป็นทางเลือกเพื่อการพัฒนาประเทศอีกแนวทางหนึ่ง ซึ่งถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของกลุ่มประเทศโลกที่สาม จากนักเศรษฐศาสตร์และนักสังคมศาสตร์หลายๆ ประเทศ โดยอาศัยรากฐานการสร้างองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์เศรษฐกิจที่ผ่านมาว่า ภายใต้กระบวนการพัฒนาของประเทศต่างๆ ทั้งในเอเชียบางประเทศและประเทศแถบละตินอเมริกา ได้ส่งผลให้เกิดการพัฒนาแท้จริงหรือไม่แต่ผลปรากฏจากการที่ได้กล่าวถึงไว้แล้วในทฤษฎีความด้อยพัฒนาและการพึ่งพิงนั้นก็พบว่าประเทศในโลกที่สามต้องตกอยู่ในสภาพเสียเปรียบทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมตลอดมา การกระจายความเจริญกระจุกอยู่ในเมืองใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางการปกครอง ความมั่งคั่งก็ตกอยู่กับผู้นำประเทศเพียงบางกลุ่มเท่านั้น ความยากจนของประชาชนในชนบทก็ยังปรากฏอยู่ทั่วไป ถึงแม้ผู้นำประเทศจะพยายามแสดงให้เห็นถึงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วด้วยการพิจารณาจากรายได้ประชาชาติ ซึ่งเป็นการมองเพียงภาพรวมระดับประเทศที่มีได้คำนึงถึงความเป็นจริงระดับบุคคลว่า รายได้ประชาชาติที่เพิ่มขึ้นนั้นได้กระจายไปทุกระดับหรือไม่^{๗๑} แนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเองเป็นสิ่งที่นักพัฒนาและเจ้าหน้าที่ภาครัฐในพื้นที่ชุมชนชนบทควรศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

การพัฒนามาบนพื้นฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง คือ การวางรากฐานอันมั่นคงและยั่งยืนของชีวิตเมื่อวันเฉลิมพระชนมพรรษา ปี ๒๕๔๑ ได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณอธิบายเพิ่มเติมถึงคำว่า “พอเพียง” หมายถึง “พอมีพอกิน” “พอมีพอกินก็แปลว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเองถ้าแต่ละคนมีพอกินก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดี” “ฉะนั้นความพอเพียงนี้ก็แปลว่า ความพอประมาณและความมีเหตุผล” เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเอง (Relative Lill - Sufficiency) อยู่ได้โดยมิต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือเตรียมตัวให้มีความพอกินพอใช้ไม่มุ่งหวังแต่จะทุ่มสร้างความสำเร็จยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับเกษตรกรนั้นมีการปฏิบัติตามขั้นตอน “ทฤษฎีใหม่” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ซึ่งประกอบด้วย ๓ ชั้น คือ

ชั้นที่หนึ่ง ผลิตเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน ในระดับชีวิตที่ประหยัด ทั้งนี้ต้องมีความสามัคคีในท้องถิ่น

ชั้นที่สอง รวมกลุ่ม เพื่อการผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สร้างสวัสดิการ การศึกษา สังคม และศาสนา

ชั้นที่สาม ร่วมมือกับองค์กรภายนอกในการทำธุรกิจและพัฒนาคุณภาพชีวิต

ทั้งนี้ทุกฝ่ายต้องได้รับประโยชน์การพัฒนาชนบทในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นการใช้ “คน” เป็นเป้าหมายและเน้น “การพัฒนาแบบองค์รวม” หรือ “การพัฒนาแบบบูรณาการ” ทั้งด้าน

^{๗๑} อาคม ใจแก้ว, ทฤษฎีการพัฒนาประเทศ, ปัตตานี : สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานคริน, ๒๕๓๔, หน้า ๗๕.

เศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรมสิ่งแวดล้อม การเมือง ฯลฯ โดยใช้ “พลังทางสังคม” ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาในรูปของกลุ่ม เครือข่ายหรือประชาสังคม กล่าวคือเป็นการผนึกกำลังทุกฝ่ายในลักษณะ “พหุภาคี” ประกอบด้วยภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน

การพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานภูมิปัญญา

ในช่วง ๒๐ กว่าปีมานี้ การวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาประเทศ อันเป็นผลจากการปะทะกันระหว่างแนวคิดสองกระแส ได้แก่ กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ด้านของความเติบโตทางวัตถุที่ก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจำนวนมาก และที่สำคัญคือ ผู้คนได้สูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง ไร้ศักดิ์ศรี และรู้สึกโดดเดี่ยวเพราะถูกตัดขาดจากกันทางสังคม ทำให้เกิดแนวคิดอีกกระแสหนึ่งขึ้นเรียกว่า กระแสชุมชนท้องถิ่น (Localization) ที่ให้ความสำคัญแก่คน และชุมชนในการกำหนดแนวทางการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรมของตน เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความหมาย มีค่าและมีศักดิ์ศรี เป็นแนวคิดที่มองทุกสิ่งทุกอย่างเชื่อมโยงถึงกันแบบองค์รวมได้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในสังคมไทย การนำเสนอประสบการณ์ของชาวบ้านและชุมชนในทุกส่วนที่ประสบความสำเร็จจากการพัฒนาบนพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมได้เรียกร้องให้ผู้คนหันกลับมาทบทวนแนวคิดและแนวทางการพัฒนาชุมชน จนกระทั่งแนวคิดใหม่ที่ทำให้ความสำคัญต่อชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเคยเป็นกระแสรองมาก่อนหน้านี้ได้กลายเป็นกระแสหลักของการพัฒนาประเทศในปัจจุบันการนำแนวคิดใหม่มาใช้ในการพัฒนาชุมชน จะเกิดขึ้นไม่ได้ภายใต้การกฏเกณฑ์ และกติกาการพัฒนาประเทศแบบเก่า ด้วยเหตุนี้ การแก้ไขระเบียบกฎหมายของประเทศ เพื่อให้สอดคล้องกับทิศทางใหม่นี้จึงเป็นสิ่งจำเป็น เห็นได้จากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ หากวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นข้างต้น จะพบว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนี้ได้สะท้อนลักษณะที่เป็นสากลและลักษณะเฉพาะของการพัฒนาชนบทไทยไปพร้อมกัน ลักษณะที่เป็นสากลก็คือ การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองได้ส่งผลกระทบต่อแนวคิดและทิศทางการพัฒนาของไทยตลอดช่วง ๒ ทศวรรษแรกของการพัฒนา หลังจากนั้นการทำงานได้หันเข้าสู่ลักษณะเฉพาะที่ให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมชุมชน การค้นหาประสบการณ์ระดับชุมชน ทำให้เกิดทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่เกิดจากสภาพที่เป็นจริงของอดีตและปัจจุบันของสังคมไทย และการแสวงหาความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งหมดนี้เป็นการพัฒนาอย่างรอบด้าน มีรากฐานอยู่ที่ระบบคุณค่าดั้งเดิมและแสวงหารูปแบบใหม่เพื่อสืบทอดจิตวิญญาณแห่งอดีตและการพึ่งตนเอง การประยุกต์ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาชุมชนและสังคมไทย

๑) นามธรรมและรูปธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้านมีทั้งลักษณะที่เป็นนามธรรม และรูปธรรม โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นรูปธรรมสามารถแยกออกได้อีกหลายประเภท ทั้งทางด้านเกษตรกร หัตถกรรม สุขภาพ ภูมิปัญญาชาวบ้านมีรูปแบบที่หลากหลาย แต่ในความหลากหลายนั้นมีจุดร่วมกันอยู่อย่างหนึ่งคือ คุณค่าที่อยู่เบื้องหลังภูมิปัญญานั้นๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นนามธรรม โดยเฉพาะโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ของผู้คนและชุมชน เช่น คุณภาพของธรรมชาติและและการอยู่ร่วมกันในชุมชน การพึ่งตนเอง และการพึ่งพาอาศัยกัน เป็นต้น โดยทั่วไป รูปแบบ ซึ่งเป็นเทคนิคหรือวิธีการจัดการจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ส่วนที่เปลี่ยนแปลงช้าหรือแทบจะไม่เปลี่ยนแปลงคือ คุณค่าของภูมิปัญญานั้น ด้วยเหตุนี้ การประยุกต์ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาชุมชนจึงมุ่งไปสู่รูปแบบหรือวิธีการจัดการที่สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปขณะเดียวกัน ก็พยายามที่จะรักษาหรือคงคุณค่าเดิมไว้ให้มากที่สุด

๒) คุณค่าและมูลค่า การประยุกต์ภูมิปัญญาชาวบ้านสามารถนำเอาแนวคิดเรื่องคุณค่าและมูลค่าเข้ามาเป็นแนวทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมของเราในระยะที่เพิ่งผ่านมานี้จะมีความขัดแย้งกันค่อนข้างรุนแรง ระหว่างแนวคิดสองแนวนี้ ภายหลังจากได้นำแนวคิดการพัฒนาตามแบบอย่างชาติทางตะวันตกมาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ ส่งผลให้ประเทศไทยมีความก้าวหน้าทางวัตถุมากขึ้น พร้อมกับนิยมมูลค่าหรือให้ความสำคัญต่อสิ่งต่างในเชิงปริมาณก็เพิ่มมากขึ้นไปด้วย แต่อย่างไรก็ตามยังมีผู้คนในสังคมอีกจำนวนหนึ่งที่ยึดถือหรือนิยมคุณค่า ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญต่อจิตวิญญาณ และรากเหง้าของตนเอง การนำคุณค่าและมูลค่ามาเป็นแนวทางประยุกต์ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชนและสังคม จะเป็นการแก้จุดอ่อนอย่างหนึ่งในสังคมไทย ให้หันกลับมาสร้างความสมดุลให้กับแนวคิดทั้งสอง เพื่อสร้างดุลยภาพแก่ชีวิต ชุมชน และธรรมชาติให้ยั่งยืนสืบไป การประยุกต์ภูมิปัญญาชาวบ้านตามแนวคิดเรื่องคุณค่าและมูลค่านี้น่าจะมีความเหมาะสมอย่างยิ่งกับสิ่งที่ป็นรูปธรรม เช่น ทัศนธรรม สมุนไพร การนวด และศิลปะต่างๆ รวมไปถึงสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนมีคุณค่าและพร้อมที่แปรเป็นมูลค่าถ้ามีการจัดการที่เหมาะสมยกเว้นแนวคิดเรื่องคุณค่าและมูลค่ามาเป็นแนวทางประยุกต์ภูมิปัญญาชาวบ้านในการพัฒนาชุมชนและสังคม น่าจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในสังคมปัจจุบัน ซึ่งเป็นสังคมยุคหลังสมัยใหม่ ผู้คนร่อนหาจิตวิญญาณและวัฒนธรรมชุมชน

การพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) หมายถึง “การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของปัจจุบันโดยไม่ทำให้ผู้คนในอนาคตเกิดปัญหาในการตอบสนองความต้องการของตนเอง” (นิยามของคณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา World Commission on Environment and Development ในรายงาน Our Common Future ๑๙๘๗ หรือ Brundtland Report) การพัฒนาที่ยั่งยืนรวมความถึง ๓ ด้าน คือ เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมซึ่งเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน โครงการพัฒนาใดๆ ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบทั้งสามด้านนี้ การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นมากกว่าเพียงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นการเปลี่ยนโครงสร้างระบบเศรษฐกิจและสังคมเพื่อลดการบริโภคทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมลงไปในระดับที่ยังรักษาความสมดุลที่ดี ทำให้คนอยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยไม่ทำลายล้างอย่างที่ผ่านมาและทำกันอยู่หลายแห่ง ให้อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนอยู่ดีกินดีและอยู่เย็นเป็นสุข “การพัฒนาที่ยั่งยืน” เป็นคำที่ถูกใช้คู่ไปกับคำว่า “ธรรมาภิบาล” (good governance) ถือว่าเป็นสองคำที่สัมพันธ์เกี่ยวพันกันอย่าแยกจากกันได้ โดยโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) เห็นว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ถ้าหากมีธรรมาภิบาลก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนการพัฒนามนุษย์ (human development) หมายถึงการเปิดทางเลือกมากมายผู้คนในสังคม หมายถึงการให้ถือเอาผู้ชายผู้หญิง โดยเฉพาะคนจนและคนที่อยู่ในภาวะยากลำบากเสียงอันตรายเป็นศูนย์กลางของกระบวนการพัฒนารายงานของ (UNDP) ๑๙๙๖ ได้แสดงให้เห็นว่า การเติบโตทางเศรษฐกิจไม่ได้เป็นหลักประกันการพัฒนาที่ยั่งยืนและไม่ได้ขจัดปัญหาความยากจนให้หมดไปเช่น บางประเทศมีรายได้ให้ประชาชาติต่อหัวสูงกลับอยู่ในระดับต่ำของการพัฒนามนุษย์ มีปัญหาความเหลื่อมล้ำแตกต่างระหว่างประเทศร่ำรวยและประเทศยากจนระหว่างคนรวย กับคนจนในประเทศเดียวกัน ช่องว่างที่ถ่างออกไปเรื่อยๆ การพัฒนามนุษย์มีอยู่ ๕ ลักษณะ คือ

๑) การสร้างความเข้มแข็ง (empowerment) คือการเพิ่มขีดความสามารถในการเลือกทาง และทางเลือกให้ผู้คนได้เป็นอิสระจากความทิว จากสิ่งที่พวกเขาขาดแคลน และให้มีส่วนร่วมในการ ตัดสินใจในเรื่องที่มีผลกระทบต่อชีวิต

๒) ความร่วมมือ (co-operation) ผู้คนสัมพันธ์กันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๓) ความเท่าเทียม (equity) คนมีโอกาเข้าถึงทรัพยากรการศึกษาการดูแลสุขภาพ การ จัดการชีวิต ทรัพยากร ชุมชนของตนเอง

๔) ความยั่งยืน (sustainability) การพัฒนาวันนี้ไม่ทำลายทรัพยากรและโอกาสของคนรุ่น ต่อไปแต่สร้างหลักประกันให้คนในอนาคตเป็นอิสระจากความยากจนและได้ใช้ความสามารถขั้น พื้นฐานของตัวเอง

๕) ความมั่นคงปลอดภัยอันตราย (security) ในชีวิตทรัพย์สินการคุกคามจากโรคและภัย อันตราย

การพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ การพัฒนาที่สนองตอบความต้องการของชนรุ่นปัจจุบันโดยไม่ กระทบกระเทือนชนรุ่นต่อไปในการที่จะสนองตอบความต้องการของตนเอง ซึ่งหมายถึงขีดจำกัดของ สิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงความยุติธรรมในสังคมนระหว่างชนรุ่นเดียวกันกับชนรุ่นต่อไป เมื่อนำ แนวความคิดนี้มาพิจารณาเรื่องชุมชนเมือง จึงมีการกำหนดแนวทางของการตั้งถิ่นฐานมนุษย์อย่าง ยั่งยืน (Sustainable Human Settlements) เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมของ เมืองและสิ่งแวดล้อม (Agenda ๒๑ for Sustainable Development) การพัฒนาที่อยู่อาศัยแบบ ยั่งยืน (Sustainable Housing) มีหลักการโดยสังเขป ดังนี้

(๑) มิติทางการก่อสร้าง (Construction Perspective)

- ทนทาน (Lifespan)
- ปรับเปลี่ยนได้ (Adaptability)

(๒) มิติทางสังคมและเศรษฐกิจ (Social and Economic Perspective)

- ค่าใช้จ่ายพอเหมาะ (Affordability) ทั้งสำหรับที่พักอาศัยโดยตรง (Direct Costs) และสำหรับค่าใช้จ่ายทางอ้อม (Indirect Costs) อาทิ ค่าเดินทาง โดยไม่ส่งผลต่อค่าใช้จ่ายที่ จำเป็นสำหรับปัจจัยพื้นฐานอื่นๆ

- มีสภาพแวดล้อมที่ดีทั้งสุขภาพกายและจิตใจ

- มีสภาพแวดล้อมที่ดีในเชิงจิตศาสตร์ และสังคมศาสตร์ เปลี่ยนจากที่อยู่อาศัย (a place to live) ให้เป็นบ้าน (home) และสร้างโครงข่ายทางสังคมที่เข้มแข็ง

(๓) มิติทางสิ่งแวดล้อม (Eco-efficiency Perspective)

- ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า (Rational and Efficient use) ประกอบด้วย พลังงาน (Energy) วัสดุ (Construction) และพื้นที่ Space

- ลดละความสูญสลายและการบริโภค
- การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า
- การรักษาและส่งเสริมต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น
- การออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ดี
- สภาพที่เอื้อต่อคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้อยู่อาศัย

- โอกาสและความเสมอภาคทางสังคม
- การมีส่วนร่วมในการดูแล บริหาร จัดการชุมชนอย่างกว้างขวาง
- พึ่งพาตนเองได้ในเชิงเศรษฐศาสตร์
- บูรณาการรักษาสภาพแวดล้อมเข้ากับการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสม

การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงมีส่วนประกอบพื้นฐานที่สำคัญ ๓ องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ส่วนประกอบทั้งสามนี้จะเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน วัตถุประสงค์ของการพัฒนาที่ยั่งยืน ตามแนวคิดของ Edward Barbier^{๗๒} คือ การบรรลุเป้าหมายทั้งสามองค์ประกอบนี้ให้ได้ดีที่สุด และโดยที่สังคมไม่สามารถบรรลุเป้าหมายที่สูงสุดในทุกส่วนประกอบได้ จึงจำเป็นต้องยอมลดเป้าหมายในบางองค์ประกอบ เพื่อให้เป้าหมายในองค์ประกอบอื่นเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการจัดลำดับความสำคัญระหว่างองค์ประกอบต่างๆว่าจะให้องค์ประกอบใดมีลำดับความสำคัญที่สูงกว่าองค์ประกอบอื่นๆ เช่น ถ้าให้ลำดับความสำคัญทางการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในอันดับแรก ก็อาจต้องชดเชยด้วยการให้เป้าหมายทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมลดลง ส่วนประกอบของความยั่งยืนทางเศรษฐกิจนั้น สังคมต้องสร้างความเจริญเติบโตที่ทำให้เกิดกระจายรายได้ที่เหมาะสม ในขณะที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งสต็อกของทุนที่มนุษย์สร้างขึ้น ทุนมนุษย์และทุนธรรมชาติ เป้าหมายพื้นฐาน ๓ ประการของระบบเศรษฐกิจ คือ

- ๑) การเพิ่มขึ้นในการผลิตสินค้าและบริการ
- ๒) การตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชน หรือการลดปัญหาความยากจน
- ๓) ทำให้เกิดการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมเพิ่มขึ้น

ในส่วนประกอบทางด้านสังคมของการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นจะต้องวางอยู่บนรากฐานของ ๒ หลัก คือ หลักการความยุติธรรม และหลักการความเท่าเทียมกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาในระยะยาว การเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสของคนในสังคมจะต้องมีความเท่าเทียมกัน สิทธิมนุษยชนและผลประโยชน์อื่นๆ เช่น อาหาร สาธารณสุข การศึกษา ที่อยู่อาศัย และโอกาสในการพัฒนาตนเอง ความเป็นธรรมในสังคมนี้นับยั้งถึงโอกาสที่เท่าเทียมกันของประชาชนทุกคนในด้านการศึกษาและการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างผลิตภาพให้แก่สังคม สิ่งต่างๆ เหล่านี้จะทำให้เป้าหมายทางสังคมทั้งด้านของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเป็นธรรมในสังคม ความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ และการมีส่วนร่วมของประชาชนประสบความสำเร็จ

ในส่วนประกอบด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน การรักษาไว้ซึ่งสต็อกของทุนธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ แม่น้ำ ภูเขา แร่ธาตุอันเป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่ควรจะดำรงอยู่ที่ทำให้ส่วนประกอบทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยที่ความมีเสถียรภาพของระบบนิเวศน์ของโลกจะไม่ถูกรบกวน

การพัฒนาที่ยั่งยืนหมายถึงจุดที่ลงตัวของความต้องการของสังคมในปัจจุบันในลักษณะที่จะทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตสามารถเติมเต็มความต้องการ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” จะต้องเป็นไปเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ มิติ ด้านเศรษฐกิจ สังคมและ สิ่งแวดล้อม เป็นการพัฒนามิติต่างๆ เหล่านี้จะไม่ลดลง หรืออยู่ในสภาพที่เลวร้ายลงกว่าเดิมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

^{๗๒} Sukhothai Thammathirat University , <http://www.stou.ac.th>, สืบค้นเมื่อ ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๐.

๒.๒.๓ ความสำคัญของแนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ในสังคมโลกมีผู้ให้ความหมายของ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ไว้หลายนิยาม ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความหมายใกล้เคียงกันทั้งสิ้น แต่ที่มีชื่อเสียงมากที่สุด ก็คือ คำนิยามของ World Commission on Environment and Development หรือ Brundtland ที่ได้ให้ไว้ในรายงาน “Our Common Future” ซึ่งได้เสนอแนะว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ รูปแบบของการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอม ลดทอนความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง (Sustainable Development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs)” กล่าว คือ การใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรต่างๆ เพื่อผลประโยชน์ของคนรุ่น ปัจจุบัน จะต้องไม่ใช่ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง แต่ควรเป็น การใช้ทรัพยากรในเชิงอนุรักษ์และพัฒนาให้เต็มศักยภาพอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืน จะต้องพิจารณาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความยั่งยืนของระบบนิเวศไปพร้อมๆ กัน

สำหรับประเทศไทย ได้มีนักวิชาการหลายท่านพยายามอธิบายความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ที่สำคัญ คือ แนวคิดของพระธรรมปิฎก^{๗๓}ได้อธิบายการ พัฒนาที่ยั่งยืนว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืนมีลักษณะที่เป็นบูรณาการ (Integrated) คือทำให้เกิดเป็น องค์กรรวม (Holistic) หมายความว่า องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกัน ครบ องค์และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือ มีดุลยภาพ (Balance) หรือพูดอีกนัยหนึ่ง คือ การทำให้ กิจกรรมของมนุษย์ สอดคล้องกับ กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ” นั่นก็คือ การกำหนดแนวทางการ พัฒนาจะต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านมนุษย์โดยให้คุณค่าทางวัฒนธรรมรวมอยู่ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งการแก้ปัญหา หาสิ่ง แวดล้อมด้วย ดังนั้นตามแนวคิด ของพระธรรมปิฎก จึงสามารถสรุป ได้ว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการ พัฒนาที่ครอบคลุมการพัฒนาในทุกด้านและทุกมิติ กล่าวคือ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จิตใจ วัฒนธรรม ฯลฯ โดยมีคนเป็นศูนย์กลางหรือ เป้าหมายของการพัฒนา เพื่อให้คนอยู่ดี กินดีและมีความสุข ทั้งคนในรุ่นนี้และรุ่นต่อไป” นอกจากนี้ ในการจัดทำข้อเสนอของประเทศไทยในการประชุมสุดยอดของโลกว่าด้วยการ พัฒนาที่ยั่งยืน ณ นครโจฮันเนสเบิร์ก ประเทศแอฟริกาใต้เมื่อเดือนกันยายน ๒๕๔๕ คณะอนุกรรมการ กำกับการอนุวัติตาม แผนปฏิบัติการ ๒๑ และการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมีหน้าที่เป็นคณะกรรมการ เตรียมการประชุมสุดยอดฯ ของประเทศได้ร่วมกับสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย จัดระดมความคิดเห็นจาก ภาคีต่างๆ ได้ข้อยุติด้านค่านิยามของการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย เป็นการ พัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความเป็นองค์กรรวมของทุกด้านอย่างสมดุล บนพื้นฐานของทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย ด้วยความร่วมมือร่วมใจของประชาชนทุกกลุ่ม ด้วยความเอื้ออาทรเคารพซึ่งกันและกันเพื่อความสามารถในการพึ่งตนเอง และคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเท่าเทียม”

การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการหาทางออกจากระบบทุนนิยม ซึ่งระบบ ทุนนิยมได้ผูกติดกับแนวความคิดหนึ่ง คือ แนวคิดโลกาภิวัตน์ (Globalisation) ที่องค์ประกอบสำคัญของกระแสโลกาภิวัตน์ คือ ระบบเศรษฐกิจ การเคลื่อนตัวของระบบทุน การแข่งขันในตลาดโลก การบริโภค และ

^{๗๓} ป. อ. ปยุตโต, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, www.nesdb.go.th/ewt_w3c/ewt_news.php?nid=3157, สืบค้นเมื่อ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

วัฒนธรรมในการซื้อขาย (Matin Carnoy ๑๙๙๓), แนวคิดโลกาภิวัตน์เป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นพลังทุนนิยมที่มีต่อโลกสามารถทำให้ระบบการผลิต การบริโภค การติดต่อสื่อสารเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในแทบทุกพื้นที่บนสังคมโลก^{๗๔} แต่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี้ไม่ได้ หมายความว่าโลกจะต้องเป็นเหมือนกันในทุกๆ เรื่อง เนื่องจากปัจจัย ลักษณะภายในของแต่ละสังคมแตกต่างกัน นั่นคือมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งเราไม่อาจปฏิเสธการยอมรับแนวคิดอิทธิพล การพัฒนา

๒.๓. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวปฏิบัติในด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมมีเป้าหมายที่จะทำให้ประชาชนเกิดความตระหนักรู้ถึงความ เป็นประชาคมอาเซียนให้มีความคุ้นเคยต่อกันและรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการให้ ประชาชนในรัฐภาคีอาเซียนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยแสวงหาอัตลักษณ์ร่วมกัน เพื่อที่จะ สร้างสังคมแห่งการแบ่งปันและใส่ใจระหว่างกัน (building a caring and sharing society) รวมทั้งทำให้ ความเป็นอยู่ของประชาชนตลอดจนสวัสดิการต่างๆ ดีขึ้นด้วยประชาคมสังคมและวัฒนธรรม อาเซียน (ASCC) เน้นให้ความสำคัญในประเด็นของทรัพยากรมนุษย์ วัฒนธรรม และ ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตลอดจนทำให้เกิดความกลมเกลียวในหมู่ ประชาชนอาเซียน โดยพิมพ์เขียวประชาคมสังคมและวัฒนธรรมนี้ ถือเป็นตัวแทนที่สื่อถึงมิติของ “มนุษย์” เป็นหลัก และเน้นความร่วมมือในอาเซียน เพื่อให้เกิดการยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของ ประชาชน โดยมีเป้าหมายที่สร้างและพัฒนามาจากความต้องการให้สังคมมีความรับผิดชอบต่อ ประชาชนเป็นศูนย์กลาง

๒.๓.๑ ความสำคัญของแนวปฏิบัติในด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

สังคมไทย การเคลื่อนตัวของขบวนการนิเวศแนววิถีเริ่มมีมากขึ้นโดยเฉพาะในพื้นที่ของชุมชน ที่อยู่ป่าเขา จุดที่มีความเด่นชัดและมีความต่อเนื่อง คือ การเคลื่อนเรื่อง พรบ.ป่าชุมชน ความ หลากหลายทางชีวภาพ ขณะที่กลไกรัฐทางกฎหมายไม่ได้เอื้อแต่กลับทำลายความเป็นชุมชนที่อยู่กับ ผืนป่ามานานหลายชั่วอายุคน การศึกษาทำความเข้าใจความสัมพันธ์คนกับป่าจึงเป็นโจทย์ที่มีการ เคลื่อนมาโดยตลอด ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวในทัศนะเชิงโลกทัศน์ให้เข้าใจบริบทเชิงนิเวศแนววิถีให้กับ สังคม อีกส่วนหนึ่งมีการเคลื่อนไหวในระดับชีวิตทัศน์เพื่อการศึกษาทำความเข้าใจโดยการเข้าไปสัมผัสกับ ธรรมชาติ ซึ่งมักเป็นคนที่อยู่นอกชุมชน ในรูปของขบวนการธรรมชาติ แม้จะมีไม่มาก แต่ก็ดำเนินการมา ในช่วง ๖-๗ ปีมานี้ เป็นขบวนการที่ต้องการให้เห็นความเชื่อมโยงมนุษย์กับธรรมชาติ ด้วยความรัก ความเมตตา การเกื้อกูลต่อกันของสรรพสิ่ง และยังมีอีกส่วนหนึ่งของคนที่แสวงหารากฐานของชีวิต โดยใช้ชีวิตอยู่สัมพันธ์กับธรรมชาติ ซึ่งเป็นคนชนชั้นกลางหรือปัญญาชนขณะนี้อย่างน้อยที่มีการพบปะ เป็นเครือข่ายมีประมาณ ๔๐ คนที่เรียกตนเองว่า ชุมชนคนสวน กระบวนทัศน์ที่มองสรรพสิ่งอย่าง เชื่อมโยงนั้นมีมาแต่เดิมแล้วในวิถีคิด จักรวาลวิทยา และนิเวศวิทยาของชุมชนดั้งเดิม หรือกลุ่มชาติ พันธุ์ดั้งเดิมต่างๆ เพียงแต่อาจองค์ความรู้เหล่านี้ถูกจัดสรรให้อยู่ตาม “ชายขอบ” และไม่ได้เข้ามาอยู่ใน

^{๗๔} ธเนศวร์ เจริญเมือง, ๑๐๐ ปี การปกครองท้องถิ่นไทย พุทธศักราช ๒๔๔๐-๒๕๔๐, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๐.

ระบบความคิดกระแสหลัก ด้วยเหตุปัจจัยบางประการที่จะยังไม่ขอกล่าวไว้ ณ ที่นี้ ตัวอย่างความคิดดังกล่าวนี้ เช่นความคิดของชาวปกากาเกอญูที่เชื่อว่าคนเรานั้นมีขวัญทั้งหมด ๓๗ ขวัญ อยู่กับตัว ๕ ขวัญ และอยู่กับธรรมชาติแวดล้อมอีก ๓๒ ขวัญ ในพิธีกรรมที่สำคัญหลายๆ พิธีก็จะมีการเรียกขวัญทั้งสามสิบเจ็ดให้กลับมาหาเจ้าของขวัญ เพื่อให้อยู่อย่างมีความสุขและเป็นสิริมงคลอีกด้วย ดังที่โดโลเรส ลาชาเปล^{๗๕} (Dolores LaChapelle) นักนิเวศวิทยาแนวลึกลับชาวอเมริกันได้กล่าวว่า ชุมชนดั้งเดิมโดยมากในโลกนี้มีความเหมือนร่วมกันอยู่ ๓ อย่างคือ หนึ่ง การมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นผูกพันกับผืนแผ่นดินที่เขายอยู่ สอง มีวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่เป็นของตัวเองอย่างยาวนานเป็นเวลาหลายพันปี สาม มีพิธีกรรมต่างๆ ที่ประกอบขึ้นร่วมกันโดยถือเป็นส่วนสำคัญของการดำรงอยู่ ในระบบวัฒนธรรมอุตสาหกรรมนิยมและบริโภคนิยม วิถีชีวิตของผู้คนถูกลดทอนเหลือเพียงวิถีชีวิตเพื่อการผลิตและบริโภค และการเลื่อนสถานะทางสังคม เป็นวิถีชีวิตที่ถูกตัดขาดจากธรรมชาติและชุมชน ทำให้เกิดภาวะของความแปลกแยก ทั้งกับผู้อื่นและกับตัวเองใน “สิ่งแวดล้อมใหม่” การขยายตัวของเขตชานเมืองของเมืองใหญ่อย่างกรุงเทพฯ และเชียงใหม่ เป็นตัวอย่างของ “ความเจริญ” แบบกระจัดกระจาย ไร้ทิศทาง และไม่มิตีของความเป็นชุมชนอีกต่อไป จะเรียกว่าเติบโตอย่าง “ขาดสุขภาพ” ตาม ในวิถีชีวิตใหม่นี้เองถึงแม้ว่าสังคมจะร่ำรวยด้วยข้อมูลข่าวสาร ด้วยความช่วยเหลือและเทคโนโลยีทันสมัย ผู้คนสามารถก้าวตามวิทยาการและความเป็นไปของโลกอย่างทันทั่วทั้งที่ แต่ในขณะเดียวกันก็มีช่องว่างและความแปลกแยกกับธรรมชาติมากขึ้น และเมื่อแปลกแยก ก็ไม่เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล ความคิดที่ว่าต้องดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น อาจเป็นความคิดส่วนหนึ่งของความคิดเชิงกลไกที่ยังเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางอยู่นั่นเอง

ความยั่งยืนนอกจากคำนี้ถึงเรื่องสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังคำนึงถึง ความสำเร็จทางสังคม และเป้าหมายทางเศรษฐกิจเช่นกัน โดยมีการ เชื่อมโยงในลักษณะของความสมดุลของทั้ง ๓ องค์ประกอบ และส่วนที่ อยู่ร่วมกันของทุกองค์ประกอบ คือ ความยั่งยืน แต่ในขณะเดียวกันมี บางมุมมองที่เห็นว่าควรเน้นในประเด็นของสิ่งแวดล้อมเป็นสาระสำคัญ ประกอบกับกระแสของโลกปัจจุบันที่มีการตระหนักถึง “สถานะเปลี่ยนแปลง ของสภาพภูมิอากาศโลก”^{๗๖}(Climate Change) ทำให้เกิด “แนวความคิด ใหม่” ของความยั่งยืน (Modern Concept of Sustainable Development) ดังภาพที่ ๒ โดยมีแนวความคิดในลักษณะมองศูนย์กลางของระบบ ทั้งหมด คือ ระบบชีวะ (Bio-centric) และอธิบายว่าระบบเศรษฐกิจต้องเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคม และอยู่ภายใต้กรอบของระบบสิ่งแวดล้อม ดังนั้นสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ การพัฒนาเศรษฐกิจใดๆ ต้องอยู่ในกรอบของ สังคม และทั้งเศรษฐกิจ และสังคมต้องอยู่ภายในข้อจำกัดของสิ่งแวดล้อม ซึ่งกำกับอีกชั้นหนึ่ง

การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมก็เป็นปัญหาในระดับกายภาพ โดยมีวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีเป็นคำตอบ และยังถือเป็นหน้าที่ของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งในการจัดการสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ และในบางเรื่อง รัฐเองก็ไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนในฐานะหน่วยรากฐานของสังคมได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางจัดการระบบนิเวศอย่างมีภูมิปัญญาดั้งเดิม และธรรมะเป็นแกนอย่างเต็มที่ ในสถานการณ์ปัจจุบัน ประเด็นสำคัญอื่นๆ ที่โยงใยปัญหาวิทยาศาสตร์และปัญหา

^{๗๕} www.shi@societyandhealth.com, สืบค้นเมื่อ ๑๔ มกราคม ๒๕๖๐.

^{๗๖} อนุกุล ตันสุพล, ว ร ส ร วิ ข า ก า ร, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๙.

สุขภาพได้แก่ เกษตรกรรมเชิงเดี่ยวและการใช้สารเคมี การปรับเปลี่ยนชีวพันธุกรรม (GMO) ความหลากหลายทางชีวภาพ (biodiversity) ที่โยงอยู่กับความหลากหลายทางวัฒนธรรมหรือชาติพันธุ์ (culture diversity) ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องที่มีผลกระทบทั้งในระดับมหภาคและท้องถิ่น กระบวนทัศน์นิเวศวิทยาแนวลึก (deep ecology) ที่จะส่งเสริมการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางสุขภาพให้ขยายขอบเขตองค์ความรู้และกรอบการปฏิบัติทั้งในระดับนโยบายและในระดับท้องถิ่น

๒.๓.๒ รูปแบบแนวปฏิบัติในด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

สังคม (Society) เป็นวิธีตั้งถิ่นฐานและอยู่อาศัยร่วมกันของมนุษย์โดยเข้าสังกัดเป็นกลุ่มขนาดต่างๆ เพื่อสนองตอบธรรมชาติของการเป็นสัตว์สังคมและจำเป็นต้องอยู่ด้วยกันเป็นหมู่เหล่า หน่วยทางสังคมขนาดเล็กที่สุดได้แก่ “ชุมชน” (Community) ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มกันของปัจเจกบุคคลด้วยความมีสำนึกและจุดหมาย บางประการร่วมกันมากกว่าสองคนขึ้นไป ประวัติศาสตร์สังคมเกี่ยวข้องกับชีวิตทางสังคม ปฏิสัมพันธ์ของผู้คนพฤติกรรม และกิจกรรมของคนตามสภาวะทางสังคม ถ้าเราตัดสถาบันทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมบางประการ เช่น ความเชื่อและอุดมการณ์ออกไป สิ่งที่เหลืออยู่คือ ประวัติศาสตร์ สังคม ประวัติศาสตร์สังคมช่วยให้เราตระหนักถึงประชาชน หรือมวลชนในฐานะที่เป็นพลังใน ประวัติศาสตร์

เมื่ออยู่รวมกันเป็นกลุ่มและรวมตัวกันเป็นหน่วยทางสังคมแบบต่างๆ แล้ว มนุษย์จำเป็นต้องสร้างวิธี ประพฤติปฏิบัติเพื่ออยู่ร่วมกันในระบบสังคมด้วยสันติสุข สร้างวิธีสื่อสารและสร้างความเข้าใจกัน ซึ่งก่อให้เกิด วัฒนธรรมภาษาและระบบสัญลักษณ์ต่างๆ การสั่งสมประสบการณ์ บันทึก ถ่ายทอด และกล่อมเกลาสมาชิกให้ สามารถปรับตัวและเรียนรู้เพื่อเจริญเติบโต เกิดความงอกงาม ก่อให้เกิด วัฒนธรรมในการเรียนรู้และจัด การศึกษาอบรม การจัดระบบเพื่อการผลิต ทำมาหากิน และจัดการเกี่ยวกับปัจจัยในการดำเนินชีวิต ก่อให้เกิด วัฒนธรรมทางการผลิต การแลกเปลี่ยนแบ่งปัน การบริโภค ความต้องการในการกล่อมเกล่าพัฒนาชีวิตด้านใน และสิ่งสะท้อนพลังชีวิตด้านในของมนุษย์ ก่อให้เกิดงานสร้างสรรค์ทั้งเพื่อการใช้สอย ความสุนทรีย์ภาพ และความเบิกบานความรื่นรมย์ใจ เช่น ดนตรี นาฏศิลป์ ศิลปะ วรรณกรรม ทัศนกรรม งานช่าง และงานฝีมือ ความต้องการจัดความสัมพันธ์กับสิ่งศรัทธาที่อยู่เหนือมนุษย์ก่อให้เกิดศาสนาและระบบความเชื่อ^{๗๗} ความจำเป็นในการจัดความสัมพันธ์ ทั้งในเชิงแข่งขันและร่วมมือสมานกลมกลืนกันระหว่างสังคมและหมู่คณะที่แตกต่าง ทำให้เกิดวัฒนธรรมในการติดต่อสื่อสาร คมนาคม สร้างวัฒนธรรมในการแลกเปลี่ยนซื้อขาย ตลอดจนทำกิจกรรม เศรษฐกิจสังคมในระดับต่างๆ ด้วยกัน

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม^{๗๘}ชี้ว่า ประวัติศาสตร์โบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมมีวิธีการค้นคว้า และแนวคิดแบบเดิมๆ ไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและความต้องการทางสังคม เช่น เรื่องทางประวัติศาสตร์ยังคงเน้นและอ้างอิงข้อมูลจากส่วนกลางเป็นสำคัญหรือไม่ก็พุ่งหลักฐานทางโบราณคดีที่มองไม่เห็นคน มีแต่รูปแบบและอายุของโบราณสถานวัตถุที่มีกิติคุณจากหน่วยราชการที่มาจากศูนย์กลาง ขณะที่เรื่องวัฒนธรรมกันในเรื่องศิลปะ และชนบประเพณีที่เป็นภาพนิ่งแลไม่เห็นความหมาย

^{๗๗} www.thapra.lib.su.ac.th/objects/thesis/fulltext/thapra, สืบค้นเมื่อ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๗๘} ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, *พิพิธภัณฑสถานไทยในศตวรรษใหม่*, กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๓, หน้า ๓๕-๓๖.

และความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไม่มีบริบท ทางสังคมที่เชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์กับมิติทางเศรษฐกิจการเมืองที่สามารถนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการให้ความรู้แก่คนในสังคมการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจให้เป็นผลดีได้

ปัจจัยของการพัฒนาที่ยั่งยืน รูปแบบของความยั่งยืนใน ระดับของการพัฒนาที่ยั่งยืน ช่องว่างของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยผลการศึกษาพบว่าพื้นฐานของแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนจะ ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่าง ๓ ปัจจัย^{๗๙}คือ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยการพิจารณาถึงความยั่งยืนมักมีที่มาจาก ปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวคิด ทุนนิยม ดังนั้นการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงมีมุมมองในการแก้ปัญหาที่ เกิดขึ้น เชื่อว่าเมื่อแก้ปัญหาได้ก็สามารถนำไปสู่ความยั่งยืนได้ แต่ มนุษย์ที่เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดปัญหากลับไม่มีการดำเนินการ อย่างจริงจัง เช่น การเปลี่ยนวิธีคิด การปรับเปลี่ยนการปฏิบัติ ก็ยากที่จะให้กลไกของการพัฒนาอย่างยั่งยืนเกิดขึ้น ดังนั้นควรที่จะ ย้อนมองกลับมาที่วัฒนธรรมซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดติด อยู่กับมนุษย์นอกเหนือไปจากการพิจารณา ด้านเศรษฐกิจ และ สิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เป็นอยู่ขณะนี้ มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านวัฒนธรรมน้อยมาก ดังนั้นจึงควร ผสานวัฒนธรรมที่เป็นกรอบที่ดีสำหรับการดำรงชีวิต เข้าไปสู่ การพัฒนาอย่างยั่งยืน และสามารถนำไปสู่สังคมที่ยั่งยืนที่อยู่ บนพื้นฐานของทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นเป็นหลัก

การเปลี่ยนแปลงกระแสการพัฒนาของโลกหรือกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) นำ มาซึ่งความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและกลไกการตลาดที่ก่อให้เกิดการเติบโต ขนาดใหญ่การผลิตในเชิงอุตสาหกรรมและการบริโภคที่เกินความจำเป็นจนกระทั่ง เป็นผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม ชีวิตมนุษย์ สัตว์ และพืชพรรณธรรมชาติ โดยไม่คำนึงถึงข้อจำกัดด้านกายภาพ ศักยภาพในการผลิตความสามารถที่จะรองรับการบริโภคและการใช้ประโยชน์จากทุน ดั้งเดิม นัก พัฒนาในยุคปัจจุบันสนใจการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะนักวิชาการ ตะวันตกเองเนื่องจากอดีตได้พัฒนาอย่างผิดพลาดเมื่อมีความตื่นตัวที่จะปรับ ปรุงแก้ไขความผิดพลาดในการพัฒนาในอดีตเป็นแนวทางใหม่ที่เรียกว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ซึ่ง ชาวตะวันตกเองก็ยังไม่เข้าใจแน่ชัดแจ่มแจ้งว่าจะพัฒนาในรูปแบบใด พระธรรมปิฎก กล่าวถึงความ เป็นมาของสังคมตะวันตกและประเทศไทยในอดีตพร้อมทั้งชี้ให้เห็น ข้อบกพร่องในการพัฒนาทั้งระบบ และท่านได้เสนอแนวคิดใหม่ซึ่งขณะนี้องค์กรหลัก สององค์กร คือ องค์การสหประชาชาติและ กรรมาธิการสิ่งแวดล้อมโลกกำลังนำแนวคิดนี้มาใช้แต่ยัง คงเป็นรูปแบบที่ยังคงขาดความบูรณาการ การพัฒนาที่ยั่งยืนที่ท่านเองก็เป็นนัก คิดคนหนึ่งที่ได้นำเสนอแนวทางที่องค์กรได้ปฏิบัติอยู่นอกกับแนวทางการพัฒนา แบบพุทธซึ่งเน้นการพัฒนาคนเป็นหลักภูมิปัญญาอันละเอียดลึกซึ้งของท่านนั้นก็ เป็น ประโยชน์ต่อชาวโลกอย่างมากมายมหาศาลก็ว่าได้

พระธรรมปิฎก^{๘๐}ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคนและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน “แนว คิดที่ว่า ได้แก่การปลูกฝังความรัก ความห่วงใยในสภาพแวดล้อมท้องถิ่นตนช่วยให้ทุกคนมีความรับผิดชอบ และมีส่วน ร่วมในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมโดยเริ่มจากบ้านโรงเรียนและชุมชนการสร้าง จิตสำนึกและ คุณธรรมในการดำเนินชีวิตให้อุปโภคบริโภคอย่างเหมาะสมมีความพอดี และพอเพียงตามความ ต้องการ” แนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน “ความ รู้

^{๗๙} อนุกุล ตันสุพล, วารสารวิชาการ, อ้างแล้ว.

^{๘๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). อ้างแล้ว.

ความเข้าใจในสภาพแวดล้อมที่สัมพันธ์กันทั้งระบบจนพัฒนาควบคู่ก้าวหน้าทาง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมได้โดยไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัด และใช้อย่างถูกต้องเหมาะสมเป็นการพัฒนา และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน”

การพัฒนาที่สมบูรณ์แบบนั้นท่านได้เสนอแนวทางที่องค์กรได้ปฏิบัติอยู่ผนวกเข้า กับแนวทางการพัฒนาแบบพุทธ ซึ่งเน้นการพัฒนาคนเป็นหลักจากภูมิปัญญาอันละเอียดลึกซึ้งของท่านถือเป็นคุณูปการแก่ชาวโลกในปัจจุบันและอนาคตด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นระบบที่เอื้อต่อความยั่งยืนทางสภาพแวดล้อมกล่าวคือระบบ ดังกล่าวประชากรมีขนาดคงที่และสมดุลกับการเกื้อหนุนของธรรมชาติมีระบบการ ผลิตพลังงานที่ไม่ส่งผลกระทบต่อผลกระทบสร้างความเสียหายต่อสภาพภูมิอากาศโลก มีระดับความต้องการการดำรงชีพในระดับที่ไม่เกินกำลังการผลิตที่ยั่งยืนของ ระบบนิเวศรวมทั้งไม่ก่อให้เกิดการทำลายล้างสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่เป็นเพื่อนร่วมโลกของเรา ในสภาพนิเวศตามธรรมชาตินั้นประกอบด้วย แม่น้ำ ลำน้ำใหญ่ น้อย หนอง บึง ซึ่งมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล ความเข้าใจเรื่องพลวัตของธรรมชาติแวดล้อมนั้น ทำให้ไม่มีการตัดขาดความสัมพันธ์ในระบบนิเวศจากภูเขาสูงอันเป็นต้นน้ำลำธารไปจนถึงลำห้วยสาขา แม่น้ำและแหล่งพักน้ำตามหนองบึงที่ไหลหมุนไปตามฤดูกาล การเชื่อมโยงของระบบนิเวศเหล่านี้ทำให้เกิดความสมดุล และรักษาคุณภาพของระบบนิเวศอันหลากหลายที่มีไข่มุมเพียง “น้ำ” หรือ “ปลา” แต่คือสิ่งมีชีวิตในธรรมชาติรวมทั้งมนุษย์ด้วย

ชุมชนในสมัยโบราณโดยเฉพาะภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นจำนวนมาก นิยมสร้างบ้านเมืองถิ่นฐานตามลำน้ำเล็กๆ และริมหนองบึงขนาดใหญ่เพื่อไม่ต้องกังวลต่อการพัดพาของน้ำที่ไหลแรงที่อาจทำให้บ้านเรือนล่มจมเสียหาย และปรากฏอยู่ในตำนานหลายเรื่องเกี่ยวกับการสูญหายของบ้านเมืองจากภัยธรรมชาติเช่น ริมหนองและบึงต่างๆ จะมีระบบนิเวศแบบน้ำท่วมที่ขึ้นและลงตามฤดูกาล มีการปลูกข้าวทำนาแข่งหรือนาทามที่มีการสร้างแนวคันดินหรือทำนบกักน้ำเพื่อปลูกข้าวและเก็บเกี่ยวเมื่อน้ำลด หรือหากปีใดน้ำมากก็จะเสียข้าวไปแต่ได้อาหารพวกปลาต่างๆ มาทดแทน ในนิเวศวัฒนธรรมเหล่านี้จะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองการใช้ทรัพยากรร่วมกัน โดยมีการกำหนดพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ล่วงล้ำไม่ได้ และใช้ในการทำพิธีกรรมตามประเพณีในฤดูกาลที่เกี่ยวข้อง สิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้จะทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครอง และให้คำทำนายอันเป็นหลักประกันในอนาคตเพื่อปกป้องมนุษย์ในธรรมชาติที่ไม่แน่นอน ซึ่งเป็นรูปแบบของความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีผูกพันร่วมกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่คนในท้องถิ่นเข้าใจร่วมกันและจดจำ รวมทั้งเล่าสืบต่อกันมาร่วมกันในพื้นที่นั้นๆ ตำนาน คือเรื่องเล่าจากคนรุ่นหนึ่งผ่านสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง มีทั้งที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรและจากการบอกเล่าจากความทรงจำถ่ายทอดปากต่อปากภายในท้องถิ่นอย่างสืบเนื่อง ในตำนานเหล่านี้มักจะกล่าวถึงความ เป็นมา เป็นไปของสถานที่สำคัญๆ ในท้องถิ่น และไม่ได้มีการรับรู้ที่หยุดนิ่ง หากมีการเปลี่ยนแปลงในความหมายและความสำคัญผ่านผู้คน และช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ตลอดเวลา อีกทั้งเมื่อมีการขยายเส้นทางคมนาคมและการตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองก็มีการกำหนดชื่อใหม่ๆ เพิ่มขึ้น^{๑๑} การขาดองค์ความรู้เรื่อง “นิเวศวัฒนธรรม” ทำให้คนไทยขาดความรู้และความสนใจในเรื่องประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรม ตั้งแต่ในระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับภูมิภาคและ

^{๑๑} ศรี ศักดิ์กร วัลลิ โภทดม, การศึกษาสังคมไทยผ่าน “ภูมิวัฒนธรรม”, <http://lek-prapai.org/home/view.php?id=84>, สืบค้นเมื่อ ๔ มีนาคม ๒๕๖๐.

ระดับประเทศ ทำให้ไม่เข้าใจถึงสภาพความเป็นจริงของสังคมไทยที่มีความหลากหลายแตกต่างทั้งทางชีวภาพ ชาติพันธุ์ และนิเวศวัฒนธรรม จึงมักเกิดความขัดแย้งทางสังคม และการเมืองขึ้นหลายต่อหลายครั้ง เช่น ปัญหาการแย่งชิงฐานทรัพยากรของท้องถิ่นโดยหน่วยงานรัฐหรือนายทุนที่ละเมิดต่อกฎเกณฑ์ที่เคยมีอยู่ร่วมกัน แม้การเปลี่ยนแปลงระบบวิถีคิดจากการยอมรับโอนอ่อนในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยไม่ให้เกิดความขัดแย้งจะเปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิงในหลายพื้นที่หลายท้องถิ่น แต่ก็ถือว่ายังไม่อาจเปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคน เพราะธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความอ่อนแอเป็นทุนเดิม มิติความสัมพันธ์ที่ขาดหายไปในยุคปัจจุบัน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปทั้งหมด แต่กลับมีรูปแบบใหม่ๆ เกิดขึ้นตลอดเวลา

ทุกวันนี้การรับรู้ในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมขาดหายไป ผู้คนในสังคมปัจจุบันที่เป็นคนรุ่นใหม่มีชีวิตอยู่ในสังคมอุตสาหกรรมอาจไม่รู้จักและไม่เข้าใจในรากเหง้าของแผ่นดินและผู้คน เพราะมองแต่สภาพแวดล้อมใกล้ตัวในปัจจุบันและอนาคต สภาพแวดล้อมทางภูมิวัฒนธรรมแทบทุกแห่งทุกภูมิภาคได้รับผลกระทบกระเทือนจากการปรับเปลี่ยนภูมิประเทศที่เป็นสังคมเกษตรมาเป็นอุตสาหกรรมอย่างยิ่ง รวมทั้งผู้คนท้องถิ่นก็เคลื่อนย้ายออกไปอยู่ตามที่ต่างๆ จนแทบไม่อาจให้ข้อมูลถึงความเป็นมาในอดีตได้ และการพัฒนาเศรษฐกิจการเมือง และนิเวศวัฒนธรรมซึ่งมองอดีตอย่างหยุดนิ่ง และเน้นแต่เรื่องปัจจุบัน อาจไม่ใช่คำตอบที่หยุดยั้งการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ล่มสลายของสังคมท้องถิ่นได้ หากขาดเสียซึ่งมิติในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมและอำนาจศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ซึ่งเคยประดับประดาสังคมมนุษย์มาทุกยุคทุกสมัย

นิเวศวัฒนธรรม (Cultural Ecology) หมายถึง พื้นที่เฉพาะซึ่งมนุษย์สร้างบ้านสร้างเมืองขึ้นมาเป็นท้องถิ่นต่างๆ แต่ละแห่งย่อมไม่เหมือนกัน นิเวศวัฒนธรรมในแต่ละแห่งนั้นมักเป็นการมองจากคนภายในที่มีต่อสภาพแวดล้อมอย่างละเอียด เห็นความหลากหลายทางชีวภาพ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์หลายชุมชนในพื้นที่เดียวกัน จากนั้นมีการกำหนดหรือสร้างเป็นองค์ความรู้ในการดำเนินชีวิต สร้างกติกาการอยู่ร่วมกัน สร้างประเพณี ความเชื่อในพื้นที่เดียวกัน

๒.๔. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในประเทศไทยของเราเองก็ได้เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจและการพัฒนาในภาคอุตสาหกรรมซึ่งการพัฒนาเหล่านี้เองที่ทำให้เกิดผลกระทบอย่างชัดเจนเพราะยิ่งการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมมีมากขึ้นเท่าไรปัญหามลพิษก็ยิ่งเพิ่มทวีมากขึ้นเท่านั้นทั้งนี้ผลกระทบทางตรงและรุนแรงก็คงไม่อาจหนีพ้นระบบนิเวศวิทยาในบริเวณนั้นจากปัญหานี้เองจึงได้เกิดแนวคิดที่เป็นแนวทางในการแก้ไขและตัดตอนปัญหาที่อาจมากขึ้นในอนาคต

๒.๔.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชัชวาล ชัชวรัตน์^{๘๒} ได้ศึกษาเชิงรายกับการพัฒนาที่ยั่งยืนการคาดการณ์สำหรับอนาคตโดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและใช้เทคนิคแบบ EFR (Ethnographic Future Research) ได้สัมภาษณ์

^{๘๒} ชัชวาล ชัชวรัตน์, *เชิงรายกับการพัฒนาที่ยั่งยืน : การคาดการณ์สำหรับอนาคต*, กรุงเทพมหานคร : ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ไทย, ๒๕๓๙. หน้า ๑-๒.

ตามแนวมานุษยวิทยาตามแนวใหม่เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพมุกกว้างเกี่ยวกับการพัฒนาจังหวัด เชียงรายในอีก ๒๔ ปีข้างหน้า โดยรวม ๓ ภาพเข้าด้วยกันคือ ภาพอนาคตในแง่ดี ภาพอนาคตในแง่ร้าย และภาพอนาคตในแง่ที่เป็นไปได้มากที่สุดโดยได้กำหนดกลุ่ม ๕ กลุ่ม ได้แก่ ข้าราชการ พนักงาน วิชากิจ นักวิชาการ นักการเมือง นักธุรกิจ และผู้มีชื่อเสียงโดยไปกลุ่มนักอนุรักษ์ ผลการวิเคราะห์ ข้อมูลด้านภาพรวมที่เป็นไปได้พบว่าประชากรจะเพิ่มขึ้นในอัตรา ที่เหมาะสมอันเนื่องมาจาก ประสิทธิภาพในการคุ้มกำเนิด คุณภาพชีวิตจะดีขึ้น การศึกษาจะได้รับทั่วถึงและสูงขึ้น โดยเฉพาะเรื่อง เทคโนโลยีสมัยใหม่สามารถตอบสนองต่อการพัฒนาแรงงานด้าน เศรษฐกิจได้อย่างกว้างขวาง ลักษณะ ทางสังคมจะเป็นแบบผสมเหมือน ภาคเหนือ อีสาน และได้ มีชนกลุ่มน้อยจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามา ทำงานประเภทไร้ฝีมือมากขึ้น การปกครองท้องถิ่นจะพัฒนาให้เชิงที่เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สามารถตอบสนองต่อความจำเป็นท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี การปกครองส่วนภูมิภาคจะเปลี่ยนเป็น มีบทบาทในการกำกับดูแลการประสานงานและให้ ความช่วยเหลือในด้านเทคนิควิชาการแทนในด้าน เศรษฐกิจของเชียงราย และจังหวัดจะเป็นประตูสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ (จีน พม่า ลาว ไทย) เนื่องจากมีระบบ การขนส่งที่สะดวกเอื้อต่อการค้าขายทั้งทางบกทางน้ำและทาง อากาศรายได้ส่วนใหญ่จะมาจากการ ท่องเที่ยวภายในจังหวัดและจากประเทศเพื่อน บ้านสิ่งแวดล้อมจะได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้นไม่ว่าจะเป็น ด้านการอนุรักษ์ ทรัพยากรป่าไม้ การท่องเที่ยวอื่น มลพิษ ขยะ อากาศเสีย ระบบจราจรทั้งนี้เนื่องจาก มีแผนการแก้ไขปัญหามลพิษเชิงอนาคตที่ดีและมีวิสัยทัศน์ ที่ก้าวไกลด้านสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นจะมีบทบาทใน การสะท้อนปัญหาของประชาชน และมี จรรยาบรรณในการเสนอข่าวสารเชิงสร้างสรรค์เกิดขึ้นและมี ส่วนร่วมแก้ไขปัญหามากมาย ต่างๆ อย่างใกล้ชิดกับภาคส่วนราชการ ด้านวัฒนธรรมประเพณีจะได้รับการ อนุรักษ์และพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และมีความหลากหลายอันเนื่องมาจากการ เคลื่อนย้ายประชากรจากภาคต่างๆ ของประเทศ ปัญหาอาชญากรรมปัญหาโสเภณีปัญหาโรคเอดส์ ปัญหายาเสพติดจะสามารถควบคุมได้ไม่ ให้เกิดความรุนแรงส่งผลกระทบต่อประชากรของสังคมใน ภาพรวมเชียงรายจะสามารถ เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้ได้โดยมีลักษณะเป็นวัฒนธรรมแบบ ผสมผสานระหว่าง วัฒนธรรมท้องถิ่นกับภูมิภาคต่างๆ โดยสรุปแล้วภาพรวมมีแนวโน้มไปในทิศทางที่ดี

สมศักดิ์ คงแดง^{๔๓} เรื่องการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และวัฒนธรรมชุมชนบ้านรักไทย งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับนี้นอกจาก จะมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และวัฒนธรรมชุมชนแล้ว ความคาดหวังจากผลงานการวิจัยนั้น ยังมุ่งเน้น ผลสัมฤทธิ์ต่อการก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนบ้านรักไทย ต่อการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคมและ การแสวงหาแนวทางป้องกันการหวนกลับของปัญหายาเสพติดอย่างยั่งยืนได้อย่างไร

ทีมงานวิจัยวิจัยได้ใช้เวลาตลอด ๒ ปีเต็มร่วมกับประสบการณ์อันยาวนานของ หัวหน้า โครงการวิจัยที่อยู่และปฏิบัติงานร่วมกับชุมชนในพื้นที่หมู่บ้านรักไทย มานานกว่า ๑๔ ปี ที่มีส่วนช่วยให้ การเก็บเก็บเกี่ยวข้อมูล ของชุมชนบ้านรักไทย เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจกับปัญหา และความ ต้องการแก้ไขปัญหาของชุมชน ผ่านการสะท้อนความรู้สึกเชิงลึกก่อนที่จะได้กำหนดแนวทางการพัฒนา

^{๔๓} สมศักดิ์ คงแดง, การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ชุมชนบ้านรักไทย, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), <http://elibrary.trf.or.th> สืบค้นเมื่อ ๑๗ มกราคม ๒๕๖๐.

โครงการให้ตรงกับความต้องการของชุมชนให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ตามกระบวนการวิจัย บนพื้นฐานของการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมจากชุมชนในทุกขั้นตอน

จากการศึกษาและพัฒนาร่วมไปกับกระบวนการวิจัย ไดก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ต่อการการพัฒนาศักยภาพของชุมชนหลายด้าน จนชุมชนสามารถก้าวไปสู่ความสามารถในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนที่สามารถ ดึงดูดนักท่องเที่ยว ให้สนใจเข้ามาเที่ยวชม อย่างต่อเนื่องมากกว่าปีที่ผ่านมา จนก่อให้เกิดความเชื่อมั่นต่อการลงทุนสร้างและขยายกิจการใหม่ๆ เพื่อขึ้น ในกลุ่มของผู้ที่มีกำลังเงินทุนในพื้นที่

แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มคนส่วนใหญ่ของชุมชน มากกว่า ๘๐% ที่ยังมีฐานะยากจน ยังคงต้องการพัฒนาทุนเสริมงบประมาณด้านการลงทุนจากภาครัฐและภาคเอกชนอย่างต่อเนื่อง ต่อไป รวมถึงการสนับสนุนด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของหมู่บ้านโดยบทบาทของสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยร่วมกับชุมชนการสนับสนุนวิชาการ และงบประมาณการลงทุน ผ่านหน่วยงานราชการ ที่ควรจะมีเวลาและให้โอกาสกับชุมชนในการ เข้าไปหาชุมชน อยู่ร่วมกับชุมชน เรียนรู้จากชุมชน เริ่มจากสิ่งที่ชาวบ้านรู้สร้างจากสิ่งที่ชาวบ้านมี ไม่ทำแบบแยกส่วน แต่ทำอย่างเป็นระบบ ไม่ทำอะไรแบบเบี้ยหัวแตก ไม่ช่วยให้บรรเทาทุกข์แต่ต้องช่วยให้เขาพ้นทุกข์ซึ่งในส่วนของทีมงานนักวิจัยท้องถิ่นที่เป็นผลผลิต

จากโครงการวิจัยโครงการนี้ทุกท่านยินดีและรอที่จะประสานความร่วมมือ ทั้งทางด้านแนวคิด และ กิจกรรมเพื่อการพัฒนา การท่องเที่ยวของหมู่บ้านรักไทย เพื่อร่วมพัฒนาพัฒนาศักยภาพของชุมชนบ้านรักไทย และส่งเสริมหมู่บ้านรักไทยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพอย่างยั่งยืน เพื่อตอบสนองนโยบายสนับสนุนการท่องเที่ยว ตามยุทธศาสตร์การพัฒนา จังหวัดแม่ฮ่องสอน ต่อไป

Jim Sato อ้างใน สุปล ชัยทร^{๔๔}เรื่องคนรุ่นใหม่กับการจัดการทรัพยากร อย่างมีอาชีพซึ่งบทความนี้ชี้ให้เห็นว่า ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเกิดจากการใช้ทรัพยากรมากเกินไป ไม่ถูกวิธีไม่สมดุล และการพัฒนาคนรุ่นใหม่ให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการทรัพยากร อย่างมีอาชีพประการที่หนึ่งคนเหล่านั้นต้องมีความเข้าใจ วิถีเศรษฐกิจของประชาชน และสิ่งแวดล้อมมีพื้นฐาน คือ ทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นสิ่งสำคัญ ประการที่ สอง คือ ปัญหาสิ่งแวดล้อม และมลพิษเป็นปัญหาสำคัญที่ ต้องหาทางแก้ไขว่า ทำอย่างไรจึงจะใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น ให้เหมาะสม ก่อนการเริ่มต้นจัดการสิ่งแวดล้อม และประการสุดท้าย คือ ต้องมีความเข้าใจว่า ทรัพยากรเป็นสิ่งสำคัญของสังคม

ประทีป จันทรนวล^{๔๕}อ้างอิงมาจาก Stewart ๑๙๙๔ ได้นำเอาแนวความคิดนิเวศวิทยามาใช้ในการศึกษาวัฒนธรรม โดยชี้ให้เห็นว่า สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างยิ่งและในการวิเคราะห์ทางนิเวศวิทยาเพื่อการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมขึ้นพื้นฐาน ๒ ประการ

๑) ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติกับระบบนิเวศวิทยาเป็นการวิเคราะห์ประสิทธิภาพทางวัฒนธรรมที่ สามารถนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์

^{๔๔} สุปล ชัยทร, การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงและลาวโซ่ง

ภาคกลาง, วิทยานิพนธ์ ป.ด. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๒.

^{๔๕} ประทีป จันทรนวล, www.gotoknow.org/posts/49270, สืบค้นเมื่อ ๗ มกราคม ๒๕๖๐.

๒) แบบแผนของพฤติกรรมมนุษย์ อันเกิดจากความสัมพันธ์ที่ เกี่ยวข้องกันกับการใช้ระบบ เทคนิควิทยา เป็นการวิเคราะห์ลักษณะที่ สมาชิกในสังคมสร้างวัฒนธรรม และทำการกิจ การ เพื่อใช้ ประโยชน์จากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

นิเวศวิทยาวัฒนธรรมตามทัศนะของ Steward เป็นความพยายามศึกษาวิเคราะห์ถึง

๑) ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับเทคโนโลยีทางการผลิต ซึ่งเป็นตัวกำหนด สำคัญ ต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

๒) ความสัมพันธ์ ระหว่างเทคโนโลยีกับพฤติกรรมของมนุษย์และ

๓) ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ต่อพฤติกรรม

ในผลงานสำคัญของ Steward ที่ว่าด้วยวิธีของนิเวศวิทยาวัฒนธรรมนั้น Steward ให้ความเห็นว่า สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมนั้นมีความเกี่ยวพันต่อกันและกันอย่างยิ่ง ในความเข้าใจ ของ Steward หลักของวัฒนธรรมประกอบด้วย เรื่องราวที่ ว่าด้วยเศรษฐกิจ เหตุนี้ ข้อเขียนของ Steward ที่ ว่าด้วย “วิธีการของนิเวศวิทยาวัฒนธรรม” นั้น จึงรวมถึง การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ดังนี้

๑) ความสัมพันธ์ระหว่าง สภาพแวดล้อม และทัศนคติที่ มนุษย์ใช้หาประโยชน์จาก สภาพแวดล้อม

๒) ความสัมพันธ์ระหว่างแบบแผนพฤติกรรมและเทคนิคที่ มนุษย์หาประโยชน์จาก สภาพแวดล้อม

๓) ผลกระทบของพฤติกรรมหนึ่งส่งไปถึงส่วนอื่นๆ ของวัฒนธรรม

ประเพณีไทย และพิธีกรรมความเชื่อในเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ร่องรอยข้าวประเพณีไทยใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ข้าวเป็นอาหารหลักของผู้คนในประเทศกลุ่มอนุภูมิภาคกลุ่ม แม่น้ำโขงมาแต่โบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย หลักฐานต่างๆ ที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคน กับ ข้าว ในบริเวณนี้อย่างชัดเจน เช่น รอยแกลบข้าวในภาชนะ ดินเผา ที่พบในแหล่งโบราณคดีโนนนกทา อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น ภาพเขียนสีที่ผาหมอนน้อย บ้านตากุ่ม ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี แสดงรูปคนกำลังเสาะไปยั้งกวางขนาด ใหญ่เบื้องหลังของกวางมีคนและกวางอีก ๒ ตัว อยู่ในวงล้อมของภาพลายเส้นเป็นกลุ่มๆ คล้ายต้นข้าว แสดงให้เห็นว่าข้าวเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของผู้คนในบริเวณนี้ จึงเป็นที่น่าสนใจว่า ข้าวที่ปรากฏใน หลักฐานเหล่านั้น เป็นข้าวเหนียวหรือข้าวเจ้าผลการศึกษาพบว่ามนุษย์ได้คัดเลือกข้าวป่าชนิดต่างๆ ให้ สอดคล้องกับระบบนิเวศน์ ตามหลักการทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม บนพื้นฐานลักษณะภูมิประเทศ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบกับร่องรอยลักษณะของเมล็ดข้าวจากหลักฐานโบราณคดี ดังกล่าว จึงสันนิษฐานได้ค่อนข้างชัดเจนว่า ข้าวดังกล่าวน่าจะเป็นข้าวเหนียว และข้าวเหนียวน่าจะเป็น ข้าวที่ให้ผลผลิตมากที่สุดท่ามกลางสภาพภูมิประเทศดังกล่าว จึงทำให้ในบริเวณนี้บริโภคข้าวเหนียว เป็นหลักทั้งยังก่อให้เกิดวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับข้าวอีกด้วย มีรากฐานมาจากความเชื่อของศาสนา พุทธที่ปรับให้เข้ากับจารีตพื้นบ้านและยังให้ความนับถือกับผีที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนในบริเวณนี้ ชาวอีสานผู้ยึดมั่นอยู่ในจารีตประเพณีที่เรียกว่า “ฮีดบ้านคองเมือง” หรือ “ฮีดสิบสองคองสิบสี่” ที่มุ่ง ให้ผู้คนช่วยเหลือเกื้อกูล เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ร่วมกันทำกิจกรรมให้กับสังคมและหมู่บ้านของตน ฮีดสิบสอง คองสิบสี่เป็นประเพณีที่สำคัญในรอบ ๑๒ เดือน มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับอาชีพเกษตรกรรมทำนาและปาก

ห้องของชุมชนเป็นส่วนใหญ่ยกตัวอย่าง เช่น ประเพณีไทยเดือนยี่ทำบุญคุณลาน หรือบางครั้งเรียกว่า ทำบุญกองข้าว การทำบุญคุณลาน เป็นช่วงเวลาหลังจากที่ชาวบ้านเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วชาวบ้านจะนำ เฉพาะข้าวเปลือกล้วนๆ ไปสู่ลาน ทำเป็นกองเหมือนจอมปลวก ทำพิธีบวงสรวงแม่โพสพเลี้ยงพระภูมิ เจ้าที่ สู่ขวัญข้าว และนิมนต์พระสงฆ์สวดพระพุทธรูปและถวายอาหารเป็นอันเสร็จพิธี

๒.๔.๓ งานวิจัยเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ

การบริหาร หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปร่วมมือกัน ดำเนินการเพื่อให้ บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างร่วมกัน ซึ่งภิญโญ สาร^{๖๖}ได้แสดงความคิดเห็น เพิ่มเติมว่า การตั้งวัตถุประสงค์ให้ถูกต้องตรงกันในหมู่คนหลายคน การคัดเลือกและกำหนดหน้าที่ให้ บุคคลหลายคนทำงาน เพื่อให้งานประสานกันและบรรลุผลตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ ตั้งไว้ การ เลือกรูปแบบการดำเนินงานอย่างใดหรือหลายอย่างมาใช้ในการทำงานดังกล่าวเหล่านี้ เป็นเทคนิคของการ บริหารซึ่งจัดเป็นศาสตร์หรือศิลป์ ก็ได้ทั้งสองอย่าง^{๖๗}หลักการสำคัญประการหนึ่งที่น่าไปสู่การเพิ่ม ศักยภาพในการแข่งขันและการพัฒนาที่ยั่งยืนคือการดำเนินงานด้านนิเวศเศรษฐกิจ (Eco-efficiency) และการผลิตที่สะอาด (Cleaner Production) ซึ่ง หมายถึงการเพิ่มศักยภาพการผลิตและการบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ และนำมาซึ่งคุณภาพชีวิตแต่ขณะเดียวกันยังลดผลกระทบต่อ ระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติด้วยการลดการใช้ทรัพยากร และลดการปล่อยมลพิษจึงเป็น หลักการที่ตอบสนองผลประโยชน์ต่อการดำเนินธุรกิจใภาคเศรษฐกิจและสามารถส่งเสริม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกันแนวคิดนี้จึงเป็นลักษณะที่เอื้อประโยชน์ต่อทุกฝ่าย (win - win concept)

คำนึ่ง เจริญศิริ และคณะ^{๖๘}เรื่อง “การจัดการทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของ ชุมชนบ้านตามา ตำบลชุมแสง อำเภอเสด็จ จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อการสร้างคามมั่นคงของชุมชนบนฐาน ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม” ได้ ดำเนินการเสร็จเรียบร้อยแล้ว และเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ตอบตาม วัตถุประสงค์ คือ

๑) เพื่อศึกษาบริบทชุมชนประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน และพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของ ชุมชน ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันที่มิวิจัยได้มีการศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนและบริบทชุมชนอย่าง ครบถ้วนในทุก มิติ ได้แก่ สภาพทั่วไป การประกอบอาชีพ กลุ่มองค์กรชุมชน ประเพณีวัฒนธรรม การ เปลี่ยนแปลงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒) เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ วิธีการปฏิบัติ รวมถึงการให้คุณค่าความหมายของทุนทาง วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านตามา ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ป ร ะ เ ต็ น นี้ ที่ มิ วิ จั ย ได้ ทำการศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการทุนทางวัฒนธรรม และภูมิ ปัญญาที่เหมาะสม ดังนี้

^{๖๖} ภิญโญ สาร, การบริหารการศึกษา, กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖, หน้า ๖.

^{๖๗} ชลพรพรช ดวงนา,ชลพรพรช ดวงนา, การใช้หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธในการจัดการป่าวัฒนธรรม

เพื่อพัฒนา เศรษฐกิจชุมชนจังหวัดตราด, วิทยานิพนธ์ ป.ร.ด. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, ๒๕๕๒.

^{๖๘} คำนึ่ง เจริญศิริ และคณะ, การจัดการทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านตามา ตำบลชุมแสง อำเภอเสด็จ จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อการสร้างคามมั่นคงของชุมชนบนฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), <http://elibrary.trf.or.th>, สืบค้นเมื่อ ๒๐ มกราคม ๒๕๖๐.

ชุมชนบ้านตามา มีหลักคิดเรื่องการทำการเกษตรกรรมแบบธรรมชาติ มีการต่อสู้กับระบบทุน นิยมทำ
ทกลางกระแสวิกฤตในโลกปัจจุบัน จนสามารถพึ่งพาตนเองได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง
นอกจากนี้ได้มีการขยายผลให้กับประชาชนในหมู่บ้านได้เข้ามาเรียนรู้ตลอดระยะเวลา ๔-๕ ปีที่ ผ่านมา
จำนวน ๓๐ ครอบครัว จนได้มีการก่อตั้งศูนย์แหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ปี ๒๕๕๑ เพื่อเป็น แหล่ง
เรียนรู้กับบุคคลที่สนใจทั้งภายในชุมชนและนอกชุมชน นอกจากนี้ยังมีกองทุนต่างๆ เพื่อป้องกัน ความ
เสี่ยง อาทิ กองทุนข้าวเปลือก กลุ่มปุ๋ยหมักอินทรีย์ กลุ่มเพาะพันธุ์ไม้ยืนต้น เช่น ยางนา ตะเคียน สัก

๓) เพื่อศึกษาชุดประสบการณ์ ศักยภาพและกระบวนการในการจัดการทุนทางวัฒนธรรมและ ภูมิ
ปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่เหมาะสม ชุดประสบการณ์ที่สำคัญ จากการวิจัย คือ การฟื้นฟูป่าด้วย
เกษตรประณีต เนื่องจากการฟื้นฟูป่าชุมชนที่ผ่านมาไม่ประสบความสำเร็จ เพราะปลุกวงหน้ฝน และพอ
หน้าฝนผ่านไป ต้นไม้ที่ปลูกไม่สามารถผ่านช่วงหน้าแล้งได้ เพราะชาวบ้านปล่อยวัว ไปเหยียบและกินต้น
กล้าไม้ที่ปลูก ไว้ ทำให้หยุดชะงักการเติบโต และต้นไม้เจอความแห้งแล้งด้วย คณะที่มิวิจัยเลขา
แนวทางในการแก้ไข ปัญหาดังกล่าว ด้วยวิธีการทำเกษตรประณีต

การวิจัยได้ก่อให้เกิดการวางแผนจัดการน้ำในพื้นที่สาธารณะ ๒๔ ไร่ ที่เป็นปัญหาร่วมกันอยู่
ของ ชุมชน จนสำเร็จด้วยการทำเกษตรประณีต และปี๒๕๕๘-๒๕๕๙ มีชาวบ้านมาร่วมทำเกษตร
ประณีต เต็ม พื้นที่แล้วจำนวน ๒๐ ครัวเรือน จากระยะเวลาในการทำเกษตรประณีต ๑ ปีเต็ม ผลที่ได้
รับคือ ชาวบ้าน มีความเข้าใจ เข้าถึง ได้เรียนรู้จากการทำจริงจนได้ผลสำเร็จ เกิดผลผลิต สร้างรายได้
ลดรายจ่าย โดย ไม่ต้องใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกมาก แค่ครัวเรือนละ ๑ ไร่ ก็พออยู่ พอกิน ก็มีงานทำ
ทุกวัน สร้างรายได้ ต่อวัน ต่อเดือน ต่อปี มีอาหาร มีอากาศ ได้ออกกำลังกายมีสุขภาพแข็งแรง และยัง
ส่งผลให้ชาวบ้านเกิดจิตสำนึกในการอยู่กับป่า เพราะเห็นประโยชน์ จากต้นไม้ และน้ำ เกิดการอนุรักษ์
พันธุ์ไม้ต่างๆ ที่สูญ หายไป มีการปลูกป่ากันเพิ่มมากยิ่งขึ้นด้วย

บุญพา คำวิเศษณ์^{๔๙} เรื่องข้อมูลพื้นฐานที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
แบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาชุมชนหมู่บ้านวัดเขา ตำบลโคกกลอย อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา การ
ศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ มีวัตถุประสงค์ เพื่อรวบรวมข้อมูลพื้นฐานด้านแหล่ง
ท่องเที่ยวของหมู่บ้านวัดเขา ตำบลโคกกลอย อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา และเพื่อพัฒนาการบริหาร
จัดการองค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ในชุมชนหมู่บ้านวัดเขาตำบลโคก
กลอย อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา

ประชากร ได้แก่ ชาวบ้านหมู่บ้านวัดเขา ที่อาศัยในหมู่ที่ ๑๐ ตำบลโคกกลอย อำเภอตะกั่วทุ่ง
จังหวัดพังงา จำนวน ๒๒๖ ครัวเรือน (ราย) กำหนดเป็นขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๘๗ ครัวเรือน
(ราย) เพื่อให้ได้ความเชื่อมั่น ผู้วิจัยใช้กลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น ๒๐๐ ครัวเรือน โดยใช้การสุ่มแบบเป็นระบบ
(Systematic random sampling) ด้วยวิธีสุ่มแบบบ้านเว้นบ้านจากผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชน จัดเก็บข้อมูล
แบบปฐมภูมิ และทุติยภูมิ ผู้วิจัยพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสำรวจแบบสอบถาม
และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ๑) ข้อมูลพื้นฐานแหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้านวัดเขา ตำบลโคกกลอย
อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา พบว่า ประชากรเพศหญิงมากกว่าเพศชาย มีอายุระหว่าง ๓๐-๔๐ ปี มาก
ที่สุด การประกอบอาชีพมีอาชีพรับจ้างและทำธุรกิจส่วนตัว มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๕ ข้อมูล

^{๔๙} บุญพา คำวิเศษณ์, ข้อมูลพื้นฐานที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาชุมชนหมู่บ้านวัดเขา ตำบลโคกกลอย อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา, วิทยาลัยราชพฤกษ์, ๒๕๕๗.

พื้นฐานของ แหล่งท่องเที่ยว ชุมชนหมู่บ้านวัดเขาตั้งอยู่ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลโคกกลอย มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ร้านอาหาร ทางเดินศึกษาธรรมชาติ แหล่งน้ำสาธารณะ ศาลานั่งพัก ระบบรักษาความปลอดภัย มีแหล่งน้ำดื่ม น้ำใช้สะอาด ประปาท้องถิ่น ประปาภูมิภาค บ่อน้ำดื่ม และน้ำจากธรรมชาติ ๒) แนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่าความคิดเห็นต่อองค์ประกอบในด้านการท่องเที่ยวของชุมชนหมู่บ้านวัดเขาในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.43, S.D = 0.266$) ซึ่งพบว่า ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.51, S.D = 0.361$) รองลงมาได้แก่ด้านสถานที่ท่องเที่ยว และที่พักแรมเพื่อรองรับ นักท่องเที่ยว (Attractions and Accommodation) ด้านความพร้อมและความรู้ความเข้าใจของชุมชน ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว (Activity) และด้านกิจกรรมบริการเบ็ดเตล็ด (Amenity) อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.43, S.D = 0.391$, $\bar{x} = 4.43, S.D = 0.353$, $\bar{x} = 4.41, S.D = 0.491$ และ $\bar{x} = 4.37, S.D = 0.477$) ตามลำดับ

นันทิยา ปิติกะวงษ์^{๙๐} เรื่อง บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลกับการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น : กรณีศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า

(๑) บทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องตามกฎหมายในการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล มีหลากหลายกลุ่ม ทั้งองค์การที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งภาครัฐและภาคประชาชน บทบาทที่ผ่านมายังไม่เป็นไปตามที่หลายฝ่ายคาดหวัง

(๒) ปัญหาในการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับวิสัยทัศน์ผู้นำ ความรู้ความเข้าใจของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง งบประมาณไม่เพียงพอ การขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนประชาชนขาดจิตสำนึก กระแสวัฒนธรรมที่ไหลบ่าเข้ามาในชุมชน และขาดการประเมินผลการจัดกิจกรรม

ทัพไท ชูมนาเสียว^{๙๑} เรื่อง การจัดการน้ำแล้งตามลักษณะภูมินิเวศอีสาน จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยเรื่องการจัดการน้ำแล้งตามลักษณะภูมินิเวศอีสาน ได้สรุปผลการดำเนินการวิจัยโดยแบ่งเป็นชุมชนและลักษณะพื้นที่ โดยได้ผลในการดำเนินการวิจัยดังนี้ บ้านผาชันมีลักษณะพื้นที่เป็นแบบภูเขา กล่าว คือ เขตพื้นที่บ้านผาชันส่วนใหญ่เป็นหินตั้งอยู่ติดกับแม่น้ำโขง ริมฝั่งแม่น้ำโขงจะมีหน้าผาชัน และสภาพพื้นที่ของหมู่บ้านจะลาดเอียงลงสู่แม่น้ำโขง สภาพป่าเป็นป่าไม้ยืนต้นเต็งรัง ขึ้นอยู่ตามภูเขาและชอกหิน สลับซับซ้อนการประกอบอาชีพในการทำเกษตรเป็นหลัก กล่าวคือ ทำนาประมาณ ๗๐% โดยใช้น้ำจากธรรมชาติคือน้ำฝน มีพื้นที่ทำนา ๑,๕๐๐ ไร่ ที่นาส่วนใหญ่อยู่ด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ห่างจากหมู่บ้านประมาณ ๓ กิโลเมตร โดยการทำนาของชุมชนนั้นจะทำ ตามไหล่เขา การทำนาต้องอาศัยน้ำจากฝน หรือถ้ามีใครไถแหล่งน้ำก็จะสูบน้ำขึ้นมาแทน

^{๙๐} นันทิยา ปิติกะวงษ์, บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลกับการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น : กรณีศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี, หลักสูตรปริญญาตรีวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๒.

^{๙๑} ทัพไท ชูมนาเสียว, <http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=tuptai55&month=19-07-2017&group=1&gblog=13>, สืบค้นเมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๖๐.

ชุมชนบ้านผาชันมีปริมาณน้ำไม่เพียงพอกับความต้องการใช้ของชุมชน โดยเฉพาะในช่วงเดือน พฤศจิกายน – เดือนมีนาคมลักษณะขอความแห้งแล้ง จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นและหมู่บ้านขยายห่างออก เรื่องน้ำจึงเป็นปัญหา คือ ปริมาณน้ำเริ่มไม่พอเพียงต่อการใช้บริโภคอุปโภค การจัดการโดยชุมชนการจัดการของหน่วยงานภาครัฐที่เข้า กรมทรัพยากรน้ำบาดาล องค์การบริหารส่วนตำบลลำโรง หน่วยทหารพัฒนากองบัญชาการสูงสุด มูลนิธิพัฒนาแหล่งน้ำ แอ็ดด้า (เขมราฐ)

บ้านนาห้างมีลักษณะสภาพพื้นที่อยู่บนเนิน สูงต่ำไม่เท่ากันสภาพพื้นที่เป็นหินปนทราย การประกอบอาชีพของชุมชนในการทำการเกษตรเป็นหลัก ดังนั้นน้ำจึงถือเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินการผลิตการเกษตรของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่นั้น คือเรื่องของการขาดน้ำ น้ำไม่เพียงพอต่อการทำการผลิต หรือโดยรวมเรียกว่าความแห้งแล้ง ในพื้นที่ที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี จากการศึกษาข้อมูลทางการเกษตรของชุมชนบ้านนาห้าง ในเรื่องของการทำนาข้าวในอดีต การทำนาปลูกข้าวทำปีละ ๑ ครั้ง โดยอาศัยน้ำฝนบ้านนาห้างมีพื้นที่ทำการเกษตร ๖๐ ไร่เศษ โดยเป็นพื้นที่ดินทรายลึกถึง ๓ เมตร เป็นดินไม่อิ่มน้ำไม่เหมาะสมกับการทำนา พื้นที่ที่เหมาะสมกับการทำนามีเพียง ๔๐ ไร่เศษ สำนักงานเกษตรอำเภอโพธิ์ไทร สำนักงานปฎิรูปที่ดิน (สปก.) สหกรณ์การเกษตร (สกก.) อำเภอโพธิ์ไทร โดย สำนักงานกองทุนสวนยาง (สกย.) การจัดการน้ำ เนื่องจากชุมชนมีความรู้ในเรื่อง องค์ความรู้ในเรื่องการหาแหล่งน้ำ องค์ความรู้จากการคาดการณ์ในการจัดการน้ำฝนกับการเกษตร รวมถึงความรู้ในเรื่องของสภาพพื้นที่ จึงเป็นฐานในการกำหนดทิศทางในการพัฒนาในพื้นที่ต่อไป

ชุมชนบ้านนาเหี้ย ลักษณะพื้นที่คล้ายลักษณะกระทะคว่ำหรือหลังเต่าลาดเอียงสู่ลำโดมใหญ่ และลำห้วยที่ไหลผ่านชุมชน ประกอบอาชีพทำนา ทำไร่มันสำปะหลัง สวนยางพารา เป็นหลัก และมีการจับปลา ปลูกผักหาอาหารจากธรรมชาติในบริเวณริมฝั่งลำโดมใหญ่ พื้นที่ทำนาเฉลี่ย ๗.๘๙ ไร่ต่อครัวเรือน ผลิตผลข้าวเหนียวเฉลี่ย ๓๙๘ กก.ต่อไร่ ผลิตผลข้าวเจ้า เฉลี่ย ๔๐๐ กก.ต่อไร่ ข้าวเหนียวผลิตเพื่อบริโภคที่เหลือจึงขาย ข้าวเจ้าผลิตเพื่อจำหน่ายชาวบ้านทำนาปีเพียงอย่างเดียวโดยใช้น้ำฝนเนื่องจากแหล่งน้ำอื่น ๆ ไม่สามารถที่จะนำมาใช้ในการทำการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ในพื้นที่เคยได้รับการจัดการน้ำตอบสนองความต้องการในการทำการเกษตรอย่างต่อเนื่อง การสนับสนุนการจัดการน้ำจากทางภาครัฐสหกรณ์การเกษตรจังหวัดอุบลราชธานี ตามนโยบายของรัฐบาลภายใต้โครงการอีสานเขียว เร่งรัดพัฒนาชนบท องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี โครงการอุบลเมืองสะอาดราชธานีอีสานของจังหวัดอุบลราชธานี

ชุมชนบ้านคำไฮ สถานการณ์ปัญหาในเรื่องของการขาดน้ำ การตัดลำชีใหม่ทั้งนี้ลำชีที่ไหลผ่านพื้นที่ธาตุน้อยโดยปกติแล้วลำชีจะมีลักษณะโค้งติดพื้นที่ตำบลธาตุน้อย แต่เมื่อจะสร้างฝายได้มีการขุดลำชีใหม่เป็นทางตรง แล้วสร้างฝายบริเวณลำชีใหม่ส่งผลให้น้ำไม่สามารถไหลเข้าลำชีเดิมได้ ส่งผลให้ลำชีเดิมในฤดูแล้งมีน้ำน้อย ซึ่งส่งผลต่อการทำนาปรังของคนในชุมชนเป็นอย่างมากพื้นที่นาปรังของคนในชุมชนบ้านคำไฮ ประมาณ ๕๐๐ ไร่ ได้รับผลกระทบ เมื่อมีการสร้างฝายธาตุน้อยแล้วส่งผลให้เมื่อถึงฤดูฝน น้ำมีจำนวนมาก และไหลแรง แต่เมื่อถึงฤดูแล้ง น้ำในบริเวณลำชีเดิม คือ พื้นที่ได้ฝาย จะมีปริมาณน้ำน้อยมาก เนื่องจากฝายปิดบริเวณพื้นที่ที่น้ำจะไหลลงลำชีเดิม ส่งผลให้เมื่อชุมชนจะดึงน้ำเข้านาปรังต้องใช้สายดูดยาว ๑๐-๑๕ เมตรซึ่งสิ้นเปลืองพลังงานเป็นอย่างมาก การแก้ไขของชุมชนที่ผ่านมาคือนำกระสอบทรายมาถ่วงน้ำ ตรงบริเวณลำชีเดิมเพื่อกักเก็บน้ำไว้ในฤดูแล้ง ให้น้ำมีจำนวนมากขึ้น ทั้งนี้

กระสอบทรายสามารถกั้นน้ำไว้ใช้ได้เฉพาะฤดูแล้ง เพราะฤดูฝนน้ำไหลแรงกระสอบทรายไม่สามารถต้านทานกระแสน้ำไว้ได้และถ้าปีไหนขาดน้ำมาๆชุมชนได้ไปขอร้องให้หน่วยงานที่ดูแลฝายดังกล่าวให้ปล่อยน้ำออกมาหล่อเลี้ยงพื้นที่นาที่อยู่ใต้ฝาย บางปีหน่วยงานปล่อยน้ำให้เกษตรกรซึ่งปล่อยมาเพียง ๒ สัปดาห์ น้ำจึงไม่พอใช้ และบางปีไม่มีการปล่อยเลย

พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล^{๙๒} เรื่อง การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ประกอบด้วยการศึกษาถึงกระบวนการจัดการการมีส่วนร่วม ร่วมและเสนอแนวทางการจัดการในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของวัฒนธรรม องค์การชุมชนท้องถิ่น ในจังหวัดอุบลราชธานีผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการศึกษา กลุ่มแม่มุมนั้นยืน บ้านหัวเหว ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี กลุ่มอนุรักษ์ป่า ชุมชนบ้านคูขาด ต.หนองเหล่า อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี และกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านท่าลาด ต.ก่อเอ้ อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานีผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากสามแหล่งนี้ โดยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน ๑๕ รูป/คน โดยคัดจากผู้เป็นแกนนำ และที่เป็นสมาชิกในกลุ่ม

ผลวิจัยวัฒนธรรมองค์การการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและจัดการสิ่งแวดล้อมของวัฒนธรรมองค์การชุมชนท้องถิ่น ในจังหวัดอุบลราชธานีพบว่ากระบวนการจัดการในองค์การชุมชน คือ การมีส่วนร่วมในการทำงาน การยึดมั่นในอุดมการณ์ การวางแผนการทำงาน การเปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็น การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงาน ลักษณะการมีส่วนร่วมได้แก่ การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเรียนรู้จากประสบการณ์กับกลุ่มต่างๆ รวมทั้งร่วมกันหาทางออกในการจัดการกับปัญหาด้วยความเข้าใจในระบบนิเวศแนวทางการพัฒนาวัฒนธรรมองค์การชุมชนท้องถิ่น ในจังหวัดอุบลราชธานี คือ การทำงานเป็นทีม ความคิดสร้างสรรค์ เพิ่มศักยภาพสมาชิกในองค์กรเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานภายในองค์กรการเรียนรู้และการเปิดรับวัฒนธรรมองค์การเสริมแรงพฤติกรรมซึ่งจะเป็นการแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและจัดการสิ่งแวดล้อมในจังหวัดอุบลราชธานีได้อย่างยั่งยืนสืบไป

อิทธิพล โกมลิล^{๙๓} เรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: กรณีศึกษา บ้านวังน้ำมอกจังหวัดหนองคาย ๑) ข้อมูลทั่วไปและความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ส่วนมากช่วงอายุ ๑๖-๒๕ ปีจบการศึกษาระดับปริญญาตรีและนักท่องเที่ยวนอกจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นส่วนใหญ่เดินทางมาเพื่อการพักผ่อนและเดินทางมา โดยส่วนมากทางโดยรถยนต์ส่วนตัว มาพักผ่อนกับกลุ่มเพื่อนหรือผู้ร่วมงานเป็น ซึ่งส่วนมากจะทราบจากเพื่อนหรือคนรู้จักและจำนวนครั้งของนักท่องเที่ยวที่เคยมาพักผ่อนที่บ้านวังน้ำมอกส่วนมากเคยมาแล้ว ๒ -๓ ครั้งระยะเวลาที่อยู่โดยเฉลี่ยที่บ้านวังน้ำมอก ๒-๓ วัน ด้านค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยต่อคนนั้นจะอยู่ในระดับมากกว่า ๑,๐๐๐ บาท และส่วนมากต้องการที่จะกลับมาพักผ่อนและท่องเที่ยวอีกนักท่องเที่ยวมีข้อเสนอแนะต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์คือ อยากจะให้มีการบริการทางด้านนวดแผนโบราณ นวดสปา ปั่น

^{๙๒} พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล, กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ขององค์การชุมชน ในจังหวัดอุบลราชธานี, รายงานการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มจร., ประจำปี ๒๕๕๖.

^{๙๓} อิทธิพล โกมลิล, รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: กรณีศึกษา บ้านวังน้ำมอกจังหวัดหนองคาย, รายงานการวิจัย คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรมประจำปีงบประมาณ, ๒๕๕๓.

จักรยานและควรมีป้ายบอกทางให้ชัดเจน และป้ายความรู้ทางด้านแหล่งที่มาของสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่งด้วย ๒) รูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์พบว่า เกิดการรวมกลุ่มโฮมสเตย์โดยอาศัยทุนทางสังคมที่เป็นจุดขาย อันได้แก่ทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน โดยให้นักท่องเที่ยวได้เข้าพักอาศัยและเก็บค่าที่พักและค่าตอบแทนตามความเหมาะสม เพื่อให้กลุ่มตั้งอยู่ได้อย่างยั่งยืน ชุมชนมีส่วนร่วมต่อการกระบวนกรตั้งแต่การรับรอง การลงทะเบียน การบายศรีสู่ขวัญต้อนรับ การร่วมกิจกรรมท่องเที่ยวตามที่กำหนดไว้ส่งผลให้ชุมชนมีรายได้และตระหนักเห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติเกิดความรู้สึกหวงแหนและต้องการอนุรักษ์ไว้ชุมชนมีอาชีพ รายได้และเกิดความเข้มแข็ง สำหรับแนวทางการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ควรดำเนินการใน ๓ ด้าน คือ ด้านที่พักอาศัย ควรมีการปรับปรุงห้องสุขา และจัดหาที่ทิ้งขยะ ให้ดีขึ้น ด้านสถานที่ท่องเที่ยวและบริการ ควรจัดทำป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่ต่างๆ ให้ชัดเจน และควรมีการเพิ่มบริการด้านการนวดแผนโบราณ นวดสปา และด้านบุคลากร ควรมีการจัดอบรมหรือประชุมให้ความรู้เรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์อย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และเกิดความยั่งยืน นอกจากนั้น ควรสนับสนุนและส่งเสริมให้กับชุมชน

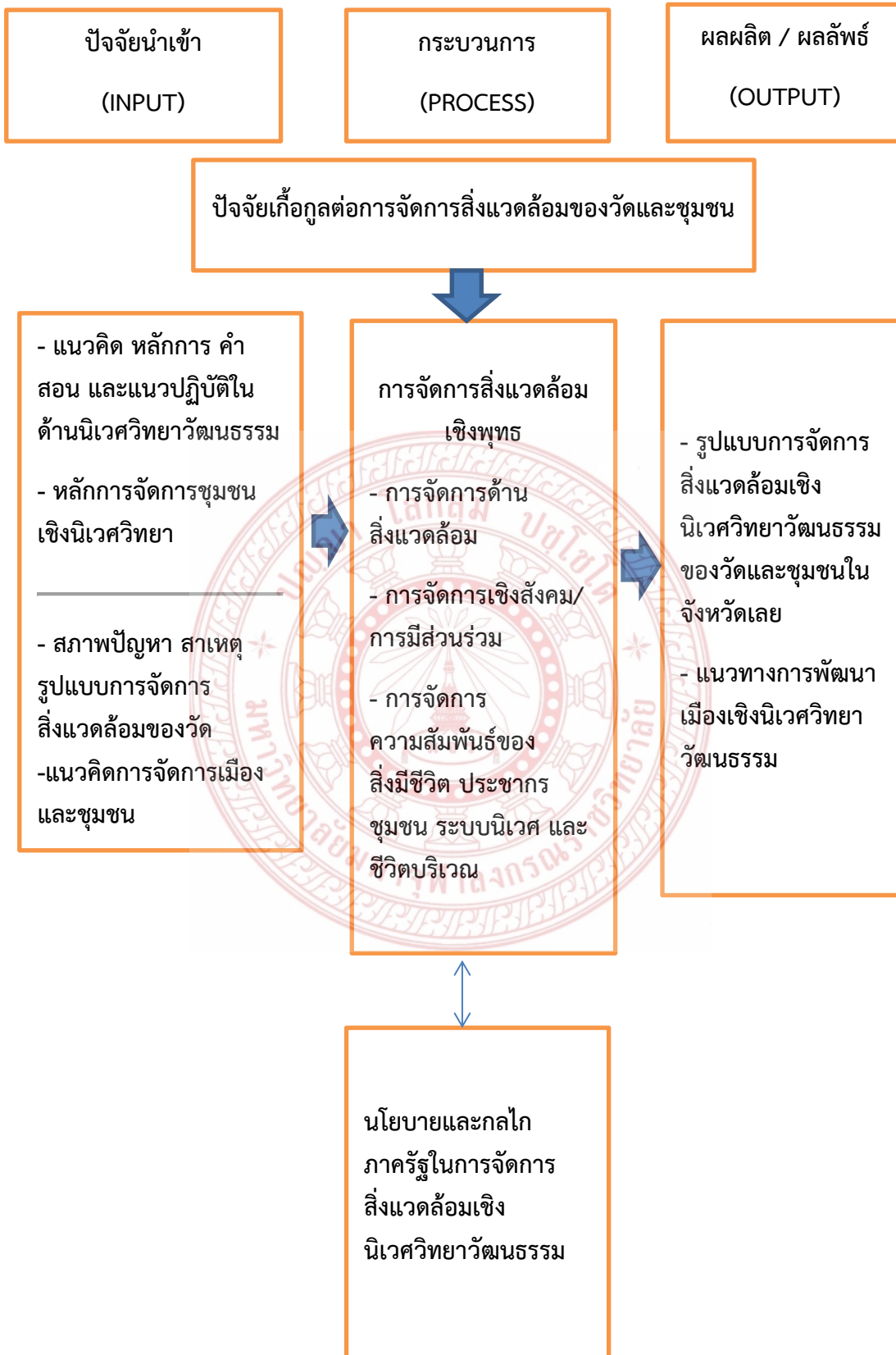
มนุษย์สร้างขึ้นเพื่ออยู่ร่วมกันในสังคมเหล่านี้ ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “วัฒนธรรม” (Culture) ซึ่งโดยทั่วไปแล้วก็หมายถึงระบบวิถีคิด ภูมิปัญญา และแบบแผนสำหรับการประพฤติปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกัน ของผู้คนในสังคมและชุมชนระดับต่างๆ ในเชิงระบบนิเวศทางสังคมและวัฒนธรรม จะเป็นแนวคิดที่เน้น วัฒนธรรมที่มีความเป็นวิถีชีวิต อิงอยู่กับบริบท เป็นส่วนหนึ่งในความเป็นชีวิตและในความเป็นมนุษย์ เป็น ระบบความคิด ความเชื่อ ความศรัทธา รวมทั้งระบบการปฏิบัติ และระบบการทางวัตถุ ที่เป็นกระบวนการ ปฏิสัมพันธ์และจัดความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม แนวคิดเชิงระบบนิเวศทางสังคมและวัฒนธรรมนี้ จะเป็นระบบวิถีคิดที่ช่วยให้วัฒนธรรมและภูมิปัญญา เกี่ยวกับสรรพสิ่งทางด้านวัตถุ กับวัฒนธรรม และวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีแนวทางที่จะเชื่อมโยงเข้าหากันได้อย่างสนิท ไม่แยกส่วนออกจากกันเป็นคนละเรื่อง ส่งผลให้เกิดความเข้าใจและเห็นแนวทางปฏิบัติต่างๆต่อเรื่องมนุษย์กับ สังคม ที่สามารถสนองตอบต่อสภาพการณ์ต่างๆ ในปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมกลมกลืนมากยิ่งขึ้น มนุษย์กับ ระบบนิเวศทางสังคมและวัฒนธรรม หรือบริบทของปรากฏการณ์จำเพาะต่างๆ ของมนุษย์กับ มิติสิ่งแวดล้อม ทางสังคมและวัฒนธรรม จะไม่แยกส่วนออกจากกัน ความเป็นสาธารณะตลอดจนความเป็นส่วนรวมเพื่อการ อยู่ร่วมกัน จะมีทรศนะพื้นฐานรองรับให้มีความกว้างขวาง และเอื้อเพื่อต่อความแตกต่างหลากหลายของเพื่อน มนุษย์ เพื่อการอยู่ร่วมกันและสร้างสรรค์สุขภาวะสาธารณะร่วมกัน ได้อย่างสอดคล้องกับสภาวะการณ์ปัจจุบัน ทั้งของสังคมท้องถิ่น และสังคมโลกได้มากยิ่งขึ้น ระบบนิเวศทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ครอบคลุมแบบแผน และกระบวนการก่อเกิด การดำรงอยู่ พัฒนาการ ความ เคลื่อนไหวและความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม นับแต่ระดับความเป็นองค์รวมของมนุษย์ทั้ง ทางด้านร่างกาย ชีวิต จิตใจ และมิติจิตวิญญาณ เป็นศูนย์กลาง ไปจนถึงการจัดการความสัมพันธ์กับสิ่งสูงสุดที่ อยู่เหนือมนุษย์ อันได้แก่ระบบความเชื่อ ความศรัทธา ในสังคม

สุรพงษ์ ชูเดช^{๔๔} ศึกษาเรื่องผลของการฝึกอบรมตามแนวทางไตรสิกขาที่มีต่อการพัฒนาวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ (๑) เพื่อสร้างชุดฝึกอบรมสำหรับนำไปใช้ในการพัฒนาวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ (๒) เพื่อศึกษาผลของการฝึกอบรมวินัยในตนเองตามแนวทางไตรสิกขาที่มีต่อการพัฒนาวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ ที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแตกต่างกันกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลองครั้งนี้ประกอบด้วยนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนวัดตะกล้า แขวงหนองบอน เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร จำนวน ๔๘ คน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่มตามคะแนนการอบรมเลี้ยงดูได้แก่กลุ่มรักมาก-ควบคุมมาก ๑๖ คน กลุ่มรักมาก-ควบคุมน้อย ๘ คน กลุ่มรักน้อย-ควบคุมมาก ๘ คน กลุ่มรักน้อย-ควบคุม น้อย ๑๖ คน นักเรียนในแต่ละกลุ่มถูกสุ่มเข้ากลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมกลุ่มละเท่าๆ กัน ดังนั้น จึงมีนักเรียนในกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมกลุ่มละ ๒๔ คนกลุ่มทดลองได้รับการ ฝึกอบรมตามแนวทางไตรสิกขาเป็นเวลา ๑๑ สัปดาห์ ส่วนกลุ่มควบคุมได้รับการฝึกอบรมตาม วิธีปกติเป็นเวลา ๑๑ สัปดาห์ มีการวัดวินัยในตนเองของนักเรียนในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมก่อนการฝึกอบรมเมื่อสิ้นสุดการฝึกอบรมและเมื่อสิ้นสุดการฝึกแล้ว ๑ เดือน ผู้วิจัย ได้ทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยคะแนนวินัยในตนเองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนสามทางแบบวัดซ้ำ (Three-way ANOVA, Repeated measures, two between-subject factors and one within subject factor) ผล การวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกอบรมวินัยในตนเองตามแนวทางไตรสิกขามีวินัยในตนเองสูง กว่านักเรียนที่ได้รับการฝึกอบรมวินัยตามวิธีปกติทั้งเมื่อสิ้นสุดการฝึก อบรมและเมื่อสิ้นสุดการฝึกอบรมแล้ว ๑ เดือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้นำเอาแนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะสำคัญของนิเวศวิทยาวัฒนธรรม พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล มากำหนดเป็นกรอบแนวคิด ดังนี้

^{๔๔} สุรพงษ์ ชูเดช, ผลของการฝึกอบรมตามแนวทางไตรสิกขาที่มีต่อการพัฒนาวินัยในตนเอง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕, ปรินญาณิพนธ์วิทยาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๒.



บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย ครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีรายละเอียดของระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

๓.๑ พื้นที่ดำเนินการ

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา จากคัมภีร์ จากเอกสารที่เกี่ยวข้องรวมถึง การเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์ เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการจัดเวทีวิชาการของชุมชนต่างๆ และภาคที่เกี่ยวข้อง คณะผู้วิจัยได้คัดเลือก การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ที่เกี่ยวข้องกับ ๔ อำเภอ พื้นที่ในเขตจังหวัดเลย

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย ผู้รู้ (Keys persons) ในชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของตัวแทนแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่ ๑) กลุ่มตัวอย่างของอำเภอด่านซ้าย ๒) อำเภอภูเรือ ๓) อำเภอเชียงคาน ๔) อำเภอวังสะพุง จำนวนประชากร ๔ อำเภอ อำเภอละ ๕ รูป/คน รวมเป็น ๒๐ รูป/คน ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของวัดและชุมชน ที่สนใจและมีกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรม โดยมีกระบวนการทำงานร่วมกันของวัด ชุมชน ในลักษณะต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมและสังคมในเชิงนิเวศชุมชน โดยมีพื้นที่ศึกษานำร่องจำนวน ๔ พื้นที่ๆ ละ ๕ รูป/คน

ประกอบด้วยตัวแทนกลุ่มตัวอย่างดังนี้

๑) กลุ่มตัวอย่างของอำเภอด่านซ้าย

- ๑) พระครูถาวรรัตนกร จตตภโย วัดโพนชัย บ้านเคิ้น
- ๒) พระบุญเพ็ง วรธมโม, ดร. วัดนรมิตวิปัสสนา บ้านห้วยนาญ
- ๓) นายเวทิน เพียรวิทยา นายกเทศมนตรีตำบลศรีสองรัก
- ๔) นายเล็ก เชื้อบุญมี สมาชิกสภาเทศบาล เทศบาลตำบลด่านซ้าย
- ๕) นางประกายมาศ เชื้อบุญมี ร้างทรงเจ้าแม่นางเทียม เทศบาลตำบลด่านซ้าย

๒) อำเภอภูเรือ

- ๑) พระมหาทวีป ธมฺมโชโต วัดป่าเลไลยก์ บ้านขอนแก่น
- ๒) พระปลัดวิรัตน์ วิสารโท เจ้าคณะตำบลภูหอ
- ๓) นายรัตน์ โกษาจันทร์ กำนันตำบลหนองบัว
- ๔) คุณณัฐกานต์ จันทะ ประธานกลุ่มสตรีบ้านหนองบัว

(๕) นางสุกี้ กัญญาประ ประธานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านสันติสุข

๓) อำเภอเชียงคาน

(๑) พระอธิการสมศักดิ์ สมาชิกโร เจ้าอาวาสวัดโพชนชัย

(๒) นายสำเนียง ทาก้อม ประธานสภาวัฒนธรรม อำเภอเชียงคาน

(๓) นายยงยุทธ จันทร์อ้วน ประธานชุมชนคุ้มวัดศรีคุณเมือง

(๔) ดร.เพชรตะบอง ไพศุนย์ ประธานชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด

(๕) นายสุเมธ ซ้อนเปีย คณะกรรมการชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด

๔) อำเภอวังสะพุง

(๑) พระครูสังข์ญาณประสูต เจ้าอาวาสวัดถ้ำผาสวรรค์

(๒) นายอุทัย สิริมา (ผู้ใหญ่บ้าน) บ้านวังไผ่

(๓) นางวารินทร์ ไทยเจริญ คณะกรรมการชุมชน บ้านผาสายยอด

(๔) นายมนู อมุลราช คณะกรรมการชุมชน บ้านหนองตุม

(๕) นาง กัญธรรณา เม้ามงคล กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร บ้านมีชัย

๓.๓ เครื่องมือในการดำเนินการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในโครงการวิจัยนี้ คือ

- แบบสอบถาม (Questionnaire)
- แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview)
- การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observations)

แบบมีโครงสร้างโดยแบบสอบถามแบ่งเป็นสองส่วน ส่วนที่หนึ่งถามข้อมูลส่วนบุคคล ส่วนที่สองถามข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย

การตรวจสอบคุณภาพแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบคุณภาพฉบับร่างโดยให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยตรวจสอบความตรง ความครอบคลุมของหัวข้อการรับรู้ด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งหลังจากทำการปรับแก้ไขแบบทดสอบตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญแล้ว ผู้วิจัยจึงนำผลมาปรับแก้ไขเพื่อให้ได้ข้อคำถามที่ชัดเจนยิ่งขึ้นแล้วจึงนำไปใช้จริง

แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview)

คำถามสำหรับกลุ่มตัวอย่าง

๑. จุดเด่นทางด้านกายภาพ (เอกลักษณ์) อะไร คือ นิเวศวิทยาวัฒนธรรม

๒. ปัญหาและอุปสรรคอะไรที่มีผลต่อ นิเวศวิทยาวัฒนธรรม

๓. การพัฒนาเสริมสร้างภูมิทัศน์ของแหล่งนิเวศวิทยาเชิงวัฒนธรรม ท่านคิดว่าควรพัฒนาด้าน

ใดบ้าง

๔. ข้อเสนอแนะหรือข้อคิดเห็นทั่วไป

แบบตรวจสอบนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Resource Audit)

การตรวจสอบนิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จังหวัดเลย ประกอบไปด้วยด้าน ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรวัฒนธรรม และนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observations)

โดยการร่วมกิจกรรมและการศึกษาลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับ ปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษาในแง่ต่างๆ เช่น ศักยภาพโครงสร้างพื้นฐาน สภาพแวดล้อมทางสังคม และธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต นิเวศวิทยา แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน อุปกรณ์ที่ใช้ได้แก่ แผนที่ กล้องถ่ายรูป สมุดบันทึก

ตัวอย่างประเด็นการสังเกตพื้นที่

๑. ผู้วิจัยใช้การถาม จดบันทึก สังเกต เผ่าดูลักษณะทางกายภาพ สถานที่ เพื่อนำมาประกอบ ข้อมูลจากส่วนอื่นที่ได้รับรวบรวมมา

๒. นิเวศวิทยาวัฒนธรรม

๓. การจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

๔. ศักยภาพโครงสร้างและสังคม สาธารณูปโภค ชุมชน

๕. วิถีชุมชน วัฒนธรรม ค่านิยมต่างๆ ในชุมชน และแนวความคิด

๓.๓.๑ เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) โดยมีลักษณะแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เพื่อสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชน

๓.๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

(๑) ศึกษาเอกสารต่างๆ ตลอดจนหนังสือตำราและงานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง

(๒) กำหนดขอบเขตของเนื้อหาและสร้างแบบสอบถาม

(๓) ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและเหมาะสมของเครื่องมือ ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือแบบสอบถาม คือ รศ.ดร.ภาสกร ดอกจันทร์ ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้อำนวยการประกันคุณภาพการศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง เป็นผู้ ตรวจสอบความถูกต้องและปรับแก้ไขของเครื่องมือแบบสัมภาษณ์กลุ่ม โดยการตรวจสอบคุณภาพ นำ ร่างเครื่องมือที่ใช้ใน การเก็บรวบรวมข้อมูลมาตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และตรวจสอบ (การใช้ภาษาชัดเจน ชี้เฉพาะและเข้าใจง่าย) โดยผู้เชี่ยวชาญว่ามีความสอดคล้องและ เหมาะสมในการนำไปใช้

ด้านความเป็นปรนัย ผู้เชี่ยวชาญให้แก้ไขสำนวนภาษาบางส่วน ซึ่งได้พิจารณาปรับปรุง แล้ว ทำให้มีการใช้ภาษาได้ชัดเจน ชี้เฉพาะและเข้าใจง่าย ด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ทุกข้อรายการที่ให้ผู้เชี่ยวชาญ เกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคณะผู้วิจัยได้ว่าจ้างผู้ช่วยนักวิจัย ซึ่งเป็นนิสิตในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย ร่วมเป็นคณะทำงานในการเก็บ กลุ่มผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้องในด้านปัจจัย นำเข้าด้านต่างๆ

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ทำการเก็บข้อมูล วิเคราะห์และปรับแนวการสร้างกระบวนการวางแผนไปพร้อมกัน เพื่อเชื่อมโยงปัจจัยที่สัมพันธ์กันระหว่างข้อมูลที่ได้รับจากการสำรวจพื้นที่และทฤษฎี หลักการพัฒนา โดยการนำข้อมูลที่เข้ามาทั้งหมดมาตีความ แยกประเด็น จัดกลุ่ม ในกรอบความเป็นไปได้และความเหมาะสม เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนการพัฒนาตามศักยภาพที่รองรับ อันนำไปสู่การวางแผน เพื่อเตรียมความพร้อมด้านอื่นๆ รองรับการเติบโตในอนาคต

กำหนดแนวทางกลยุทธ์ต่างๆ ในการพัฒนาความพร้อมของ จังหวัดเลย เพื่อเตรียมรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจและสังคมในกลุ่มประเทศอาเซียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม และการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งเตรียมแนวทางสำหรับรับมือกับการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อทั้งด้านบวกและด้านลบ โดยต้องคำนึงถึงความยั่งยืนของการพัฒนา การคงอยู่ของ อัตลักษณ์ทางสังคมและนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ของชุมชนในกลุ่มประเทศอาเซียนเอาไว้อย่างยั่งยืน

ข้อมูลเชิงคุณภาพ ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพทำการวิเคราะห์แต่ละบุคคลในภาพรวม เพื่อประเมินนิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และนำมาสรุปประเด็นเนื้อหา เพื่อเตรียมการวางแผนปรับปรุง

๓.๖ ระยะเวลาการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ตั้งแต่เดือน ตุลาคม ๒๕๕๙ จนถึงเดือน กันยายน ๒๕๖๐ รวมระยะเวลา ๑ ปี

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย ๒) เพื่อพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย และ ๓) เพื่อวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน โดยผู้วิจัยเลือกพื้นที่ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของวัดและชุมชน ที่สนใจและมีกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา โดยมีกระบวนการทำงานร่วมกันของวัด ชุมชน ในลักษณะต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมและสังคมในเชิงอนุรักษ์ โดยมีพื้นที่ศึกษานำร่องจำนวน ๔ อำเภอ ในจังหวัดเลย โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของตัวแทนแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่ ๑) กลุ่มตัวอย่างของอำเภอด่านซ้าย ๒) อำเภอภูเรือ ๓) อำเภอเชียงคาน และ ๔) อำเภอวังสะพุง จำนวนประชากร ๔ อำเภออำเภอละ ๕ รูป/คน รวมเป็น ๒๐ รูป/คน

ในการศึกษาเชิงคุณภาพได้แบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ตอนเพื่อตอบวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ข้อ ประกอบด้วย ตอนที่ ๑) ผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย ตอนที่ ๒) ผลการวิเคราะห์การพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย และตอนที่ ๓) เพื่อวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

จากผลการศึกษา ผู้วิจัยได้มีการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ดังนี้

ตอนที่ ๑) ผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยมีการกำหนดคำถามไว้ล่วงหน้าและการสัมภาษณ์แบบเจาะจงประเด็นโดยการวิพากษ์ เพื่อพิจารณาความเหมาะสมจากประชากรกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้รู้ (Keys persons) ในชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของตัวแทนแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่ ๑) กลุ่มตัวอย่างของอำเภอด่านซ้าย ๒) อำเภอภูเรือ ๓) อำเภอเชียงคาน ๔) อำเภอวังสะพุง จำนวนประชากร ๔ อำเภอ อำเภอละ ๕ รูป/คน รวมเป็น ๒๐ รูป/คน ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของวัดและชุมชน ที่สนใจและมีกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรม โดยมีกระบวนการทำงานร่วมกันของวัด ชุมชน ในลักษณะต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

และสังคมในเชิงนิเวศชุมชน โดยมีพื้นที่ศึกษานำร่องจำนวน ๔ พื้นที่ๆ ละ ๕ รูป/ รวมทั้งหมด จำนวน ๒๐ รูป/คน มีข้อมูลทั่วไปดังนี้ ผลการวิเคราะห์แบ่งเป็น ๒ ประเด็นได้แก่ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป และรูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป

๑) อำเภอด่านซ้าย

๑.๑) ข้อมูลกลุ่มตัวอย่างของอำเภอด่านซ้าย

- (๑) พระครูถาวรรัตนากร จตตภโย วัดโพชนชัย บ้านเดิ่น
- (๒) พระบุญเพ็ง วรรณโม, ดร. วัดเนรมิตวิปัสสนา บ้านหัวนาญ
- (๓) นายเวทิน เพียรวิทยา นายกเทศมนตรีตำบลศรีสองรัก
- (๔) นายเล็ก เชื้อบุญมี สมาชิกสภาเทศบาล เทศบาลตำบลด่านซ้าย
- (๕) นางประกายมาศ เชื้อบุญมี ร้างทรงเจ้าแม่นางเทียม เทศบาลตำบลด่านซ้าย

๑.๒) ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของสภาพบริบทชุมชน

๑.๒.๑) ภาพทั่วไป / ความเป็นมา

อำเภอด่านซ้ายเป็นอำเภอเก่าแก่ ก่อตั้งก่อนที่กรุงเทพฯจะเป็นราชธานีมีประวัติความเป็นมาอยู่ ๒ ประการ

(๑) ด่านซ้ายตั้งอยู่ทางด่านซ้ายของเมืองบางยาง (เชื่อว่าตั้งอยู่ในเขตอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลกในปัจจุบัน) ซึ่งพ่อขุนบางกลางท้าวเจ้าเมืองบางยาง ตั้งขึ้นเป็นเมืองหน้าด่าน และเรียกว่า “เมืองด่านซ้าย”

(๒) มาจากคำว่าด่านข้าง ซึ่งในสมัยโบราณพื้นที่บริเวณนี้มีช้างป่าชุกชุมเที่ยวหากินไป มา และหากินดิ้นไปอยู่ระหว่างป่าภูหลวง ป่าโป่งลิงตัน ป่าเขตเมืองล้านช้าง แขวงเมืองไชยบุรีประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว คนสมัยนั้นจึง เรียกว่า ด่านข้าง ต่อมาเพี้ยนเป็นคำว่า “ด่านซ้าย”

ที่ตั้งของอำเภอด่านซ้าย สันนิษฐานตามประวัติศาสตร์ว่า พ่อขุนบางกลางท้าวเจ้าเมืองบางยางได้ตั้งเมืองหน้าด่านเพื่อประชิดเขตแดนขอบ แต่เดิมนั้นด่านซ้ายตั้งอยู่ในเขตปกครองของมณฑลพิษณุโลกจนกระทั่งเปลี่ยนมาเป็นอำเภอ ต่อมาได้มาอยู่ในเขตการปกครองของจังหวัดเลย ตามประกาศของกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๔ มกราคม ๒๕๔๐ จนถึงปัจจุบัน

๑.๒.๒) ลักษณะทางกายภาพ

ที่ตั้งว่าการอำเภอด่านซ้ายอยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดเลย ประมาณ ๘๒ กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ ๕๐๐ กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด ๑,๓๐๐ ตารางกิโลเมตร

- ลักษณะภูมิประเทศ สภาพทั่วไปเป็นภูเขาสูง มีที่ราบเป็นบางแห่งเฉลี่ยประมาณ ๑๕ % พื้นที่ส่วนใหญ่ประมาณ ๘๐ % อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ตามกฎกระทรวงฉบับที่ ๒๕๒๗

๑.๒.๓) การปกครองและประชากร

การปกครอง แบ่งออกเป็น ๑๐ ตำบล ๙๗ หมู่บ้าน ได้แก่

(๑) ตำบลด่านซ้าย	มีจำนวน	๑๕	หมู่บ้าน
(๒) ตำบลอู้อ้อ	มีจำนวน	๑๓	หมู่บ้าน
(๓) ตำบลโป่ง	มีจำนวน	๑๑	หมู่บ้าน
(๔) ตำบลกกสะทอน	มีจำนวน	๑๐	หมู่บ้าน
(๕) ตำบลนาหอ	มีจำนวน	๙	หมู่บ้าน
(๖) ตำบลนาดี	มีจำนวน	๙	หมู่บ้าน
(๗) ตำบลโพนสูง	มีจำนวน	๙	หมู่บ้าน
(๘) ตำบลโคกงาม	มีจำนวน	๗	หมู่บ้าน
(๙) ตำบลวังยาว	มีจำนวน	๗	หมู่บ้าน
(๑๐) ตำบลปากหมัน	มีจำนวน	๗	หมู่บ้าน

กำนัน ๑๐ คน สารวัตรกำนัน ๒๐ คน แพทย์ประจำตำบล ๑๐ คน ผู้ใหญ่บ้าน ๘๗ คน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง ๑๗๑ คน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบ ๖๕ คน

- เทศบาลตำบล จำนวน ๑ แห่ง ได้แก่

- เทศบาลตำบลด่านซ้าย

- องค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน ๑๐ แห่ง คือ

(๑) องค์การบริหารส่วนตำบลด่านซ้าย	จัดตั้งเมื่อวันที่	๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐
(๒) องค์การบริหารส่วนตำบลนาดี	จัดตั้งเมื่อวันที่	๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐
(๓) องค์การบริหารส่วนตำบลโคกงาม	จัดตั้งเมื่อวันที่	๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐
(๔) องค์การบริหารส่วนตำบลโพนสูง	จัดตั้งเมื่อวันที่	๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐
(๕) องค์การบริหารส่วนตำบลวังยาว	จัดตั้งเมื่อวันที่	๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐
(๖) องค์การบริหารส่วนตำบลโป่ง	จัดตั้งเมื่อวันที่	๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐
(๗) องค์การบริหารส่วนตำบลกกสะทอน	จัดตั้งเมื่อวันที่	๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐
(๘) องค์การบริหารส่วนตำบลอู้อ้อ	จัดตั้งเมื่อวันที่	๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๒
(๙) องค์การบริหารส่วนตำบลปากหมัน	จัดตั้งเมื่อวันที่	๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๒
(๑๐) องค์การบริหารส่วนตำบลนาหอ	จัดตั้งเมื่อวันที่	๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๒

ประชากร ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ รวม ๔๕,๑๔๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๔๐ ของจังหวัด มากเป็นอันดับ ๓ ของจังหวัด และมี ๑๑,๓๗๓ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ ๗.๑๐ ของจังหวัด

๑.๒.๔) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- ป่าไม้ มีพื้นที่ป่าไม้ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ของพื้นที่อำเภอ
- ป่าสงวน มีพื้นที่ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๘๐ ของพื้นที่อำเภอส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ตำบล
- แหล่งน้ำสำคัญ ได้แก่ แม่น้ำหมันเกิดจากภูมิลอ ลำน้ำป่าสักเกิดจากภูขวางไหล ผ่านตำบลวังยาว และลำน้ำพุงเกิดจากภูเขาธงแทนไหลผ่านตำบลโป่ง

๑.๒.๕) การคมนาคม

- ทางบก มีถนนผ่านพื้นที่ - อำเภอด่านซ้าย - เมืองเลย คือ ทางหลวงหมายเลข
- อำเภอด่านซ้าย - โป่งซี้ คือ ทางหลวงหมายเลข ๒๐๑๔
- อำเภอด่านซ้าย - นาแห้ว คือ ทางหลวงหมายเลข ๒๑๑๓
- อำเภอด่านซ้าย - นครไทย คือ ทางหลวงหมายเลข ๒๐๑๓
- ทางน้ำ ไม่มี

๑.๒.๖) สาธารณูปโภค

- ไฟฟ้า การไฟฟ้าภูมิภาคดำเนินการจ่ายไฟฟ้าได้ ๙๗ หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ ของหมู่บ้านทั้งหมด และเอกชนดำเนินการจ่ายไฟฟ้า จำนวน - หมู่บ้าน
- ประปา ประปาส่วนภูมิภาคให้บริการด้านการประปาครอบคลุมผู้ใช้ในเขตอำเภอด่านซ้ายจำนวน ๑,๙๕๔ ราย อำเภอนาแห้วจำนวน ๓๓๑ ราย อำเภอภูเรือจำนวน ๔๘๓ ราย รวมทั้งหมด ๒,๗๖๘ ราย
- โทรศัพท์ มีชุมสายจำนวน ๑ แห่ง ให้บริการ ๑,๔๓๗ คู่สาย
- ไปรษณีย์ มีไปรษณีย์ จำนวน ๑ แห่ง

๑.๓) ข้อมูลสภาพเศรษฐกิจ**๑.๓.๑) การประกอบอาชีพ**

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ ทำไร่ได้แก่ ข้าวโพด ings ทำนาได้แก่ ข้าวเหนียว ข้าวไร่ ทำสวนได้แก่ สวนมะขามหวาน สวนมะม่วง

๑.๓.๒) การเกษตร

พื้นที่ทำการเกษตร ๒๕,๘๖๔ ไร่ (คิดเป็นร้อยละ ๒๕ ของพื้นที่ทั้งหมด) โดยแบ่งออกเป็นพื้นที่ทำนา ๒,๘๐๒ ไร่ พื้นที่ทำไร่ ๘,๒๖๕ ไร่ พื้นที่ปลูกไม้ผลไม้ยืนต้น ๓,๓๐๕ ไร่ พื้นที่ทำการเกษตรอื่น ๆ ๑๑,๔๙๒ ไร่

พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวโพด, ings มีพื้นที่เพาะปลูก ๒๓๕,๓๒๕ ไร่ ข้าวเหนียว, ข้าวไร่ มีพื้นที่เพาะปลูก ๒๑,๒๐๑ ไร่ สวนมะขามหวาน, มะม่วง มีพื้นที่เพาะปลูก ๑๔,๒๗๔ ไร่

การเลี้ยงปศุสัตว์ที่สำคัญ ได้แก่ โค, กระบือ

๑.๓.๓) การเงิน การธนาคาร

มีสถาบันการเงิน ๓ แห่ง ได้แก่ (๑) ธนาคารออมสิน (๒) ธนาคารกรุงไทย (๓) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์

๑.๓.๔) รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี

ประมาณ ๒๖,๓๔ บาท ต่อปี

๑.๔) ข้อมูลสภาพสังคม

๑.๔.๑) การศึกษา

มีจำนวนสถานศึกษา ๖๘ แห่ง จำนวนห้องเรียน ๕๕๕ ห้อง แบ่งเป็น อาชีวศึกษา ๑ แห่ง ระดับมัธยมศึกษา ๓ แห่ง ระดับประถมศึกษา ๖๕ แห่ง ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ๒ แห่ง มีครูจำนวน ๕๖๒ คน นักเรียนจำนวน ๗,๖๐๙ คน มีสัดส่วนครู / นักเรียน / นักศึกษา เท่ากับ ๑ : ๑๔ และสัดส่วนจำนวนห้อง : นักเรียน / นักศึกษา ๑ : ๑๔

๑.๔.๒) สาธารณสุข

สถานบริการสาธารณสุข ประกอบด้วย โรงพยาบาลรัฐขนาด ๓๐ เตียง ๑ แห่ง สถานีอนามัยจำนวน ๑๓ แห่ง และคลินิกจำนวน ๑ แห่ง คน พยาบาล ๓๘ คน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ๙ คน

๑.๔.๓) คุณภาพชีวิต (กชช. ๒ ค. และ จปฐ)

ระดับการพัฒนาของหมู่บ้านจากข้อมูล กชช. ๒ ค. ปี ๒๕๖๐ สภาพการ พัฒนาหมู่บ้านในชนบทของอำเภอด่านซ้าย มีหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๑ จำนวน - หมู่บ้าน มีหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๒ จำนวน ๒ หมู่บ้าน และเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๓ จำนวน ๒๔ หมู่บ้าน จำนวนครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยมากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาทต่อคนต่อปี จำนวน ๔,๔๗๙ ครัวเรือน

๑.๔.๔) การจดทะเบียนปัญหาสังคมและความยากจน

จำนวนประชาชนที่มาจดทะเบียนปัญหาสังคมและความยากจนทั้งสิ้น ๒๐,๑๓๓ ราย สูงเป็นอันดับที่ ๓ ของจังหวัด ได้แก่

(๑) ปัญหาที่ดินทำกิน	จำนวน ๘,๙๙๗ ราย
(๒) ปัญหาคนเร่ร่อน	จำนวน ๕ ราย
(๓) ปัญหาผู้ประกอบการอาชีพผิดกฎหมาย	จำนวน ๒ ราย
(๔) ปัญหาการช่วยเหลือนักเรียน / นักศึกษา	จำนวน ๓๑๔ ราย

(๕) ปัญหาการถูกลอกหลวง	จำนวน ๑๔	ราย
(๖) ปัญหาหนี้สิน	จำนวน ๙,๓๔๓	ราย
(๗) ปัญหาที่อยู่อาศัย	จำนวน ๕๗๘	ราย
(๘) ปัญหาอื่นๆ	จำนวน ๘๗๐	ราย

๒) อำเภอกูเรือ

๒.๑) ข้อมูลกลุ่มตัวอย่างของอำเภอกูเรือ

- (๑) พระมหาทวีป ธมฺมโชโต วัดป่าเลไลยก์ บ้านขอนแก่น
- (๒) พระปลัดวิรัตน์ วิสารโท เจ้าคณะตำบลกุหอ
- (๓) นายรัตน์ โกษาจันทร์ กำนันตำบลหนองบัว
- (๔) คุณณัฐกานต์ จันทะ ประธานกลุ่มสตรีบ้านหนองบัว
- (๕) นางสุกี้ กัญญาประ ประธานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านสันติสุข

๒.๒) ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของสภาพบริบทชุมชน

๒.๒.๑) สภาพทั่วไป

“กูเรือ” ตั้งชื่อตามภูเขาชื่อเดิมเรียกว่า “ภูท่ง” หากมองจากด้านอำเภอท่าลี่ จังหวัดเลยจะมีลักษณะเหมือนเรือวิ่งอยู่ในมหาสมุทร จึงเรียกว่า “กูเรือ” แต่อีกนัยหนึ่งเล่ากันว่า สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ มีเรือบิน (เครื่องบิน) มาตกที่บริเวณภูท่ง จึงได้เรียกกันว่า “กูเรือ” ก่อนที่จะเป็นอำเภอกูเรือ เดิมเป็นพื้นที่เขตการปกครองของ ๓ อำเภอ คือ อำเภอเมืองเลย อำเภอด่านซ้าย และอำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ กระทรวงมหาดไทย ได้พิจารณาเห็นว่าเขตการปกครองของอำเภอเมืองเลย และอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีพื้นที่กว้างขวางมาก ซึ่งเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการปกครอง ดูแลทุกข์สุขของราษฎรให้ทั่วถึง จึงได้แยกตำบลท่าศาลา อำเภอเมืองเลย ตำบลหนองบัว ตำบลร่องจิก ตำบลปลาบ่า อำเภอด่านซ้าย รวม ๔ ตำบล เข้าเป็นเขตการปกครองเดียวกัน โดยประกาศตั้งเป็นกิ่งอำเภอกูเรือ ขึ้นกับเขตการปกครองของอำเภอด่านซ้าย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ และได้ประกาศยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอ ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๑๗ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ ได้ประกาศแยกตำบลลาดค่าง อำเภอท่าลี่ มาอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอกูเรือ เนื่องจากสภาพการคมนาคมกับอำเภอท่าลี่มีความยากลำบากและห่างไกล ไม่สะดวก และปี พ.ศ. ๒๕๒๖ ได้แยกเขตการปกครองของตำบลท่าศาลา ออกเป็นตำบลสามัคคี ปัจจุบันอำเภอกูเรือ มี ๖ ตำบล ๔๗ หมู่บ้าน

๒.๒.๒) ลักษณะทางกายภาพ

ที่ว่าการอำเภอกูเรือ อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัด ประมาณ ๕๐ กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ ๔๙๐ กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด ๘๘๐ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๕๕๐,๐๐๐ ไร่ มีอาณาเขต ดังนี้

- ๑) ทิศเหนือ ติดต่อกับเมืองแก่นท้าว เมืองบ่อแตน แขวงไชยบุรี ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีน้ำเหืองกั้นเขตแดน และตำบลน้ำทูน อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย
- ๒) ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอวังสะพุงและอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
- ๓) ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอเมืองเลย และอำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
- ๔) ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลโคกงาม ตำบลปากหมัน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

๒.๒.๓) ลักษณะภูมิประเทศ

โดยทั่วไปเป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อน ประมาณ ๘๐% ของพื้นที่ เป็นที่ราบเชิงเขาประมาณ ๒๐ % ที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอภูเรือ อยู่สูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ ๗๐๐ เมตร ตั้งอยู่ในเขตบ้านภูเรือ หมู่ที่ ๗ ตำบลหนองบัว

๒.๒.๔) การปกครองและประชากร

การปกครอง แบ่งออกเป็น ๖ ตำบล ๔๗ หมู่บ้าน เทศบาลตำบล ๑ แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลภูเรือ องค์การบริหารส่วนตำบล ๖ แห่ง คือ

- ๑) องค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว
- ๒) องค์การบริหารส่วนตำบลปลาบ่า
- ๓) องค์การบริหารส่วนตำบลร่องจิก
- ๔) องค์การบริหารส่วนตำบลลาดค่าง
- ๕) องค์การบริหารส่วนตำบลसानตม
- ๖) องค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา

๒.๒.๕) ประชากร

ประชากร ปี ๒๕๖๐ รวม ๒๐,๕๒๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๓๖ ของจังหวัด มากเป็นอันดับ ของจังหวัด และมีครัวเรือน ๕,๙๔๗ ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ ๓.๖๒ ของจังหวัด

๒.๒.๖) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ป่าไม้ มีพื้นที่ป่าไม้ จำนวน ๒๐๑,๙๔๖ ไร่ (รวมเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ประมาณ ๖๓,๘๙๕ ไร่) แยกเป็นป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่ป่าคิดเป็นร้อยละ ๓๖.๗๑ ของพื้นที่อำเภอจำนวน ๓ ป่า ดังนี้

- (๑) ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าภูเป้อย ป่าภูชี้ฟ้าและป่าภูเรือ เนื้อที่ ๗๓,๗๕๐ ไร่
- (๒) ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าโคกภูเหล็ก เนื้อที่ ๑๑๑,๙๐๐ ไร่
- (๓) ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าภูตงขุนแคม ป่าภูผาแง่ม และป่าลาดค่าง เนื้อที่

๑๖,๒๙๖ ไร่

๒.๒.๗) แหล่งน้ำสำคัญ

แหล่งน้ำสำคัญ ได้แก่ ลำน้ำสาน (ไหลจากอำเภอกุหลาบผ่านอำเภอกุเรือลงสู่แม่น้ำโขง อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดเลย) และลำน้ำข้ามมัน

๒.๒.๘) การคมนาคม

ทางบก มีถนนผ่านพื้นที่อำเภอ คือ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๒๐๓ สายเลย - หล่มสัก ๑.๖ สาธารณูปโภค

ไฟฟ้า การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอกุเรือ สามารถบริการจ่ายกระแสไฟฟ้าได้ครบทุกหมู่บ้าน

คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ ของหมู่บ้านทั้งหมด

ประปา การประปาส่วนภูมิภาคให้บริการด้านการประปาครอบคลุมผู้ใช้ในเขตอำเภอกุเรือจำนวน ๔๘๗ ราย

โทรศัพท์ มีชุมสาย จำนวน ๑ แห่ง ให้บริการ ๗๑๒ คู่สาย

ไปรษณีย์ มีไปรษณีย์ จำนวน ๑ แห่ง

๒.๓) ข้อมูลสภาพเศรษฐกิจ**๒.๓.๑) การประกอบอาชีพ**

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำไร่ รองลงมาทำสวนไม้ผลและไม้ดอก พื้นที่การเกษตรรวมทั้งอำเภอ ๑๓๘,๒๖๑ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๖.๖๑ ของพื้นที่เกษตรทั้งจังหวัด

พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่

(๑) ข้าวนาปี มีพื้นที่เพาะปลูก จำนวน ๗,๕๕๘ ไร่

(๒) ข้าวจ้าว มีพื้นที่เพาะปลูก จำนวน ๑๑,๕๓๕ ไร่

(๓) ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มีพื้นที่เพาะปลูก จำนวน ๕๑,๘๘๔ ไร่

(๔) ชิง มีพื้นที่เพาะปลูก จำนวน ๖,๓๑๐ ไร่

(๕) ไม้ผล มีพื้นที่เพาะปลูก จำนวน ๑๒,๒๒๗ ไร่

(๖) ยางพารา มีพื้นที่เพาะปลูก จำนวน ๑,๔๑๓ ไร่

(๗) ไม้ดอกไม้ประดับ (คริสมาสต์, ไฮเดรนเยีย, ดาวเรือง, ผีเสื้อและอื่นๆ มีเกษตรกรทำการผลิต จำนวน ๓๒๕ ราย ผลิตได้ประมาณ ๖,๘๓๕,๒๕๐ กุ้ง/ต่อปี)

(๘) พื้นที่การเกษตรอื่นๆ จำนวน ๔๗,๓๓๔ ไร่

พื้นที่การเกษตรทั้งหมด ๑๓๘,๒๖๑ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๙๐ ของพื้นที่อำเภอทั้งหมด

๒.๓.๒) การเลี้ยงปศุสัตว์

ที่สำคัญ ได้แก่

(๑) โคเนื้อ จำนวนเกษตรกร ๓๘๓ ราย จำนวนทั้งหมด ๒,๗๒๙ ตัว

(๒) กระบือ จำนวนเกษตรกร ๑๙๗ ราย จำนวนทั้งหมด ๑,๗๐๙ ตัว

- (๓) ไม้พื้นเมือง จำนวนเกษตรกร ๒๔,๘๒๑ ตัว
- (๔) ไม้ซ่น จำนวนเกษตรกร ๑๐๓ ตัว
- (๕) เป็ด จำนวนเกษตรกร ๒,๑๑๔ ตัว

๒.๓.๓) อุตสาหกรรม

มีโรงงานอุตสาหกรรม ๑ แห่ง ประเภทโรงงานที่สำคัญ ได้แก่ โรงงานผลิตไวน์ จำนวน ๑ แห่ง

๒.๒.๔) การเงิน การธนาคาร

มีสถาบันการเงิน ๒ แห่ง ได้แก่ ธนาคารไทยพาณิชย์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี ประมาณ ๒๗,๘๐๑ บาท

๒.๔) ข้อมูลสภาพสังคม

๒.๔.๑) การศึกษา

มีจำนวนสถานศึกษา ๓๐ แห่ง จำนวนห้องเรียน ๒๖๓ ห้อง แบ่งเป็นระดับมัธยมศึกษา ๕ แห่ง ระดับประถมศึกษา ๒๕ แห่ง ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ๔๗ แห่ง มีครู จำนวน ๑๖๖ คน มีนักเรียน จำนวน ๓,๓๖๓ คน มีสัดส่วนครู : นักเรียน/นักศึกษา เท่ากับ ๑:๒๐ และสัดส่วนจำนวนห้อง : นักเรียน/นักศึกษาเท่ากับ ๑:๑๓

๒.๔.๒) สาธารณสุข

สถานบริการสาธารณสุข ประกอบด้วย โรงพยาบาลรัฐขนาด ๓๐ เตียง ๑ แห่ง สถานีอนามัย ๖ แห่ง และคลินิก ๔ แห่ง
บุคลากรทางการแพทย์ ประกอบด้วย แพทย์ ๒ คน ทันตแพทย์ ๑ คน เภสัชกร ๒ คน พยาบาล ๒๓ คน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ๒๐ คน

๒.๔.๓) คุณภาพชีวิต (กชช. ๒ ค. และ จปฐ.)

ระดับการพัฒนาของหมู่บ้านจากข้อมูล กชช. ๒ ค. ปี ๒๕๖๐ สภาพการพัฒนากหมู่บ้านในชนบทของอำเภอภูเรือ มีหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๑ จำนวน - แห่ง มีหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๒ จำนวน ๒ หมู่บ้าน และเร่งรัดพัฒนา อันดับ ๓ จำนวน ๔๒ หมู่บ้าน

๓) อำเภอเชียงคาน

๓.๑) ข้อมูลกลุ่มตัวอย่างของอำเภอเชียงคาน

- (๑) พระอธิการสมศักดิ์ สมาชิกเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย
- (๒) นายสำเนียง ทาก่อม ประธานสภาวัฒนธรรม อำเภอเชียงคาน

- (๓) นายยงยุทธ จันทร์อ้วน ประธานชุมชนคุ้มวัดศรีคุณเมือง
- (๔) ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์ ประธานชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด
- (๕) นายสุเมธ ช้อนเปีย คณะกรรมการชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด

๓.๒) ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของสภาพบริบทชุมชน

๓.๒.๑) ภาพทั่วไป / ความเป็นมา

ความเป็นมาเมืองเชียงคานเดิมตั้งอยู่ที่เมืองชะนะคาม ประเทศลาว ซึ่งสร้างโดยขุนคาน โอรสของขุนควแห่งอาณาจักรล้านช้าง เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๔๐๐ ต่อมาประมาณ พ.ศ. ๒๒๕๐ อาณาจักรล้านช้างแยกออกเป็นสองอาณาจักรคือ อาณาจักรหลวงพระบาง ซึ่งมีพระเจ้ากีสมราชเป็นกษัตริย์ และอาณาจักรเวียงจันทน์ ซึ่งมีพระเจ้าไชยองค์เว้เป็นกษัตริย์ โดยกำหนดอาณาเขตให้ดินแดนเหนือแม่น้ำโขงขึ้นไปเป็นอาณาเขตหลวงพระบาง และได้แม่น้ำโขงลงมาเป็นอาณาเขตเวียงจันทน์ ต่อมาทางหลวงพระบางได้สร้างเมืองปากเหืองซึ่งอยู่ฝั่งขวาของแม่น้ำโขงเป็นเมืองหน้าด่านและทางเวียงจันทน์ได้ตั้งเมืองเชียงคาน

เดิมเป็นเมืองหน้าด่านเช่นกัน ต่อมา พ.ศ. ๒๓๒๐ พระเจ้ากรุงธนบุรี โปรดให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกกับพระสุรสีห์ ยกทัพไปตีกรุงเวียงจันทน์ ติเวียงจันทน์ได้จึงได้อัญเชิญพระแก้วมรกต กลับมายังกรุงธนบุรี แล้วได้รวมอาณาจักรล้านช้างเข้าด้วยกันและให้เป็นประเทศราชของไทย และได้กวาดต้อนผู้คนพลเมืองมาอยู่เมืองปากเหืองมากขึ้น แล้วโปรดเกล้าฯ ให้เมืองปากเหืองไปขึ้นกับเมืองพิชัย ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ เจ้าอนุวงศ์ เจ้าเมืองเวียงจันทน์ คิดกอบกู้เอกราชเพื่อแยกเป็นอิสระจากไทย โดยยกกำลังจากเวียงจันทน์มายึดเมืองนครราชสีมา แต่ในที่สุดเจ้าอนุวงศ์ถูกจับขังจนสิ้นชีวิต กองทัพไทยที่ยกมาปราบเจ้าอนุวงศ์ที่นครราชสีมาได้ยกทัพไปกวาดต้อนผู้คนจากฝั่งซ้ายของลำน้ำโขงมายังเมืองปากเหืองมากขึ้น และโปรดเกล้าฯ ให้พระอนุพินาศ (กิ่ง ต้นสกุลเครือทองศรี) เป็นเจ้าเมืองปากเหืองคนแรก แล้วพระราชทานชื่อเมืองใหม่ว่าเมืองเชียงคาน ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พวกจีนฮ่อได้ยกทัพมาตีเมืองเวียงจันทน์ เมืองหลวงพระบางและได้เข้าปล้นสะดมเมืองเชียงคานเดิมที่อยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ชาวเชียงคานเดิมจึงอพยพผู้คนไปอยู่เมืองเชียงคานใหม่ (เมืองปากเหือง) เป็นจำนวนมาก

ครั้งต่อมา เห็นว่าชัยภูมิเมืองเชียงคานใหม่ (เมืองปากเหือง) ไม่เหมาะสม ผู้คนส่วนใหญ่จึงอพยพไปอยู่ที่บ้านท่านาจันทร์ซึ่งใกล้กับที่ตั้งของอำเภอเชียงคานปัจจุบัน แล้วตั้งชื่อใหม่ว่า เมืองใหม่เชียงคาน ต่อมาไทยได้เสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้กับฝรั่งเศส ทำให้เมืองปากเหืองตกเป็นของฝรั่งเศส คนไทยที่อยู่เมืองปากเหืองจึงอพยพมาอยู่เมืองใหม่เชียงคานหรืออำเภอเชียงคานปัจจุบันโดยสิ้นเชิง แล้วได้เปลี่ยนชื่อเมืองเป็นเมืองเชียงคานใหม่ ได้ตั้งที่ทำการอยู่บริเวณวัดธาตุ เรียกว่าศาลาเมืองเชียงคาน ต่อมาได้ย้ายไปอยู่บริเวณวัดโพธิ์ชัย จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๕๒ เมืองเชียงคานซึ่งมีพระยาศรีอรรคชาติ (ทองดี ศรีประเสริฐ) ได้รับตำแหน่งนายอำเภอเชียงคานคนแรก ต่อมาปี ๒๔๘๔ ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอเชียงคานมาอยู่ ณ ที่อยู่ปัจจุบันตราប់เท่าทุกวันนี้

๓.๒.๒) ลักษณะทางกายภาพ

อำเภอเชียงคานตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ ๕๒๐ กม. มีเนื้อที่ประมาณ ๑๑,๔๒๔ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๗,๑๔๐,๓๘๒ ไร่

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ เขื่อกเขาเพชรบูรณ์ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ อำเภอนครไทย อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอสังคม จังหวัดหนองคาย อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี อำเภอศรีบุญเรือง อำเภอสุวรรณคูหา อำเภอนากลาง และอำเภอนาวัง จังหวัดหนองบัวลำภู

ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ อำเภอภูผาม่าน อำเภอสีชมพู จังหวัดขอนแก่น

๓.๒.๓) การปกครองและประชากร

การปกครอง แบ่งออกเป็น ๘ ตำบล ๘๑ หมู่บ้าน ได้แก่ เทศบาลตำบล ๒ แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลเชียงคาน และเทศบาลตำบลเขาแก้ว องค์การบริหารส่วนตำบล ๗ แห่ง คือ องค์การบริหารส่วนตำบลเชียงคาน, องค์การบริหารส่วนตำบลบุษุม, องค์การบริหารส่วนตำบลนาซาว, องค์การบริหารส่วนตำบลจอมศรี, องค์การบริหารส่วนตำบลธาตุ, องค์การบริหารส่วนตำบลปากตม, องค์การบริหารส่วนตำบลหาดทรายขาว

ประชากร รวม ๕๘,๘๙๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๙.๕๕ ของจังหวัด มากเป็นอันดับที่ ๓ ของจังหวัด และมี ๑๕,๘๑๙ ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ ๙.๕๔ ของจังหวัด

๓.๒.๔) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- ป่าไม้ มีพื้นที่ป่าไม้ ๑๘,๕๕๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๖๕ ของพื้นที่อำเภอ
- ป่าสงวน มีพื้นที่ ๒๙๖,๗๒๔ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐๖ ของพื้นที่อำเภอ ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ตำบลบุษุม, เขาแก้ว และตำบล ปากตม
- แหล่งน้ำสำคัญ ได้แก่ แม่น้ำโขง แม่น้ำเลย แม่น้ำเหือง ลำน้ำฮวย ลำน้ำมี และลำน้ำสวย

๓.๒.๕) การคมนาคม

มีถนนผ่านพื้นที่อำเภอคือมีเส้นทางติดต่อระหว่างอำเภอและจังหวัด ประกอบด้วยทางหลวงแผ่นดิน ดังนี้

- ทางหลวง หมายเลข ๒๐๑ อำเภอเมืองเลย - อำเภอเชียงคาน

- ทางหลวงหมายเลข ๒๐๑๑ อำเภอเชียงคาน – อำเภอปากชม

- ทางหลวงหมายเลข ๒๐๑๘ บ้านธาตุ อำเภอเชียงคาน – อำเภอปากชม

- ทางหลวงหมายเลข ๒๒๔๙ บ้านสงเปือย อำเภอเชียงคาน –

บ้านไร่ทาม อำเภอเมืองเลย

- ทางหลวงหมายเลข ๒๑๕๔ บ้านนาบอน – บ้านกลาง อำเภอเชียงคาน

- ทางหลวงหมายเลข ๒๑๙๕ อำเภอเชียงคาน – อำเภอท่าลี่

- ทางน้ำ มีแม่น้ำโขงใช้ติดต่อคมนาคมระหว่างอำเภอเชียงคานกับเมือง
สาณะคาม แขวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

๓.๒.๖) สาธารณูปโภค

- ไฟฟ้า การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคดำเนินการจ่ายไฟฟ้าได้ ๘๑ หมู่บ้าน คิด
เป็นร้อยละ ๑๐๐ ของหมู่บ้าน มีราษฎรยื่นคำร้องขอติดตั้งไฟฟ้าพลังแสงอาทิตย์ จำนวน ๑๔๓ ราย
ติดตั้งใช้งานได้แล้ว ๔๙ ราย เหลือ ๙๔ ราย อยู่ระหว่างดำเนินการอนุมัติจากส่วนกลาง

- การประปา การประปาส่วนภูมิภาคให้บริการด้านการประปา
ครอบคลุมผู้ใช้ในเขตอำเภอเชียงคาน จำนวน ๔,๔๘๕ ราย

- โทรศัพท์ มีชุมสายโทรศัพท์ ๑ แห่ง ให้บริการ ๑,๔๕๕ คู่สาย

- ไปรษณีย์ มีไปรษณีย์ จำนวน ๑ แห่ง

๓.๓) ข้อมูลสภาพเศรษฐกิจ

๓.๓.๑) การประกอบอาชีพ

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา รองลงมาได้แก่เลี้ยงสัตว์
และประมง

๓.๓.๒) การเกษตร

- พื้นที่การเกษตรรวมทั้งอำเภอ ๒๑,๑๔๒ ไร่ เป็นพื้นที่นา ๓๙,๐๑๓ ไร่ คิด
เป็นร้อยละ ๘.๓๘ ของพื้นที่เกษตรทั้งอำเภอ

- พืชเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ข้าวเหนียว มีพื้นที่เพาะปลูก ๓๘,๘๓๓ ไร่
มันสำปะหลัง ๔๔,๔๗๘ ไร่ และพื้นที่อื่นๆ ๑๒๙,๖๕๑ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๖๐.๔๕ ของพื้นที่เกษตรทั้ง
อำเภอ

- การเลี้ยงปศุสัตว์ที่สำคัญ ได้แก่ โคเนื้อ และสุกร

๓.๓.๔) อุตสาหกรรม

- มีโรงงานอุตสาหกรรม ๑๔ แห่ง ประเภทโรงงานที่สำคัญได้แก่ โรงงาน
แปงมันสำปะหลัง

๓.๓.๕) การเงิน การธนาคาร

- มีสถาบันการเงิน ๒ แห่ง ได้แก่ ธนาคารออมสิน สาขาเชียงคาน
และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สาขาเชียงคาน

๓.๓.๖) รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี

- ประมาณ ๑๓,๖๙๒ บาท ต่อปี

๓.๔) ข้อมูลสภาพสังคม**๓.๔.๑) การศึกษา**

- มีจำนวนสถานศึกษา ๔๕ แห่ง จำนวนห้องเรียน ๔๔๒ ห้อง แบ่งเป็น ไม่มี
สถานศึกษาระดับอาชีวศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ๔ แห่ง ระดับประถมศึกษา ๔๑ แห่ง ที่อ่าน
หนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ๒๙ แห่ง

- มีครู จำนวน ๕๑๕ คน มีนักเรียน จำนวน ๒,๗๕๘ คน มีอัตราครู : นักเรียน/
นักศึกษาเท่ากับ ๑ : ๕.๓๖ และสัดส่วนของห้องเรียน : นักเรียน/นักศึกษาเท่ากับ ๑ : ๖.๒๔

๓.๔.๒) สาธารณสุข

- สถานบริการสาธารณสุข ประกอบด้วย โรงพยาบาลรัฐขนาด ๓๐ เตียง
๑ แห่ง สถานีอนามัย ๑๔ แห่ง คลินิก ๑ แห่ง

- บุคลากรทางการแพทย์ประกอบด้วยแพทย์ ๔ คน ทันตแพทย์ ๒ คน
พยาบาล ๔๑ คน เจ้าหน้าที่ สาธารณสุข ๒๘ คน

๓.๔.๓) คุณภาพชีวิต (กชช. ๒ ค. และ จปฐ)

- ระดับการพัฒนาของหมู่บ้านจากข้อมูล กชช. ๒ ค. ปี ๒๕๖๐ สภาพการ
พัฒนาหมู่บ้านในชนบทของอำเภอเชียงคานมีหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๑ จำนวน - หมู่บ้าน มี
หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๒ จำนวน ๑๓ หมู่บ้าน และเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๓ จำนวน ๖๕ หมู่บ้าน

- จำนวนครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยมากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท ต่อคนต่อปี
จำนวน ๑๐,๔๐๙ ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ ๙๑.๙๖ ของครัวเรือนทั้งหมด

๓.๔.๔) การจดทะเบียนปัญหาสังคมและความยากจน

- จำนวนประชาชนที่มาจากทะเบียนปัญหาสังคม และความยากจนทั้งสิ้น ๑๐,๓๕๙ ราย โดยมีปัญหาอันดับแรกได้แก่ ที่ดินทำกิน จำนวน ๗,๘๙๑ ราย รองลงมาได้แก่ ปัญหาหนี้สินจำนวน ๖,๓๐๓ ราย

๔) อำเภอวังสะพุง

๔.๑) ข้อมูลกลุ่มตัวอย่างของอำเภอต่างชาย

- (๑) พระครูสังจญาณประสูต เจ้าอาวาสวัดถ้ำผาสุวรรณค์
- (๒) นายอุทัย สิริมา (ผู้ใหญ่บ้าน) บ้านวังไผ่
- (๓) นางวารินทร์ ไทยเจริญ คณะกรรมการชุมชน บ้านผาสายยอด
- (๔) นายมนู อมูลราช คณะกรรมการชุมชน บ้านหนองตุม
- (๕) นาง กัญจนา เม้ามงคล กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร บ้านมีชัย

๔.๒) ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของสภาพบริบทชุมชน

๔.๒.๑) ภาพทั่วไป / ความเป็นมา

เดิมเป็นแขวงขึ้นกับเมืองหล่มสัก ต่อมาเมื่อวันที่ ๔ มกราคม ๒๔๕๐ ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทย ให้มี “เมืองเลย” วังสะพุง จึงได้ถูกโอนมาอยู่กับเมืองเลย ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนเป็นจังหวัดเลย

๔.๒.๒) ลักษณะทางกายภาพ

อำเภอวังสะพุงตั้งอยู่ตอนกลาง ค่อนมาทางใต้ของจังหวัดเลย อยู่ห่างจากจังหวัดเลยประมาณ ๒๒ กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ ๑,๑๔๔.๓๕ ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๐๑๖ ของเนื้อที่จังหวัดเลย ลักษณะภูมิประเทศ สภาพโดยทั่วไปเป็นภูเขา และที่ราบสูง โดยเฉพาะด้านทิศตะวันตก มีทิวเขาภูหลวง ทอดยาวตลอดแนว เป็นต้นกำเนิดแหล่งน้ำหลายสาย เช่น แม่น้ำเลย แม่น้ำทบ แม่น้ำฮวย ส่วนทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันออก เป็นที่ราบสูงสลับเตี้ย มีแม่น้ำปวนไหลผ่าน

๔.๒.๓) การปกครองและประชากร

- การปกครอง แบ่งออกเป็น ๑๐ ตำบล ๑๔๓ หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลวังสะพุง ศรีสงคราม ผาน้อย หนองหญ้าปล้อง โคกขมิ้น ทรายาว ผาบึง เขาหลวง หนองจั่ว ปากปวน เทศบาลตำบล ๑ แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล ๑๐ แห่ง ได้แก่

- ประชากร ปี ๒๕๖๐ รวม ๑๐๘,๓๖๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๗ ของจังหวัด มากเป็นอันดับเป็นอันดับ ๒ ของจังหวัด และมี ๒๖,๘๙๐ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๘๗ ของจังหวัด

๔.๒.๔) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ป่าไม้ มีพื้นที่ป่าสงวน มีพื้นที่ ๒๓๙,๗๐๖ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๕๑ ของพื้นที่อำเภอ ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ตำบลเขาหลวง หนองจี่ว โคนขมิ้น หนองหญ้า-ปล้องและตำบลทรายขาว

๔.๒.๕) การคมนาคม

มีทางหลวงแผ่นดิน สายวังสะพุง-อุดรธานี (สาย ๒๑๐) สายเลย-ขอนแก่น (สาย ๒๐๑) และทางหลวงชนบท สายวังสะพุง-อำเภอภูหลวง (สาย ๒๒๕๐) สายวังสะพุง-ตาดกลอย (สาย ๒๐๑๖) และสายวังสะพุง-บ้านนาหลวง (สาย ๒๑๔๐)

๔.๒.๖) สาธารณูปโภค

- ไฟฟ้า การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคดำเนินการจ่ายไฟฟ้าได้จำนวน ๑๔๓ หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ ของหมู่บ้านทั้งหมด
- ประปา ประปาส่วนภูมิภาคให้บริการในเขตอำเภอวังสะพุง จำนวน ๒ แห่ง คือบ้านนาดอกไม้ จำนวนผู้ใช้ ๒๔๒ รายและที่อำเภอวังสะพุง จำนวนผู้ใช้ ๔,๗๑๐ ราย ประปาชนบท ๗๑ แห่ง ประปาหมู่บ้าน ๓๘ แห่ง
- โทรศัพท์ มีชุมสายจำนวน ๑ แห่ง ให้บริการ ๑,๒๙๗ คู่สาย
- ไปรษณีย์ มีไปรษณีย์ จำนวน ๑ แห่ง

๔.๓) ข้อมูลสภาพเศรษฐกิจ**๔.๓.๑) การประกอบอาชีพ**

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนา ทำไร่ แต่ในปัจจุบันประชาชนหันไปจำหน่ายสลากกินแบ่งรัฐบาล

๔.๓.๒) การเกษตร

- พื้นที่การเกษตรรวมทั้งอำเภอ ๒๔๑,๔๐๙ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๙๘ ของพื้นที่เกษตรทั้งจังหวัด เป็นพื้นที่นา ๘๙,๕๔๒ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๐๙ ของพื้นที่เกษตรทั้งอำเภอ
- พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว มีพื้นที่เพาะปลูก ๘๙,๕๔๒ ไร่ มันสำปะหลัง ๒๑,๗๙๒ ไร่ อ้อย๓๕,๒๕๐ ไร่ และพื้นที่อื่น พืช,ผัก,สมุนไพร และไม้ดอกไม้ประดับ ๕,๒๐๘ ไร่การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ๑,๐๙๘ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๗๐.๗๕ ของพื้นที่เกษตรทั้งอำเภอ
- การเลี้ยงปศุสัตว์ที่สำคัญ ได้แก่ การเลี้ยงโคเนื้อลูกผสม ๒,๔๖๒ ตัว เกษตรกรผู้เลี้ยงจำนวน ๓๔๓ ราย

๔.๓.๓) การเงิน การธนาคาร

มีธนาคารจำนวน ๕ แห่งคือ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด, ธนาคารออมสิน, ธนาคารไทยพาณิชย์, ธนาคารกสิกรไทย จำกัด และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ฯ

๔.๓.๔) รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี

ประมาณ ๒๖,๘๐๒ บาท ต่อปี

๔.๔) ข้อมูลสภาพสังคม**๔.๔.๑) การศึกษา**

- จำนวนสถานศึกษา ๕๘ แห่ง จำนวนห้องเรียน ๗๕๗ ห้อง แบ่งเป็น อาชีวศึกษา ๑ แห่ง ระดับมัธยมศึกษา ๑๕ แห่ง ระดับประถมศึกษาจำนวน ๔๒ แห่ง ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ๔๘ แห่ง

- มีครูจำนวน ๒,๒๓๑ คน นักเรียน ๑๗,๘๑๐ คน มีสัดส่วนครู:นักเรียน/นักศึกษาเท่ากับ ๑ : ๒๐ และสัดส่วนจำนวนห้อง: นักเรียน/นักศึกษาเท่ากับ ๑ : ๒๓.๕๓

๔.๔.๒) สาธารณสุข

- สถานบริการสาธารณสุข ประกอบด้วย โรงพยาบาลรัฐบาลขนาด ๖๐ เตียง (บริการจริง ๘๒ เตียง) จำนวน ๑ แห่ง สถานีอนามัย ๑๗ แห่ง และคลินิก ๘ แห่ง สถานพยาบาล ๒ แห่ง

- บุคลากรทางการแพทย์ ประกอบด้วย แพทย์ ๖ คน ทันตแพทย์ ๔ คน (ลาศึกษาต่อ ๑ คน) เภสัชกร จำนวน ๕ คน จพ.เภสัชกร ๕ คน จพ.ทันต ๑๒ คน ผู้ช่วยทันตแพทย์ ๑๒ คน พยาบาล ๗๑ คน (พยาบาลวิชาชีพ ๖๗ คน พยาบาลเทคนิค ๖ คน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ประกอบด้วย พยาบาลวิชาชีพ ๖ คน พยาบาลเทคนิค ๔ คน เจ้าหน้าที่งานสาธารณสุข ๔๔ คน นักวิชาการสาธารณสุข ๗ คน ลูกจ้างประจำ ๑ คน

๔.๔.๓) คุณภาพชีวิต (กชช. ๒ ค. และ จปฐ)

- ระดับการพัฒนาของหมู่บ้านจากข้อมูล กชช. ๒ ค. ปี ๒๕๖๐ สภาพการพัฒนาหมู่บ้านในชนบทของอำเภอวังสะพุง มีหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๑ จำนวน - หมู่บ้าน มีหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนา อันดับ ๒ จำนวน ๑๐ หมู่บ้าน และเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๓ จำนวน ๑๒๔ หมู่บ้าน

- จำนวนครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยมากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาทต่อคนต่อปี จำนวน ๑๖,๔๑๔ ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ ๙๒.๓๑ ของครัวเรือนทั้งหมด

๔.๔.๔) การจดทะเบียนปัญหาสังคมและความยากจน

จำนวนประชาชนที่มาจากทะเบียนปัญหาสังคม และความยากจนทั้งสิ้น ๒๘,๒๘๓ ราย โดยมีปัญหาอันดับแรก ได้แก่ ปัญหาหนี้สินจำนวน ๑๔,๒๙๑ ราย รองลงมาปัญหาที่ดินทำกิน จำนวน ๑๑,๕๑๑ ราย

ผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสังแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยมีการกำหนดคำถามไว้ล่วงหน้าและการสัมภาษณ์แบบเจาะจงประเด็นโดยการวิพากษ์ เพื่อพิจารณาความเหมาะสมจากประชากรกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้รู้ (Keys persons) ในชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของตัวแทนแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่ ๑) กลุ่มตัวอย่างของอำเภอด่านซ้าย ๒) อำเภอภูเรือ ๓) อำเภอเชียงคาน ๔) อำเภอวังสะพุง จำนวนประชากร ๔ อำเภอ อำเภอละ ๕ รูป/คน รวมเป็น ๒๐ รูป/คน ผลการศึกษามีดังนี้

๑) อำเภอด่านซ้าย

(๑) พระครูถาวรรัตนกร จตตภโย วัดโพนชัย บ้านเดิ่น

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ปัจจุบัน เยาวชน ขาดความใส่ใจในระบบนิเวศ ให้ความสนใจกับสังคมเมือง ส่วนตนเอง พยายามปลูกฝังศิลปะท้องถิ่นเช่นให้ความรู้และฝึกให้น้องเณรที่อยู่ในสำนักเรียนได้เรียนรู้ธรรมชาติรอบตัวเองว่าให้ประโยชน์อะไรกับเรา และ เรียนรู้การทำศิลปะผืนผ้าไหมที่เป็นศิลปะของชาวอำเภอด่านซ้าย^{๙๕}

(๒) พระบุญเพ็ง วรรณโม, ดร. วัดเนรมิตวิปัสสนา บ้านห้วยนาญ

ผลการสัมภาษณ์พบว่า เรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติเองทางวัด ได้มีโอกาสให้ความรู้ การให้ความเคารพธรรมชาติ โดยทางวัดเองเป็นสถานที่ฝึกอบรมพัฒนาจิต ให้กับสถานศึกษา และส่วนราชการ ก็จะใช้โอกาสนี้เองเสริมความรู้ด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ ว่าหากมีพื้นที่ป่าก็มีพื้นที่ให้สังคมได้รับประโยชน์สูงสุดเช่น อาหารของชาวบ้านเองและเป็นป่าต้นน้ำ ที่ให้การหล่อเลี้ยงคนในสังคม และจัดโครงการ อบรมมัคคุเทศก์น้อย เพื่อปลูกจิตสำนึกในการรักบ้านเกิดและรักธรรมชาติ โดยใช้หลักพระพุทธศาสนามาเป็นกรอบในการปลูกจิตสำนึก เยาวชน^{๙๖}

^{๙๕} สัมภาษณ์ พระครูถาวรรัตนกร จตตภโย, รองเจ้าอาวาสวัดโพนชัย บ้านเดิ่น อำเภอด่านซ้าย, ๓ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๙๖} สัมภาษณ์ พระบุญเพ็ง วรรณโม, ดร., รองเจ้าอาวาสวัดเนรมิตวิปัสสนา บ้านห้วยนาญ อำเภอด่านซ้าย, ๓ เมษายน ๒๕๖๐.

(๓) นายเวทิน เพียรวิทยา นายกเทศมนตรีตำบลศรีสองรัก

ผลการสัมภาษณ์พบว่า อำเภอด่านซ้าย ถือว่าโชคดีที่มีวัฒนธรรมประเพณี จากบรรพบุรุษ ได้ถ่ายทอด ประเพณีผีตาโขน ไว้ให้ชาวอำเภอด่านซ้าย และ พระธาตุศรีสองรัก ที่เป็นอนุสรณ์ ระหว่าง ราชอาณาจักรลาวและไทย ซึ่งนำมาเป็นที่เคารพสักการะของชาวไทยและชาวลาวเทศบาล ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องวัฒนธรรมประเพณี ด้วยการสนับสนุน งบประมาณที่มีและของบเพิ่มเติมจากทางจังหวัดและ สำนัก ททท. ให้การส่งเสริมประเพณี สักการะพระธาตุศรีสองรักและแห่ผีตาโขน ซึ่งปัจจุบัน จัดเป็นประเพณี ให้มีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งถือว่าเป็นหน้าตาของจังหวัดและประเทศ ทางเทศบาลเอง ได้ใช้ การท่องเที่ยวมาเชิงวัฒนธรรม กระตุ้นให้เยาวชนหันมาสนใจในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และรวมถึงการให้ความสำคัญกับป่าไม้ เพื่อเป็นป่าต้นน้ำให้กับจังหวัดเลย และใช้ป่าอย่างยั่งยืน^{๙๗}

(๔) นายสำราญ วังศิริ ชาวบ้านตำบลโคกงาม

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ในส่วนของเองชาวบ้านก่อนหน้าที่จะมีเรื่องน้ำท่วมดินถล่ม ในอำเภอด่านซ้าย ไม่ค่อยจะสนใจเรื่องป่าไม้ เพราะชาวบ้านเองต้องทำสวนทำไร่ เลยคิดแต่ว่าตัดต้นไม้แล้วเดี๋ยวมันก็ขึ้นมาอีก จนเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมอำเภอด่านซ้ายถึงได้เริ่มมามีส่วนร่วมกับชุมชนในการปลูกป่า^{๙๘}

(๕) นางประกายมาศ เชื้อบุญมี ร่างทรงเจ้าแม่นางเทียม เทศบาลตำบลด่านซ้าย

ผลการสัมภาษณ์พบว่า มีการใช้กิจกรรมที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี ทางตำหนักของ เจ้าพ่อกวน และเจ้าแม่นางเทียน ที่ทางราชการเข้ามาขอความร่วมมือ (กำหนดพิธีไหว้พระธาตุและประเพณีบุญแห่ผีตาโขน) จะใช้รูปแบบในการให้ยึดถือประเพณีของชาวอำเภอด่านซ้ายเป็นหลัก โดยการให้ความสำคัญกับพระธาตุศรีสองรัก ที่เป็นสัญลักษณ์ของความรัก และความปรองดองกัน เน้นกับพิธีบูชาพระธาตุ มาเป็นสื่อ นำให้กับชาวบ้านได้กระทำความดี เกรงกลัวบาป ตลอดจนการให้ความเคารพป่าไม้^{๙๙}

๒) อำเภอกุเวรี

(๑) พระอาจารย์อุทัย ฆานุตตโม วัดป่าห้วยลาด

ผลการสัมภาษณ์พบว่า อำเภอกุเวรี เป็นเมืองที่น่าอยู่อากาศดี และชาวบ้านมีอาชีพทำไร่ทำสวน มาช่วงหลายปีมานี้เองที่อำเภอกุเวรีเป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีการปลูกต้นไม้ขาย และขายส่งไปทั่วประเทศ ทางวัดให้การสนับสนุนในด้านสถานที่ในการเป็นแหล่งเรียนรู้ วัฒนธรรมประเพณี และเป็นสถานที่อบรม นักเรียนนักศึกษา ตลอดจนจนส่วนราชการต่างๆ มาขอใช้วัด และทางวัด

^{๙๗} สัมภาษณ์ นายเวทิน เพียรวิทยา, นายกเทศมนตรีตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย, ๓ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๙๘} สัมภาษณ์ นายสำราญ วังศิริ, ชาวบ้านตำบลโคกงาม อำเภอด่านซ้าย, ๔ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๙๙} สัมภาษณ์ นางประกายมาศ เชื้อบุญมี, ร่างทรงเจ้าแม่นางเทียม เทศบาลตำบลด่านซ้าย, ๔ เมษายน

เองให้ชาวบ้านที่อยู่รอบๆ วัด มามีส่วนช่วยทำงานในวัด ส่งเสริมให้มีอาชีพเสริม เช่น การทำ สินค้าจาก วัสดุในท้องถิ่น พร้อมทั้งให้เด็กๆ ที่เป็นลูกหลานมาช่วยทำงานวัด เพราะหวังว่าจะช่วยให้เยาวชนเป็น คนดีของชุมชน ห่างไกลยาเสพติด และเป็นกำลังในการพัฒนาหมู่บ้าน^{๑๐๐}

(๒) เจ้าอธิการสุธรรม อธิปัญญา วัดดอยสวรรค์ภูเรือ

ผลการสัมภาษณ์พบว่า อยากให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา สิ่งแวดล้อม เช่น ๒ ข้างถนน เพราะเป็นที่สนใจของประชาชนทั่วไป ซึ่งเมืองเลยเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มี นักท่องเที่ยวมาจากทั่วประเทศ และมีชาวต่างชาติด้วย^{๑๐๑}

(๓) นายรัตน์ โกษาจันทร์ กำนันตำบลหนองบัว

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ในส่วนของชุมชน จะร่วมมือกันช่วยกันปลูกต้นไม้เป็น ประจำทุกเดือน โดยเริ่มจากวัดในหมู่บ้านแต่ละหมู่ เช่น เริ่มหมู่ ที่ ๑ จะประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านมา ช่วยกันปลูกต้นไม้รอบวัด พร้อมกับการพัฒนาวัดและหมู่บ้านพร้อมกันโดยร่วมกันเก็บขยะ และตัด หญ้า และชาวบ้านก็มีโอกาสได้พบปะกัน และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ซึ่งทำให้เกิดความสามัคคีอีก ด้วย^{๑๐๒}

(๔) ญัฐกานต์ จันทะ ประธานกลุ่มสตรีบ้านหนองบัว

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ทางกลุ่มแม่บ้านจะร่วมมือกันกับส่วนราชการเช่น เทศบาล จัดสวนไม้ยืนต้น ไม้ล้มลุก ไม้ที่สวยงาม ไม้ดอก ไม้ประดับ การปลูกพืชคลุมดิน มีการส่งเสริม ขยายพันธุ์พืช มีการขุดเจาะน้ำบาดาลมาใช้เพื่อส่วนรวม และการช่วยกันรณรงค์เรื่องการรักษาความ สะอาด ตั้งแต่เรื่องเก็บขยะ ทำความสะอาดหน้าของตนเอง จัดที่ทิ้งขยะให้เป็นที่ และมีการจัดแยกขยะ พืช และรีไซเคิลขยะ ทำกองทุนขยะ ของชุมชน^{๑๐๓}

(๕) นางสุกี้ กัญญา ประธานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านสันติสุข

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ชุมชนร่วมรณรงค์ให้ชาวบ้านและเยาวชน ดูแลห้องน้ำ ให้ถูกสุขลักษณะ มีความสะอาด เพื่อปลูกฝังเยาวชนรักความสะอาดและดูแล ห้องน้ำที่เป็นส่วนกลาง ของชุมชน ส่วนทางกลุ่มแม่บ้าน จะช่วยเหลือกันในเรื่องกองทุนสงเคราะห์เพื่อให้ชาวบ้านรู้สึกมีความ มั่นคงในชีวิต และร่วมกันส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุและเยาวชน จากการใช้วัสดุเหลือใช้มาเป็นประโยชน์ใน การสร้างอาชีพ^{๑๐๔}

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ พระอาจารย์อุทัย ญาณุตตโม, เจ้าอาวาสวัดป่าห้วยลาด อำเภอภูเรือ, ๒๑ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ เจ้าอธิการสุธรรม อธิปัญญา, เจ้าอาวาสวัดดอยสวรรค์ภูเรือ อำเภอภูเรือ, ๒๑ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ นายรัตน์ โกษาจันทร์, กำนันตำบลหนองบัว อำเภอภูเรือ, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ ญัฐกานต์ จันทะ, ประธานกลุ่มสตรีบ้านหนองบัว อำเภอภูเรือ, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ นางสุกี้ กัญญา, ประธานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านสันติสุข อำเภอภูเรือ, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๐.

๓) อำเภอเชียงคาน

(๑) พระอธิการสมศักดิ์ สมาจาโร เจ้าอาวาสวัดโพชนัย

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ทางวัดเองได้ร่วมมือกับทางราชการ และให้พื้นที่กับชาวบ้านในการที่จะทำกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณี และการรณรงค์ต่างๆ พร้อมกับจัดกิจกรรมภายในวัดเองให้ความรู้กับเยาวชนเพื่อปลูกจิตสำนึกในการรักษาความสะอาด เพราะเมืองเชียงคานเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวมาชมและทำให้การค้าขายมีรายได้เพิ่มขึ้น^{๑๐๕}

(๒) นายสำเนียง ทาก้อม ประธานสภาวัฒนธรรม อำเภอเชียงคาน

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ปัญหาส่วนหนึ่งคือเรื่องบางเรื่องทางราชการเองไม่ทำให้ชาวบ้านได้ออกเสียงในการดูแลวัฒนธรรมประเพณีแบบดั้งเดิมของชาวเชียงคานเอง ในส่วนของสภาวัฒนธรรมเมืองเชียงคานเองได้ให้ความร่วมมือกับทุกภาคส่วนราชการและยังสร้างเสริมจิตสำนึกรักเมืองเชียงคานโดยใช้ภาษาเลย สำเนียงเชียงคานที่เป็นเอกลักษณ์ และเป็นเสน่ห์ประจำถิ่น และให้ความสำคัญในเรื่องอาหารประจำถิ่นซึ่งใช้วัสดุประจำถิ่นเองเพื่อเป็นอาหารปลอดภัย โดยให้ความรู้กับเยาวชนในการรู้ถึงพิษภัยเรื่องสารพิษที่ตกค้างในพืชผักต่างๆ^{๑๐๖}

(๓) นายยงยุทธ จันทร์อ้วน ประธานชุมชนคุ้มวัดศรีคุณเมือง

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ทางด้านชุมชน จะจัดกิจกรรมประเพณีต่างๆ เช่น วัฒนธรรมประเพณีออกพรรษา โดยการให้ลูกหลานเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นเรื่องการจัดขบวนแห่เทียนพรรษา โดยจะเน้นในเรื่องการใช้วัสดุจากธรรมชาติและสามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้หลังจากเสร็จกิจกรรมประเพณีต่าง ๆ เพราะชุมชนเชียงคานเองเป็นชุมชนที่ติดริมฝั่งน้ำโขง ทางชุมชนจะเน้นเรื่องการใช้วัสดุต่างๆ ที่มาจากธรรมชาติ แม่น้ำโขงจะได้มีความสวยงามและสะอาด^{๑๐๗}

(๔) ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์ ประธานชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด

ผลการสัมภาษณ์พบว่า หมู่บ้านนาป่าหนาด ถือว่าเป็นความภูมิใจของชาวไทดำ หรือไทลื้อ ซึ่งผูกพันกับธรรมชาติเพราะชาวบ้านจะดำเนินชีวิตแบบเรียบง่ายและเน้นความสงบ ชาวชุมชนจะให้ความสำคัญกับกิจกรรมของชาวไทดำและเน้นการใช้วัสดุจากชุมชนเอง เช่นปลูกข้าวบริโภคเอง และปลูกพืชผัก เอง ทอผ้าใช้ในชุมชนเอง และจัดศูนย์เรียนรู้ในชุมชน เป็นสถานที่ท่องเที่ยว

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ พระอธิการสมศักดิ์ สมาจาโร, เจ้าอาวาสวัดโพชนัย อำเภอเชียงคาน, ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ นายสำเนียง ทาก้อม, ประธานสภาวัฒนธรรม อำเภอเชียงคาน, ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ นายยงยุทธ จันทร์อ้วน, ประธานชุมชนคุ้มวัดศรีคุณเมือง อำเภอเชียงคาน, ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

ของจังหวัดเลย ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากชาวบ้าน และทางราชการ โดจะมีประเพณีร่วมเผ่าไทดำเป็นประจำทุกปี^{๑๐๘}

(๕) นายสุเมฆ ช้อนเปีย คณะกรรมการชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ชาวบ้านให้การสนับสนุนเรื่องแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีซึ่งเยาวชนรุ่นหลังถูกสังคมเมืองทำให้ประเพณีลดลง โดยสนับสนุนให้ลูกหลานในชุมชนไทดำมามีส่วนร่วมใน พิพิธภัณฑน์ไทดำที่หมู่บ้านนาป่าหนาด ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี^{๑๐๙}

๔) อำเภอวังสะพุง

(๑) พระครูสังจญาณประสูต เจ้าอาวาสวัดถ้ำผาสวรรค์

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ในส่วนของชุมชนและวัด ได้สนับสนุนในเรื่องกิจกรรมป่ากินได้ ซึ่งถือว่าได้ผลดีเพราะเป็นร่มเงาให้อาศัยได้ และมีผลไม้มานานาชนิดให้บริโภคได้ตลอดปี เป็นกิจกรรมที่ดี^{๑๑๐}

(๒) นายอุทัย สิริมา (ผู้ใหญ่บ้าน) บ้านวังไผ่

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ในหมู่บ้านเองจะมีการประชุมหมู่บ้าน และระดมความคิดเห็น โดยได้รูปแบบคือปลูกป่ากันชนให้เป็นแหล่งหากินของทุกคน เพื่อให้ทุกคนเป็นเจ้าของป่า^{๑๑๑}

(๓) นางวารินทร์ ไทยเจริญ คณะกรรมการชุมชน บ้านผาสายยอด

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ที่ชุมชนผาสายยอดเน้นในเรื่องปลูกป่าสมุนไพร เพื่อประโยชน์ของชุมชน และเมื่อมีผลผลิตที่มีคุณภาพแล้วทำเป็นสมุนไพรบำบัด คนในชุมชนและได้พัฒนาเป็นสินค้าของชุมชน ซึ่งเป็นการสร้างรายได้ให้ชาวบ้านทางหนึ่งด้วย^{๑๑๒}

(๔) นายมนู อมุลราช คณะกรรมการชุมชน บ้านหนองตุม

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์, ประธานชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน, ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ นายสุเมฆ ช้อนเปีย, คณะกรรมการชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน, ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ พระครูสังจญาณประสูต, เจ้าอาวาสวัดถ้ำผาสวรรค์ อำเภอวังสะพุง, ๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ นายอุทัย สิริมา, ผู้ใหญ่บ้าน บ้านวังไผ่ อำเภอวังสะพุง, ๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ นางวารินทร์ ไทยเจริญ, คณะกรรมการชุมชน บ้านผาสายยอด อำเภอวังสะพุง, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐.

ผลการสัมภาษณ์พบว่า หมู่บ้านหนองตุมได้ใช้วิธีการบวชป่าไม้ เพื่อให้ชาวบ้านได้เคารพและไม่ตัดต้นไม้ เพราะเป็นพื้นที่ต้นน้ำของจังหวัดเลย ชาวบ้านให้ความร่วมมือดี เพราะ ที่ผ่าน มา ปี ๒๕๔๕ ได้เกิดน้ำท่วมใหญ่ในจังหวัดเลย และชาวบ้านได้รับผลกระทบโดยตรง^{๑๓๓}

(๕) นาง กัญฐณา เม้ามงคล กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร บ้านมีชัย

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ชุมชนบ้านมีชัย ได้ส่งเสริมกิจกรรมการเลี้ยงปลาในกระชัง โดยการรวมกลุ่มแม่บ้านทำร้านอาหาร จำหน่ายให้นักท่องเที่ยวมาล่องแพ และรับประทานอาหาร ซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมทางน้ำที่ให้ประโยชน์กับชาวบ้าน เพราะมีงานทำ และไม่ต้องเดินทางไปทำงานที่ กรุงเทพฯ^{๑๓๔}

ผลการศึกษาพบว่า พื้นฐานทั่วไปของสภาพบริบทชุมชนอำเภอด่านซ้ายตามประวัติความเป็นมา อำเภอด่านซ้ายเป็นอำเภอเก่าแก่ก่อตั้งก่อนที่กรุงเทพฯจะเป็นราชธานี แต่เดิมนั้นด่านซ้ายตั้งอยู่ในเขตปกครองของมณฑลพิษณุโลกจนกระทั่งเปลี่ยนมาเป็นอำเภอ ต่อมาได้มาอยู่ในเขตการปกครองของจังหวัดเลย ตามประกาศของกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๔ มกราคม ๒๕๔๐ จนถึงปัจจุบัน ลักษณะทางกายภาพคืออยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ ๕๐๐ กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด ๑,๓๐๐ ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศ สภาพทั่วไปเป็นภูเขาสูง มีที่ราบเป็นบางแห่ง พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ การปกครอง แบ่งออกเป็น ๑๐ ตำบล ๙๗ หมู่บ้าน ประชากร ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ รวม ๔๕,๑๔๕ คนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีพื้นที่ป่าสงวน มีพื้นที่ ไร่ ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ตำบล แหล่งน้ำสำคัญ ได้แก่ แม่น้ำหมัน ลำน้ำป่าสัก การคมนาคมมีเฉพาะทางบก สาธารณูปโภคมีไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ไปรษณีย์ สภาพเศรษฐกิจประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ มีพื้นที่ทำการเกษตร พื้นที่ทำนา พื้นที่ทำไร่ พื้นที่ปลูกไม้ผลไม้ยืนต้น และพื้นที่ทำการเกษตรอื่นๆ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวโพด ชิง ข้าวเหนียว ข้าวไร่ สวนมะขามหวาน มะม่วง การเลี้ยงปศุสัตว์ที่สำคัญ ได้แก่ โค กระบือ มีสถาบันการเงิน ๓ แห่ง ได้แก่ (๑) ธนาคารออมสิน (๒) ธนาคารกรุงไทย (๓) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี ประมาณ ๒๖,๓๔ บาท ต่อปี สภาพสังคม ด้านการศึกษามีจำนวนสถานศึกษา ๖๘ แห่ง อาชีวศึกษา ๑ แห่ง ระดับมัธยมศึกษา ๓ แห่ง ระดับประถมศึกษา ๖๕ แห่ง ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ๒ แห่ง ด้านสาธารณสุขมีสถานบริการสาธารณสุข ประกอบด้วย โรงพยาบาลรัฐขนาด ๑ แห่ง สถานีอนามัยจำนวน ๑๓ แห่ง และคลินิกจำนวน ๑ แห่ง คุณภาพชีวิต (กชช. ๒ ค. และ จปฐ) สภาพการพัฒนาหมู่บ้านในชนบท มีหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๒ จำนวน ๒ หมู่บ้าน และเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๓ จำนวน ๒๔ หมู่บ้าน จำนวนครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยมากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาทต่อคนต่อปี จำนวน ๔,๔๗๙ ครัวเรือน การจดทะเบียนปัญหาสังคมและความยากจน มีจำนวนประชาชนที่มาจดทะเบียนปัญหาสังคมและความยากจนทั้งสิ้น ๒๐,๑๓๓ คน

สรุปภาพรวมของอำเภอด่านซ้าย

^{๑๓๓} สัมภาษณ์ นายมนู อมูลราช, คณะกรรมการชุมชน บ้านหนองตุม อำเภอวังสะพุง, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๓๔} สัมภาษณ์ นาง กัญฐณา เม้ามงคล, กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร บ้านมีชัย อำเภอวังสะพุง, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐.

พื้นฐานทั่วไปของสภาพบริบทชุมชนอำเภอด่านซ้ายลักษณะทางกายภาพคืออยู่ห่างจาก กรุงเทพมหานคร ประมาณ ๕๐๐ กิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศ สภาพทั่วไปเป็นภูเขาสูง มีที่ราบเป็น บางแห่ง พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ การปกครอง แบ่งออกเป็น ๑๐ ตำบล ๙๗ หมู่บ้าน ประชากร ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ รวม ๔๕,๑๔๕ คน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีพื้นที่ป่าสงวน มี พื้นที่ ไร่ มีแหล่งน้ำสำคัญ ได้แก่ แม่น้ำหมัน ลำน้ำป่าสัก การคมนาคมมีเฉพาะทางบก สาธารณูปโภคมี ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ไปรษณีย์ สภาพเศรษฐกิจประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำไร มีพื้นที่ทำการเกษตร พื้นที่ทำนา พื้นที่ทำไร่ พื้นที่ปลูกไม้ผลไม้ยืนต้น และพื้นที่ทำการเกษตรอื่นๆ การ เลี้ยงปศุสัตว์ที่สำคัญ ได้แก่ โค กระบือ มีสถาบันการเงิน ๓ แห่ง สภาพสังคม ด้านการศึกษามีจำนวน สถานศึกษา ๖๘ แห่ง อาชีวศึกษา ๑ แห่ง ระดับมัธยมศึกษา ๓ แห่ง ระดับประถมศึกษา ๖๕ แห่ง ที่ อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ๒ แห่ง ด้านสาธารณสุขมีสถานบริการสาธารณสุข คุณภาพชีวิต (กชช. ๒ ค. และจปฐ) สภาพการพัฒนาหมู่บ้านในชนบท มีหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๒ จำนวน และเร่งรัด พัฒนาอันดับ ๓ การจดทะเบียนปัญหาสังคมและความยากจน มีจำนวนประชาชนที่มาจดทะเบียน ปัญหาสังคมและความยากจนทั้งสิ้น ๒๐,๑๓๓ คน

รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในอำเภอ ด่านซ้ายพบว่า ปัจจุบัน เยาวชนขาดความใส่ใจในระบบนิเวศ ให้ความสนใจกับสังคมเมือง ส่วนอาตมาเอง พยายามปลูกฝังศิลปะท้องถิ่นเช่นให้ความรู้และฝึกให้น้องเณรที่อยู่ในสำนักเรียนได้เรียนรู้ธรรมชาติ รอบตัวเองว่าให้ประโยชน์อะไรกับเรา และเรียนรู้การทำศิลปะผืนผ้าไหมที่เป็นศิลปะของชาวอำเภอด่าน ซ้าย ส่วนเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติเองทางวัด ได้มีโอกาสให้ความรู้ การให้ความเคารพธรรมชาติ โดย ทางวัดเองเป็นสถานที่ฝึกอบรมพัฒนาจิต ให้กับสถานศึกษาและส่วนราชการ ก็จะใช้โอกาสนี้เองเสริม ความรู้ด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ ว่าหากมีพื้นที่ป่าก็มีพื้นที่ให้สังคมได้รับประโยชน์สูงสุดเช่น อาหาร ของชาวบ้านเองและเป็นป่าต้นน้ำ ที่ให้การหล่อเลี้ยงคนในสังคม และจัดโครงการ อบรมมัคคุเทศก์น้อย เพื่อปลูกจิตสำนึกในการรักบ้านเกิด และรักธรรมชาติ โดยใช้หลักพระพุทธศาสนามาเป็นกรอบในการ ปลูกจิตสำนึกเยาวชน นอกจากนี้อำเภอด่านซ้าย ถือว่าโชคดีที่มีวัฒนธรรมประเพณี จากบรรพบุรุษ ได้ ถวายทอด ประเพณีผีตาโชน ไว้ให้ชาวอำเภอด่านซ้าย และพระธาตุศรีสองรัก ที่เป็นอนุสรณ์ ระหว่าง ราชอาณาจักรลาวและไทย ซึ่งนำมาเป็นที่เคารพสักการะของชาวไทยและชาวลาว เทศบาล ได้ให้ ความสำคัญกับเรื่องวัฒนธรรมประเพณี ด้วยการสนับสนุน งบประมาณที่มีและของบเพิ่มเติมจากทาง จังหวัดและ สำนัก ททท. ให้การส่งเสริมประเพณี สักการะพระธาตุศรีสองรักและแห่ผีตาโชน ซึ่ง ปัจจุบัน จัดเป็นประเพณี ให้มีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งถือว่าเป็นหน้าตาของจังหวัดและประเทศ ทางเทศบาลเอง ได้ใช้ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กระตุ้นให้เยาวชนหันมาสนใจในการอนุรักษ์ วัฒนธรรมประเพณี และรวมถึงการให้ความสำคัญกับป่าไม้ เพื่อเป็นป่าต้นน้ำให้กับจังหวัดเลย และใช้ ป่าอย่างยั่งยืน ในส่วนของเองชาวบ้านก่อนหน้าที่จะมีเรื่องน้ำท่วมดินถล่ม ในอำเภอด่านซ้าย ไม่ค่อย จะสนใจเรื่องป่าไม้ เพราะชาวบ้านเองต้องทำสวนทำไร่ เลยคิดแต่ว่าตัดต้นไม้แล้วเดี๋ยวมันก็ขึ้นมาอีก จนเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมอำเภอด่านซ้ายถึงได้เริ่มมามีส่วนร่วมกับชุมชนในการปลูกป่า รวมทั้งมีการใช้ กิจกรรมที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี ทางตำหนักของ เจ้าพ่อกวน และเจ้าแม่นางเทียน ที่ทางราชการ เข้ามาขอความร่วมมือ (กำหนดพิธีไหว้พระธาตุและประเพณีบุญแห่ผีตาโชน) จะใช้รูปแบบในการให้ ยึดถือประเพณีของชาวอำเภอด่านซ้ายเป็นหลัก โดยการให้ความสำคัญกับพระธาตุศรีสองรัก ที่เป็น

สัญลักษณ์ของความรักและความปรองดองกัน เน้นกับพิธีบูชาพระธาตุ มาเป็นสื่อ นำให้กับชาวบ้านได้
กระทำความดี เกรงกลัวบาป ตลอดจนการให้ความเคารพป่าไม้

สรุปภาพรวมของอำเภอภูเรือ

พื้นฐานทั่วไปของสภาพบริบทชุมชนอำเภอภูเรือ ปัจจุบันอำเภอภูเรือ มี ๖ ตำบล ๔๗ หมู่บ้าน ลักษณะภูมิประเทศ โดยทั่วไปเป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อนและมีที่ราบเชิงเขา การปกครอง แบ่งออกเป็น ๖ ตำบล ๔๗ หมู่บ้าน เทศบาลตำบล ๑ แห่ง ประชากร ปี ๒๕๖๐ รวม ๒๐,๕๒๕ คน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีพื้นที่ป่าไม้ แหล่งน้ำสำคัญ การคมนาคมมีเฉพาะทางบก มีไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ไปรษณีย์ ด้านสภาพเศรษฐกิจ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำไร่ ร่องลงมาทำสวนไม้ผลและไม้ดอก การเลี้ยงปศุสัตว์ที่สำคัญ ได้แก่โคเนื้อ กระบือ ไก่พื้นเมือง ไก่ชน และเป็ด ด้านอุตสาหกรรม มีโรงงานอุตสาหกรรม ๑ แห่ง ด้านการเงิน การธนาคาร มีสถาบันการเงิน ๒ แห่ง ด้านสภาพสังคม การศึกษามีจำนวนสถานศึกษา ๓๐ แห่ง ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำ หมู่บ้าน ๔๗ แห่ง ด้านสาธารณสุข มีสถานบริการสาธารณสุข ประกอบด้วย โรงพยาบาลรัฐ สถานีอนามัย และคลินิก คุณภาพชีวิต (กชช. ๒ ค. และ จปฐ.) มีระดับการพัฒนาของหมู่บ้านจากข้อมูล กชช. ๒ ค. ปี ๒๕๖๐ สภาพการพัฒนาหมู่บ้านในชนบทของอำเภอภูเรือ มีหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๒ และเร่งรัดพัฒนา อันดับ ๓

รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในอำเภอภูเรือพบว่า อำเภอภูเรือ เป็นเมืองที่น่าอยู่อากาศดี และชาวบ้านมีอาชีพทำไร่ทำสวน มาช่วงหลายปีมานี้เองที่อำเภอภูเรือเป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีการปลูกต้นไม้ขาย และขายส่งไปทั่วประเทศ ทางวัดให้การสนับสนุนในด้านสถานที่ในการเป็นแหล่งเรียนรู้ วัฒนธรรมประเพณี และเป็นสถานที่อบรม นักเรียนนักศึกษา ตลอดจนส่วนราชการต่างๆ มาขอใช้วัด และทางวัดเองให้ชาวบ้านที่อยู่รอบ ๆ วัด มามีส่วนช่วยทำงานในวัด ส่งเสริมให้มีอาชีพเสริม เช่น การทำ สินค้าจากวัตถุดิบท้องถิ่น พร้อมทั้งให้เด็ก ๆ ที่เป็นลูกหลานมาช่วยทำงานวัด เพราะหวังว่าจะช่วยให้เยาวชนเป็นคนดีของชุมชน ห่างไกลยาเสพติด และเป็นกำลังในการพัฒนาหมู่บ้าน รวมทั้งอยากให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม เช่น ๒ ข้างถนน เพราะเป็นที่สนใจของประชาชนทั่วไป ซึ่งเมืองเลยเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวมาจากทั่วประเทศและมีชาวต่างชาติด้วย ในส่วนของชุมชน จะร่วมมือกันช่วยกันปลูกต้นไม้เป็นประจำทุกเดือน โดยเริ่มจากวัดในหมู่บ้านแต่ละหมู่ เช่น เริ่มหมู่ ที่ ๑ จะประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านมาช่วยกันปลูกต้นไม้รอบวัด พร้อมกับการพัฒนาวัดและหมู่บ้านพร้อมกันโดยร่วมกันเก็บขยะ และตัดหญ้า และชาวบ้านก็มีโอกาสได้พบปะกันและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ซึ่งทำให้เกิดความสามัคคีอีกด้วย สำหรับทางกลุ่มแม่บ้านจะร่วมมือกันกับส่วนราชการเช่นเทศบาล จัดสวนไม้ยืนต้น ไม้ล้มลุก ไม้ที่สวยงาม ไม้ดอกไม้ประดับ การปลูกพืชคลุมดิน มีการส่งเสริมขยายพันธุ์พืช มีการขุดเจาะน้ำบาดาลมาใช้เพื่อส่วนรวม และการช่วยกันรณรงค์เรื่องการรักษาความสะอาด ตั้งแต่เรื่องเก็บขยะ ทำความสะอาดหน้าของตนเอง จัดที่ทิ้งขยะให้เป็นที่เป็นที่ และมีการจัดแยกขยะพิษ และรีไซเคิลขยะ ทำกองทุนขยะ ของชุมชน รวมทั้งชุมชนร่วมรณรงค์ให้ชาวบ้านและเยาวชน ดูแลห้องน้ำให้ถูกสุขลักษณะ มีความสะอาด เพื่อปลูกฝังเยาวชนรักความสะอาดและดูแล ห้องน้ำที่เป็นส่วนกลางของชุมชน ส่วนทางกลุ่มแม่บ้าน จะช่วยเหลือกันในเรื่องกองทุนสงเคราะห์เพื่อให้ชาวบ้านรู้สึกมีความมั่นคง

ในชีวิต และร่วมกันส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุและเยาวชน จากการใช้วัสดุเหลือใช้มาเป็นประโยชน์ในการสร้างอาชีพ

สรุปภาพรวมของอำเภอเชียงคาน

พื้นฐานทั่วไปของสภาพบริบทชุมชนอำเภอเชียงคาน ลักษณะทางกายภาพ ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ ๕๒๐ กม. การปกครอง แบ่งออกเป็น ๘ ตำบล ๘๑ หมู่บ้าน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีพื้นที่ป่าไม้ ป่าสงวน แหล่งน้ำสำคัญ ได้แก่ แม่น้ำโขง แม่น้ำเลย แม่น้ำเหือง ลำน้ำฮวย ลำน้ำมี และลำน้ำสวย การคมนาคมมีทั้งทางบกและทางน้ำ สาธารณูปโภค มีไฟฟ้า กประปา โทรศัพท์ ไปรษณีย์ สภาพเศรษฐกิจ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา รองลงมาได้แก่เลี้ยงสัตว์และประมง การเกษตร มีพื้นที่การเกษตรรวมทั้งอำเภอ ๒๑,๑๔๒ ไร่ เป็นพื้นที่นา ๓๙,๐๑๓ ไร่ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ข้าวเหนียว มันสำปะหลัง การเลี้ยงปศุสัตว์ที่สำคัญ ได้แก่ โคเนื้อและสุกร อุตสาหกรรมมีโรงงานอุตสาหกรรม ๑๔ แห่ง ประเภทโรงงานที่สำคัญได้แก่ โรงงานแบริ่งมันสำปะหลัง การเงิน การธนาคาร มีสถาบันการเงิน ๒ แห่ง ได้แก่ ธนาคารออมสิน สาขาเชียงคาน และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สภาพสังคม ด้านการศึกษา มีจำนวนสถานศึกษา ๔๕ แห่ง ระดับมัธยมศึกษา ๔ แห่ง ระดับประถมศึกษา ๔๑ แห่ง ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ๒๙ แห่ง ด้านสาธารณสุข มีสถานบริการสาธารณสุข ประกอบด้วย โรงพยาบาลรัฐขนาด ๓๐ เตียง ๑ แห่ง สถานีอนามัย ๑๔ แห่ง คลินิก ๑ แห่ง คุณภาพชีวิต (กชช. ๒ ค. และ จปฐ) มีระดับการพัฒนาของหมู่บ้านจากข้อมูล กชช. ๒ ค. ปี ๒๕๖๐ สภาพการพัฒนาหมู่บ้านในชนบท มีหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๒ และเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๓ จำนวนครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยมากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท ต่อคนต่อปี โดยมีปัญหาสังคม และความยากจนอันดับแรกได้แก่ ที่ดินทำกิน รองลงมาได้แก่ ปัญหาหนี้สิน

รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในอำเภอเชียงคานพบว่า ทางวัดเองได้ร่วมมือกับทางราชการและให้พื้นที่กับชาวบ้านในการที่จะทำกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณี และการรณรงค์ต่างๆ พร้อมกับจัดกิจกรรมภายในวัดเองให้ความรู้กับเยาวชนเพื่อปลูกจิตสำนึกในการรักษาความสะอาด เพราะเมืองเชียงคานเป็นแหล่งท่องเที่ยวมีนักท่องเที่ยวมาชมมากมายและทำให้การค้าขายมีรายได้เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ปัญหาส่วนหนึ่งคือเรื่องบางเรื่องทางราชการเองไม่ให้ชาวบ้านได้ออกเสียงในการดูแลวัฒนธรรมประเพณีแบบดั้งเดิมของชาวเชียงคานเอง ในส่วนของสภาวัฒนธรรมเมืองเชียงคานเองได้ให้ความร่วมมือกับทุกภาคส่วนราชการ และยังส่งเสริมจิตสำนึกรักเมืองเชียงคานโดยใช้ภาษาเลย สำเนียงเชียงคานที่เป็นเอกลักษณ์และเป็นเสน่ห์ประจำถิ่น และให้ความสำคัญในเรื่องอาหารประจำถิ่นซึ่งใช้วัสดุประจำถิ่นเองเพื่อเป็นอาหารปลอดภัย โดยการใช้ความรู้กับเยาวชนในการรู้ถึงพิษภัยเรื่องสารพิษที่ตกค้างในพืชผักต่างๆ

สำหรับทางด้านชุมชน จะจัดกิจกรรมประเพณีต่างๆ เช่นวัฒนธรรมประเพณีออกพรรษา โดยการให้ลูกหลานเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นเรื่องการจัดขบวนแห่เทียนพรรษา โดยจะเน้นในเรื่องการใช้วัสดุจากธรรมชาติและสามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้หลังจากเสร็จกิจกรรมประเพณีต่างๆ เพราะชุมชนเชียงคานเองเป็นชุมชนที่ติดริมฝั่งน้ำโขง ทางชุมชนจะเน้นเรื่องการใช้วัสดุต่างๆ ที่มาจากธรรมชาติ แม่น้ำโขงจะได้มีความสวยงามและสะอาด นอกจากนี้ในส่วนของหมู่บ้านนา

ป่าหนาด ถือว่าเป็นความภูมิใจของชาวไทดำ หรือไทลื้อ ซึ่งผูกพันกับธรรมชาติเพราะชาวบ้านจะดำเนินชีวิตแบบเรียบง่ายและเน้นความสงบ ชาวชุมชนจะให้ความสำคัญกับกิจกรรมของชาวไทดำและเน้นการใช้วัตถุดิบจากชุมชนเอง เช่นปลูกข้าวบริโภคเอง และปลูกพืชผักเอง ทอผ้าใช้ในชุมชนเอง และจัดศูนย์เรียนรู้ในชุมชน เป็นสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดเลย ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากชาวบ้านและทางราชการ โดจะมีประเพณีร่วมเผ่าไทดำเป็นประจำทุกปี รวมถึงการที่ชาวบ้านให้การสนับสนุนเรื่องแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีซึ่งเยาวชนรุ่นหลังถูกสังคมเมืองทำให้ประเพณีลดลง โดยสนับสนุนให้ลูกหลานในชุมชนไทดำมีส่วนร่วมใน พิพิธภัณฑสถานไทดำที่หมู่บ้านนาป่าหนาด ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี

สรุปภาพรวมของอำเภอวังสะพุง

พื้นฐานทั่วไปของสภาพบริบทชุมชนอำเภอวังสะพุง ลักษณะทางกายภาพ อยู่ห่างจากจังหวัดเลยประมาณ ๒๒ กิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศ สภาพโดยทั่วไปเป็นภูเขาและที่ราบสูง การปกครองแบ่งออกเป็น ๑๐ ตำบล ๑๔๓ หมู่บ้าน เทศบาลตำบล ๑ แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล ๑๐ แห่ง ประชากร ปี ๒๕๖๐ รวม ๑๐๘,๓๖๐ คน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีพื้นที่ป่าสงวน มีพื้นที่ ๒๓๙,๗๐๖ ไร่ การคมนาคม มีเฉพาะทางบก สาธารณูปโภค ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ไปรษณีย์ สภาพเศรษฐกิจ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนา ทำไร่ แต่ในปัจจุบันประชาชนหันไปจำหน่ายสลากกินแบ่งรัฐบาล ด้านการเกษตร มีพื้นที่การเกษตรเป็นพื้นที่นา พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย และพื้นที่อื่น ไม้ดอกไม้ประดับ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การเลี้ยงปศุสัตว์ที่สำคัญ ได้แก่ การเลี้ยงโคเนื้อลูกผสม การเงิน การธนาคาร มีธนาคารจำนวน ๕ แห่ง สภาพสังคม ด้านการศึกษามีจำนวนสถานศึกษา ๕๘ แห่ง แบ่งเป็น อาชีวศึกษา ๑ แห่ง ระดับมัธยมศึกษา ๑๕ แห่ง ระดับประถมศึกษาจำนวน ๔๒ แห่ง ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ๔๘ แห่ง ด้านสาธารณสุข มีสถานบริการสาธารณสุข ประกอบด้วย โรงพยาบาลรัฐบาล จำนวน ๑ แห่ง สถานีอนามัย ๑๗ แห่ง และคลินิก ๘ แห่ง สถานพยาบาล ๒ แห่ง คุณภาพชีวิต (กชช. ๒ ค. และ จปฐ) ระดับการพัฒนาของหมู่บ้านจากข้อมูล กชช ๒ ค. ปี ๒๕๖๐ สภาพการพัฒนาหมู่บ้านในชนบท มี มีหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๒ และเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๓ จำนวนครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยมากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาทต่อคนต่อปี มีจำนวนประชาชนที่มาจากทะเลเบียนปัญหาสังคมและความยากจน โดยมีปัญหาอันดับแรก ได้แก่ ปัญหาหนี้สิน รองลงมาปัญหาที่ดินทำกิน

รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในอำเภอวังสะพุงพบว่า ในส่วนของชุมชน และวัด ได้สนับสนุนในเรื่องกิจกรรมป่ากินได้ ซึ่งถือว่าได้ผลดีเพราะเป็นร่วมงาให้อาศัยได้ และมีผลไม้ยาวนานชนิดให้บริโภคได้ตลอดปี เป็นกิจกรรมที่ดี ในหมู่บ้านเองจะมีการประชุมหมู่บ้าน และระดมความคิดเห็น โดยได้รูปแบบคือปลูกป่ากินกันคนให้เป็นแหล่งหากินของคน เพื่อให้ทุกคนเป็นเจ้าของป่า นอกจากนี้ในที่ชุมชนผาสามยอดเน้นในเรื่องปลูกป่าสมุนไพรร เพื่อประโยชน์ของชุมชน และเมื่อมีผลผลิตที่มีคุณภาพแล้วทำเป็นสมุนไพรรอบาบัด คนในชุมชนและได้พัฒนาเป็นสินค้าของชุมชน ซึ่งเป็นการสร้างรายได้ให้ชาวบ้านทางหนึ่งด้วย ส่วนหมู่บ้านหนองตมได้ใช้วิธีการบวชป่าไม้ เพื่อให้ชาวบ้านได้เคารพและไม่ตัดต้นไม้ เพราะเป็นพื้นที่ต้นน้ำของจังหวัดเลย ชาวบ้านให้ความร่วมมือดี เพราะ ที่ผ่านมามี ปี ๒๕๔๕ ได้เกิดน้ำท่วมใหญ่ในจังหวัดเลย และชาวบ้านได้รับผลกระทบโดยตรง รวมถึงชุมชนบ้านมีชัย ที่ได้ส่งเสริมกิจกรรมการเลี้ยงปลาในกระชัง โดยการรวมกลุ่ม

แม่บ้านทำร้านอาหาร จำหน่ายให้นักท่องเที่ยวมาลองแพ และรับประทานอาหาร ซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมทางน้ำที่ให้ประโยชน์กับชาวบ้าน เพราะมีงานทำและไม่ต้องเดินทางไปทำงานที่ กรุงเทพฯ

สรุปภาพรวมของจังหวัดเลย

สำหรับภาพรวมของจังหวัดเลยสรุปได้ว่า จังหวัดเลยมีสภาพภูมิประเทศที่สวยงามและมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงหลากหลาย ทั้งทางด้านธรรมชาติ วัฒนธรรม และประเพณี รวมทั้งมีสภาพพื้นที่ และภูมิอากาศเหมาะสมในการเกษตรกรรม การปศุสัตว์และประมง ตลอดจนเป็นจังหวัดชายแดนมีพื้นที่ติดกับ สปป.ลาว ซึ่งสามารถทำการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวระหว่างประเทศได้ อย่างไรก็ตามก็ยังมีปัญหาที่มีการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขาดความสะดวกในการเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ประชาชนยังขาดความรู้ และความตระหนักในการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การแปรรูปสินค้ายังไม่ได้มาตรฐาน ประชาชนบางส่วนยังขาดกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย และที่ทำกิน เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาทางสังคม แรงงานขาดทักษะฝีมือ ค่าตอบแทนต่ำ มีการว่างงานนอกภาคเกษตร และการอพยพแรงงานในฤดูแล้ง พื้นที่ลุ่มน้ำส่วนใหญ่เสื่อมโทรมทำให้เกิดความเสี่ยงต่อภัยพิบัติ น้ำท่วม และดินถล่ม ปัญหาหลักของประชาชนการได้รับข่าวสารจากทางราชการในการส่งเสริมให้รักษ์ในระบบ นิเวศวิทยา และระบบราชการไม่เอื้ออำนวยด้านการส่งเสริมวัฒนธรรมอันหลากหลายของจังหวัดเลย เพื่อนำมาเป็นจุดแข็งเพื่อให้ชุมชนรัก และหวงแหนต่อระบบนิเวศที่มีเป็นป่าต้นน้ำพร้อมกับรักษาวัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์อันดีงามของชาวจังหวัดเลย

ตอนที่ ๒) ผลการวิเคราะห์การพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยมีการกำหนดคำถามไว้ล่วงหน้าและการสัมภาษณ์แบบเจาะจงประเด็นโดยการวิพากษ์ เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลยเป็นอย่างไร ผลการศึกษาวิเคราะห์มีดังนี้

๑) กลุ่มตัวอย่างของอำเภอด่านซ้าย

(๑) พระครูถาวรรัตนกร จตตภโย วัดโพนชัย บ้านเดิ่น

ผลการสัมภาษณ์พบว่า การพัฒนาของทางราชการ อยากให้มีการเอาใจใส่ให้มากกว่าที่เป็นอยู่ไม่ใช่เฉพาะเวลาจะเลือกตั้ง หรือมีผู้นำระดับสูงมาเยี่ยม และควรเพิ่มในส่วนศิลปวัฒนธรรมถิ่นของชาวด่านซ้าย^{๑๑๕}

(๒) พระบุญเพ็ง วรรณโม, ดร. วัดเนรมิตวิปัสสนา บ้านหัวนาญ

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ พระครูถาวรรัตนกร จตตภโย, รองเจ้าอาวาสวัดโพนชัย บ้านเดิ่น อำเภอด่านซ้าย, ๓ เมษายน ๒๕๖๐.

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ทางราชการเองก็ไม่ควรปล่อยให้เป็นการทางวัดอย่างเดียว ประกาศนโยบายให้ชัดเจน และให้ชาวบ้านได้มีส่วนในการตัดสินใจด้วย^{๑๑๖}

(๓) นายเวทิน เพียรวิทยา นายกเทศมนตรีตำบลศรีสองรัก

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ผู้บริหารส่วนบน ควรจัดส่งเจ้าหน้าที่ ที่มีความชำนาญ ลงพื้นที่ และมีใจในการที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับประชาชนเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างมีระบบ และแบบแผนที่ดี พร้อมทั้งให้งบประมาณการบำรุงอย่างต่อเนื่องตลอดโครงการ^{๑๑๗}

(๔) นายสำราญ วังศิริ ชาวบ้านตำบลโคกงาม^{๑๑๘}

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ในส่วนของชาวบ้านเองพร้อมที่จะร่วมแรงร่วมใจกับทุกภาคส่วน ส่วนมากจะมีนโยบายไม่นาน และชาวบ้านเลยไม่รู้จะปฏิบัติอย่างไร

(๕) นางประกายมาศ เชื้อบุญมี ร่างทรงเจ้าแม่นางเทียม เทศบาลตำบลด่านซ้าย

- จัดให้มีการพบปะในส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่ ให้ความรู้ และข้อปฏิบัติกับประชาชนอย่างสม่ำเสมอ^{๑๑๙}

๒) อำเภอกุเรื่อ

๑) พระอาจารย์อุทัย ฆานุตตโม วัดป่าห้วยลาด

ผลการสัมภาษณ์พบว่า หน่วยงานของรัฐต้องให้การสนับสนุนในการปฏิบัติหน้าที่ทั้งพนักงานผู้น้อย และชาวบ้านที่มาเป็นจิตอาสา^{๑๒๐}

(๒) เจ้าอธิการสุธรรม อธิปัญญา วัดดอยสวรรค์กุเรื่อ

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ราชการควรมีหน่วยบำรุงรักษา และให้ความรู้กับประชาชนไปพร้อมกัน ชาวบ้านเป็นผู้ช่วยดูแลรักษา^{๑๒๑}

(๓) นายรัตน์ โกษาจันทร์ กำนันตำบลหนองบัว

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ พระบุญเพ็ง วรรณโม, ดร., รองเจ้าอาวาสวัดเนรมิตวิปัสสนา บ้านหัวนาบึง อำเภอด่านซ้าย, ๓ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ นายเวทิน เพียรวิทยา, นายกเทศมนตรีตำบลศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย, ๓ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๑๘} สัมภาษณ์ นายสำราญ วังศิริ, ชาวบ้านตำบลโคกงาม อำเภอด่านซ้าย, ๔ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ นางประกายมาศ เชื้อบุญมี, ร่างทรงเจ้าแม่นางเทียม เทศบาลตำบลด่านซ้าย, ๔ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ พระอาจารย์อุทัย ฆานุตตโม, เจ้าอาวาสวัดป่าห้วยลาด อำเภอกุเรื่อ, ๒๑ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ เจ้าอธิการสุธรรม อธิปัญญา, เจ้าอาวาสวัดดอยสวรรค์กุเรื่อ อำเภอกุเรื่อ, ๒๑ เมษายน ๒๕๖๐.

ผลการสัมภาษณ์พบว่า นโยบายของรัฐ ควรชัดเจนเพื่อเป็นการขับเคลื่อน
หลักการอนุรักษ์อย่างจริงจังและมีการติดตามอย่างใกล้ชิดพร้อมทั้งให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี^{๑๒๒}

(๔) ญัฐกานต์ จันทะ ประธานกลุ่มสตรีบ้านหนองบัว

ผลการสัมภาษณ์พบว่า รัฐบาลควรมีการให้ความรู้กับประชาชนเพื่อการรักษา
ป่า ไม่ใช่มาสั่งการให้ชาวบ้านปลูกป่าอย่างเดียว^{๑๒๓}

(๕) นางสุกี้ กัญญาประ ประธานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านสันติสุข

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนได้รับรู้ว่าป่าไม้
เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และสมควรติดตามการทำงานของเจ้าหน้าที่ว่าได้ผลอย่างไรแล้วนำไปปรับปรุง
^{๑๒๔}

๓) อำเภอเชียงคาน

(๑) พระอธิการสมศักดิ์ สมาจาโร เจ้าอาวาสวัดโพนชัย

ผลการสัมภาษณ์พบว่า เพื่อประโยชน์ของสังคม ส่วนราชการเองต้องเพิ่ม
บทบาทในการทำงานให้ประชาชนเห็นว่าตั้งใจทำงานเพื่อประชาชน และชี้แนวทางหรือมีมาตรการใน
การช่วยเหลือชาวบ้านอย่างเป็นระบบ^{๑๒๕}

(๒) นายสำเนียง ทาก้อม ประธานสภาวัฒนธรรม อำเภอเชียงคาน

ผลการสัมภาษณ์พบว่า อยากให้ภาคส่วนราชการมองปัญหาชาวบ้านว่าชาวบ้าน
ต้องการอะไรและส่งเสริมชาวบ้านให้มีการรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ^{๑๒๖}

(๓) นายยงยุทธ จันทร์อ้วน ประธานชุมชนคุ้มวัดศรีคุณเมือง

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ควรตั้งชุดทำงานที่มาจากประชาชนเพราะชาวบ้านใน
ชุมชนรู้จักปัญหาดี และจะมีวิธีในการเชิญชวนให้ชาวชุมชนมามีส่วนร่วมได้ดีกว่าภาคราชการ^{๑๒๗}

(๔) ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์ ประธานชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ นายรัตน์ โกษาจันทร์, กำนันตำบลหนองบัว อำเภอภูเรือ, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๒๓} สัมภาษณ์ ญัฐกานต์ จันทะ, ประธานกลุ่มสตรีบ้านหนองบัว อำเภอภูเรือ, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ นางสุกี้ กัญญา ประธานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านสันติสุข อำเภอภูเรือ, ๒๐ เมษายน
๒๕๖๐.

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ พระอธิการสมศักดิ์ สมาจาโร, เจ้าอาวาสวัดโพนชัย อำเภอเชียงคาน, ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ นายสำเนียง ทาก้อม, ประธานสภาวัฒนธรรม อำเภอเชียงคาน, ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ นายยงยุทธ จันทร์อ้วน, ประธานชุมชนคุ้มวัดศรีคุณเมือง อำเภอเชียงคาน, ๘ พฤษภาคม
๒๕๖๐.

ผลการสัมภาษณ์พบว่า เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ
ตนเองให้มากขึ้น จะได้มีจิตสำนึกในการทำงานเพื่อชุมชนตัวเอง^{๑๒๘}

(๕) นายสุเมฆ ช้อนเปีย คณะกรรมการชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ให้ส่วนราชการส่งเสริมกิจกรรมของชุมชนและช่วย
ประชาสัมพันธ์ สินค้าของชุมชน จัดให้มีการส่งเสริมสินค้าชุมชนและ ให้มีวิทยากรที่มีความรู้
ความสามารถมาเป็นครูสอนอาชีพให้ชาวบ้าน^{๑๒๙}

๔) อำเภอวังสะพุง

(๑) พระครูสังฆญาณประสูต เจ้าอาวาสวัดถ้ำผาสุวรรณค์

ผลการสัมภาษณ์พบว่า การรักษาป่าควรให้ภาคีรัฐบาลที่มีหน้าที่มาให้ความรู้กับ
ชาวบ้าน และจัดอุปกรณ์ต่างๆ มาให้ชาวบ้านและสอนให้ชาวบ้านใช้งานให้เป็น และการบำรุงรักษา
เช่นเครื่องสูบน้ำ เป็นต้น^{๑๓๐}

(๒) นายอุทัย สิริมา (ผู้ใหญ่บ้าน) บ้านวังไผ่

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ภาคีรัฐควรมามีส่วนส่งเสริมเรื่องราคาสินค้าจาก
เกษตรกรเพื่อที่ชาวบ้านเองจะได้มีรายได้เลี้ยงดูครอบครัว ชาวบ้านจะได้รู้ว่าการรักษาป่าไม่เป็น
ประโยชน์กับชุมชนอย่างไร^{๑๓๑}

(๓) นางวารินทร์ ไทยเจริญ คณะกรรมการชุมชน บ้านผาสายยอด

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ผู้นำชุมชนต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับลูกบ้าน เช่นปลูก
ป่าให้ชาวบ้านเป็นตัวอย่าง และมีความรู้ความสามารถ ในการบำรุงรักษาด้วย^{๑๓๒}

(๔) นายมนู อมุลราช คณะกรรมการชุมชน บ้านหนองตม

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ภาคีรัฐบาลต้องมาดูแลประชาชนอย่างจริงจัง และให้
โอกาสกับชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็น และมีการตกลงกันในชุมชนเป็นหลัก^{๑๓๓}

^{๑๒๘} สัมภาษณ์ ดร.เพชรตะบอง ไพศุนย์, ประธานชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน, ๗
พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^{๑๒๙} สัมภาษณ์ นายสุเมฆ ช้อนเปีย, คณะกรรมการชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน, ๗
พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ พระครูสังฆญาณประสูต, เจ้าอาวาสวัดถ้ำผาสุวรรณค์ อำเภอวังสะพุง, ๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๓๑} สัมภาษณ์ นายอุทัย สิริมา, ผู้ใหญ่บ้าน บ้านวังไผ่ อำเภอวังสะพุง, ๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๓๒} สัมภาษณ์ นางวารินทร์ ไทยเจริญ, คณะกรรมการชุมชน บ้านผาสายยอด อำเภอวังสะพุง, ๒๐
มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๓๓} สัมภาษณ์ นายมนู อมุลราช, คณะกรรมการชุมชน บ้านหนองตม อำเภอวังสะพุง, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐.

(๕) นาง กัญฐณา เม้ามงคล กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร บ้านมีชัย

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ให้ชุมชนมีกองทุนหมู่บ้านที่จะมาดูแลรักษาป่า มีเจ้าหน้าที่มาให้ความรู้แก่ชาวบ้านประจำ และให้คำปรึกษาที่ดี^{๑๓๔}

สรุปภาพรวมอำเภอด่านซ้าย

สรุปผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาของทางราชการ อยากให้มีการเอาใจใส่ให้มากกว่าที่เป็นอยู่ไม่ใช่เฉพาะเวลาจะเลือกตั้ง หรือมีผู้นำระดับสูงมาเยี่ยม และควรเพิ่มในส่วนศิลปวัฒนธรรมถิ่นของชาวบ้าน ส่วนทางราชการเองก็ไม่ควรปล่อยให้ป่ารกร้างอย่างเดียว ประกาศนโยบายให้ชัดเจนและให้ชาวบ้านได้มีส่วนในการตัดสินใจด้วย สำหรับผู้บริหารส่วนบน ควรจัดส่งเจ้าหน้าที่ที่มีความชำนาญพื้นที่ และมีใจในการที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับประชาชนเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างมีระบบและแบบแผนที่ดี พร้อมทั้งให้งบประมาณการบำรุงอย่างต่อเนื่องตลอดโครงการ ในส่วนของชาวบ้านเองพร้อมที่จะร่วมแรงร่วมใจกับทุกภาคส่วน ส่วนมากจะมีนโยบายไม่นาน และชาวบ้านเลยไม่รู้จะปฏิบัติอย่างไร นอกจากนี้ควรจัดให้มีการพบปะในส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ให้ความรู้และขอปฏิบัติกับประชาชนอย่างสม่ำเสมอ

สรุปภาพรวมอำเภอภูเรือ

สรุปผลการศึกษาพบว่า หน่วยงานของรัฐต้องให้การสนับสนุนในการปฏิบัติหน้าที่ทั้งพนักงานผู้น้อย และชาวบ้านที่มาเป็นจิตอาสา และราชการควรมีหน่วยบำรุงรักษาและให้ความรู้กับประชาชนไปพร้อมกัน ชาวบ้านจะได้เป็นผู้ช่วยดูแลรักษา นอกจากนั้นนโยบายของรัฐ ควรชัดเจนเพื่อเป็นการขับเคลื่อนหลักการอนุรักษ์อย่างจริงจังและมีการติดตามอย่างใกล้ชิดพร้อมทั้งให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี รัฐบาลควรมีการให้ความรู้กับประชาชนเพื่อการรักษาป่า ไม่ใช่มาสั่งการให้ชาวบ้านปลูกป่าอย่างเดียว ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนได้รับรู้ว่าป่าไม่ใช่ว่ามีค่าอย่างไร และสม่ำเสมอติดตามการทำงานของเจ้าหน้าที่ว่าได้ผลอย่างไรแล้วนำไปปรับปรุง

สรุปภาพรวมอำเภอเชียงคาน

สรุปผลการศึกษาพบว่า เพื่อประโยชน์ของสังคม ส่วนราชการเองต้องเพิ่มบทบาทในการทำงานให้ประชาชนเห็นว่าตั้งใจทำงานเพื่อประชาชน และชี้แนวทางหรือมีมาตรการในการช่วยเหลือชาวบ้านอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ยังอยากให้ภาคส่วนราชการมองปัญหาชาวบ้านว่าชาวบ้านต้องการอะไรและส่งเสริมชาวบ้านให้มีการรักษาสีเขียวแบบเป็นระบบ ควรตั้งชุดทำงานที่มาจากประชาชน เพราะชาวบ้านในชุมชนรู้จักปัญหาดีและจะมีวิธีในการเชิญชวนให้ชาวชุมชนมีส่วนร่วมได้ดีกว่าภาคราชการและเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกันเองให้มากขึ้น จะได้มีจิตสำนึกในการทำงานเพื่อชุมชนตัวเอง รวมถึงให้ส่วนราชการส่งเสริมกิจกรรมของชุมชนและช่วยประชาสัมพันธ์ สินค้าของชุมชน จัดให้มีการส่งเสริมสินค้าชุมชน และให้มีวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถมาเป็นครูสอนอาชีพให้ชาวบ้าน

^{๑๓๔} สัมภาษณ์ นาง กัญฐณา เม้ามงคล, กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร บ้านมีชัย อำเภอวังสะพุง, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สรุปภาพรวมอำเภอวังสะพุง

สรุปผลการศึกษาพบว่า การรักษาป่าควรให้ภาคีรัฐบาลที่มีหน้าที่มาให้ความรู้กับชาวบ้าน และจัดอุปกรณ์ต่างๆ มาให้ชาวบ้าน และสอนให้ชาวบ้านใช้งานให้เป็น และการบำรุงรักษา เช่น เครื่องสูบน้ำ เป็นต้น ภาคีรัฐควรมีส่วนส่งเสริมเรื่องราคาสินค้าจากเกษตรกรเพื่อที่ชาวบ้านเองจะได้มีรายได้เลี้ยงดูครอบครัว ชาวบ้านจะรู้ว่าการรักษาป่าไม่เป็นประโยชน์กับชุมชนอย่างไร รวมทั้งการที่ผู้นำชุมชนต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับลูกบ้าน เช่น ปลูกป่าให้ชาวบ้านเป็นตัวอย่างและมีความรู้ความสมารถ ในการบำรุงรักษาด้วย ตลอดจนภาคีรัฐบาลต้องมาดูแลประชาชนอย่างจริงจังและให้โอกาสกับชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็น และมีการตกลงกันในชุมชนเป็นหลัก และให้ชุมชนมีกองทุนหมู่บ้านที่จะมาดูแลรักษาป่า มีเจ้าหน้าที่มาให้ความรู้แก่ชาวบ้านประจำ และให้คำปรึกษาที่ดี

ตอนที่ ๓) ผลการวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยมีการกำหนดคำถามไว้ล่วงหน้าและการสัมภาษณ์แบบเจาะจงประเด็นโดยการ เกี่ยวกับหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ผลการศึกษาวิเคราะห์มีดังนี้

๑) อำเภอด่านซ้าย

(๑) พระครูถาวรรัตนกร จตตภโย วัดโพนชัย บ้านเดิ่น

ผลการสัมภาษณ์พบว่า หลักในการพัฒนาอย่างยั่งยืนรัฐบาลควรให้มีการเรียนรู้ในห้องเรียนกับเยาวชน และปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ

(๒) พระบุญเพ็ง วรรณโม, ดร. วัดเนรมิตวิปัสสนา บ้านหัวนาบุง

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ควรเริ่มจากภาคีรัฐบาลโดยตรง มีแบบแผนชัดเจน และต่อเนื่อง

(๓) นายเวทิน เพียรวิทยา นายกเทศมนตรีตำบลศรีสองรัก

ผลการสัมภาษณ์พบว่า การดูแลระบบนิเวศ อย่างยั่งยืน ควรให้ประชาชนได้รับรู้ประโยชน์ในการรักษาระบบนิเวศ และเข้าใจระบบนิเวศคืออะไร

(๔) นายสำราญ วงศ์รี ชาวบ้านตำบลโคกงาม

ผลการสัมภาษณ์พบว่า หลักง่ายๆ คือปลูกฝังให้ชาวบ้านรักป่า และมีจิตใจที่เคารพป่า โดยการกันเขตพื้นที่ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำมาหากินร่วมกัน

(๕) นางประกายมาศ เชื้อบุญมี ร่างทรงเจ้าแม่นางเทียม เทศบาลตำบลด่านซ้าย
ผลการสัมภาษณ์พบว่า จัดให้มีการประชาสัมพันธ์ ให้ชาวบ้านไม่เผาป่า และ
ช่วยกันเป็นหูเป็นตาในการแจ้งข่าวเพื่อปกป้องป่าไม้ และชุมชน

๒) อำเภอภูเรือ

(๑) พระอาจารย์อุทัย ญาณุตตโม วัดป่าห้วยลาด
ผลการสัมภาษณ์พบว่า เสนอแนวทางโดยการปลูกป่าทุกวันพระ ให้ส่วนราชการ
เป็นตัวอย่างนำชาวบ้านในการเข้าวัดและปลูกป่า

(๒) เจ้าอธิการสุธรรม อธิปัญญา วัดดอยสวรรค์ภูเรือ
ผลการสัมภาษณ์พบว่า ส่งเสริมชุมชนให้ปลูกป่าเป็นป่าชุมชนแห่งการเรียนรู้
และให้ภาคการศึกษาเป็นกำลังหลักในการอนุรักษ์ระบบนิเวศ

(๓) นายรัตน์ โกษาจันทร์ กำนันตำบลหนองบัว
ผลการสัมภาษณ์พบว่า นำวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนมาเป็นส่วนประสาน
กับคนในชุมชนให้มีใจรักในการปลูกป่าและรักษาป่า เพื่อเป็นมรดกให้ลูกหลานรักษาต่อไป

(๔) ณัฐกานต์ จันทะ ประธานกลุ่มสตรีบ้านหนองบัว
ผลการสัมภาษณ์พบว่า ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และต้องให้
ชาวบ้านได้มีรายได้เพื่อเลี้ยงดูคนในครอบครัวด้วย จะได้เป็นกำลังใจในการร่วมกันรักษา
ระบบนิเวศร่วมกัน

(๕) นางสุกี กัญญาประ ประธานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านสันติสุข
ผลการสัมภาษณ์พบว่า ประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านได้รับรู้ประจำเรื่องการ
อนุรักษ์ธรรมชาติ และภาครัฐบาลทำงานร่วมกับชาวบ้านโดยไม่ดูถูกชาวบ้าน

๓) อำเภอเชียงคาน

(๑) พระอธิการสมศักดิ์ สมาจาโร เจ้าอาวาสวัดโพนชัย
ผลการสัมภาษณ์พบว่า การปลูกฝังจิตสำนึกกับเยาวชนเรื่องวัฒนธรรมจากพ่อ
แม่ ประการสำคัญ คือ ผู้ปกครองต้องเป็นผู้นำพาลูกหลานทำความดี เช่น เรื่องการรักษาความสะอาด
รอบบริเวณบ้านเรือน และถนน หน้าหมู่บ้าน

(๒) นายสำเนียง ทาก้อม ประธานสภาวัฒนธรรม อำเภอเชียงคาน

ผลการสัมภาษณ์พบว่า หลักวัฒนธรรมถิ่นประจำเมืองเชียงคาน มีหลักที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ด้านที่อยู่อาศัย และการแต่งกาย รวมถึงภาษาถิ่นไทเลยเอง ชุมชนเมืองเชียงคานได้ขอเข้าไปให้ความรู้เรื่องภาษาถิ่นไทเลยที่โรงเรียนประจำอำเภอ เพื่อที่ปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณีถิ่นให้ลูกหลาน แต่ก็จะมีปัญหา คือ เมื่อเปลี่ยนผู้นำมาบริหารเมืองเชียงคานก็มีนโยบายเปลี่ยนไปด้วย ทำให้ไม่ต่อเนื่อง และผู้บริหารเองก็ไม่ใช้ภาษาถิ่น อ้างว่าไม่เป็นภาษาราชการ ทำให้เกิดอุปสรรค ในการปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณี

(๓) นายยงยุทธ จันทร์อ้วน ประธานชุมชนคุ้มวัดศรีคุณเมือง

ผลการสัมภาษณ์พบว่า เราต้องให้ความสำคัญกับเยาวชนอย่างจริงจัง และเปิดโอกาสให้เยาวชนมีเวทีแสดงความสามารถ และแสดงความคิดเห็น เพื่อที่จะได้พัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน

(๔) ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์ ประธานชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด

ผลการสัมภาษณ์พบว่า หลักนิเวศ ของชุมชนไทดำ เราจะใช้วิธีแบบดั้งเดิมมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เช่น จะมีแบบแผนการดำเนินชีวิตตามประเพณีอย่างเคร่งครัด เช่น การปลูกข้าวกินเอง การทอผ้าที่เป็นศิลปะของชุมชนไทดำ และส่งเสริมให้เยาวชน มามีส่วนร่วมที่พิพิธภัณฑ์ ไทดำ เพื่อให้เยาวชนเห็นความสำคัญของอัตลักษณ์ของชนเผ่าไทดำและสามารถทำรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

(๕) นายสุเมฆ ช้อนเปีย คณะกรรมการชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ชุมชนไทดำ ให้ความสำคัญกับ พิพิธภัณฑ์ไทดำ เพื่อให้เยาวชนจะได้มีส่วนร่วมและถูกปลูกฝังไปในตัว จัดการแสดงที่เป็นศิลปวัฒนธรรมของชาวไทดำ ให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการแสดง จะได้รู้สึกมีความภูมิใจ และไม่รู้สึกอายเพื่อนๆ ที่เป็นชาวไทดำ

๔) อำเภอวังสะพุง**(๑) พระครูสังจญาณประสุต เจ้าอาวาสวัดถ้ำผาสวรรค์**

ผลการสัมภาษณ์พบว่า วัดเป็นต้นแบบที่ดี และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีให้ กับชาวบ้านและเยาวชน เช่น เป็นศูนย์กลางให้ชาวบ้านมาใช้สถานที่ และอำนวยความสะดวกให้กับชุมชน โดยจัดกิจกรรม ให้เยาวชนเรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการระบบนิเวศวิทยาจากผู้ที่มีความรู้อย่างถูกต้อง

(๒) นายอุทัย สิริมา (ผู้ใหญ่บ้าน) บ้านวังไผ่

ผลการสัมภาษณ์พบว่า คณะกรรมการชุมชน มีการประชุมเป็นประจำทุกเดือน โดยให้กรรมการหมู่บ้านแสดงความคิดเห็น และเสนอแนวทางการดูแลชุมชน ได้สรุป เรื่องจัดกรรมการ

ดูแล หมู่บ้าน เช่น ทำความสะอาด รอบหมู่บ้าน มีกิจกรรม เก็บขยะ ตัดหญ้า เป็นหูเป็นตาให้กับชุมชน เมื่อมีบุคคลแปลกหน้าเข้ามาในชุมชน

(๓) นางวารินทร์ ไทยเจริญ คณะกรรมการชุมชน บ้านผาสายยอด

ผลการสัมภาษณ์พบว่า คณะกรรมการชุมชน ได้ส่งเสริมด้านการให้ความรู้กับสมาชิกในหมู่บ้าน โดยการต่อยอดในด้านการทำอาหารประจำถิ่น เช่น น้ำพริก และแปรรูป ผลไม้ตามฤดูกาล โดยให้นำลูกหลานมาเรียนรู้ ไปด้วยเพื่อที่จะได้เป็นอาชีพเสริมให้ลูกหลาน

(๔) นายมนู อมุลราช คณะกรรมการชุมชน บ้านหนองตุม

ผลการสัมภาษณ์พบว่า กรรมการบ้านหมู่บ้าน ได้ตั้งกองทุนต้นไม้ ให้ชาวบ้านโดยการมีแปลงเพาะชำไม้ผลของชุมชนเพื่อให้เป็นกองทุนสำหรับหมู่บ้าน

(๕) นาง กัญฐณา เม้ามงคล กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร บ้านมีชัย

ผลการสัมภาษณ์พบว่า หมู่บ้านมีชัย มีคนชราอยู่มากเนื่องจากคนในหมู่บ้านมีอาชีพขายสลากกินแบ่งรัฐบาลเป็นส่วนใหญ่ ได้มีแนวทางในการให้ชุมชนช่วยเหลือกันโดยรื้อพื้นที่ประเพณีลงแขก คือช่วยกันลงแรง เช่น ทำนา ทำไร่ และ ดูแลบ้านเรือนให้กัน ที่สำคัญในชุมชนจะส่งเสริมให้ปลูกพืชผักสวนครัว เพื่อแบ่งปันกันในชุมชน

สรุปภาพรวมอำเภอด่านซ้าย

สรุปผลการศึกษาพบว่า หลักในการพัฒนาอย่างยั่งยืนรัฐบาลควรให้มีการเรียนรู้ในท้องถิ่นกับเยาวชน และปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติควรเริ่มจากภาครัฐบาลโดยตรง มีแบบแผนชัดเจน และต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังต้องมีการดูแลระบบนิเวศอย่างยั่งยืน ควรให้ประชาชนได้รับรู้ประโยชน์ในการรักษาระบบนิเวศ และเข้าใจระบบนิเวศคืออะไร รวมถึงหลักง่ายๆ คือปลูกฝังให้ชาวบ้านรักป่า และมีจิตใจที่เคารพป่า โดยการกันเขตพื้นที่ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำมาหากินร่วมกัน และการจัดให้มีการประชาสัมพันธ์ ให้ชาวบ้านไม่เผาป่า และช่วยกันเป็นหูเป็นตาในการแจ้งข่าวเพื่อปกป้องป่าไม้และชุมชน

สรุปภาพรวมอำเภอภูเรือ

สรุปผลการศึกษาพบว่า มีการเสนอแนวทางโดยการปลูกป่าทุกวันพระ ให้ส่วนราชการเป็นตัวอย่างนำชาวบ้านในการเข้าวัดและปลูกป่า ส่งเสริมชุมชนให้ปลูกป่าเป็นป่าชุมชนแห่งการเรียนรู้ และให้ภาคการศึกษามาเป็นกำลังหลักในการอนุรักษ์ระบบนิเวศ รวมถึงการนำวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนมาเป็นส่วนประสานกับคนในชุมชนให้มีใจรักในการปลูกป่าและรักษาป่า เพื่อเป็นมรดกให้ลูกหลานรักษาต่อไป ตลอดจนการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และต้องให้ชาวบ้านได้มีรายได้เพื่อเลี้ยงดูคนในครอบครัวด้วย จะได้เป็นกำลังใจในการร่วมกันรักษาระบบนิเวศร่วมกัน และประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านได้รับรู้ประจำเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ และภาครัฐบาลทำงานร่วมกับชาวบ้านโดยไม่ดูถูกชาวบ้าน

สรุปภาพรวมอำเภอเชียงคาน

สรุปผลการศึกษาพบว่า การปลูกฝังจิตสำนึกกับเยาวชนเรื่องวัฒนธรรมจากพ่อแม่ ประการสำคัญ คือ ผู้ปกครองต้องเป็นผู้นำพาลูกหลานทำความดี เช่น เรื่องการรักษาความสะอาด รอบบริเวณ บ้านเรือน และถนน หน้าหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังต้องมีหลักวัฒนธรรมถิ่นประจำเมืองเชียงคาน มีหลักที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ด้านที่อยู่อาศัย และการแต่งกาย รวมถึงภาษาถิ่นไทยเลยเอง ชุมชนเมืองเชียงคานได้ขอเข้าไปให้ความรู้เรื่องภาษาถิ่นไทยเลยที่โรงเรียนประจำอำเภอ เพื่อที่ปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณีถิ่นให้ลูกหลาน แต่ก็จะมีปัญหา คือ เมื่อเปลี่ยนผู้นำมาบริหารเมืองเชียงคานก็มีนโยบายเปลี่ยนไปด้วยทำให้ไม่ต่อเนื่อง และผู้บริหารเองก็ไม่ใช้ภาษาถิ่น อ้างว่าไม่เป็นภาษาราชการ ทำให้เกิดอุปสรรค ในการปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณี เราต้องให้ความสำคัญกับเยาวชนอย่างจริงจัง และเปิดโอกาสให้เยาวชนมีเวทีแสดงความสามารถ และแสดงความคิดเห็น เพื่อที่จะได้พัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน ตลอดจนหลักนิเวศ ของชุมชนไทดำ เราจะใช้วิธีแบบดั้งเดิมมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เช่น จะมีแบบแผนการดำเนินชีวิตตามประเพณีอย่างเคร่งครัด เช่น การปลูกข้าวกินเอง การทอผ้าที่เป็นศิลปะของชุมชนไทดำ และส่งเสริมให้เยาวชน มามีส่วนร่วมที่พิพิธภัณฑ์ ไทดำ เพื่อให้เยาวชนเห็นความสำคัญของอัตลักษณ์ของชนเผ่าไทดำและสามารถทำรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และชุมชนไทดำ ให้ความสำคัญกับพิพิธภัณฑ์ไทดำ เพื่อให้เยาวชนจะได้มีส่วนร่วมและถูกปลูกฝังไปในตัว จัดการแสดงที่เป็นศิลปะวัฒนธรรมของชาวไทดำ ให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการแสดง จะได้รู้สึกมีความภูมิใจและไม่รู้สึกอายเพื่อนๆ ที่เป็นชาวไทดำ

สรุปภาพรวม

สรุปผลการศึกษาพบว่า วัดเป็นต้นแบบที่ดี และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีให้ กับชาวบ้านและเยาวชน เช่น เป็นศูนย์กลางให้ชาวบ้านมาใช้สถานที่ และอำนวยความสะดวกให้กับชุมชน โดยจัดกิจกรรม ให้เยาวชนเรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการระบบนิเวศวิทยาจากผู้ที่มีความรู้อย่างถูกวิธี นอกจากนี้คณะกรรมการชุมชน มีการประชุมเป็นประจำทุกเดือน โดยให้กรรมการหมู่บ้านแสดงความคิดเห็นและเสนอแนวทางการดูแลชุมชน ได้สรุป เรื่องจัดกรรมการดูแล หมู่บ้าน เช่น ทำความสะอาดรอบหมู่บ้าน มีกิจกรรม เก็บขยะ ตัดหญ้า เป็นหูเป็นตาให้กับชุมชน เมื่อมีบุคคลแปลกหน้าเข้ามาในชุมชน รวมถึงการที่คณะกรรมการชุมชน ได้ส่งเสริมด้านการให้ความรู้กับสมาชิกในหมู่บ้าน โดยการต่อยอดในด้านการทำอาหารประจำถิ่น เช่น น้ำพริก และแปรรูป ผลไม้ตามฤดูกาล โดยให้นำลูกหลานมาเรียนรู้ ไปด้วยเพื่อที่จะได้เป็นอาชีพเสริมให้ลูกหลาน ตลอดจนการที่กรรมกรบ้านหมู่บ้าน ได้ตั้งกองทุนต้นไม้ ให้ชาวบ้านโดยการมีแปลงเพาะชำไม้ผลของชุมชนเพื่อให้เป็นกองทุนสำหรับหมู่บ้าน และหมู่บ้านมีชัย มีคนชราอยู่มากเนื่องมาจากคนในหมู่บ้านมีอาชีพขายสลากกินแบ่งรัฐบาลเป็นส่วนใหญ่ ได้มีแนวทางในการให้ชุมชนช่วยเหลือกันโดยรื้อฟื้นประเพณีลงแขก คือ ช่วยกันลงแรง เช่น ทำนา ทำไร่ และ ดูแลบ้านเรือนให้กัน ที่สำคัญในชุมชนจะส่งเสริมให้ปลูกพืชผักสวนครัว เพื่อแบ่งปันกันในชุมชน

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย ๒) เพื่อพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย และ ๓) เพื่อวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา จากคัมภีร์ จากเอกสารที่เกี่ยวข้องรวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์ เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการจัดเวทีวิชาการของชุมชนต่างๆ และภาคที่เกี่ยวข้อง คณะผู้วิจัยได้คัดเลือก การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ที่เกี่ยวข้องกับ ๔ อำเภอ พื้นที่ในเขตจังหวัดเลย ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของวัดและชุมชน ที่สนใจและมีกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา โดยมีกระบวนการทำงานร่วมกันของวัด ชุมชน ในลักษณะต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมและสังคมในเชิงอนุรักษ์ โดยมีพื้นที่ศึกษานำร่องจำนวน ๔ อำเภอ ในจังหวัดเลย โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของตัวแทนแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่ ๑) กลุ่มตัวอย่างของอำเภอด่านซ้าย ๒) อำเภอภูเรือ ๓) อำเภอเชียงคาน และ ๔) อำเภอวังสะพุง จำนวนประชากร ๔ อำเภออำเภอละ ๕ รูป/คน รวมเป็น ๒๐ รูป/คน

สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ตอนเพื่อตอบวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ข้อ ประกอบด้วย ตอนที่ ๑) ผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย ตอนที่ ๒) ผลการวิเคราะห์การพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย และตอนที่ ๓) เพื่อวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ตอนที่ ๑) สรุปผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย

๔) อำเภอด่านซ้าย

ผลการศึกษาพบว่า พื้นฐานทั่วไปของสภาพบริบทชุมชนอำเภอด่านซ้ายตามประวัติความเป็นมา อำเภอด่านซ้ายเป็นอำเภอเก่าแก่ก่อตั้งก่อนที่กรุงเทพฯ จะเป็นราชธานี แต่เดิมนั้นด่านซ้ายตั้งอยู่ในเขตปกครองของมณฑลพิษณุโลกจนกระทั่งเปลี่ยนมาเป็นอำเภอ ต่อมาได้มาอยู่ในเขตการปกครองของจังหวัดเลย ตามประกาศของกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๔ มกราคม ๒๕๔๐ จนถึงปัจจุบัน ลักษณะทางกายภาพคืออยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ ๕๐๐ กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด ๑,๓๐๐ ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศ สภาพทั่วไปเป็นภูเขาสูง มีที่ราบเป็นบางแห่ง พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ การปกครอง แบ่งออกเป็น ๑๐ ตำบล ๙๗ หมู่บ้าน ประชากรปี พ.ศ. ๒๕๖๐ รวม ๔๕,๑๔๕ คนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีพื้นที่ป่าสงวน มีพื้นที่ไร่ ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ตำบล แหล่งน้ำสำคัญ ได้แก่ แม่น้ำหมัน ลำน้ำป่าสัก การคมนาคมมีเฉพาะทางบก สาธารณูปโภคมีไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ไปรษณีย์ สภาพเศรษฐกิจประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ มีพื้นที่ทำการเกษตร พื้นที่ทำนา พื้นที่ทำไร่ พื้นที่ปลูกไม้ผลไม้ยืนต้น และพื้นที่ทำการเกษตรอื่นๆ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวโพด ชিং ข้าวเหนียว ข้าวไร่ สวนมะขามหวาน มะม่วง การเลี้ยงปศุสัตว์ที่สำคัญ ได้แก่ โค กระบือ มีสถาบันการเงิน ๓ แห่ง ได้แก่ (๑) ธนาคารออมสิน (๒) ธนาคารกรุงไทย (๓) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี ประมาณ ๒๖,๓๔ บาท ต่อปี สภาพสังคม ด้านการศึกษามีจำนวนสถานศึกษา ๖๘ แห่ง อาชีวศึกษา ๑ แห่ง ระดับมัธยมศึกษา ๓ แห่ง ระดับประถมศึกษา ๖๕ แห่ง ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ๒ แห่ง ด้านสาธารณสุขมีสถานบริการสาธารณสุข ประกอบด้วย โรงพยาบาลรัฐขนาด ๑ แห่ง สถานีอนามัยจำนวน ๑๓ แห่ง และคลินิกจำนวน ๑ แห่ง คุณภาพชีวิต (กชช. ๒ ค. และ จปฐ) สภาพการพัฒนาหมู่บ้านในชนบท มีหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๒ จำนวน ๒ หมู่บ้าน และเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๓ จำนวน ๒๔ หมู่บ้าน จำนวนครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยมากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาทต่อคนต่อปี จำนวน ๔,๔๗๙ ครัวเรือน การจดทะเบียนปัญหาสังคม และความยากจน มีจำนวนประชาชนที่มาจดทะเบียนปัญหาสังคมและความยากจนทั้งสิ้น ๒๐,๑๓๓ คน

๕) อำเภอภูเรือ

ผลการศึกษาพบว่า พื้นฐานทั่วไปของสภาพบริบทชุมชนอำเภอภูเรือตามประวัติความเป็นมา ภูเรือตั้งชื่อตามภูเขาชื่อเดิมเรียกว่า ภูทุ่ง หากมองจากด้านอำเภอท่าลี่ จังหวัดเลยจะมีลักษณะเหมือนเรือวิ่งอยู่ในมหาสมุทร จึงเรียกว่าภูเรือ แต่อีกนัยหนึ่งเล่ากันว่าสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ มี

เรือบิน (เครื่องบิน) มาตกที่บริเวณภู่งู จึงได้เรียกกันว่าภูเรือ ปัจจุบันอำเภอภูเรือ มี ๖ ตำบล ๔๗ หมู่บ้าน ลักษณะทางกายภาพ อำเภอภูเรือ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ ๔๙๐ กิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศ โดยทั่วไปเป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อนและมีที่ราบเชิงเขา การปกครอง แบ่งออกเป็น ๖ ตำบล ๔๗ หมู่บ้าน เทศบาลตำบล ๑ แห่ง ประชากร ปี ๒๕๖๐ รวม ๒๐,๕๒๕ คน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีพื้นที่ป่าไม้ จำนวน ๒๐๑,๙๔๖ ไร่ (รวมเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ประมาณ ๖๓,๘๙๕ ไร่) แหล่งน้ำสำคัญ ได้แก่ ลำน้ำสาน และลำน้ำซำมัน การคมนาคมมีเฉพาะทางบก มีไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ไปรษณีย์ ด้านสภาพเศรษฐกิจ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำไร่ รองลงมาทำสวนไม้ผลและไม้ดอก พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ฝรั่ง ไม้ผล ยางพารา ไม้ดอกไม้ประดับ พื้นที่การเกษตรอื่นๆ การเลี้ยงปศุสัตว์ ที่สำคัญ ได้แก่ โคเนื้อ กระบือ ไก่พื้นเมือง ไก่ชน และเป็ด ด้านอุตสาหกรรม มีโรงงานอุตสาหกรรม ๑ แห่ง ประเภทโรงงานที่สำคัญ ได้แก่ โรงงานผลิตไวน์ จำนวน ๑ แห่ง ด้านการเงิน การธนาคาร มีสถาบันการเงิน ๒ แห่ง ได้แก่ ธนาคารไทยพาณิชย์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี ประมาณ ๒๗,๘๐๑ บาท ด้านสภาพสังคม การศึกษามีจำนวนสถานศึกษา ๓๐ แห่ง แบ่งเป็น ระดับมัธยมศึกษา ๕ แห่ง ระดับประถมศึกษา ๒๕ แห่ง ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำ หมู่บ้าน ๔๗ แห่ง ด้านสาธารณสุข มีสถานบริการสาธารณสุข ประกอบด้วย โรงพยาบาลรัฐขนาด ๓๐ เตียง ๑ แห่ง สถานีอนามัย ๖ แห่ง และคลินิก ๔ แห่ง คุณภาพชีวิต (กชช. ๒ ค. และ จปฐ.) มีระดับการพัฒนาของหมู่บ้านจากข้อมูล กชช. ๒ ค. ปี ๒๕๖๐ สภาพการพัฒนาหมู่บ้านในชนบทของอำเภอภูเรือ มีหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๒ จำนวน ๒ หมู่บ้าน และเร่งรัดพัฒนา อันดับ ๓ จำนวน ๔๒ หมู่บ้าน

๓) อำเภอเชียงคาน

ผลการศึกษาพบว่า พื้นฐานทั่วไปของสภาพบริบทชุมชนอำเภอเชียงคานตามประวัติความเป็นมาเชียงคานเดิมตั้งอยู่ที่เมืองชะนะคาม ประเทศลาว ต่อมา พ.ศ. ๒๓๒๐ พระเจ้ากรุงธนบุรี ได้รวมอาณาจักรล้านช้างเข้าด้วยกันและให้เป็นประเทศราชของไทย ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ กองทัพไทยที่ยกมาปราบเจ้าอนุวงศ์ที่นครราชสีมาได้ยกทัพไปกวาดต้อนผู้คนจากฝั่งซ้ายของลำน้ำโขงมายังเมืองปากเหืองมากขึ้น และโปรดเกล้าฯ ให้พระอนุภินาต (กิ่ง ต้นสกุลเครือทองศรี) เป็นเจ้าเมืองปากเหืองคนแรก แล้วพระราชทานชื่อเมืองใหม่ว่าเมืองเชียงคาน ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวเชียงคานเดิมจึงอพยพผู้คนไปอยู่เมืองเชียงคานใหม่ (เมืองปากเหือง) ครั้งต่อมา เห็นว่าชัยภูมิเมืองเชียงคานใหม่ (เมืองปากเหือง) ไม่เหมาะสม ผู้คนส่วนใหญ่จึงอพยพไปอยู่ที่บ้านท่านาจันทร์ ซึ่งใกล้กับที่ตั้งของอำเภอเชียงคานปัจจุบัน แล้วตั้งชื่อใหม่ว่า เมืองใหม่เชียงคาน จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๕๒ เมืองเชียงคานซึ่งมีพระยาศรีธรคชาต (ทองดี ศรีประเสริฐ) ได้รับตำแหน่งนายอำเภอเชียงคานคนแรก ต่อมาปี ๒๔๘๔ ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอเชียงคานมาอยู่ ณ ที่อยู่ปัจจุบันตราบเท่าทุกวันนี้ ลักษณะทางกายภาพ อำเภอเชียงคานตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ ๕๒๐ กม. การปกครอง แบ่งออกเป็น ๘ ตำบล ๘๑ หมู่บ้าน ได้แก่ เทศบาลตำบล ๒ แห่ง ประชากร ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีพื้นที่ป่าไม้ ป่าสงวน แหล่งน้ำสำคัญ ได้แก่ แม่น้ำโขง แม่น้ำเลย แม่น้ำเหือง ลำน้ำฮวย ลำน้ำมี และลำน้ำสวย การคมนาคมมีทั้งทาง

บกและทางน้ำ สาธารณูปโภค มีไฟฟ้า กประปา โทรศัพท ปรรษณีย์ สภพศรชฐกิจ ปรชกรส่วนใหญ่ปรภกออชีพทำไร่ ทำน รรลงมได้แกเลี้ยงสัตว์และปรภมง การเกษตร มีพื้นที่การเกษตรรวมทั้งอภภ ๒๑,๑๔๒ ไร่ เป็นพื้นที่น ๓๙,๐๑๓ ไร่ พืชศรชฐกิจที่สำคัญได้แกข้าวเหนียว มันสำปะหลัง การเลี้ยงปศุสัตว์ที่สำคัญ ได้แก่ โคเนื้อและสุกร อุตสาหกรรมมีโรงงานอุตสาหกรรม ๑๔ แห่ง ปรภภโรงงานที่สำคัญได้แก โรงงานแปงมันสำปะหลัง การเงิน การธนาการ มีสถาบันการเงิน ๒ แห่ง ได้แก่ ธนาการออมสิน สาขาเชียงคาน และธนาการเพือการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี ปรภมาณ ๑๓,๖๙๒ บาท ต่อปี สภพสังคม ด้านการศึกษามีจำนวนสถานศึกษา ๔๕ แห่ง ระดับมัธยมศึกษา ๔ แห่ง ระดับประถมศึกษา ๔๑ แห่ง ที่อ่านหนังสือพิมพ์ปรภจำหมุ่บ้าน ๒๙ แห่ง ด้านสาธารณสุข มีสถานปรภการสาธารณสุข ปรภกอบด้วย โรงพยาบาลรัฐขนาด ๓๐ เตียง ๑ แห่ง สถานอนามัย ๑๔ แห่ง คลินิก ๑ แห่ง คุณภาพชีวิต (กชช. ๒ ค. และ จปฐ) มีระดับการพัฒนาของหมุ่บ้านจากข้อมูล กชช. ๒ ค. ปี ๒๕๖๐ สภพการพัฒนาหมุ่บ้านในชนบท มีหมุ่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๒ จำนวน ๑๓ หมุ่บ้าน และเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๓ จำนวน ๖๕ หมุ่บ้าน จำนวนครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยมากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท ต่อคนต่อปี โดยมีปัญหาสังคม และความยากจนอันดับแรกได้แกที่ดินทำกิน รรลงมได้แก ปัญหาหนี้สิน

๔) อภภวังสะพุง

ผลการศึกษาพบว่า พื้นฐานทั่วไปของสภพปรภทชุมชนอภภวังสะพุงตามประวัติความเป็นมาเป็นแขวงขึ้นกับเมืองหล่มสัก ต่อมาเมื่อวันที่ ๔ มกราคม ๒๕๕๐ ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทย ให้มี “เมืองเลย” วังสะพุง จึงได้ถูกโอนมาอยู่กับเมืองเลย ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนเป็นจังหวัดเลย ลักษณะทางกายภาพ อยู่ห่างจากจังหวัดเลยประมาณ ๒๒ กิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศสภพโดยทั่วไปเป็นภูเขา และที่ราบสูง การปกครอง แบ่งออกเป็น ๑๐ ตำบล ๑๔๓ หมุ่บ้าน เทศบาลตำบล ๑ แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล ๑๐ แห่ง ปรชกร ปี ๒๕๖๐ รวม ๑๐๘,๓๖๐ คน ทรพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีพื้นที่ป่าสงวน มีพื้นที่ ๒๓๙,๗๐๖ ไร่ การคมนาคม มีเฉพาะทางบก สาธารณูปโภค ไฟฟ้า กประปา โทรศัพท ปรรษณีย์ สภพศรชฐกิจ ปรชกรส่วนใหญ่ปรภกออชีพ ทำไร่ ทำน ทำไร แต่ในปัจจุบันประชาชนหันไปจำหนายสลากกินแบ่งรัฐบา ด้านการเกษตร มีพื้นที่การเกษตรเป็นพื้นที่น พืชศรชฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย และพื้นที่อื่น ไม้ดอกไม้ประดับ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การเลี้ยงปศุสัตว์ที่สำคัญ ได้แก่ การเลี้ยงโคเนื้อลูกผสม การเงิน การธนาการ มีธนาการจำนวน ๕ แห่งคือ ธนาการกรุงเทพ จำกัด, ธนาการ ออมสินธนาการไทยพาณิชย์ ,ธนาการกสิกรไทย จำกัด และธนาการเพือการเกษตรและสหกรณ์ฯ รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี ปรภมาณ ๒๖,๘๐๒ บาท ต่อปี สภพสังคม ด้านการศึกษามีจำนวนสถานศึกษา ๕๘ แห่ง แบ่งเป็น อาชีวศึกษา ๑ แห่ง ระดับมัธยมศึกษา ๑๕ แห่ง ระดับประถมศึกษาจำนวน ๔๒ แห่ง ที่อ่านหนังสือพิมพ์ปรภจำหมุ่บ้าน ๔๘ แห่ง ด้านสาธารณสุข มีสถานปรภการสาธารณสุข ปรภกอบด้วย โรงพยาบาลรัฐบาล จำนวน ๑ แห่ง สถานอนามัย ๑๗ แห่ง และคลินิก ๘ แห่ง สถานพยาบาล ๒ แห่ง คุณภาพชีวิต (กชช. ๒ ค. และ จปฐ) ระดับการพัฒนาของหมุ่บ้านจากข้อมูล กชช ๒ ค. ปี ๒๕๖๐ สภพการพัฒนาหมุ่บ้านในชนบท มี หมุ่บ้านเร่งรัดพัฒนา อันดับ ๒ จำนวน ๑๐ หมุ่บ้าน และเร่งรัด

พัฒนาอันดับ ๓ จำนวน ๑๒๔ หมู่บ้านจำนวนครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยมากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาทต่อคนต่อปี มีจำนวนประชาชนที่มาจากทะเบียนปัญหาสังคม และความยากจน โดยมีปัญหาอันดับแรก ได้แก่ ปัญหาหนี้สิน รองลงมาปัญหาที่ดินทำกิน

ผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสังแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยมีการกำหนดคำถามไว้ล่วงหน้าและการสัมภาษณ์แบบเจาะจงประเด็นโดยการวิพากษ์ เพื่อพิจารณาความเหมาะสมจากประชากรกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้รู้ (Keys persons) ในชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของตัวแทนแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่ ๑) กลุ่มตัวอย่างของอำเภอด่านซ้าย ๒) อำเภอภูเรือ ๓) อำเภอเชียงคาน ๔) อำเภอวังสะพุง จำนวนประชากร ๔ อำเภอ อำเภอละ ๕ รูป/คน รวมเป็น ๒๐ รูป/คน ผลการศึกษาวเคราะห์สรุปได้ดังนี้

๑) อำเภอด่านซ้าย

ผลการศึกษาพบว่า ปัจจุบัน เยาวชน ขาดความใส่ใจในระบบนิเวศ ให้ความสนใจกับสังคมเมือง ส่วนของตนเอง พยายามปลูกฝังศิลปะท้องถิ่นเช่นให้ความรู้และฝึกให้น้องเณรที่อยู่ในสำนักเรียนได้เรียนรู้ธรรมชาติรอบตัวเองว่าให้ประโยชน์อะไรกับเรา และ เรียนรู้การทำศิลปะผืนผ้าที่เป็นศิลปะของชาวอำเภอด่านซ้าย ส่วนเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติเองทางวัด ได้มีโอกาสให้ความรู้ การให้ความเคารพธรรมชาติ โดยทางวัดเองเป็นสถานที่ฝึกอบรมพัฒนาจิต ให้กับสถานศึกษาและส่วนราชการ ก็จะใช้โอกาสนี้เองเสริมความรู้ด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ ว่าหากมีพื้นที่ป่าก็มีพื้นที่ให้สังคมได้รับประโยชน์สูงสุดเช่น อาหารของชาวบ้านเองและเป็นป่าต้นน้ำ ที่ให้การหล่อเลี้ยงคนในสังคม และจัดโครงการอบรมมัคคุเทศก์น้อย เพื่อปลูกจิตสำนึกในการรักบ้านเกิด และรักธรรมชาติ โดยใช้หลักพระพุทธศาสนา มาเป็นกรอบในการปลูกจิตสำนึกเยาวชน นอกจากนี้อำเภอด่านซ้าย ถือว่าโชคดีที่มีวัฒนธรรมประเพณีจากบรรพบุรุษ ได้ถ่ายทอด ประเพณีผีตาโชน ไว้ให้ชาวอำเภอด่านซ้าย และ พระธาตุศรีสองรัก ที่เป็นอนุสรณ์ ระหว่าง ราชอาณาจักรลาวและไทย ซึ่งนำมาเป็นที่เคารพสักการะของชาวไทยและชาวลาวเทศบาล ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องวัฒนธรรมประเพณี ด้วยการสนับสนุน งบประมาณที่มีและของบเพิ่มเติมจากทางจังหวัดและ สำนัก ททท. ให้การส่งเสริมประเพณี สักการะพระธาตุศรีสองรักและแห่ผีตาโชน ซึ่งปัจจุบัน จัดเป็นประเพณี ให้มีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งถือว่าเป็นหน้าตาของจังหวัดและประเทศ ทางเทศบาลเอง ได้ใช้ การท่องเที่ยวมาเชิงวัฒนธรรม กระตุ้นให้เยาวชนหันมาสนใจในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และรวมถึงการให้ความสำคัญกับป่าไม้ เพื่อเป็นป่าต้นน้ำให้กับจังหวัดเลย และใช้ป่าอย่างยั่งยืน ในส่วนของเองชาวบ้านก่อนหน้าที่จะมีเรื่องน้ำท่วมดินถล่ม ในอำเภอด่านซ้าย ไม่น่าจะสนใจเรื่องป่าไม้ เพราะชาวบ้านเองต้องทำสวนทำไร่ เลยคิดว่าตัดต้นไม้แล้วเดี๋ยวมันก็ขึ้นมาอีก จนเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมอำเภอด่านซ้ายถึงได้เริ่มมามีส่วนร่วมกับชุมชนในการปลูกป่า

รวมทั้งมีการใช้กิจกรรมที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี ทางดำเนินของ เจ้าพ่อกวน และเจ้าแม่นางเทียน ที่ทางราชการเข้ามาขอความร่วมมือ (กำหนดพิธีไหว้พระธาตุและประเพณีบุญแห่ผีตาโขน) จะใช้รูปแบบในการให้ยึดถือประเพณีของชาวอำเภอเด่นชัยเป็นหลัก โดยการให้ความสำคัญกับพระธาตุศรีสองรัก ที่เป็นสัญลักษณ์ของความรัก และความปรองดองกัน เน้นกับพิธีบูชาพระธาตุ มาเป็นสื่อ นำให้กับชาวบ้านได้กระทำความดี เกรงกลัวบาป ตลอดจนการให้ความเคารพป่าไม้

๒) อำเภอภูเรือ

ผลการศึกษาพบว่า อำเภอภูเรือ เป็นเมืองที่นำอยู่อากาศดี และชาวบ้านมีอาชีพทำไร่ทำสวน มาช่วงหลายปีมานี้เองที่อำเภอภูเรือเป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีการปลูกต้นไม้ขาย และขายส่งไปทั่วประเทศ ทางวัดให้การสนับสนุนในด้านสถานที่ในการเป็นแหล่งเรียนรู้ วัฒนธรรมประเพณี และเป็นสถานที่อบรม นักเรียนนักศึกษา ตลอดจนส่วนราชการต่างๆ มาขอใช้วัด และทางวัดเองให้ชาวบ้านที่อยู่รอบๆ วัด มามีส่วนช่วยทำงานในวัด ส่งเสริมให้มีอาชีพเสริม เช่น การทำ สินค้าจากวัตถุดิบท้องถิ่น พร้อมทั้งให้เด็ก ๆ ที่เป็นลูกหลานมาช่วยทำงานวัด เพราะหวังว่าจะช่วยให้เยาวชนเป็นคนดีของชุมชน ห่างไกลยาเสพติด และเป็นกำลังในการพัฒนาหมู่บ้าน รวมทั้งอยากให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม เช่น ๒ ข้างถนน เพราะเป็นที่สนใจของประชาชนทั่วไป ซึ่งเมืองเลยเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวมาจากทั่วประเทศและมีชาวต่างชาติด้วย ในส่วนของชุมชน จะร่วมมือกันช่วยกันปลูกต้นไม้เป็นประจำทุกเดือน โดยเริ่มจากวัดในหมู่บ้านแต่ละหมู่ เช่น เริ่มหมู่ ที่ ๑ จะประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านมาช่วยกันปลูกต้นไม้รอบวัด พร้อมกับการพัฒนาวัดและหมู่บ้านพร้อมกัน โดยร่วมกันเก็บขยะและตัดหญ้า และชาวบ้านก็มีโอกาสได้พบปะกันและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ซึ่งทำให้เกิดความสามัคคีอีกด้วย สำหรับทางกลุ่มแม่บ้านจะร่วมมือกันกับส่วนราชการเช่นเทศบาล จัดสวนไม้ยืนต้น ไม้ล้มลุก ไม้ที่สวยงาม ไม้ดอก ไม้ประดับ การปลูกพืชคลุมดิน มีการส่งเสริมขยายพันธ์พืช มีการขุดเจาะน้ำบาดาลมาใช้เพื่อส่วนรวม และการช่วยกันรณรงค์เรื่องการรักษาความสะอาด ตั้งแต่เรื่องเก็บขยะ ทำความสะอาดหน้าของตนเอง จัดที่ทิ้งขยะให้เป็นที่ และมีการจัดแยกขยะพิษ และรีไซเคิลขยะ ทำกองทุนขยะ ของชุมชน รวมทั้งชุมชนร่วมรณรงค์ให้ชาวบ้าน และเยาวชน ดูแลห้องน้ำให้ถูกสุขลักษณะ มีความสะอาด เพื่อปลูกฝังเยาวชนรักความสะอาด และดูแล ห้องน้ำที่เป็นส่วนกลางของชุมชน ส่วนทางกลุ่มแม่บ้าน จะช่วยเหลือกันในเรื่องกองทุนสงเคราะห์เพื่อให้ชาวบ้านรู้สึกมีความมั่นคงในชีวิต และร่วมกันส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุและเยาวชน จากการใช้วัสดุเหลือใช้มาเป็นประโยชน์ในการสร้างอาชีพ

๓) อำเภอเชียงคาน

ผลการศึกษาพบว่า ทางวัดเองได้ร่วมมือกับทางราชการ และให้พื้นที่กับชาวบ้านในการที่จะทำกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณีและการรณรงค์ต่างๆ พร้อมกับจัดกิจกรรมภายในวัดเองให้ความรู้กับเยาวชนเพื่อปลูกจิตสำนึกในการรักษาความสะอาด เพราะเมืองเชียงคานเป็นแหล่งท่องเที่ยวมีนักท่องเที่ยวมาชมมากมายและทำให้การค้าขายมีรายได้เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ปัญหาส่วนหนึ่งคือเรื่องบาง

เรื่องทางราชการเองไม่ให้ชาวบ้านได้ออกเสียงในการดูแลวัฒนธรรมประเพณีแบบดั้งเดิมของชาวเขียงคานเอง ในส่วนของสภาวัฒนธรรมเมืองเขียงคานเองได้ให้ความร่วมมือกับทุกภาคส่วนราชการและยังสร้างเสริมจิตสำนึกรักเมืองเขียงคานโดยใช้ภาษาเลย สำเนียงเขียงคานที่เป็นเอกลักษณ์และเป็นเสน่ห์ที่ประจำถิ่น และให้ความสำคัญในเรื่องอาหารประจำถิ่นซึ่งใช้วัสดุประจำถิ่นเองเพื่อเป็นอาหารปลอดภัย สารพิษ โดยการให้ความรู้กับเยาวชนในการรู้ถึงพิษภัยเรื่องสารพิษที่ตกค้างในพืชผักต่างๆ

สำหรับทางด้านชุมชน จะจัดกิจกรรมประเพณีต่างๆ เช่นวัฒนธรรมประเพณีออกพรรษา โดยการให้ลูกหลานเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นเรื่องการจัดขบวนแห่เทียนพรรษา โดยจะเน้นในเรื่องการใช้วัสดุจากธรรมชาติ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้หลังจากเสร็จกิจกรรมประเพณีต่างๆ เพราะชุมชนเขียงคานเองเป็นชุมชนที่ติดริมฝั่งน้ำโขง ทางชุมชนจะเน้นเรื่องการใช้วัสดุต่างๆ ที่มาจากธรรมชาติ แม่น้ำโขงจะได้มีความสวยงาม และสะอาด นอกจากนี้ในส่วนของหมู่บ้านนาป่าหนาด ถือว่าเป็นความภูมิใจของชาวไทดำ หรือไทลื้อ ซึ่งผูกพันกับธรรมชาติเพราะชาวบ้านจะดำเนินชีวิตแบบเรียบง่ายและเน้นความสงบ ชาวชุมชนจะให้ความสำคัญกับกิจกรรมของชาวไทดำ และเน้นการใช้วัสดุจากชุมชนเอง เช่นปลูกข้าวบริโภคเอง และปลูกพืชผัก เอง ทอผ้าใช้ในชุมชนเอง และจัดศูนย์เรียนรู้ในชุมชน เป็นสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดเลย ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากชาวบ้านและทางราชการ โดจะมีประเพณีร่วมเผ่าไทดำเป็นประจำทุกปี รวมถึงการที่ชาวบ้านให้การสนับสนุนเรื่องแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีซึ่งเยาวชนรุ่นหลังถูกสังคมเมืองทำให้ประเพณีลดลง โดยสนับสนุนให้ลูกหลานในชุมชนไทดำมามีส่วนร่วมใน พิพิธภัณฑที่ไทดำที่หมู่บ้านนาป่าหนาด ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี

๔) อำเภอวังสะพุง

ผลการศึกษาพบว่า ในส่วนของชุมชนและวัด ได้สนับสนุนในเรื่องกิจกรรมป่ากินได้ ซึ่งถือว่าได้ผลดีเพราะเป็นร่วมเงาให้อาศัยได้ และมีผลไม่ยาวนานชนิดให้บริโภคได้ตลอดปี เป็นกิจกรรมที่ดี ในหมู่บ้านเองจะมีการประชุมหมู่บ้าน และระดมความคิดเห็น โดยได้รูปแบบคือปลูกป่ากันชนให้เป็นแหล่งหากินของทุกคน เพื่อให้ทุกคนเป็นเจ้าของป่า นอกจากนี้ในที่ชุมชนผาสามยอดเน้นในเรื่องปลูกป่าสมุนไพร เพื่อประโยชน์ของชุมชน และเมื่อมีผลผลิตที่มีคุณภาพแล้วทำเป็นสมุนไพรบำบัด คนในชุมชน และได้พัฒนาเป็นสินค้าของชุมชน ซึ่งเป็นการสร้างรายได้ให้ชาวบ้านทางหนึ่งด้วย ส่วนหมู่บ้านหนองตุมได้ใช้วิธีการบวชป่าไม้ เพื่อให้ชาวบ้านได้เคารพและไม่ตัดต้นไม้ เพราะเป็นพื้นที่ต้นน้ำของจังหวัดเลย ชาวบ้านให้ความร่วมมือดี เพราะ ที่ผ่านมา ปี ๒๕๔๕ ได้เกิดน้ำท่วมใหญ่ในจังหวัดเลย และชาวบ้านได้รับผลกระทบโดยตรง รวมถึงชุมชนบ้านมีชัย ที่ได้ส่งเสริมกิจกรรมการเลี้ยงปลาในกระชัง โดยการรวมกลุ่มแม่บ้านทำร้านอาหาร จำหน่ายให้นักท่องเที่ยวมาล่องแพ และรับประทานอาหาร ซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมทางน้ำที่ให้ประโยชน์กับชาวบ้าน เพราะมีงานทำและไม่ต้องเดินทางไปทำงานที่ กรุงเทพฯ

ตอนที่ ๒) ผลการวิเคราะห์การพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยมีการกำหนดคำถามไว้ล่วงหน้าและการสัมภาษณ์แบบเจาะจงประเด็นโดยการวิพากษ์ เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลยเป็นอย่างไร ผลการศึกษามีวิเคราะห์สรุปได้ดังนี้

๑) อำเภอด่านซ้าย

ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาของทางราชการ อยากให้มีการเอาใจใส่ให้มากกว่าที่เป็นอยู่ ไม่ใช่เฉพาะเวลาจะเลือกตั้ง หรือมีผู้นำระดับสูงมาเยี่ยม และควรเพิ่มในส่วนศิลปวัฒนธรรมถิ่นของชาวด่านซ้าย ส่วนทางราชการเองก็ไม่ควรปล่อยให้เป็นการทางวัดอย่างเดียว ประกาศนโยบายให้ชัดเจน และให้ชาวบ้านได้มีส่วนในการตัดสินใจด้วย สำหรับผู้บริหารส่วนบน ควรจัดส่งเจ้าหน้าที่ ที่มีความชำนาญลงพื้นที่ และมีใจในการที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับประชาชนเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างมีระบบและแบบแผนที่ดี พร้อมทั้งให้งบประมาณการบำรุงอย่างต่อเนื่องตลอดโครงการ ในส่วนของชาวบ้านเองพร้อมที่จะร่วมแรงร่วมใจกับทุกภาคส่วน ส่วนมากจะมีนโยบายไม่นาน และชาวบ้านเลยไม่รู้จะปฏิบัติอย่างไร นอกจากนี้ควรจัดให้มีการพบปะในส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่ ให้ความรู้ และข้อปฏิบัติกับประชาชนอย่างสม่ำเสมอ

๒) อำเภอภูเรือ

ผลการศึกษาพบว่า หน่วยงานของรัฐต้องให้การสนับสนุนในการปฏิบัติหน้าที่ทั้งพนักงานผู้น้อย และชาวบ้านที่มาเป็นจิตอาสา และราชการควรมีหน่วยบำรุงรักษาและให้ความรู้กับประชาชนไปพร้อมกัน ชาวบ้านเป็นผู้ช่วยดูแลรักษา นอกจากนั้นนโยบายของรัฐ ควรชัดเจนเพื่อเป็นการขับเคลื่อนหลักการอนุรักษ์อย่างจริงจัง และมีการติดตามอย่างใกล้ชิดพร้อมทั้งให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี รัฐบาลควรมีการให้ความรู้กับประชาชนเพื่อการรักษาป่า ไม่ใช่มาสั่งการให้ชาวบ้านปลูกป่าอย่างเดียว ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนได้รับรู้ว่าป่าไม้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และสม่ำเสมอติดตามการทำงานของเจ้าหน้าที่ว่าได้ผลอย่างไรแล้วนำไปปรับปรุง

๓) อำเภอเชียงคาน

ผลการศึกษาพบว่า เพื่อประโยชน์ของสังคม ส่วนราชการเองต้องเพิ่มบทบาทในการทำงานให้ประชาชนเห็นว่าตั้งใจทำงานเพื่อประชาชน และชี้แนวทางหรือมีมาตรการในการช่วยเหลือชาวบ้าน

อย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ยังอยากให้ภาคส่วนราชการมองปัญหาชาวบ้านว่าชาวบ้านต้องการอะไร และส่งเสริมชาวบ้านให้มีการรักษาสิ่งแวดล้อมแบบเป็นระบบ ควรตั้งชุดทำงานที่มาจากประชาชน เพราะชาวบ้านในชุมชนรู้จักปัญหาดี และจะมีวิธีในการเชิญชวนให้ชาวชุมชนมีส่วนร่วมได้ดีกว่าภาคราชการและเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกันเองให้มากขึ้น จะได้มีจิตสำนึกในการทำงานเพื่อชุมชนตัวเอง รวมถึงให้ส่วนราชการส่งเสริมกิจกรรมของชุมชนและช่วยประชาสัมพันธ์ สินค้าของชุมชน จัดให้มีการส่งเสริมสินค้าชุมชนและ ให้มีวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถมาเป็นครูสอนอาชีพให้ชาวบ้าน

๔) อำเภอวังสะพุง

ผลการศึกษาพบว่า การรักษาป่าควรให้ภาครัฐบาลที่มีหน้าที่มาให้ความรู้กับชาวบ้าน และจัดอุปกรณ์ต่างๆ มาให้ชาวบ้านและสอนให้ชาวบ้านใช้งานให้เป็นและการบำรุงรักษา เช่น เครื่องสูบน้ำ เป็นต้น ภาครัฐควรมีส่วนส่งเสริมเรื่องราคาสินค้าจากเกษตรกรเพื่อที่ชาวบ้านเองจะได้มีรายได้เลี้ยงดูครอบครัว ชาวบ้านจะได้รู้ว่าการรักษาป่าไม่เป็นประโยชน์กับชุมชนอย่างไร รวมทั้งการที่ผู้นำชุมชนต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับลูกบ้าน เช่นปลูกป่าให้ชาวบ้านเป็นตัวอย่างและมีความรู้ความสามารถ ในการบำรุงรักษาด้วย ตลอดจนภาครัฐบาลต้องมาดูแลประชาชนอย่างจริงจังและให้โอกาสกับชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นและมีการตกลงกันในชุมชนเป็นหลัก และให้ชุมชนมีกองทุนหมู่บ้านที่จะมาดูแลรักษาป่า มีเจ้าหน้าที่มาให้ความรู้แก่ชาวบ้านประจำ และให้คำปรึกษาที่ดี

ตอนที่ ๓) ผลการวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยมีการกำหนดคำถามไว้ล่วงหน้าและการสัมภาษณ์แบบเจาะจงประเด็นโดยการ เกี่ยวกับหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ผลการศึกษาวิเคราะห์สรุปได้ดังนี้

๑) อำเภอด่านซ้าย

ผลการศึกษาพบว่า หลักในการพัฒนาอย่างยั่งยืนรัฐบาลควรให้มีการเรียนรู้ในห้องเรียนกับเยาวชน และปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติควรเริ่มจากภาครัฐบาลโดยตรง มีแบบแผนชัดเจน และต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังต้องมีการดูแลระบบนิเวศ อย่างยั่งยืน ควรให้ประชาชนได้รับรู้ประโยชน์ในการรักษาระบบนิเวศ และเข้าใจระบบนิเวศคืออะไร รวมถึงหลักง่ายๆ คือปลูกฝังให้ชาวบ้านรักป่า และมีจิตใจที่เคารพป่า โดยการกันเขตพื้นที่ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำมาหากินร่วมกัน และการจัดให้มีการประชาสัมพันธ์ ให้ชาวบ้านไม่เผาป่า และช่วยกันเป็นหูเป็นตาในการแจ้งข่าวเพื่อปกป้องป่าไม้และชุมชน

๒) อำเภอกุเรื่อ

ผลการศึกษาพบว่า มีการเสนอแนวทางโดยการปลูกป่าทุกวันพระ ให้ส่วนราชการเป็นตัวอย่งนำชาวบ้านในการเข้าวัดและปลูกป่า ส่งเสริมชุมชนให้ปลูกป่าเป็นป่าชุมชนแห่งการเรียนรู้ และให้ภาคการศึกษาเป็นกำลังหลักในการอนุรักษ์ระบบนิเวศ รวมถึงการนำวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนมาเป็นส่วนประสานกับคนในชุมชนให้มีใจรักในการปลูกป่าและรักษาป่า เพื่อเป็นมรดกให้ลูกหลานรักษาต่อไป ตลอดจนการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และต้องให้ชาวบ้านได้มีรายได้เพื่อเลี้ยงดูคนในครอบครัวด้วย จะได้เป็นกำลังใจในการร่วมกันรักษาระบบนิเวศร่วมกัน และประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านได้รับรู้ประจำเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ และภาครัฐบาลทำงานร่วมกับชาวบ้านโดยไม่ดูถูกชาวบ้าน

๓) อำเภอยะรัง

ผลการศึกษาพบว่า การปลูกฝังจิตสำนึกกับเยาวชนเรื่องวัฒนธรรมจากพ่อแม่ ประการสำคัญ คือ ผู้ปกครองต้องเป็นผู้นำพาลูกหลานทำความดี เช่น เรื่องการรักษาความสะอาด รอบบริเวณบ้านเรือน และถนน หน้าหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังต้องมีหลักวัฒนธรรมถิ่นประจำเมืองเชียงคาน มีหลักที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ด้านที่อยู่อาศัย และการแต่งกาย รวมถึงภาษาถิ่นไทยเลยเอง ชุมชนเมืองเชียงคานได้ขอเข้าไปให้ความรู้เรื่องภาษาถิ่นไทยเลยที่โรงเรียนประจำอำเภอ เพื่อที่ปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณีถิ่นให้ลูกหลาน แต่ก็จะมีปัญหา คือ เมื่อเปลี่ยนผู้นำมาบริหารเมืองเชียงคานก็มีนโยบายเปลี่ยนไปด้วยทำให้ไม่ต่อเนื่อง และผู้บริหารเองก็ไม่ใช้ภาษาถิ่น อ้างว่าไม่เป็นภาษาราชการ ทำให้เกิดอุปสรรค ในการปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณี เราต้องให้ความสำคัญกับเยาวชนอย่างจริงจัง และเปิดโอกาสให้เยาวชนมีเวทีแสดงความสามารถ และแสดงความคิดเห็น เพื่อที่จะได้พัฒนาชุมชนไปพร้อมกันตลอดจนหลักนิเวศ ของชุมชนไทดำ เราจะใช้วิธีแบบดั้งเดิมมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เช่น จะมีแบบแผนการดำเนินชีวิตตามประเพณีอย่างเคร่งครัด เช่น การปลูกข้าวกินเอง การทอผ้าที่เป็นศิลปะของชุมชนไทดำ และส่งเสริมให้เยาวชน มามีส่วนร่วมที่พิพิธภัณฑ์ ไทดำ เพื่อให้เยาวชนเห็นความสำคัญของอัตลักษณ์ของชนเผ่าไทดำ และสามารถทำรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และชุมชนไทดำ ให้ความสำคัญกับพิพิธภัณฑ์ไทดำ เพื่อให้เยาวชนจะได้มีส่วนร่วม และถูกปลูกฝังไปในตัว จัดการแสดงที่เป็นศิลปวัฒนธรรมของชาวไทดำ ให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการแสดง จะได้รับรู้สึกรักความภูมิใจ และไม่รู้สึกอายเพื่อนๆ ที่เป็นชาวไทดำ

๔) อำเภอวังสะพุง

ผลการศึกษาพบว่า วัดเป็นต้นแบบที่ดี และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีให้ กับชาวบ้านและเยาวชน เช่น เป็นศูนย์กลางให้ชาวบ้านมาใช้สถานที่ และอำนวยความสะดวกให้กับชุมชน โดยจัดกิจกรรม ให้เยาวชนเรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการระบบนิเวศวิทยาจากผู้ที่มีความรู้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ คณะกรรมการชุมชน มีการประชุมเป็นประจำทุกเดือน โดยให้กรรมการหมู่บ้านแสดงความคิดเห็นและเสนอแนวทางการดูแลชุมชน ได้สรุป เรื่องจัดกรรมการดูแล หมู่บ้าน เช่น ทำความสะอาด รอบหมู่บ้าน มีกิจกรรม เก็บขยะ ตัดหญ้า เป็นหูเป็นตาให้กับชุมชน เมื่อมีบุคคลแปลกหน้าเข้ามาในชุมชน รวมถึง การที่คณะกรรมการชุมชน ได้ส่งเสริมด้านการให้ความรู้กับสมาชิกในหมู่บ้าน โดยการต่อยอดในด้าน การทำอาหารประจำถิ่น เช่น น้ำพริก และแปรรูป ผลไม้ตามฤดูกาล โดยให้นำลูกหลานมาเรียนรู้ ไป ด้วยเพื่อที่จะได้เป็นอาชีพเสริมให้ลูกหลาน ตลอดจนการที่กรรมกรบ้านหมู่บ้าน ได้ตั้งกองทุนต้นไม้ ให้ ชาวบ้านโดยการมีแปลงเพาะชำไม้ผลของชุมชนเพื่อให้เป็นกองทุนสำหรับหมู่บ้าน และหมู่บ้านมีชัย มี คนชราอยู่มากเนื่องจากคนในหมู่บ้านมีอาชีพขายสลากกินแบ่งรัฐบาลเป็นส่วนใหญ่ ได้มีแนวทางใน การให้ชุมชนช่วยเหลือกันโดยรื้อฟื้นประเพณีลงแขก คือช่วยกันลงแรง เช่น ทำนา ทำไร่ และ ดูแล บ้านเรือนให้กัน ที่สำคัญในชุมชนจะส่งเสริมให้ปลูกพืชผักสวนครัว เพื่อแบ่งปันกันในชุมชน

อภิปรายผล

ตอนที่ ๑) อภิปรายผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลัก นิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย

๑) อำเภอด่านซ้าย

จากผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยา วัฒนธรรมในจังหวัดเลยที่พบว่า ปัจจุบัน เยาวชนขาดความใส่ใจในระบบนิเวศ ให้ความสนใจกับสังคม เมือง แม้ว่าในส่วนของพระสงฆ์จะพยายามปลูกฝังศีลปะท้อถิ่นให้แล้วก็ตาม ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นถึง สภาพสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปสอดคล้องกับแนวคิดของ ประเวศ อินทองปาน^{๑๓๕} ที่ระบุว่า ปัญหาทางสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาปัจจุบัน สมัยพุทธกาลไม่มีปัญหานี้ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยัง บริสุทธิ์ สะอาด ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ อุดมสมบูรณ์ พระพุทธเจ้า และพระสาวกทั้งหลายใช้ชีวิต ใกล้ชิดกับธรรมชาติอย่างแนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่เคยปรากฏหลักฐานใดๆ ว่าเบียดเบียน ช่างชิงทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์มาสร้างประโยชน์ในทางวัตถุเพื่อตนเองหรือเพื่อพระศาสนา เลย ในทางตรงกันข้ามกลับอาศัยใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นด้วยความซาบซึ้งในคุณค่า และมี จิตใจในการถนอมรักษาอย่างสูงส่ง ดังนั้นเราจึงควรนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาเป็นปรับเป็น หลักในการดำเนินชีวิตให้สมบูรณ์แบบที่สะท้อนในแง่มุมต่างๆ ของประสบการณ์ ค้นหาหลักคำสอน

^{๑๓๕} ประเวศ อินทองปาน, เอกสารประกอบการสอน ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน, ๒๕๕๙.

เพื่อทำความเข้าใจและอนุรักษ์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในทางพุทธศาสนา กิจกรรมทางเศรษฐกิจ หมายถึง การมีชีวิตที่ดีที่ประเสริฐ การผลิต การบริโภค และการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ไม่ควร ลื่นสุดที่ตัวมันเองแต่ควรจะสิ้นสุดที่การพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อม พระพุทธเจ้าทรงสอนให้คนดำเนินชีวิตให้สมดุลกับธรรมชาติโดยวิธีต่อไปนี้

เรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีจากบรรพบุรุษที่ได้ถ่ายทอดไว้ ให้ เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น ประเพณีผีตาโชน การให้ความรู้โดยการจัดสถานที่ฝึกอบรม พัฒนาจิตให้กับสถานศึกษา และส่วนราชการ การจัดโครงการอบรมมัคคุเทศก์น้อย เพื่อปลูกจิตสำนึก ในการรักบ้านเกิดและรักธรรมชาติ โดยใช้หลักพระพุทธศาสนามาเป็นกรอบในการปลูกจิตสำนึก เยาวชน การให้ความสำคัญกับป่าไม้ เพื่อเป็นป่าต้นน้ำให้กับจังหวัดเลยและใช้ป่าอย่างยั่งยืน การให้ ความสำคัญกับพระธาตุศรีสองรักที่เป็นสัญลักษณ์ของความรัก และความปรองดองกัน เน้นกับพิธีบูชา พระธาตุมาเป็นสื่อ นำให้กับชาวบ้านได้กระทำความดี เกรงกลัวบาป ตลอดจนการให้ความเคารพป่าไม้ เหล่านี้ล้วนเป็นรูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมใน อำเภอด่านซ้าย ที่จะช่วยให้ชุมชนมีอัตลักษณ์และดำรงสภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ดีให้ยั่งยืนต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประพิมพ์พร สมณาแขง, ผการัตน์ รัฐเขตต์, สุมาลี รัตนปัญญา^{๑๓๖} ที่ระบุว่า หัวใจสำคัญของท้องถิ่นก็คือทุนทางวัฒนธรรม เช่น ประเพณี มรดกภูมิปัญญา สถานที่ ที่ถ่ายทอดจาก อดีตสู่ปัจจุบัน และต่อเนื่องไปสู่อนาคต นั่นก็คือเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น (local cultural Identity) และท้องถิ่นที่อยู่ในพื้นที่ต่างกันย่อมมีพื้นฐานหรือสภาพ แวดล้อมที่ต่างกันนั่นคือทุนทาง ธรรมชาติ ซึ่งสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน ส่วนหนึ่งได้หล่อหลอม และกำหนดตัวตนทางวัฒนธรรมและ ตัวตน ทางกายภาพของแต่ละพื้นที่ให้ต่างกันออกไป นั่นคือความสัมพันธ์ของ มนุษย์กับสภาพแวดล้อม การปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม การใช้ ประโยชน์จากสภาพแวดล้อม รวมถึงระบบนิเวศที่เป็น ความสัมพันธ์ของ สิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น ความยั่งยืนของพื้นที่จึงควรถูกกำหนด โดยกรอบของ มิติทางวัฒนธรรมผสานไปกับกรอบมิติของระบบกายภาพ กล่าวคือ มิติวัฒนธรรมต้องประสานความ ถูกต้องเที่ยงธรรมกับมิติ สิ่งแวดล้อม และสามารถดำรงชีวิตและอยู่ได้ในมิติเศรษฐกิจ และมี เศรษฐกิจต้องมีความรับผิดชอบต่อมิติสิ่งแวดล้อมซึ่งนั่นคือความยั่งยืน

๒) อำเภอกุเวรี

จากผลการศึกษาพบว่า อำเภอกุเวรี เป็นเมืองที่น่าอยู่อากาศดี และชาวบ้านมีอาชีพทำไร่ทำ สวน รวมทั้งมาช่วงหลายปีมานี้ที่อำเภอกุเวรีเปลี่ยนแปลงเป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีการปลูกต้นไม้ขาย และขายส่งไปทั่วประเทศ ทางวัดให้การสนับสนุนในด้านสถานที่ในการเป็นแหล่งเรียนรู้ วัฒนธรรม ประเพณี และเป็นสถานที่อบรม นักเรียนนักศึกษา เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยน รูปแบบการ จัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในอำเภอกุเวรีที่ก่อให้เกิด

^{๑๓๖} ประพิมพ์พร สมณาแขง, ผการัตน์ รัฐเขตต์, สุมาลี รัตนปัญญา, อาหารตามธรรมชาติของชาวบ้านใน

หมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ,รายงานการวิจัยโครงการศึกษาภาวะเศรษฐกิจและสังคมของกลกรในระบบเกษตร น้ำฝน, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๒.

ประโยชน์ต่อชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของ ศรีศักร วัลลิโภดม^{๑๓๗} ที่กล่าวว่า ท้องถิ่นจะไม่รับวัฒนธรรมอื่นทันทีที่เขาจะเลือก แนะนำ ปรับเปลี่ยน และยอมรับแบบค่อยเป็นค่อยไป วัฒนธรรมชุมชนไม่ใช่วัฒนธรรมที่ อยู่หนึ่ง มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนอย่างเป็นพลวัต ให้มีความสำคัญต่อระบบคุณค่าที่มีคนเป็นหัวใจสำคัญภายใต้ระบบ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งสูงสุด คนกับธรรมชาติ และคนกับคน

นอกจากนี้ยังพบว่ามี การให้ความร่วมมือระหว่างส่วนราชการ วัด และชุมชน เช่น การที่ภาคราชการมาขอใช้วัดและทางวัดเองให้ชาวบ้านที่อยู่รอบๆ วัด มามีส่วนช่วยทำงานในวัด ส่งเสริมให้มีอาชีพเสริม เช่น การทำสินค้าจากวัตถุดิบท้องถิ่น พร้อมทั้งให้เด็กๆ ที่เป็นลูกหลานมาช่วยทำงานวัด เพราะหวังว่าจะช่วยให้เยาวชนเป็นคนดีของชุมชนห่างไกลยาเสพติด และเป็นกำลังในการพัฒนาหมู่บ้าน ชุมชนจะพัฒนาวัดและหมู่บ้านพร้อมกัน และชาวบ้านก็มีโอกาสได้พบปะกัน และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันซึ่งทำให้เกิดความสามัคคีอีกด้วย กลุ่มแม่บ้านจะร่วมมือกันกับส่วนราชการ และการช่วยกันรณรงค์เรื่องต่างๆ เช่น การรักษาความสะอาด ตั้งแต่เรื่องเก็บขยะ และร่วมกันส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุและเยาวชน จากการใช้วัสดุเหลือใช้มาเป็นประโยชน์ในการสร้างอาชีพ รวมทั้งอยากให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมร่วมกัน เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในอำเภอรือในลักษณะการมีส่วนร่วม สอดคล้องกับแนวคิดของ นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร^{๑๓๘} ที่ระบุว่า การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมคือรูปแบบหนึ่งของแนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน การมีส่วนร่วมของประชาชน (people's participation) เกิดจากแนวความคิดในการพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีโอกาสได้แสดงทัศนะ และเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณา กำหนดนโยบาย และการตัดสินใจของรัฐ ประกอบด้วยการให้ข้อมูลข่าวสารต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน (ประชาพิจารณ์) การวางแผนร่วมกัน และการพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้

๓) อำเภอเชียงคาน

จากผลการศึกษาพบว่า ปัญหาส่วนหนึ่งคือเรื่องบางเรื่องทางราชการไม่ให้นักในชุมชนออกเสียงในการดูแลวัฒนธรรมประเพณีแบบดั้งเดิมของชาวเชียงคาน อย่างไรก็ตามก็พบว่ายังมีบ้างเป็นส่วนน้อย ส่วนใหญ่ทางวัดได้ร่วมมือกับทางราชการและให้พื้นที่กับชาวบ้านในการที่จะทำกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณี และการรณรงค์ต่างๆ พร้อมกับจัดกิจกรรมภายในวัด ให้ความรู้กับเยาวชนเพื่อปลูกจิตสำนึกในการรักษาความสะอาด นอกจากนี้ในส่วนของสภาวัฒนธรรมเมืองเชียงคานเองได้ให้

^{๑๓๗} ศรีศักร วัลลิโภดม, “การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ท่ามกลาง กระแสการเปลี่ยนแปลง” ในรายการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องการพัฒนาการทาง วัฒนธรรม : กรณีทักษิณ, กรุงเทพมหานคร : สำนักวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๘, หน้า ๙๙-๑๐๐.

^{๑๓๘} นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร, การพัฒนาองค์กรชุมชน, คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๔๗.

ความร่วมมือกับทุกภาคส่วนราชการและยังสร้างเสริมจิตสำนึกรักเมืองเชียงคานโดยใช้ภาษาเลย สำเนียงเชียงคานที่เป็นเอกลักษณ์และเป็นเสน่ห์ประจำถิ่น การให้ความสำคัญในเรื่องอาหารประจำถิ่น สำหรับทางด้านชุมชน จะจัดกิจกรรมประเพณีต่างๆ เช่นวัฒนธรรมประเพณีออกพรรษา โดยการให้ ลูกหลานเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม ดำเนินชีวิตแบบเรียบง่ายและเน้นความสงบ รวมถึงการ สนับสนุนเรื่องแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณี ซึ่งเยาวชนรุ่นหลังถูกสังคมเมืองทำให้ประเพณีลดลง โดยสนับสนุนให้ลูกหลานในชุมชนไทดำมีส่วนร่วมมากขึ้นถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี ซึ่งถือเป็นรูปแบบ การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ต่อไป สอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมปิฎก^{๑๓๙} ที่ได้อธิบายการพัฒนาที่ยั่งยืน ไว้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนมีลักษณะที่เป็นบูรณาการ (Integrated) คือทำให้เกิดเป็นองค์รวม (Holistic) หมายความว่า องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบองค์ และมีลักษณะอีกอย่าง หนึ่ง คือ มีดุลยภาพ (Balance) หรือพูดอีกนัยหนึ่ง คือ การทำให้กิจกรรมของมนุษย์สอดคล้องกับ กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ นั่นก็คือ การกำหนดแนวทางการพัฒนาจะต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านมนุษย์โดยให้ คุณค่าทางวัฒนธรรมรวมอยู่ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยการ พัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นการพัฒนาที่ครอบคลุมการพัฒนาในทุกด้าน และทุกมิติ กล่าวคือ ทั้ง เศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม จิตใจ วัฒนธรรม ฯลฯ โดยมีคนเป็นศูนย์กลาง หรือ เป้าหมายของการพัฒนา เพื่อให้คนอยู่ดี กินดีและมีความสุข ทุกคนในรุ่นนี้และรุ่นต่อไป

๔) อำเภอวังสะพุง

จากผลการศึกษาที่พบว่า ชุมชน และวัดสนับสนุนในเรื่องกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันได้ดี เป็น กิจกรรมที่ดี มีการประชุมหมู่บ้าน และระดมความคิดเห็น โดยได้รูปแบบคือปลูกป่ากันชนให้เป็นแหล่ง หากินของทุกคน เพื่อให้ทุกคนเป็นเจ้าของป่า นอกจากนี้ยังเน้นในเรื่องปลูกป่าสมุนไพรร เพื่อประโยชน์ ของชุมชน มีรูปแบบวิธีการบวชป่าไม้ เพื่อให้ชาวบ้านได้เคารพและไม่ตัดต้นไม้ เหล่านี้แสดงให้เห็นถึง รูปแบบการให้ความสำคัญกับป่าไม้เป็นหลักเพราะเป็นสิ่งที่จะช่วยให้ทุกคนในชุมชนได้รับประโยชน์ จากผืนป่าได้อย่างต่อเนื่องยาวนานและยั่งยืน โยอาศัยพิธีกรรม และวัฒนธรรมชุมชนมาเป็นเครื่องมือ หรือเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของทุกคน สอดคล้องกับแนวคิดของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา^{๑๔๐} ที่ระบุว่า ชุมชน มีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้ว คือ มีระบบคุณค่าที่ รวบรวมมาได้จาก ประวัติศาสตร์ เป็นบทความคิด และการปฏิบัติของชุมชนเป็นวิถีชีวิต และทิศทางของการพัฒนาชุมชนที่ชาวบ้านสรุปขึ้นมา แกนกลาง ของวัฒนธรรมชุมชน คือ การให้ความสำคัญแก่ความเป็นคน และความผสมกลมกลืนกันในชุมชน การ พัฒนาชุมชนจึงต้องเริ่มจากฐานการพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่แข็งแกร่งที่สุดของชาวบ้าน ถ้า มีวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็ง การรวมกลุ่มของชาวบ้านเพื่อทำกิจกรรมจะสำเร็จได้ง่าย และสามารถ ต่อต้านการเอาเปรียบจากภายนอกได้อีกด้วย

^{๑๓๙} ป.อ. ปยุตโต, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, www.nesdb.go.th/ewt_w3c/ewt_news.php?nid=3157, สืบค้นเมื่อ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๔๐} ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย, กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาชนบท มูลนิธิหมู่บ้าน, ๒๕๓๗, หน้า ๑๗๑-๒๐๕.

ตอนที่ ๒) อภิปรายผลการวิเคราะห์การพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย

๑) อำเภอด่านซ้าย

จากผลการศึกษาที่พบว่า ชาวบ้านต้องการให้ทางราชการเอาใจใส่ดูแลชาวบ้านให้มากกว่าที่เป็นอยู่ ไม่ควรปล่อยให้เป็นการะทางวัดอย่างเดียว ควรประกาศนโยบายให้ชัดเจน และให้ชาวบ้านได้มีส่วนในการตัดสินใจ ควรจัดส่งเจ้าหน้าที่ที่มีความชำนาญลงพื้นที่และมีใจในการที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับประชาชนเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างมีระบบ และแบบแผนที่ดี พร้อมทั้งให้งบประมาณการบำรุงอย่างต่อเนื่องตลอดโครงการ เพราะในส่วนของชาวบ้านเองพร้อมที่จะร่วมแรงร่วมใจกับทุกภาคส่วน นอกจากนี้ควรจัดให้มีการพบปะในส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่ ให้ความรู้ และข้อปฏิบัติกับประชาชนอย่างสม่ำเสมอ ข้อค้นพบที่แสดงให้เห็นถึงความต้องการของประชาชนที่ต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง ซึ่งถ้าหากมีการสนับสนุนอย่างจริงจังแล้ว การพัฒนานโยบาย และกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของอำเภอด่านซ้ายจะเกิดประโยชน์ต่อชาวบ้านได้อย่างแท้จริง สอดคล้องกับแนวคิดของวิธีการจัดการของ UNDP^{๑๔๑} ที่ระบุถึงยุทธศาสตร์ในการพัฒนาของประเทศโลกที่ ๓ ซึ่งได้แก่ ๑) ประชาชนจะต้องยอมรับในความชอบธรรมของรัฐบาล (Legitimacy) และ รัฐบาลจะต้องมีความรับผิดชอบต่อประชาชนในกิจการที่ได้กระทำลงไป (Accountability) ๒) ประชาชนจะต้องมีอิสระเสรีภาพในการรวมกลุ่ม และในการมีส่วนร่วม (Freedom of Association and Participation) ๓) จะต้องมีการรอบแห่งกฎหมายที่ชัดเจน และเป็นระบบที่ก่อให้เกิดสถานะที่มั่นคง เป็นหลักประกันต่อชีวิต และการทำงานของพลเมือง รวมทั้งเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อผู้ประกอบการ และเกษตรกร นอกจากนี้ กฎหมายจะต้องปฏิบัติต่อประชาชนอย่างเสมอหน้ากัน ทั้งนี้โดยกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ จะต้องเปิดเผยเป็นที่รู้จักกันล่วงหน้า ต้องมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด มีวิธีการที่ประกันการบังคับใช้กฎหมาย การตัดสินใจข้อขัดแย้งต้องเป็นการตัดสินใจโดยฝ่ายตุลาการที่เป็นอิสระ และเชื่อถือได้ รวมถึงจะต้องมีกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ได้ เมื่อหมดประโยชน์ ใช้สอย ๔) ระบบราชการจะต้องรับผิดชอบต่อการดำเนินกิจการต่างๆ (Bureaucratic Accountability) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดการงบประมาณของรัฐซึ่งจะต้องมีการควบคุม ติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานทั้งของรัฐและบุคลากร เพื่อป้องกันมิให้ใช้ทรัพยากรโดยมิชอบ ทั้งนี้จะต้องมีความโปร่งใส (Transparency) ในการปฏิบัติราชการทุกระดับ ๕) จะต้องมีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่น่าเชื่อถือ โดยรัฐบาลจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร เช่น ด้านรายได้ประชาชาติ ดุลการชำระเงิน สภาพการจ้างงาน และดัชนีค่าครองชีพ เป็นต้น ๖) จะต้องมีการบริหารงานภาครัฐอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และ ๗) จะต้องมีความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างรัฐบาลกับองค์กรของประชาสังคม ซึ่งหมายถึง องค์กรประชาชน (People's organization) และองค์กรอาสาสมัครเอกชน (NGOs)

^{๑๔๑} <https://sites.google.com/site/narongrid411/kar-phathna-xyang-yangyun-sustainable-development>, สืบค้นเมื่อ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๐.

๒) อำเภอกูเรือ

จากผลการศึกษาที่พบว่า หน่วยงานของรัฐต้องให้การสนับสนุน เช่น ควรมีหน่วยบำรุงรักษาและให้ความรู้กับประชาชนไปพร้อมกัน นอกจากนี้นโยบายของรัฐควรชัดเจนเพื่อเป็นการขับเคลื่อนหลักการอนุรักษ์อย่างจริงจัง และมีการติดตามอย่างใกล้ชิดพร้อมทั้งให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี รัฐบาลควรมีการให้ความรู้กับประชาชนเพื่อการรักษาป่า ไม่ใช่มาสั่งการให้ชาวบ้านปลูกป่าอย่างเดียว และควรมีการประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนได้รับรู้ว่าป่าไม้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และสม่ำเสมอติดตามการทำงานของเจ้าหน้าที่ว่าได้ผลอย่างไรแล้วนำไปปรับปรุง ข้อค้นพบเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการพัฒนานโยบาย และกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมที่ยังไม่ชัดเจน ดังนั้นภาครัฐจึงควรเร่งปรับปรุงวิธีการจัดการเหล่านี้ให้ตอบสนองความต้องการของชุมชนให้มากขึ้นเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างยั่งยืนต่อไป สอดคล้องกับการศึกษาของ วิชัย วงษ์ใหญ่^{๑๔๒} ที่พบว่า การพัฒนาเศรษฐกิจของหลายประเทศได้สร้างปัญหาให้กับความเป็นอยู่ของมนุษย์และวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมหาศาล เนื่องจากรัฐบาลไม่รับผิดชอบ ไม่ฉีกรัฐต่อการตอบสนองความต้องการของประชาชน ระบบราชการมีคอร์รัปชันสูง ขาดประสิทธิภาพ ไม่มีความโปร่งใส นานาชาติจึงได้ประชุมร่วมกันเพื่อแสวงหาแนวคิดที่เป็นกลางที่สุดมาเยียวยาภัยพิบัติที่เกิดขึ้น ผลสรุปที่ได้คือ ทั่วโลกควรปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาเสียใหม่ โดยจะต้องยกเลิกการพัฒนาซึ่งรัฐเป็นผู้ชี้แนะและออกคำสั่งแต่เพียงฝ่ายเดียว ในลักษณะรัฐประชาชาติ (Nation State) โดยปรับเปลี่ยนเป็น ประชาธิปไตย (Civil State) ซึ่งเป็น “ความสัมพันธ์รูปแบบใหม่ระหว่างรัฐกับประชาชนในลักษณะที่เป็นประชาสังคม” ประชาสังคม หรือ Civil Society คือ การพัฒนาที่เกิดขึ้นจากความริเริ่มของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน โดยทุกฝ่ายในสังคมต่างให้ความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน ดังนั้นรัฐบาลจะต้องปรับเปลี่ยนมุมมองเสียใหม่ จากที่เคยมองว่ารัฐบาลเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยแทนประชาชน รัฐบาลจึงสามารถควบคุม และครอบงำประชาชนให้ปฏิบัติตามคำสั่งได้ มาเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือชุมชนมีส่วนร่วม ทั้งในระดับการร่วมรับรู้การตัดสินใจขององค์กรของรัฐ และในระดับการร่วมตัดสินใจ และจะต้องมีการตกลงกันให้ชัดเจนว่าสัดส่วนของบทบาทภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในการพัฒนานั้นควรจะเป็นลักษณะใด เพื่อให้การพัฒนาที่ยั่งยืนสามารถแทรกเข้าไปในทุกส่วนของสังคมได้ต่อไป

๓) อำเภอยางชุมน้อย

จากผลการศึกษาพบว่า ส่วนราชการต้องเพิ่มบทบาทในการทำงานให้ประชาชนเห็นวามตั้งใจทำงานเพื่อประชาชน และชี้แนวทางหรือมีมาตรการในการช่วยเหลือชาวบ้านอย่างเป็นระบบ ควรตั้งชุดทำงานที่มาจากประชาชนเพราะชาวบ้านในชุมชนรู้จักปัญหาดี และจะมีวิธีในการเชิญชวนให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมได้ดีกว่าภาคราชการและเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกันเองให้มากขึ้น จะได้มีจิตสำนึกในการทำงานเพื่อชุมชนตัวเอง รวมถึงให้ส่วนราชการส่งเสริมกิจกรรม

^{๑๔๒} วิชัย วงษ์ใหญ่, การพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษา, กรุงเทพมหานคร : อาร์ แอนด์ ปรีนท์, ๒๕๕๔.

ของชุมชนและช่วยประชาสัมพันธ์ สินค้าของชุมชน จัดให้มีการส่งเสริมสินค้าชุมชน และให้มีวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถมาเป็นครูสอนอาชีพให้ชาวบ้าน ข้อค้นพบเหล่านี้แสดงให้เห็นบทบาทการทำงานของรัฐที่ยังไม่ค่อยเป็นระบบ สอดคล้องกับงานวิจัยของ นันทิยา ปิติกะวงค์^{๑๔๓} ที่พบว่า บทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องตามกฎหมายในการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล มีหลากหลายกลุ่ม ทั้งองค์การที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ทั้งภาครัฐและภาคประชาชน บทบาทที่ผ่านมายังไม่เป็นไปตามที่หลายฝ่ายคาดหวัง มีปัญหาที่เกี่ยวกับวิสัยทัศน์ผู้นำ ความรู้ความเข้าใจของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง งบประมาณไม่เพียงพอ การขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ประชาชนขาดจิตสาธารณะ กระแสวัฒนธรรมที่ไหลบ่าเข้ามาในชุมชน และขาดการประเมินผลการจัดกิจกรรม ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าชาวบ้านต้องการได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างมีมาตรการที่เป็นระบบ และความต้องการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง สอดคล้องกับแนวคิดของ เกื้อ วงศ์บุญสิน^{๑๔๔} ที่เน้นให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาที่ตรงกับความต้องการตามความจำเป็นในปัจจุบัน โดยสามารถรองรับความต้องการหรือความจำเป็นที่จะเกิดแก่ชนรุ่นหลังๆ ด้วยทั้งนี้มาตรฐานการครองชีพที่เลยขีดความจำเป็นขั้นพื้นฐานต่ำสุดจะ ยั่งยืนต่อเมื่อมาตรฐานการบริโภคในทุกหนทุกแห่งคำนึงถึงความยั่งยืนในระยะยาว (Long-term Sustainability) รวมถึงครอบคลุมมาตรการการรักษามรดกทางทรัพยากรที่จะตกกับคนรุ่นหลัง โดยอย่างน้อยให้มาๆ พอกับชนรุ่นปัจจุบันที่ได้รับมา และเป็นการพัฒนาที่กระจายประโยชน์ของความก้าวหน้าเศรษฐกิจได้อย่างทั่วถึง ตลอดจนเป็นการพัฒนาที่ปกป้องสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับท้องถิ่น และในระดับโลก โดยรวมเพื่อชนรุ่นหลัง และเป็นการพัฒนาที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นอย่างแท้จริง

๔) อำเภอวังสะพุง

จากผลการศึกษาที่พบว่า ภาครัฐควรมีส่วนร่วมส่งเสริมเรื่องการรักษาป่า ราคาสินค้าจากเกษตรกร รวมทั้งการที่ผู้นำชุมชนต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับลูกบ้าน เช่นปลูกป่าให้ชาวบ้านเป็นตัวอย่าง และมีความรู้ความสามารถ ในการบำรุงรักษาด้วย ตลอดจนภาครัฐต้องมาดูแลประชาชนอย่างจริงจัง และให้โอกาสกับชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นและมีการตกลงกันในชุมชนเป็นหลัก และให้ชุมชนมีกองทุนหมู่บ้านที่จะมาดูแลรักษาป่า มีเจ้าหน้าที่มาให้ความรู้แก่ชาวบ้านประจำ และให้คำปรึกษาที่ดี ข้อค้นพบเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างมีมาตรการที่เป็นระบบ และความต้องการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังเช่นเดียวกับอำเภ่อื่นๆ อย่างไรก็ตามก็มีการกล่าวถึงผู้นำชุมชนด้วย ซึ่งผู้นำนี้เองก็มีส่วนสำคัญในการพัฒนานโยบาย และกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ชุมชนจึงต้องมีผู้นำที่มีศักยภาพพร้อมที่จะนำพาชุมชนให้พัฒนาขึ้น

^{๑๔๓} นันทิยา ปิติกะวงค์, บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลกับการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น : กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอเข็ญใน จังหวัดอุบลราชธานี, หลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๒.

^{๑๔๔} เกื้อ วงศ์บุญสิน, ประชากรกับการพัฒนา (พิมพ์ครั้งที่ ๒ ฉบับปรับปรุงแก้ไข), กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘, หน้า ๗๑-๗๒.

ท่ามกลางกระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างมาก สอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการที่ว่า^{๑๔๕} การจัดการเป็นเรื่องที่ไม่ถ่วงน้ำหนักที่จะทำอะไรเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความยั่งยืน สมดุลในกลุ่มคนหมู่มาก ดังนั้นชุมชนที่จะสามารถบริหารจัดการ ได้ต้องเป็นชุมชนที่มีผู้นำที่เป็นที่ยอมรับ มีความคิด มีวิสัยทัศน์ ความเข้าใจเรื่องนิเวศวัฒนธรรมโดยชุมชน ทั้งยังต้องได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ต้องมีการพูดคุยกำหนดแนวทางในการเตรียมความพร้อมชุมชนรู้ว่าพื้นที่ของตนจะมีรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้อย่างไร ควรมีกิจกรรมอะไรบ้าง และจะมีการกระจาย จัดสรรรายได้อย่างไร ทั้งหลายทั้งปวงที่กล่าวมานั้น สิ่งสำคัญที่สุดของชุมชนก็คือการมีส่วนร่วม อันหมายถึง รวมถึง ร่วมในทุกๆ สิ่ง ทุกอย่างเพื่อส่วนรวม รวมถึงการหาทางแก้ไขปัญหาด้านต่างๆ จากการระดมความคิดจากประสบการณ์ของนักวิจัยท้องถิ่นพบว่าชุมชนจัดให้มีเวทีพูดคุย ร่วมกันคิดวางแผน ดำเนินการ ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกัน สร้างกฎระเบียบของชุมชนทางด้านต่างๆ เพื่อให้คนในชุมชนรวมถึงผู้มาเยือนปฏิบัติตาม

ตอนที่ ๓) อภิปรายผลการวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

๑) อำเภอด่านซ้าย

จากผลการศึกษาที่พบว่า หลักในการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นรัฐบาลควรให้มีการเรียนรู้ในท้องถิ่นกับเยาวชน และปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ควรเริ่มจากภาคีรัฐบาลโดยตรงมีแบบแผนชัดเจนและต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังต้องมีการดูแลระบบนิเวศอย่างยั่งยืน ควรให้ประชาชนได้รับรู้ประโยชน์ในการรักษาระบบนิเวศ และเข้าใจระบบนิเวศคืออะไร รวมถึงหลักง่ายๆ คือปลูกฝังให้ชาวบ้านรักป่า และมีจิตใจที่เคารพป่า โดยการกันเขตพื้นที่ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำมาหากินร่วมกัน และการจัดให้มีการประชาสัมพันธ์ ให้ชาวบ้านไม่เผาป่า และช่วยกันเป็นหูเป็นตาในการแจ้งข่าวเพื่อปกป้องป่าไม้ และชุมชน ซึ่งหากพิจารณาให้ดีแล้วอาจกล่าวได้ว่า หลักในการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นภาครัฐต้องเข้ามามีบทบาทอย่างจริงจัง และให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง แต่ปัจจุบันยังไม่เต็มที่เท่าที่ควร จึงเกิดประโยชน์น้อย สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultutal ecology)^{๑๔๖} ที่ระบุถึงตัวอย่างเรื่องการพัฒนาของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาในด้านใดก็ตาม ผลลัพธ์สุดท้ายในด้านลบมักจะตกอยู่กับชุมชนท้องถิ่น แต่ด้านบวกซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของรัฐบาล กลับถึงมือชุมชนชนบท ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศค่อนข้างจำกัด เพราะกระบวนการของการพัฒนาเหล่านั้น ให้ความสำคัญหรือน้ำหนักกับการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมน้อยมาก และบางกรณีการมีส่วนร่วมที่เปิดให้ก็มักจะเป็นช่วงปลายของโครงการหรือใกล้จบโครงการแล้ว จนชุมชนไม่อาจจะเตรียมตัวเตรียมใจรับสถานการณ์ได้ทัน เพราะเนื่องมาจากขาดองค์ความรู้ ข้อมูล และทักษะ ที่พร้อมจะรับผลพวงอันเกิดจากการพัฒนาได้ แทนที่การพัฒนาจะเป็นประโยชน์ แต่กลับเป็นผลเสียแก่คนหมู่มากในชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาแบบไม่ยั่งยืน

^{๑๔๕} สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, อ้างแล้ว.

^{๑๔๖} งามพิศ สัตย์สงวน, **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม** พิมพ์ครั้งที่ ๓, อ้างแล้ว.

๒) อำเภอกูเรือ

จากผลการศึกษาที่พบว่า ส่วนราชการควรเป็นตัวอย่างนำชาวบ้าน และให้ภาคการศึกษา มาเป็นกำลังหลักในการอนุรักษ์ระบบนิเวศ รวมถึงการนำวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนมาเป็นส่วน ประสานกับคนในชุมชนให้มีใจรักในการปลูกป่า และรักษาป่า เพื่อเป็นมรดกให้ลูกหลานรักษาต่อไป ตลอดจนการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และต้องให้ชาวบ้านได้มีรายได้เพื่อเลี้ยงดูคนใน ครอบครัวด้วย จะได้เป็นกำลังใจในการร่วมกันรักษาระบบนิเวศร่วมกัน และประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้าน ได้รับรู้ประจำเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ และภาครัฐบาลทำงานร่วมกับชาวบ้านโดยไม่ดูถูกชาวบ้าน ข้อ ค้นพบนี้แสดงให้เห็นถึงการเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนว่า วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิต เป็นตัวกำหนดรูปแบบที่จดจำสืบทอดกันมาทั้งด้านครอบครัว เศรษฐกิจ การปกครอง การกิน การเขียน การทำงาน ล้วนเป็นเรื่องของวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ทั้งสิ้น สอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการ^{๑๔๗} ที่ระบุว่าระบบนิเวศทางสังคม และวัฒนธรรม ซึ่งเป็น ปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางด้านสังคม และวัฒนธรรม ครอบคลุมแบบ แผน และกระบวนการก่อเกิด การดำรงอยู่ พัฒนาการ ความ เคลื่อนไหว และความเปลี่ยนแปลงทาง สังคม และวัฒนธรรม นับแต่ระดับความเป็นองค์รวมของมนุษย์ทั้ง ทางด้านร่างกาย ชีวิต จิตใจ และ มิติจิตวิญญาณ เป็นศูนย์กลาง ไปจนถึงการจัดความสัมพันธ์กับสิ่งสูงสุดที่ อยู่เหนือมนุษย์ อันได้แก่ ระบบความเชื่อ ความศรัทธา ความสำนึกสากล

๓) อำเภอยางชุมน้อย

จากผลการศึกษาที่พบว่า การปลูกฝังจิตสำนึกกับเยาวชนเรื่องวัฒนธรรมจากพ่อแม่ ประการสำคัญ คือ ผู้ปกครองต้องเป็นผู้นำพาลูกหลานทำความดี ปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณีถิ่นให้ ลูกหลาน เน้นการให้ความสำคัญกับเยาวชนอย่างจริงจัง และเปิดโอกาสให้เยาวชนมีเวทีแสดง ความสามารถ และแสดงความคิดเห็น เพื่อที่จะได้พัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นถึง ความสำคัญของเยาวชนซึ่งจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคตจึงจำเป็นต้องปลูกฝังให้มีจิตสำนึกให้มี ความประพฤติดีงามเพื่อระบบนิเวศระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมให้ดี และยั่งยืนได้ต่อไป สอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมปิฎก^{๑๔๘} ที่ได้ให้แนวคิดไว้ว่า ทุกวันนี้การรับรู้ในเรื่องของ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมขาดหายไป ผู้คนในสังคมปัจจุบันที่เป็นคนรุ่นใหม่มีชีวิต อยู่ในสังคมอุตสาหกรรมอาจไม่รู้จัก และไม่เข้าใจในรากเหง้าของแผ่นดิน และผู้คน เพราะมองแต่ สภาพแวดล้อมใกล้ตัวในปัจจุบัน และอนาคต สภาพแวดล้อมทางภูมิวัฒนธรรมแทบทุกแห่งทุกภูมิภาค ได้รับผลกระทบกระเทือนจากการปรับเปลี่ยนภูมิประเทศที่เป็นสังคมเกษตรมาเป็นอุตสาหกรรมอย่าง ยิ่ง รวมทั้งผู้คนท้องถิ่นก็เคลื่อนย้ายออกไปอยู่ตามที่ต่างๆ จนแทบไม่อาจให้ข้อมูลถึงความเป็นมาใน อดีตได้ และการพัฒนาเศรษฐกิจการเมือง และนิเวศวัฒนธรรมซึ่งมองอดีตอย่างหยุดนิ่ง และเน้นแต่ เรื่องปัจจุบัน อาจไม่ใช่คำตอบที่หยุดยั้งการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ล่มสลายของสังคมท้องถิ่นได้ หาก

^{๑๔๗} สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, อ่างแล้ว.

^{๑๔๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). อ่างแล้ว.

ขาดเสียซึ่งมิติในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมและอำนาจศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ซึ่งเคยประทับประคองสังคมมนุษย์มาทุกยุคทุกสมัย

๔) อำเภอวังสะพุง

จากผลการศึกษาที่พบว่า วัดเป็นต้นแบบที่ดี และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีให้กับชาวบ้าน และเยาวชน เช่น เป็นศูนย์กลางให้ชาวบ้านมาใช้สถานที่ และอำนวยความสะดวกให้กับชุมชน โดยจัดกิจกรรม ให้เยาวชนเรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการระบบนิเวศวิทยาจากผู้ที่มีความรู้อย่างถูกวิธี รวมถึงการที่คณะกรรมการชุมชน ได้ส่งเสริมด้านการให้ความรู้กับสมาชิกในหมู่บ้าน ตลอดจนการดูแลคนชราให้มีอาชีพเสริม มีแนวทางในการให้ชุมชนช่วยเหลือกันโดยรื้อฟื้นประเพณีลงแขก คือ ช่วยกันลงแรง เช่น ทำนา ทำไร่ และ ดูแลบ้านเรือนให้กัน และแบ่งปันกันในชุมชน ข้อค้นพบเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นอย่างดี สอดคล้องกับแนวคิดของ นิธิ เอียวศรีวงศ์^{๑๔๙} ที่ระบุว่า ระบบความสัมพันธ์ของคนกับคน และคนกับธรรมชาติ โดยปกติแล้วระบบความสัมพันธ์ที่ มนุษย์ไม่ได้สร้างขึ้นใหม่ทุกช่วงอายุคนแต่ก็จะรับระบบความสัมพันธ์ที่ถ่ายทอดมาจากอดีต ระบบความสัมพันธ์ หรือวัฒนธรรมมีความซับซ้อนมาก ต้องอาศัยการถ่ายทอดปลูกฝังกันเป็นเวลานาน แต่ยังสามารถดำเนินชีวิตในระบบความสัมพันธ์หนึ่งๆ ได้อย่างดี ไม่ว่าจะสร้างขึ้นเอง และขยายให้ผู้อื่นรับระบบนั้นรวมกัน จะต้องใช้เวลาเกิดกว่าชีวิตอายุคนไปสักเท่าใด ระบบความสัมพันธ์ หรือวัฒนธรรมจึงมีพลังกำหนดชีวิตของคนยิ่งกว่าสิ่งใด

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย ในครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงรูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย รับรู้แนวทางพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย และตระหนักถึงหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ซึ่งได้สรุปผล และอภิปรายผลการวิจัยไปแล้วนั้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้อย่างนี้

๑. ข้อเสนอแนะกระบวนการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย

๑.๑ จากผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย ประเด็นสำคัญที่ควรพัฒนาในเชิงปฏิบัติคือ

^{๑๔๙} นิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี (พิมพ์ครั้งที่ ๙), กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๕๐.

เน้นรูปแบบการจัดการโดยนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาเป็นปรับเป็นหลักในการดำเนินชีวิตให้สมบูรณ์แบบที่สะท้อนในแง่มุมต่างๆ ของประสบการณ์ ค้นหาหลักคำสอนเพื่อทำความเข้าใจ และอนุรักษ์ ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัด

๑.๒ การสนับสนุนให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ วัฒนธรรมประเพณี การให้ความรู้โดยการ จัดสถานที่ฝึกอบรมพัฒนา เพื่อปลูกจิตสำนึกในการรักบ้านเกิด และรักธรรมชาติ โดยใช้หลักพระพุทธศาสนาเป็นกรอบในการปลูกจิตสำนึก

๑.๓ การให้ความร่วมมือประสานกันระหว่างส่วนราชการ วัด และ ชุมชน เพื่อเป็นกำลังในการพัฒนาหมู่บ้าน ชุมชน และวัดไปพร้อมๆ กัน

๑.๔ การจัดประชุมปรึกษาหารือกันระหว่างส่วนราชการ วัด และชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ก่อให้เกิดความสามัคคี และการมีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรม

๑.๕ การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณี และการรณรงค์ต่างๆ ด้วยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อให้ครอบคลุมการพัฒนาในทุกด้านและทุกมิติ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม จิตใจ วัฒนธรรม ฯลฯ โดยมีคนเป็นศูนย์กลางหรือ เป้าหมายของการพัฒนา เพื่อให้คนอยู่ดี กินดี และมีความสุข ทั้งคนในรุ่นนี้และรุ่นต่อไป

๒. ข้อเสนอแนะกลไกการขับเคลื่อนวิธีการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมชุมชน เพื่อนำไปใช้ในเชิงนโยบาย

๒.๑ รัฐควรประกาศนโยบายให้ชัดเจน และให้ชาวบ้านได้มีส่วนในการตัดสินใจ จัดให้มีการพบปะในส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่ ให้ความรู้ และข้อปฏิบัติกับประชาชนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต้องการของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

๒.๒ รัฐควรเพิ่มบทบาทในการทำงานให้ประชาชนเห็นว่าตั้งใจทำงานเพื่อประชาชน และชี้แนวทางหรือมีมาตรการในการช่วยเหลือชาวบ้านอย่างเป็นระบบ มีการบริหารจัดการส่งเจ้าหน้าที่ที่มีความชำนาญลงพื้นที่ และมีใจในการที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับประชาชนเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างมีระบบ และแบบแผนที่ดี เช่น การให้ความรู้กับประชาชนเพื่อการรักษาป่า การประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนได้รู้ว่าป่าไม้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างไร ดังนั้นภาครัฐจึงควรเร่งปรับปรุงวิธีการจัดการเหล่านี้ให้ตอบสนองความต้องการของชุมชนให้มากขึ้นเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างยั่งยืนต่อไป

๒.๓ รัฐควรส่งเสริมกิจกรรมของชุมชน และช่วยประชาสัมพันธ์ สินค้าของชุมชน จัดให้มีการส่งเสริมสินค้าชุมชน สร้างวิสัยทัศน์ผู้นำให้เกิดขึ้นในชุมชน เน้นการพัฒนาที่กระจายประโยชน์ของความก้าวหน้าเศรษฐกิจได้อย่างทั่วถึง ตลอดจนการพัฒนาที่ปกป้องสิ่งแวดล้อมในชุมชน และจังหวัดเพื่อทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นอย่างแท้จริง

๒.๔ รัฐควรมีนโยบายสนับสนุนให้มีการเรียนรู้ในห้องเรียนกับเยาวชน และปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ควรเริ่มจากภาครัฐโดยตรงมีแบบแผนชัดเจน และต่อเนื่อง เป็นตัวอย่างนำชาวบ้าน และให้ภาคการศึกษามาเป็นกำลัง

หลักในการอนุรักษ์ระบบนิเวศ รวมถึงการนำวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนมาเป็นส่วนประสานกับคนในชุมชนให้มีใจรักในการปลูกป่า และรักษาป่า เพื่อเป็นมรดกให้ลูกหลานรักษาต่อไป

๒.๕ รัฐควรเน้นนโยบายด้านคุณธรรมจริยธรรมในการปลูกฝังจิตสำนึกกับเยาวชน เรื่องวัฒนธรรมจากพ่อแม่ เน้นอบรมผู้ปกครองที่ต้องเป็นผู้นำพาลูกหลานทำความดี ปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณีถิ่นให้ลูกหลาน เน้นการให้ความสำคัญกับเยาวชนอย่างจริงจัง และเปิดโอกาสให้เยาวชนมีเวทีแสดงความสามารถ และแสดงความคิดเห็น เพื่อที่จะได้พัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน

๓. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๓.๑ ควรมีการศึกษาเรื่องเดียวกันในมิติอื่น เช่น ศึกษาผลกระทบจากระบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิด และการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนา นโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ฯลฯ

๓.๒ ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลยและจังหวัดอื่นๆ หรือภูมิภาคอื่นๆ ในประเทศไทย

๓.๓ ควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

๓.๔ ควรมีการศึกษาเชิงนโยบายของรัฐในด้านการส่งเสริมบทบาท และภาวะผู้นำของผู้นำจากภาครัฐ ชุมชน และวัด ชุมชน เพื่อวิเคราะห์และประเมินผลการนำนโยบาย และกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมไปใช้ในเชิงปฏิบัติ

๓.๕ ควรมีการศึกษาวិเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

บรรณานุกรม

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๒

(๑) หนังสือ :

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, มองฝันไปข้างหน้า : วิสัยทัศน์ประเทศไทยปี ๒๕๖๐, กรุงเทพมหานคร : ซัคเซสมิเดีย, ๒๕๔๓.

เกื้อ วงศ์บุญสิน, ประชากรกับการพัฒนา (พิมพ์ครั้งที่ ๒ ฉบับปรับปรุงแก้ไข), กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

งามพิศ สัตย์สงวน, หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๑.

จิตจำนงค์ กิติกิริติ, การพัฒนาชุมชน, กรุงเทพมหานคร : คุณพินอักษร, ๒๕๒๕.

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย, กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาชนบท มูลนิธิหมู่บ้าน, ๒๕๓๗.

ชัชวาล ชัชวรัตน์, เชียงรายกับการพัฒนาที่ยั่งยืน : การคาดการณ์สำหรับอนาคต, กรุงเทพมหานคร : ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ไทย, ๒๕๓๙.

ไชย ณ พล อัครสุภาเศรษฐ์. ระบบบริหารมาตรฐานพุทธ, กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ๒๕๕๗.

นิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี (พิมพ์ครั้งที่ ๙), กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๕๐.

นันทิยา หุตานวัตร และณรงค์ หุตานวัตร, การพัฒนาองค์กรชุมชน, คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๔๗.

นียพรรณ วรรณศิริ, มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐.

ประภัทร สุทธาเวช, จัดการความรู้สู่ความเป็นเลิศ, กรุงเทพมหานคร : แสงดาว, ๒๕๕๐.

ประเวศ อินทองปาน, เอกสารประกอบการสอน ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน, ๒๕๕๙.

เปลื้อง ณ นคร. พจนานุกรมแปล ไทย - ไทย, กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.

ประพิมพร สมณาแสง, ผการัตน์ รัฐเขตต์, สุมาลี รัตนปัญญา, อาหารตามธรรมชาติของชาวบ้านในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ , รายงานการวิจัยโครงการศึกษาภาวะเศรษฐกิจและสังคมของกสิกรในระบบเกษตรน้ำฝน, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๒.

รพีพรรณ สุวรรณรัฐโชติ, สังคมวิทยา, สงขลา : ไทยนำ, ๒๕๕๐.

วิชัย วงษ์ใหญ่, การพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษา, กรุงเทพมหานคร : อาร์ แอนด์ ปรีนท์, ๒๕๕๔.

ศรีศักร วัลลิโภดม, “การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง” ในรายการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องการพัฒนาการทาง วัฒนธรรม: กรณีศึกษา, กรุงเทพมหานคร : สำนักวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๘.

ศรีศักร วัลลิโภดม, ความหมายของภูมิวัฒนธรรม การศึกษาจาก ภายในและสำนึกของท้องถิ่น, กรุงเทพมหานคร : มุลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์, ๒๕๕๑.

วิชัย วงษ์ใหญ่, การพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษา, กรุงเทพมหานคร : อาร์ แอนด์ ปรีนท์, ๒๕๕๔.

ทองศักดิ์ คุ่มไชนะ และคนอื่นๆ, การพัฒนาชุมชนเชิงปฏิบัติ, กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๓๔.

ธเนศวร์ เจริญเมือง, ๑๐๐ ปี การปกครองท้องถิ่นไทย พุทธศักราช ๒๔๔๐-๒๕๔๐, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๐.

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, พิพิธภัณฑสถานไทยในศตวรรษใหม่, กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๓.

ภิญโญ สาธร, การบริหารการศึกษา, กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, กรุงเทพมหานคร : นามมีบุคส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิ โกมลคิมทอง, ๒๕๓๙.

ไพฑูริย์ พงศบุตร, พจนานุกรมฉบับที่ ๒๗, กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๔.

เศกสรรค์ ยงวณิชย์, ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว, พิมพ์ครั้งที่ ๒, ขอนแก่น: ภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๑.

เสรี วังสไพจิตร เสรีวังสไพจิตร, ท่องเที่ยวไทยในทิศทางที่ยั่งยืน, กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๓๔.

มนัส สุวรรณ, นิเวศวิทยากับการพัฒนาเศรษฐกิจ, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑.

วรรณพร วนิชชานุกร, นิเวศท่องเที่ยว : การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์, กรุงเทพมหานคร : ก อ ง วิชาการ และฝึกอบรม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๐.

ธรรมนุญ ประจวบเหมาะ, อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติ, กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๓๓.

อมรา พงศาพิชญ์, ความหลากหลายทางวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

อาคม ใจแก้ว, ทฤษฎีการพัฒนาประเทศ, ปัตตานี : สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๓๔.

อภิศักดิ์ โสมอินทร์, โลกทัศน์อีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, ม.ป.ท. : ม.ป.พ., ๒๕๓๗.

(๒) งานวิจัย/วิชาการ :

คำนึ่ง เจริญศิริ และคณะ, การจัดการทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านตามาตำบลชุมแสง อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อการสร้างควมมั่นคงของชุมชนบนฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), <http://elibrary.trf.or.th>. [๒๐ มกราคม ๒๕๖๐].

ชลพรรณ ดวงนภา,ชลพรรณ ดวงนภา, การใช้หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธในการจัดการป่าวัฒนธรรมเพื่อพัฒนา เศรษฐกิจชุมชนจังหวัดตราด, วิทยานิพนธ์ ปร.ด. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, ๒๕๕๒.

นันทิยา ปิติกะวงค์, บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลกับการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น : กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี, หลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๒.

บุญพา คำวิเศษณ์, ข้อมูลพื้นฐานที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาชุมชนหมู่บ้านวัดเขา ตำบลโคกกลอย อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา, วิทยาลัยราชพฤกษ์, ๒๕๕๗.

ประพิมพร สมณาแขง, ผการัตน์ รัฐเขตต์, สุมาลี รัตนปัญญา, อาหารตามธรรมชาติของชาวบ้านในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ , รายงานการวิจัยโครงการศึกษาภาวะเศรษฐกิจและสังคมของกสิกรในระบบเกษตรน้ำฝน, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๒.

ปกรณเทพ พจี, ปัจจัยที่มีผลต่อโครงการหนึ่งผลิตภัณฑ์เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาหมู่บ้านเมืองบางจังหวัดหนองคาย, รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙.

ประภาส อิทนปสาธน์, การบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบชุมชนมีส่วนร่วม กรณี หมู่บ้านโคกโก่ง อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๖.

ประกอบศิริ ภักดีพิณีจ, ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กรณีศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕.

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร, เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๗.

พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล, กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี, รายงานการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มจร., ประจำปี ๒๕๕๖.

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร และสายชล ปัญญชิต, รูปแบบของเครือข่ายการเรียนรู้ทางสังคมในการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา,วารสารสังคมศาสตร์ (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ) ปีที่ ๑๖ (ม.ค.-ธ.ค. ๒๕๕๖), ๒๕๕๖,

ยุพิน ศรีหรีง, จัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ จังหวัดหนองบัวลำภู,บัณฑิตวิทยาลัย, มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ๒๕๔๙.

สมศรี ศิริขวัญ, การวิเคราะห์เชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเกี่ยวกับ การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์: กรณีศึกษาชุมชนมอญเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อม: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

สุพล ชัยทร, การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงและลาวโซ่งภาคกลาง, วิทยานิพนธ์ ปร.ด. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๒.

สุรพงษ์ ชูเดช, ผลของการฝึกอบรมตามแนวทางไตรสิกขาที่มีต่อการพัฒนาวิสัยในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๒.

สำลี รักสุทธี, “วัฒนธรรมประเพณีของดีอีสาน ฮีตสิบสองคองสิบสี่”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://onepech8.blogspot.com>. [๑๑ มกราคม ๒๕๖๐].

สมศักดิ์ คงแดง, การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมชุมชนบ้านรักไทย, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), <http://elibrary.trf.or.th>. [๑๗ มกราคม ๒๕๖๐].

อิทธิพล โกมลิล, การวิจัยเรื่องรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาบ้านวังน้ำมอกอำเภอสระเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย, รายงานการวิจัย, คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๓.

อิทธิพล โกมลิล, รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษา บ้านวังน้ำมอกจังหวัดหนองคาย, รายงานการวิจัย คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรมประจำปีงบประมาณ, ๒๕๕๓.

อนุกุล ต้นสุพล, ว าร ส า ร วิ ช า ก า ร, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๙.

Burkart, A. J. and S. Medrik. *Tourism: Part Present and Future*. Oxford: ButterworthHienemari Ltd. (1981).

Boissevain, Jeremy, *Friends of Friends : Network, Manipulators and Coalitions*, Oxford : Basil Blackwell, 1974.

Webb, J. K.; Pike, D. A.; Shine, R. "Olfactory recognition of predators by nocturnal lizards : safety outweighs thermal benefits". *Behavioural Ecology* 21 (1): 2010.

Krebs, J. R.; Davies, N. B. *An Introduction to Behavioural Ecology*. Wiley-Blackwell. 1993.

Kodric-Brown, A.; Brown, J. H. "Truth in advertising: The kinds of traits favored by sexual selection". *The American Naturalist* 124 (3): 1984.

Norman, K.R. (Tr.) *Theragatha*. London: Pali Text Society. 1969.

Wickkremesinghe, K.D.P. *The Biography of the Buddha*. Columbo: J.W.Mawata, 1972.

Gee, C. Y. and Choy. J. L. *The Travel Industry*. New York: Van Nostrand. 1989.

Gould, Stephen J.; Vrba, Elizabeth S. "Exaptation—a missing term in the science of form". *Paleobiology*. 1982.

(๓) บทความจากอินเทอร์เน็ต :

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, นโยบาย, แหล่งที่มา, <http://www.mots.go.th/office.php?OfficeId=5&Action=policy>, [๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐].

ขนิษฐากาญจนรังสีนนท์, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.northphc.org/doc/net.ppt>. [๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๙].

พระราชสุทธินิพนธ์มณฑล. “เรื่องกิจกรรมของพระสงฆ์ กับ สังคมไทย”. [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://palipage.com>. [๕ มกราคม ๒๕๖๐].

ป.อ.ปยุตโต, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, [ออนไลน์] แหล่งที่มา www.nesdb.go.th/ewt_w3c/ewt_news.php?nid=3157, [๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐].

ประทีป จันทรินวล, www.gotoknow.org/posts/49270, [๗ มกราคม ๒๕๖๐]. http://www.med.md.kku.ac.th/site_data/mykku_med///Networking.doc. แหล่งที่มา [ออนไลน์], [๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๙].

นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, <http://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts/glossary/28>. [ออนไลน์], [๒๑ มกราคม ๒๕๕๙].

สุชีพ วรรณสุต, เข้าถึงได้ที่ [ออนไลน์] <http://sucheepost.blogspot.com/feeds/posts/default>, [๒๒ มกราคม ๒๕๕๙].

สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, แหล่งที่มา [ออนไลน์] <http://stouonline.stou.ac.th/courseware/courses/ecology/content/modules/ecologymodule>, [๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

ทัฬห ไท ชุ่มนาเสียว, แหล่งที่มา [ออนไลน์], <http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=tuptai55&month=19-07-2017&group=1&gblog=13>, [๒ มีนาคม ๒๕๖๐].

ศรีศักร วัลลิโภดม, การศึกษาสังคมไทยผ่าน “ภูมิวัฒนธรรม”, แหล่งที่มา [ออนไลน์], <http://lek-prapai.org/home/view.php?id=84>, [๔ มีนาคม ๒๕๖๐].

ภาควิชาชีววิทยาป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, www.forest.ku.ac.th/forestry/th/department.php?dep_id=7, แหล่งที่มา [ออนไลน์], [๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

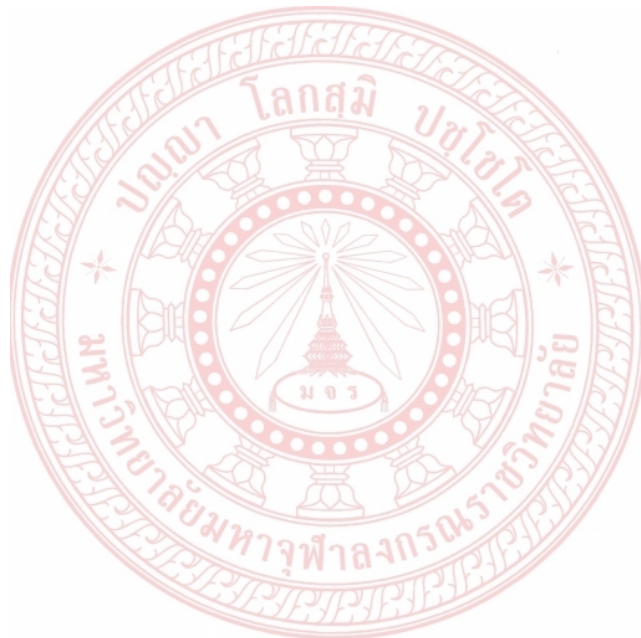
Sukhothai Thammathirat University, <http://www.stou.ac.th>, แหล่งที่มา [ออนไลน์], [๑๕ มีนาคม ๒๕๖๐].

www.thapra.lib.su.ac.th/objects/thesis/fulltext/thapra, แหล่งที่มา [ออนไลน์], [๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐].

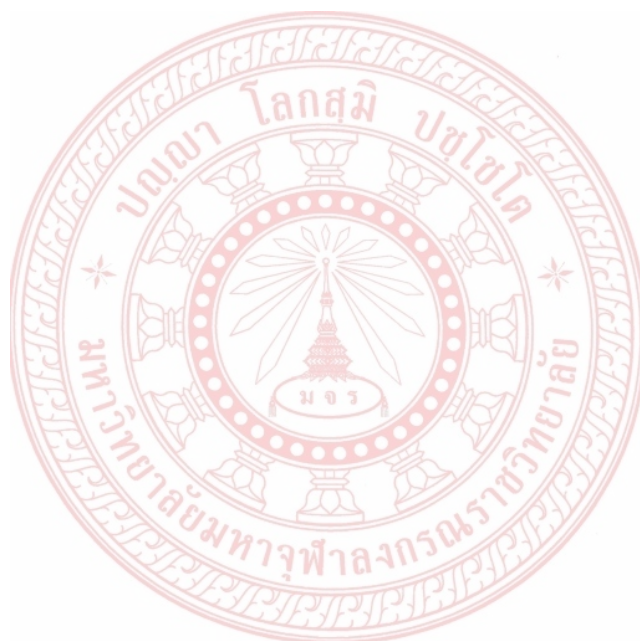
www.shi@societyandhealth.com, แหล่งที่มา [ออนไลน์], [๑๔ มกราคม ๒๕๖๐].

<https://sites.google.com/site/narongrid411/kar-phathna-xyang-yangyun-sustainable-development>, แหล่งที่มา [ออนไลน์], [๒๗ มีนาคม ๒๕๖๐].

Permalink : <http://oknation.nationtv.tv/blog/krailas>, สืบค้น ๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.



ภาคผนวก





นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย

Ecology culture concept and management for sustainable development

Of Loei Province

พระมหาประพนธ์ สิริปัญญา*๑๕๐

จิรกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์*๑๕๑

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการนิเวศวิทยา พัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรม และวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ใช้ระเบียบแบบแผนวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๐ รูป/คน

ผลการศึกษาพบว่า ๑) รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย ปัจจุบันมีการจัดการรูปแบบหลัก ๓ ด้าน ได้แก่ สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ๒) การพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรม พบว่า ภาครัฐควรประกาศนโยบายให้ชัดเจนและให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมการตัดสินใจในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ให้งบประมาณการบำรุงอย่างต่อเนื่อง และ ๓) หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย พบว่า ภาครัฐควรปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนา ให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ มีการดูแลระบบนิเวศให้ยั่งยืน ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วม ให้ความสำคัญกับวัดในฐานะต้นแบบและแหล่งเรียนรู้ที่ดีให้กับชุมชนเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้เรื่องนิเวศวิทยา วัฒนธรรม และการจัดการเพื่อพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: นิเวศวิทยา, วัฒนธรรม, การจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, จังหวัดเลย

ABSTRACT

The research titled “Ecology culture concept and management for sustainable development of Loei Province” was aimed to: 1) study ecologically environmental management models, 2) develop policy and cultural ecological driving mechanisms, and 3) analyze cultural ecological and sustainable development, in Loei province. The methodological technique used in this study was qualitative action research, the participants and samplings 20 monks total.

The research findings suggested: 1) ecologically environmental management models of Loei Province are currently available in 3 aspects which are Social Economy and

*อาจารย์, ดร. สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์เลย

*อาจารย์, ดร. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

Environment Models, 2) developed policy and cultural ecology driving mechanisms; public sector must clarify what participation and decision making in systematically environmental development they should be in, budgeting continually. 3) cultural ecology and sustainable development of Loei Province, public sectors should cultivate Buddhism approaches to be mindfulness of living, sustainable care of ecology, promotion to community to participate in conservation and give precedence to temples as the learning sources models for communities for learning and education of ecology, culture, management approaches for future sustainable development.

Keywords: Culture, Ecology, Loei Province, Management for Sustainable Development.

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ความเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในปัจจุบัน เป็นผลมาจากการพัฒนาสมัยใหม่ นอกจากจะก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าแก่มนุษชาติอย่างไม่เคยมีมาก่อนแล้ว ส่วนหนึ่งยังก่อให้เกิดผลกระทบต่อมนุษย์และธรรมชาติอย่างไม่เคยมีมาก่อนเช่นกัน สภาพเช่นนี้ได้กลายเป็นที่มาของวิกฤตการณ์ของโลก ทำให้โลกต้องประสบกับ “ความยั่งยืน” จนต้องพยายามแสวงหา “ความยั่งยืน” ในปัจจุบัน การแสวงหาแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) จึงเป็นแนวคิดสำคัญอย่างหนึ่งที่ถูกนำเสนอเพื่อที่จะเยียวยารักษาวิกฤตการณ์ของโลก อย่างไรก็ตาม แนวความคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้ก็มีผู้นำเสนอในมิติต่าง ๆ ที่แตกต่างกันออกไป

พระพุทธศาสนามีปรัชญา และคำสอนที่เน้นความตระหนัก และมีความเมตตาต่อชีวิตทั้งมวล แต่ที่ผ่านมา ชีวิตสัตว์ พืชพรรณ ทรัพยากรทางธรรมชาติ เป็นต้น ถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลมาจาก ความโง่เขลา ความโลภ และการขาดความเคารพต่อโลก วิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมที่เราเผชิญอยู่ทุกวันนี้ ต้องการความช่วยเหลือที่เร่งด่วน แต่การมุ่งเน้นคุณค่าด้านจิตวิญญาณของมนุษย์ มิได้หมายความว่าละเลย บทบาทของวิทยาศาสตร์ แต่วิทยาศาสตร์มีขอบเขตอยู่กับสภาพของโลก ในขณะที่พุทธศาสนาเป็นแหล่งคุณค่าของมนุษย์ และทุกวันนี้ ประชาชนจำนวนมากรู้สึกว่า นอกเสียจากปัจเจกชนและค่านิยมทางสังคมจะได้รับการกระตุ้น เมื่อนั้นเราจึงจะเริ่มแก้ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ได้ในวิถีทางที่มีผลต่อชีวิตบนโลก ทั้งปัจจุบัน และอนาคต การแสวงหาความยั่งยืนจากมิติทางด้านพระพุทธศาสนาดังกล่าวจะชัดเจนมากยิ่งขึ้น

สังคมไทย ในรอบ ๔-๕ ทศวรรษที่ผ่านมาที่มีการเร่งรัดและพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจไปตาม แนวโน้มของอสังคตประเทศ ได้ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานต่อวิถีชีวิตของคนไทยทั่วไป ยิ่งในยุค ปัจจุบันที่โลกกว้างไกลไร้พรมแดนจนกลายเป็นชุมชนหรือเหมือนเป็นหมู่บ้านอันเดียวกัน แทนที่ผู้คนในสังคม จะอยู่ร่วมกันด้วยดีด้วยความสงบเรียบร้อยและปกติสุข แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วไปกลับปรากฏในทางตรงกันข้ามและดูจะรุนแรงกว่าเดิมด้วยซ้ำไป ผู้คนในยุคใหม่ยังมีจิตใจที่คับแคบ ต่างฝ่ายต่างแบ่งแยกและแก่งแย่งกัน มากขึ้น แต่ละฝ่ายต่างมุ่งหาผลประโยชน์ให้แก่ตนและพรรคพวก มุ่งรักษาและเสริมอำนาจความยิ่งใหญ่ของ

ตน ภูมิความรู้ที่เคยใช้แก้ปัญหาและสิ่งสมปรับเปลี่ยนแปลงกันมาถูกล้มเลือนและเริ่มสูญหายไป (มูลนิธิชัยพัฒนา, ๒๕๖๐, หน้า ๙)

แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้นมองว่า สรรพสิ่งทั้งหลายในโลกล้วนมีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน สิ่งมีชีวิตย่อมมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบข้างทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ที่มีความสมดุลตามธรรมชาติ (ประชาไท, ๒๕๖๐, หน้า ๕) หากสิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาวะปกติบริสุทธิ์ สดใสตามธรรมชาติ ชีวิตมนุษย์ก็จะพบกับความสุขสดชื่นไปด้วย แต่ถ้าเมื่อไรมีความแปรปรวนมากๆ ชีวิตมนุษย์ก็จะประสบทุกข์มากขึ้น ภารกิจแห่งการร่วมกันเผชิญปัญหา การค้นหาสาเหตุของปัญหาและทางแก้ไขให้พบซึ่งมั่นใจว่าทางแก้มีอยู่ จึงมิใช่เป็นหน้าที่ของมนุษย์เพียงคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นเรื่องของทุกชีวิต เพราะมันจะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความดำรงอยู่และการล้มสลายแห่งมนุษยชาติ ซึ่งส่วนหนึ่งสะท้อนถึงปัญหาการจัดการภาครัฐที่ ขาดประสิทธิภาพเพราะการบริหารจัดการยังขาดเอกภาพ และการปฏิรูปกฎหมายเพื่อพัฒนาประเทศยังล่าช้า(แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔)

ประเด็นปัญหาสำคัญโดยเฉพาะพื้นที่ของจังหวัดเลย จากข้อมูลสำนักส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น จังหวัดเลยได้สรุปประมวลไว้ว่าประเด็นปัญหาสำคัญที่มีอยู่หลายประการ เช่น สภาพเส้นทางคมนาคมไม่สะดวกและมีสภาพขรุขระทรุดโทรม ขาดแคลนแหล่งเก็บกักน้ำเพื่อการเกษตร ดึงริมแม่น้ำโขงถูกกัดเซาะพังทลาย เป็นต้น (สำนักส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดเลย, ๒๕๖๑) และแม้ว่าทางจังหวัดจะมีแนวทางเชิงบูรณาการ ผนึกกำลังทุกส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และพลังประชาชนในการแก้ไขปัญหาแล้วก็ตาม แต่ทว่าแนวนโยบายในระดับจังหวัดที่มีผลต่อการจัดนิเวศวิทยาในพื้นที่ก็ยังคงประสบปัญหาหลายด้านซึ่งการแก้ปัญหานั้นควรจะมีเอกภาพและมีวิธีดำเนินการที่สัมพันธ์กัน

การพัฒนาของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาในด้านใดก็ตาม ผลลัพธ์สุดท้ายในด้านลบมักจะตกอยู่กับชุมชนท้องถิ่น แต่ด้านบวกซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของรัฐบาล กลับถึงมือชุมชนชนบท ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศค่อนข้างจำกัด เพราะกระบวนการของการพัฒนาเหล่านั้น ให้ความสำคัญหรือน้ำหนักกับการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมน้อยมาก ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย” เพื่อให้ได้รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลยต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย
๒. เพื่อพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย
๓. เพื่อวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้มีการพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดและชุมชนในจังหวัดเลยตามหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา
๒. ได้แนวทางพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย
๓. ได้มีการบูรณาการหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาในการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ของวัดและชุมชนในจังหวัดเลย และแนวทางการพัฒนาชุมชนเชิงนิเวศ (Eco-community) ที่อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและเจ้าของพื้นที่ในลักษณะของสังคมวิทยาศาสนา

รูปแบบวิธีการวิจัย เครื่องมือ และประชากรที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ศึกษาแนวคิด หลักการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาจากคัมภีร์ จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) คณะผู้วิจัยได้คัดเลือก การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ที่เกี่ยวข้องกับ ๔ อำเภอ พื้นที่ในเขตจังหวัดเลย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบแบบสอบถาม (Questionnaire) แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observations) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยตรวจสอบความตรง ความครอบคลุมของหัวข้อการรับรู้ด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ผู้รู้ (Keys persons) ในชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของตัวแทนแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่ ๑) กลุ่มตัวอย่างของอำเภอด่านซ้าย ๒) อำเภอกู่เรือ ๓) อำเภอเชียงคาน ๔) อำเภอวังสะพุง จำนวนประชากร ๔ อำเภอ อำเภอละ ๕ รูป/คน รวมเป็น ๒๐ รูป/คน โดยประชากรและกลุ่มตัวอย่างทั้ง ๔ กลุ่มประกอบด้วย พระสงฆ์และชาวบ้านในชุมชนซึ่งเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษามาเป็นระยะเวลา ๑๐ ปีขึ้นไป และเป็นผู้ที่ทำงานร่วมกับวัดและชุมชนในลักษณะต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมและสังคมในเชิงนิเวศชุมชนโดยมีพื้นที่ศึกษานำร่องจำนวน ๔ พื้นที่ ละ ๕ รูป/คน

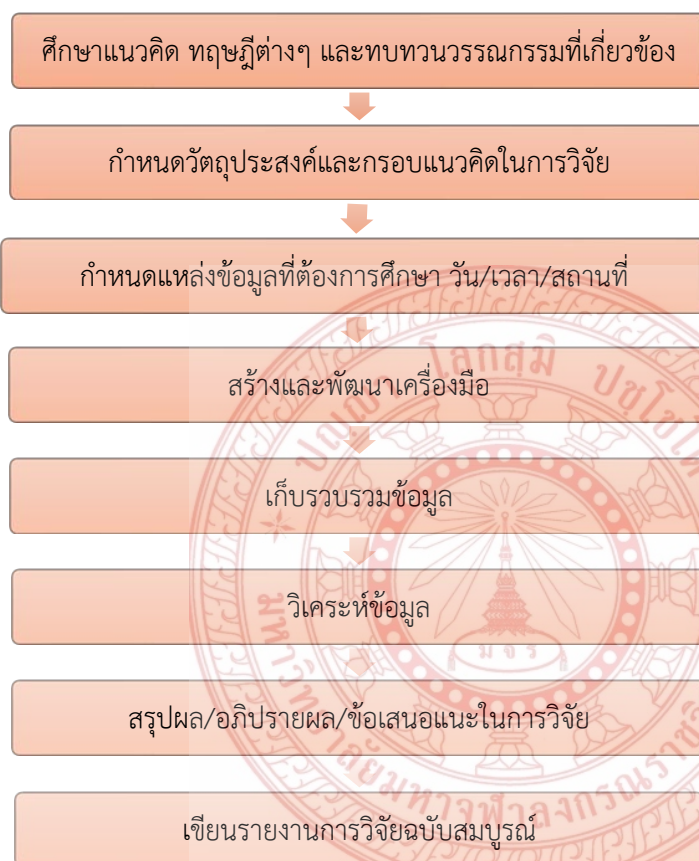
กรอบแนวคิดในการวิจัย

มุ่งเน้นการศึกษาแนวคิด หลักการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมและหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาสภาพปัญหา สาเหตุ พฤติกรรมด้านสิ่งแวดล้อมของพระสงฆ์/บุคลากรภายในวัด และชุมชนรูปแบบและกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา การพัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา และการ บูรณาการหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา เพื่อการพัฒนาเชิงอนุรักษ์โดยการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนในจังหวัดเลย

ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเริ่มต้นจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่ ศึกษาแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อม นโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยา

วัฒนธรรมและหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย กำหนดวันและเวลาในการลงพื้นที่ในเขต จังหวัดเลย ในลักษณะเชิงปฏิบัติการเมื่อดำเนินการเก็บข้อมูลแล้วจึงนำมาเรียบเรียง กระทำการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการวิเคราะห์แบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) สรุปผลอภิปรายผล เสนอแนะข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับงานวิจัย และจัดทำเป็นรูปเล่มที่สมบูรณ์นำเสนอส่งผลการวิจัยที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ต่อไป ดังภาพประกอบที่ ๑



ภาพประกอบที่ ๑ ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาในภาพรวมพบว่า ๑) รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย ในปัจจุบันมี ๓ รูปแบบหลัก ๓ ด้าน คือ ๑.๑ ด้านสังคม พบว่าปัญหาหลักคือเยาวชนขาดความใส่ใจในระบบนิเวศหันไปให้ความสนใจกับสังคมเมือง ๑.๒ ด้านเศรษฐกิจ พบว่ามีความพยายามเน้นให้จังหวัดเลยเป็นแหล่งท่องเที่ยวทำให้เกิดการค้าขายที่มีรายได้เพิ่มขึ้น และ ๑.๓ ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่าพระสงฆ์มีโอกาสให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติร่วมกับชุมชนที่ให้ความสำคัญกับป่าไม้รวมทั้งการพัฒนาสิ่งแวดล้อม วัดและหมู่บ้านไปพร้อมกัน ๒) การพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย พบว่า ๑.๑ ด้านสังคม ภาครัฐควรเน้นนโยบายไปที่การกระตุ้นให้เยาวชนหันมาใส่ใจการจัดการนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะวัฒนธรรมที่เป็นของท้องถิ่น ๑.๒ ด้านเศรษฐกิจ ภาครัฐควรเพิ่มบทบาทในการทำงานชี้แนวทางหรือมีมาตรการในการช่วยเหลือชาวบ้านอย่าง

เป็นระบบ และ ๑.๓ ด้านสิ่งแวดล้อม ภาครัฐควรประกาศนโยบายให้ชัดเจนและให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมการตัดสินใจในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างมีระบบและแบบแผนที่ดี พร้อมทั้งให้งบประมาณการบำรุงอย่างต่อเนื่องนอกจากนี้ พบว่าพระสงฆ์มีโอกาสให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติร่วมกับชุมชนที่ให้ความสำคัญกับป่าไม้รวมทั้งการพัฒนาสิ่งแวดล้อม วัดและหมู่บ้านไปพร้อมกัน ๓) หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันในพื้นที่จังหวัดเลย พบว่า ภาครัฐควรปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ รวมทั้งการให้ความสำคัญกับวัดในฐานะต้นแบบและแหล่งเรียนรู้ที่ดีให้กับชุมชนเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้เรื่องนิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป ตัวอย่างเช่น การบริหารจัดการเรื่องป่าไม้ “เลย โมเดล” โดยนำเสนอ “นาแก้วโมเดล” อ. นาแก้ว ให้เป็นพื้นที่นาร่อง พร้อมทั้งให้แนวคิดสำคัญเพิ่มเติมว่า ความสำเร็จในการแก้ไขปัญหา คือ ทุกฝ่ายออกแบบแผนงานร่วมกันมีการนำเสนอแนวทางและวิธีการแก้ปัญหา และแผนที่ดี ต้องมีตารางเวลาที่ชัดเจน และต้องมีผู้ปฏิบัติที่เข้าใจสภาพปัญหา ซึ่งการดำเนินการต่อไปคือจัดทำทั่วทั้งจังหวัดเลยครอบคลุมทุกอำเภอ

อภิปรายผล

๑) จากผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลยที่พบว่า ในปัจจุบันมี ๓ รูปแบบหลัก ๓ ด้าน คือ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม นั้นในภาพรวมเยาวชนชนชาติความใส่ใจในระบบนิเวศ สังคมท้องถิ่น เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ให้ความสนใจกับสังคมเมืองมากกว่า แม้ว่าในส่วนของพระสงฆ์จะพยายามปลูกฝังศิลปะท้องถิ่นให้แล้วก็ตาม ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นถึงสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปสอดคล้องกับแนวคิดของ ประเวศ อินทองปาน (๒๕๕๙) ที่ระบุว่าปัญหาทางสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหายุคปัจจุบัน สมัยพุทธกาลไม่มีปัญหานี้ในทางตรงกันข้ามกลับอาศัยใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นด้วยความซาบซึ้งในคุณค่าและมีจิตใจในการถนอมรักษาอย่างสูงส่ง ดังนั้นเราจึงควรนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาเป็นปรับเป็นหลักในการดำเนินชีวิตให้สมบูรณ์แบบที่สะท้อนในแง่มุมต่าง ๆ ของประสบการณ์ ค้นหาหลักคำสอนเพื่อทำความเข้าใจและอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ๒) การพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย ทั้ง ๓ ด้าน ได้แก่ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม นั้นแสดงให้เห็นถึงการพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้วแต่ยังไม่เป็นรูปธรรมอย่างเพียงพอ ดังนั้นภาครัฐจึงควรเร่งปรับปรุงวิธีการจัดการเหล่านี้ให้ตอบสนองความต้องการของชุมชนให้มากขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ วิชัย วงษ์ใหญ่ (๒๕๕๔) ที่พบว่าการพัฒนาเศรษฐกิจของหลายประเทศได้สร้างปัญหาให้กับความเป็นอยู่ของมนุษย์และวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมหาดล เนื่องจากรัฐบาลไม่รับผิดชอบ ไม่ฉะฉานต่อการตอบสนองความต้องการของประชาชน ดังนั้นจึงควรปรับเปลี่ยนเป็นประชารัฐ (Civil State) ซึ่งเป็น “ความสัมพันธ์รูปแบบใหม่ระหว่างรัฐกับประชาชนในลักษณะที่เป็นประชาสังคม” ประชาสังคม หรือ Civil Society คือ การพัฒนาที่เกิดขึ้นจากความริเริ่มของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน

นอกจากนี้ชาวบ้านต้องการให้ทางราชการเอาใจใส่ดูแลชาวบ้านให้มากกว่าที่เป็นอยู่ ไม่ควรปล่อยให้เป็นการละเลยอย่างเด็ดขาด ควรประกาศนโยบายให้ชัดเจนและให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ สอดคล้องกับแนวคิดของวิธีการจัดการของ UNDP (๒๕๖๐) ที่ระบุถึงยุทธศาสตร์ในการพัฒนาของโลกที่ ๓ ซึ่งได้แก่ ๑) ประชาชนจะต้องยอมรับในความชอบธรรมของรัฐบาล (Legitimacy) และ รัฐบาล

จะต้องมีความรับผิดชอบต่อประชาชนในกิจการที่ได้กระทำลงไป (Accountability) ๒) ประชาชนจะต้องมีอิสระเสรีภาพในการรวมกลุ่ม และในการมีส่วนร่วม (Freedom of Association and Participation) และ ๓) จะต้องมีการอบแห่งกฎหมายที่ชัดเจน และเป็นระบบที่ก่อให้เกิดสภาวะที่มั่นคง เป็นหลักประกันต่อชีวิตและการทำงานของพลเมือง รวมทั้งเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อผู้ประกอบการและเกษตรกร ๓) หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันในพื้นที่จังหวัดเลย พบว่า ยังคงเน้นแนวคิดการบริหารจัดการเรื่องป่าไม้เป็นหลัก ดังตัวอย่างที่กำลังทำอยู่คือ “เลยโมเดล” ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการเน้นการจัดการเพียงด้านเดียวคือสิ่งแวดล้อม แต่ยังคงขาดการส่งเสริมด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับด้านจิตใจ ศาสนา และวัฒนธรรมให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน ดังนั้นรัฐควรปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ รวมทั้งการให้ความสำคัญกับวัดในฐานะต้นแบบและแหล่งเรียนรู้ที่ดีให้กับชุมชนเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้เรื่องนิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป หลักในการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นรัฐบาลควรมีให้มีการเรียนรู้ในห้องเรียนกับเยาวชน และปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติควรเริ่มจากภาครัฐบาลโดยตรงมีแบบแผนชัดเจนและต่อเนื่อง หลักในการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นภาครัฐต้องเข้ามามีบทบาทอย่างจริงจังและให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง แต่ปัจจุบันยังไม่เต็มที่เท่าที่ควร จึงเกิดประโยชน์น้อย สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural ecology) (งามพิศ สัตย์สงวน, ๒๕๕๑) ที่ระบุถึงตัวอย่างเรื่องการพัฒนาของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาในด้านใดก็ตาม ผลลัพธ์สุดท้ายในด้านลบมักจะตกอยู่กับชุมชนท้องถิ่น แต่ด้านบวกซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของรัฐบาล กลับถึงมือชุมชนชนบท ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศค่อนข้างจำกัด เพราะกระบวนการของการพัฒนาเหล่านั้น ให้ความสำคัญหรือนำหนักกับการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมน้อยมาก และบางกรณีการมีส่วนร่วมที่เปิดให้มักจะเป็นช่วงปลายของโครงการหรือใกล้จบโครงการแล้ว จนชุมชนไม่อาจจะเตรียมตัวเตรียมใจรับสถานการณ์ได้ทัน

นอกจากนี้รัฐควรปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ รวมทั้งการให้ความสำคัญกับวัดในฐานะต้นแบบและแหล่งเรียนรู้ที่ดีให้กับชุมชนเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้เรื่องนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ซึ่งแสดงถึงความสำคัญของเยาวชนซึ่งจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคตจึงจำเป็นต้องปลูกฝังให้มีจิตสำนึกให้มีความประพฤติดีงามเพื่อระบบนิเวศระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมให้ดีและยั่งยืนได้ต่อไป สอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมปิฎก (๒๕๓๙) ที่ได้ให้แนวคิดไว้ว่า ทุกวันนี้การรับรู้ในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมขาดหายไป ผู้คนในสังคมปัจจุบันที่เป็นคนรุ่นใหม่มีชีวิตอยู่ในสังคมอุตสาหกรรมอาจไม่รู้จักและไม่เข้าใจในรากเหง้าของแผ่นดินและผู้คน เพราะมองแต่สภาพแวดล้อมใกล้ตัวในปัจจุบันและอนาคต สภาพแวดล้อมทางภูมิวัฒนธรรมแทบทุกแห่งทุกภูมิภาคได้รับผลกระทบกระเทือนจากการปรับเปลี่ยนภูมิประเทศที่เป็นสังคมเกษตรมาเป็นอุตสาหกรรมอย่างยิ่ง รวมทั้งผู้คนท้องถิ่นก็เคลื่อนย้ายออกไปอยู่ตามที่ต่างๆ จนแทบไม่อาจให้ข้อมูลถึงความเป็นมาในอดีตได้ และการพัฒนาเศรษฐกิจการเมือง และนิเวศวัฒนธรรมซึ่งมองอดีตอย่างหยุดนิ่ง และเน้นแต่เรื่องปัจจุบัน อาจไม่ใช่คำตอบที่หยุดยั้งการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ล่มสลายของสังคมท้องถิ่นได้ หากขาดเสียซึ่งมิติในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมและอำนาจศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ซึ่งเคยประคับประคองสังคมมนุษย์มาทุกยุคทุกสมัย

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย ในครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงรูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย รับรู้แนวทางพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัดเลย และตระหนักถึงหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ซึ่งได้สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัยไปแล้วนั้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ในเชิงปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงาน / องค์กร / ในระดับจังหวัด เช่น องค์กรบริหารส่วนจังหวัด องค์กรบริหารส่วนตำบล เทศบาล โรงเรียน วัด องค์กรภาคเอกชนและองค์กรภาคประชาชนในชุมชน บูรณาการการจัดการอย่างมีส่วนร่วมและเป็นเครือข่ายให้สัมพันธ์กันโดยมีข้อเสนอแนะดังนี้

การเน้นรูปแบบการจัดการโดยนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาเป็นปรับเป็นหลักในการดำเนินชีวิตให้สมบูรณ์แบบที่สะท้อนในแง่มุมต่างๆ ของประสบการณ์ ค้นหาหลักคำสอนเพื่อทำความเข้าใจและอนุรักษ์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจังหวัด

๑.๒ การสนับสนุนให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ วัฒนธรรมประเพณี การให้ความรู้โดยการจัดสถานที่ฝึกอบรมพัฒนา เพื่อปลูกจิตสำนึกในการรักบ้านเกิดและรักธรรมชาติ โดยใช้หลักพระพุทธศาสนาเป็นกรอบในการปลูกจิตสำนึก

๑.๓ การให้ความร่วมมือประสานกันระหว่างส่วนราชการ วัด และชุมชน เพื่อเป็นกำลังในการพัฒนาหมู่บ้าน ชุมชน และวัดไปพร้อมๆ กัน

๑.๔ การจัดประชุมปรึกษาหารือกันระหว่างส่วนราชการวัด และชุมชน เพื่อและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ก่อให้เกิดความสามัคคีและการมีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรม

๑.๕ การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณี และการรณรงค์ต่างๆ ด้วยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อให้ครอบคลุมการพัฒนาในทุกด้านและทุกมิติ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จิตใจ วัฒนธรรม ฯลฯ โดยมีคนเป็นศูนย์กลางหรือ เป้าหมายของการพัฒนา เพื่อให้คนอยู่ดี กินดีและมีความสุข ทั้งคนในรุ่นนี้และรุ่นต่อไป

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ในเชิงนโยบาย

๒.๑ รัฐควรประกาศนโยบายให้ชัดเจนและให้ชาวบ้านได้มีส่วนในการตัดสินใจ จัดให้มีการพบปะในส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ ให้ความรู้และข้อปฏิบัติกับประชาชนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต้องการของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

๒.๒ รัฐควรเพิ่มบทบาทในการทำงานให้ประชาชนเห็นว่าตั้งใจทำงานเพื่อประชาชนและชี้แนวทางหรือมีมาตรการในการช่วยเหลือชาวบ้านอย่างเป็นระบบ มีการบริหารจัดการส่งเจ้าหน้าที่ที่มีความชำนาญลงพื้นที่และมีใจในการที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับประชาชนเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างมีระบบและแบบแผนที่ดี เช่น การให้ความรู้กับประชาชนเพื่อการรักษาป่า การประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนได้รับรู้ว่าป่าไม้

เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างไร ดังนั้นภาครัฐจึงควรเร่งปรับปรุงวิธีการจัดการเหล่านี้ให้ตอบสนองความต้องการของชุมชนให้มากขึ้นเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างยั่งยืนต่อไป

๒.๓ ภาครัฐควรส่งเสริมกิจกรรมของชุมชนและช่วยประชาสัมพันธ์ สินค้าของชุมชน จัดให้มีการส่งเสริมสินค้าชุมชน สร้างวิสัยทัศน์ผู้นำให้เกิดขึ้นในชุมชน เน้นการพัฒนาที่กระจายประโยชน์ของความก้าวหน้า เศรษฐกิจได้อย่างทั่วถึง ตลอดจนการพัฒนาที่ปกป้องสิ่งแวดล้อมในชุมชนและจังหวัดเพื่อทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นอย่างแท้จริง

๒.๔ ภาครัฐควรมีนโยบายสนับสนุนให้มีการเรียนรู้ในห้องเรียนกับเยาวชน และปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ควรเริ่มจากภาครัฐโดยตรึงมีแบบแผนชัดเจนและต่อเนื่อง เป็นตัวอย่างนำชาวบ้านและให้ภาคการศึกษาเป็นกำลังหลักในการอนุรักษ์ระบบนิเวศ รวมถึงการนำวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนมาเป็นส่วนประสานกับคนในชุมชนให้มีใจรักในการปลูกป่าและรักษาป่า เพื่อเป็นมรดกให้ลูกหลานรักษาต่อไป

๒.๕ ภาครัฐเน้นนโยบายด้านคุณธรรมจริยธรรมในการปลูกฝังจิตสำนึกกับเยาวชนเรื่องวัฒนธรรมจากพ่อแม่ เน้นอบรมผู้ปกครองที่ต้องเป็นผู้นำพาลูกหลานทำความดี ปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณีถิ่นให้ลูกหลาน เน้นการให้ความสำคัญกับเยาวชนอย่างจริงจัง และเปิดโอกาสให้เยาวชนมีเวทีแสดงความสามารถและแสดงความคิดเห็น เพื่อที่จะได้พัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน

๓. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๓.๑ ควรมีการศึกษาเรื่องเดียวกันในมิติอื่น เช่น ศึกษาผลกระทบจากระบบ นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ฯลฯ

๓.๒ ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลยและจังหวัดอื่นๆ หรือภูมิภาคอื่นๆ ในประเทศไทย

๓.๓ ควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

๓.๔ ควรมีการศึกษาเชิงนโยบายของรัฐในด้านการส่งเสริมบทบาทและภาวะผู้นำของผู้นำจากภาครัฐ ชุมชน และวัด ชุมชน เพื่อวิเคราะห์และประเมินผลการนำนโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมไปใช้ในเชิงปฏิบัติ

๓.๕ ควรมีการศึกษาวิเคราะห์หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

งามพิศ สัตย์สงวน. **หลักมนุษยวิทยาวัฒนธรรม**. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา. ๒๕๕๑.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. **วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาชนบท มูลนิธิหมู่บ้าน. ๒๕๓๗.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. **การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี**. (พิมพ์ครั้งที่ ๙). กรุงเทพมหานคร: มติชน. ๒๕๕๐.

นันทิยา หุตานวัตร และณรงค์ หุตานวัตร. **การพัฒนาองค์กรชุมชน**. คณะเกษตรศาสตร์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. ๒๕๔๗.

ประชาไท. **ฝึกบัพพุทธ : ศาสนา และความเชื่อในสังคมชายขอบลุ่มน้ำหมัน**. เข้าถึงเมื่อ ๔ เมษายน ๒๕๖๐, จาก www.prachatai.com/journal.

ประเวศ อินทองปาน. **เอกสารประกอบการสอนภาควิชาปรัชญาและศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน. ๒๕๕๙.

ป.อ.ปยุตโต. **สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ**. เข้าถึงเมื่อ เมษายน ๔, ๒๕๖๐, จาก nesdb.go.th/ewt_w3c/ewt_news.php?nid=3157.

สำนักส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดเลย. เข้าถึงเมื่อ ๑ ๕ ม ก ร ำ ค ม ๒ ๕ ๖ ๐ , จ ำ ก <http://loeilocal.go.th/public/history/data/index/menu/22>.

สำนักนายกรัฐมนตรี. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๑**. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ: สำนักนายกรัฐมนตรี. ๒๕๖๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มูลนิธิโกมลคีมทอง. ๒๕๓๙.

มนัส สุวรรณ. **นิเวศวิทยากับการพัฒนาเศรษฐกิจ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์. ๒๕๔๑.

มูลนิธิชัยพัฒนา. **หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน**. เข้าถึงเมื่อ ๓ เมษายน, ๒๕๖๐ จาก www.chaipat.or.th/concept-and-theory-development.

วิชัย วงษ์ใหญ่. **การพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : อาร์ แอนด์ ปรีนท์, ๒๕๕๔.

ศรีศักร วัลลิโภดม. **“การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง”** ในรายการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องการพัฒนาการทาง วัฒนธรรม:กรณีศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๕๘.



ภาคผนวก ข

ภาพกิจกรรมสัมมนาและการสนทนากลุ่ม



กิจกรรมสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย



กิจกรรมสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย



กิจกรรมสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย



กิจกรรมสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย



กิจกรรมชาวไทยดำ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย



กิจกรรมการแสดงวิถีชีวิตชาวไทยดำ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย



ตัวอย่างแบบคัดแยกประเด็นสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการ
เรื่อง “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย”

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ – นามสกุล / ฉายา (ผู้ให้สัมภาษณ์)

เพศ..... อายุ ปี ตำแหน่ง

เบอร์โทรศัพท์.....

หน่วยงาน / ที่อยู่

.....

.....

วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์ / /

สถานที่สัมภาษณ์

เวลาที่สัมภาษณ์ ตั้งแต่..... น. ถึงเวลา

ตอนที่ ๒ การคัดแยกประเด็นจากบทสัมภาษณ์

๑) ความเป็นมาของการดำเนินกิจกรรมแต่ละกิจกรรม นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒) ปัจจัยและวิธีการ รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓) ปัจจัยและวิธีการ พัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของ
จังหวัดเลย

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๔) ความสำคัญหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๕) ทักษะของผู้ให้สัมภาษณ์แนวทางดำเนินการเพิ่มเติม นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและ
การจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย

.....
.....
.....
.....
.....
.....



พระมหาประพนธ์ สิริปัญญา,ดร. และคณะวิจัย
ทีมงานวิจัย วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย



ที่ ศธ ๖๑๓๓/ว.....

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย เลขที่ ๑๑๙ หมู่ ๕
ต.ศรีสองรัก อ.เมือง
จ.เลย ๔๒๑๐๐ โทร. ๐๔๒-๘๐๑๒๐๓

๒ เมษายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลงานวิจัย
เจริญพร

สิ่งที่ส่งมาด้วย โครงการงานวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยวิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการจัดทำงานวิจัยเรื่อง “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย” ซึ่งต้องดำเนินเก็บข้อมูลเพื่อวิเคราะห์รายงานการวิจัย ในช่วงเดือน เมษายน – มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๐ เพื่อรวบรวมข้อมูลสรุปผลการวิจัยตามกรอบระยะเวลาของงานวิจัยที่กำหนดไว้

วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลงานวิจัย และข้อมูลที่เกี่ยวข้อง พร้อมขอเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในงานวิจัย โดยมอบหมายให้ พระมหาประพันธ์ สิริปัญญา,ดร. หัวหน้าโครงการ และทีมงานลงพื้นที่ในช่วงเดือนดังกล่าว เป็นผู้รับผิดชอบในการประสานงานด้านการวิจัย หมายเลขโทรศัพท์ ๐๘๘-๕๖๔๑๕๑๓ รายละเอียดตามที่ส่งมาด้วย

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาและขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระสิริรัตนเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย



หัวหน้าโครงการ

ชื่อ-นามสกุล พระมหาประพนธ์ สิริปัญญา,ดร.

PHRAMAHA PRAPHAN SIRIPANYO, Ph.D.

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำ, สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย

หน่วยงานที่สังกัด

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย เลขที่ ๑๑๙ หมู่ ๕
ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย ๔๒๑๐๐ โทร. ๐๘๕-๗๔๐๙๖๘๑

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๓๔ ปริญญาตรี พธ.บ. (สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์) คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๓๘ ปริญญาโท สส.ม. (การบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม)
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พ.ศ. ๒๕๕๗ ปริญญาเอก พธ.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์) คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ร่วมโครงการวิจัย

ชื่อ-นามสกุล ดร.จिरกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์

JIRAKITPON PHIRIYASUVAT

ตำแหน่งปัจจุบัน

ประธานหลักสูตร สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

หน่วยงานที่สังกัด

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย เลขที่ ๑๑๙ หมู่ ๕

ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย ๔๒๑๐๐ โทร. ๐๘๕-๔๑๙๓๕๙๕

ประวัติการศึกษา

มัธยมศึกษา ร.ร.อำนวยการศิลป์พระนคร (พ.ศ. ๒๕๒๓)

ปริญญาตรี (ศน.บ) ศาสนศาสตร์บัณฑิต (พุทธศาสนศึกษา)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (พ.ศ. ๒๕๔๙)

ปริญญาโท (ศน.ม) ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต (พุทธศาสนศึกษา)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (พ.ศ. ๒๕๕๑)

ปริญญาเอก (Social Sciences) Ph.D. Buddhist MAGADH University

(พ.ศ. ๒๕๕๕)